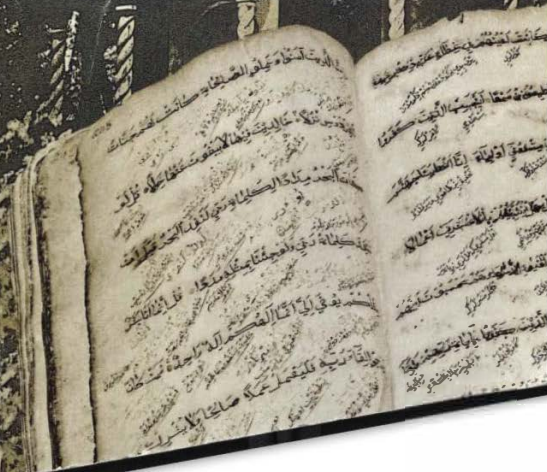

РУКАПІСЫ ТАТАРАУ БЕЛАРУСІ

канца XVII –
пачатку XX ст.
з дзяржаўных
кнігазбораў
краіны

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ
Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Якуба Коласа

РУКАПІСЫ ТАТАРАЎ БЕЛАРУСІ

канца XVII –
пачатку XX ст.
з дзяржаўных
кнігазбораў
краіны

Каталог

Мінск
«Беларуская навука»
2011

УДК 016:091(=512.145)(476)“16/19”

ББК 91.9:63.2

Р84

Выданне падрыхтавана ў рамках навукова-даследчай працы «Рукописи татар (мусульман Беларуси) конца XVII – начала XX века: научное описание и кодикологический анализ рукописей из книжных собраний Беларуси» (зарэгістравана ў ДУ «Беларускі інстытут сістэмнага аналізу і інфармацыйнага забеспячэння навукова-тэхнічнай сферы» 17.03.2005 за № 2005906, навуковы кіраўнік – кандыдат філалагічных навук М. У. Тарэлка)

Складальнікі:

М. У. Тарэлка, А. І. Цітавец

Рэдактар бібліяграфічных запісаў

І. П. Гародка

Рэдакцыйная калегія:

кандыдат гістарычных навук Н. Ю. Бярозкіна,
доктар філалагічных навук А. А. Кожынава,
кандыдат гістарычных навук А. М. Філатава,
кандыдат гістарычных навук В. В. Яноўская,
А. В. Стэфановіч, Л. А. Аўгуль

Рэцэнзенты:

доктар філалагічных навук Г. А. Цыхун,
кандыдат філагічных навук В. І. Несцяровіч

Р84 **Рукапісы татараў Беларусі канца XVII – пачатку XX стагоддзя з дзяржаўных кнігазбораў краіны: каталог / склад.: М. У. Тарэлка, А. І. Цітавец ; рэд. бібліягр. зап. І. П. Гародка; рэдкал.: Н. Ю. Бярозкіна [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 2011. – 221 с.**

ISBN 978-985-08-1331-2.

У каталогу даецца навуковае апісанне беларускататарскіх рукапісаў, якія захоўваюцца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, Гродзенскім дзяржаўным музеі гісторыі рэлігіі, Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры і мастацтваў, Музеі гісторыі Ключчыны.

УДК 016:091(=512.145)(476)“16/19”

ББК 91.9:63.2

ISBN 978-985-08-1331-2

© ДУ «Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі», 2011

© Афармленне. РУП «Выдавецкі дом «Беларуская навука», 2011

ЗМЕСТ

Уводзіны	5
1. Гісторыя каталагізацыі рукапісаў беларускіх татараў	5
2. Характарыстыка дзяржаўных калекцый Беларусі	8
3. Катэгорыі рукапісаў беларускіх татараў	12
4. Метад апісання беларускататарскіх рукапісаў.....	15
Каталог калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі	20
Каталог калекцыі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі	51
<i>Дадатак 1.</i> Рукапісы з недзяржаўных калекцый, мікрафільмы якіх захоўваюцца ў калекцыі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі (апісанне зробленае паводле мікрафільмаў).....	90
<i>Дадатак 2.</i> Кірыліцаграфічны хамаіл	101
Каталог калекцыі Гродзенскага дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі	102
<i>Дадатак 1.</i> Рукапісы ўсходняга паходжання ў калекцыі Гродзенскага дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі	135
Каталог калекцыі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў	138
Каталог калекцыі Музея гісторыі Ключчыны	141
Паказальнік тэкстаў, змешчаных у зборніках (кітабах і хамаілах)	143
I. Фрагменты Карана	143
а) Асобныя сур	143
б) Асобныя аяты.....	144
в) Пераклады асобных сур і аятаў і тлумачэнні да іх	145
II. Выклад веры.....	145
а) Тэксты, заснаваныя на выданні: Sobolewski J. Wykład wiary machometañskiej, czyli iŝlamskiej. Wilno, 1830.....	145
б) Іншыя тэксты веравызнаўчага характару	146
в) Хадзісы	147
г) Рэлігійна-палемічныя тэксты.....	147
III. Дыдактычныя тэксты	147
а) Гісторыі, апавяданні пра прарокаў, іншых каранічна-біблейскіх асоб і святых ..	147
б) Іншыя дыдактычныя тэксты	148
IV. Хутбы	150
а) Хутбы, размеркаваныя па месяцах мусульманскага календара.....	150
б) Іншыя хутбы	150
V. Нійеты	151
а) Нійеты да «сарака каранаў» альбо «сарака ясінаў»	151
б) Іншыя нійеты з указаннем іх прызначэння	154
в) Нійеты без указання іх прызначэння	157

VI. Дуа.....	158
а) Дуа з асобнымі назвамі і шархі (тлумачэнні) да іх	158
б) Дуа без назвы, але з абазначэннем іх прызначэння	162
в) Дуа без назвы і без абазначэння іх прызначэння	168
VII. Зікры і суфійскі тэкст	168
а) Зікры з асобнымі назвамі	168
б) Зікры без назвы, але з абазначэннем іх прызначэння	169
в) Зікры без назвы і без абазначэння іх прызначэння	169
г) Суфійскі тэкст	169
VIII. Тэксты (пераважна літургічнага характару), якія падаюцца ад імя Бога, анёлаў, шайтана або ад імя канкрэтных гістарычных асоб (Мухамада, Алі і інш.).....	169
IX. Іншыя малітвы (літургічныя тэксты): «Пяці іманаў», тасбіхі, абраканні і г. д.	171
X. Тэксты рытуальна-літургічнага характару без вызначэння жанравай прыналежнасці змешчаных у іх літургічных тэкстаў.....	175
XI. Намазы	181
XII. Парадкі.....	183
XIII. «Навукі», «выклады», «інфармацыя» і іншыя рытуальныя тэксты.....	185
XIV. Фалы і іншыя варажбінныя, астралагічныя і каляндарныя тэксты	187
а) Фалы.....	187
б) Іншыя варажбінныя, астралагічныя і каляндарныя тэксты.....	188
XV. Талісманы	189
XVI. Знахарства.....	190
а) Народная медыцына і інш.....	190
б) Заклінанні	197
Паказальнік імёнаў перакладчыкаў, перапісчыкаў, уладальнікаў рукапісаў і іншых асоб, якія згадваюцца ў запісах	198
Паказальнік геаграфічных назваў	201
Слоўнік арыенталізмаў.....	202
Спіс рукапісаў беларускіх татараў у замежных і недзяржаўных калекцыях	205
Спіс скарачэнняў і ўмоўных абазначэнняў.....	221

УВОДЗІНЫ

1. Гісторыя каталагізацыі рукапісаў беларускіх татараў

Першая спроба ўліку рукапісаў беларускіх татараў¹ была здзейсненая яшчэ ў 1932 г., калі С. Туган-Мірза-Бараноўскі апублікаваў спіс рукапісаў, што знаходзіліся ў кнігазборы Віленскага Муфтыята².

Значнай падзеяй у вывучэнні літаратуры беларускіх татараў было выданне ў 1968 годзе фундаментальнага даследавання прафесара Віленскага ўніверсітэта, нараджэнца Беларусі Антона Канстанцінавіча Антановіча «Беларускія тэксты, напісаныя арабскім пісьмом, іх графіка-арфаграфічная сістэма»³, якое хоць і не называецца каталогам, але змяшчае грунтоўнае апісанне 24 рукапісных беларускататарскіх, гэта значыць створаных беларускімі татарамі, дакументаў XVII – пачатку XX ст., што захоўваліся на тэрыторыі тагачасных СССР і ГДР.

У 1997 г. у Мінску выйшаў каталог «Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў», падрыхтаваны супрацоўнікамі аддзела рэдкіх кніг бібліятэкі Беларускага ўніверсітэта культуры (цяпер Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў)⁴. Каталог уключаў звесткі пра 11 рукапісаў беларускіх татараў XVIII – пачатку XX ст., якія належалі да недзяржаўных кнігазбораў, і з’явіўся першай спробай іх бібліяграфавання. Сярод вартасцей каталога можна адзначыць наяўнасць дапаможных паказальнікаў: перапісчыкаў, уладальнікаў рукапісаў і асоб, якія згадваюцца ў запісах, а таксама паказальніка геаграфіч-

¹ Альбо *літоўскіх татараў* у гістарычным сэнсе гэтага слова, г. зн. татараў былога Вялікага Княства Літоўскага. У навуковай літаратуры можна сустрэць і іншыя назвы для гэтай этнаканфесійнай групы (польскія татары, заходнія татары і г. д.). Гл., напрыклад: *Думін С. У., Канапацкі І. Б.* Беларускія татары : мінулае і сучаснасць. Мінск, 1993. С. 5.

² Кнігазбор складаўся з 14 каранаў (11 з іх былі мясцовага паходжання і 3 – турэцкага), 2 тэджвіды (адзін з якіх мясцовага паходжання, другі – турэцкага), адзін тэфісір 1890 г., пяць кітабаў, 16 хамаілаў (шэсць з іх турэцкага паходжання) і яшчэ 4 рукапісы іншага зместу, якія не маглі быць уключаныя ні ў адну з пяці пералічаных груп. Гл. *Tuhan-Mirza-Baranowski S.* Zbiór rękopisów w Muftiacie // *Rocznik Tatarski / Związek Kulturalno-Oświatowy Tatarów Rzeczypospolitej Pol., Rada Centr. Wilno, 1932. T. 1. S. 314–315.*

³ *Антонович А. К.* Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система / М-во высш. и сред. спец. образования Лит. ССР, Вильнюс. гос. ун-т им. В. Капсукаса, Каф. рус. яз. Вильнюс, 1968. 418 с.

⁴ Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў : кат. выст. : (да 600-годдзя татар. Асц-ніцтва на Беларусі) / Беларус. ун-т культуры, Б-ка аддз. рэд. кн. ; уклад. : Л. Доўнар [і інш.]. Мінск, 1997. 22 с.

ных назваў. На жаль, у навуковым апісанні не быў адлюстраваны змест асобнікаў і назва аднаго рукапісу была пазначана няверна⁵.

Адметнай працай стаў каталог «Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich», які быў выдадзены ў 2000 г. у Варшаве⁶. Да апісання кніг дадаюцца каштоўныя навуковыя артыкулы А. Дразда і М. Дзекана па найбольш важных пытаннях даследавання пісьменства татараў ВКЛ і Польшчы, змешчаная бібліяграфія выкарыстаных матэрыялаў.

Ва ўводзінах прыведзеныя спісы калекцый Польшчы, Літвы, Беларусі, Украіны, Расійскай Федэрацыі, Германіі і Вялікабрытаніі. Вызначаныя 108 рукапісных кніг канца XVI – XX ст., а таксама далавары (сувоі з тэкстамі малітваў), табліцы і рукапісы ўсходняга паходжання, якімі карысталіся татары Вялікага Княства Літоўскага і іх нашчадкі. У каталогу «Piśmiennictwo...» змешчаныя бібліяграфічныя апісанні 28 кніг з папярэдніх спісаў (большасць кніг даволі падрабязна апісвалася ў ранейшых публікацыях Я. Станкевіча, А. Самайловіча, В. Вольскага, І. Крачкоўскага, А. Заянчкоўскага, С. Шахна-Рамановіча, Я. Шынкевіча і інш.). У гэтую частку каталога складальнікі ўключылі таксама апісанне яшчэ 20 кніг з прыватных калекцый, якія не былі адлюстраваныя ў папярэдніх спісах.

Нагледзячы на тое, што каталог не ахоплівае ўсіх захаваных рукапісаў, на цяперашні час ён змяшчае найбольш поўную інфармацыю пра пісьменства татараў былога ВКЛ. У гэтым вялікая заслуга яго складальнікаў, хоць ім не ўдалося пазбегнуць і некаторых недахопаў і памылак. Калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (ЦНБ НАН Беларусі) і Гродзенскага дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі (ГДМГР)⁷ з прычыны недахопу інфармацыі прадстаўлены не поўнасю і не заўсёды дакладна, гэта датычыцца таксама і калекцыі Нацыянальнага музея Літвы. Працу з каталогам ускладняе адсутнасць дапаможных паказальнікаў назваў, імёнаў, геаграфічнага паказальніка і інш.

У 2003 г. у Мінску быў выдадзены каталог «Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX ст. з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі»⁸. Каталог, які прадстаўляе 14 рукапісных кніг, выдадзены на беларускай, а таксама рускай і англійскай мовах (у скарачэнні). Ён мае ў складзе слоўнікі бібліяграфічных тэрмінаў, слоў арабацюркскага паходжання, спіс літаратуры, аднак імяннага і геаграфічнага паказальнікаў у каталогу няма. У прадмове зроблены кароткі агляд гісторыі стварэння рукапісаў беларускіх татараў, характарыстыка катэгорый рукапісаў беларускіх татараў, кароткі агляд даследавання рукапісаў.

⁵ Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў. С. 7. Рукап. № 3 (Каран 1797 г.) памылкова пазначаныя як «кітаб».

⁶ Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. Warszawa: Res Publica Multi Ethnica, 2000. 84 s, 74 s. il.

⁷ Раней – Рэспубліканскі музей атэізму і гісторыі рэлігіі, потым – Беларускі дзяржаўны музей гісторыі рэлігіі.

⁸ Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі : [каталог] / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. 55 с.: іл.

Адметнасцю гэтага каталога з'яўляецца тое, што ў ім апісаны склад рукапісаў, што дае карысную інфармацыю для даследчыкаў. На жаль, пры друкаванні ўзніклі праблемы з дадатковым шрыфтам, які выкарыстоўваўся ў транслітарацыі, таму некаторыя словы перададзены недакладна. Дзякуючы каталогу, у навуковы ўжытак упершыню былі ўведзеныя 12 рукапісаў беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX ст. (рукапісы P97 і P98 былі вядомыя раней з публікацыі А. Антановіча⁹).

Трэба адзначыць, што калі каталог Беларускага ўніверсітэта культуры быў першай спробай бібліяграфавання часткі недзяржаўных калекцый, то каталог ЦНБ НАН Беларусі стаў першым навуковым апісаннем асобнай дзяржаўнай калекцыі татарскіх рукапісаў Беларусі.

У 2005 г. у Вільнюсе выйшаў «Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар»¹⁰. Мэтай укладальнікаў было апісанне калекцый Нацыянальнага музея Літвы, Бібліятэкі Акадэміі навук Літвы і Навуковай бібліятэкі Вільнюскага ўніверсітэта. Аднак укладальнікі змясцілі таксама апісанне асобных рукапісаў з іншых калекцый, фотакопіі якіх знаходзяцца ў кнігазборы Навуковай бібліятэкі Вільнюскага ўніверсітэта¹¹.

Выданне пачынаецца невялікай прадмовай, далей змешчаныя каталог, ілюстрацыі, слоўнік арыенталізмаў, паказальнікі асабістых імёнаў, геаграфічных назваў, тэкстаў, спіс уключаных у каталог рукапісаў і спіс літаратуры. У прадмове прыведзеныя некаторыя факты фарміравання калекцыі Нацыянальнага музея Літвы, адной з найбуйнейшых дзяржаўных калекцый рукапісаў татараў былога ВКЛ. Асноўную частку гэтага кнігазбору складаюць рукапісы Віленскага Муфтыята, у 1992 г. да іх былі далучаныя рукапісы з рэарганізаванага Музея атэізму¹².

Большая частка рукапісаў раней ужо была вядомая навукоўцам па каталогах і публікацыях А. Антановіча, А. Дразда, Г. Мішкінене і інш. Важна тое, што ў вядомых рукапісах былі ўдакладненыя даты напісання, раскрыты змест. Асобныя рукапісы ўводзіліся ў навуковы ўжытак упершыню.

Несумненная заслуга каталога – падрабязнае апісанне зместу рукапісаў, а таксама наяўнасць паказальніка тэкстаў. У складзе рукапісаў прыведзеная транслітарацыя назваў раздзелаў, асобных тэкстаў, што дае магчымасць «убацьчыць» сам тэкст, параўнаць змест дакументаў. Транслітарацыя назваў беларускіх і польскіх тэкстаў падаецца кірыліцай, цюркскія тэксты – у траслітарацыі лацінскім шрыфтам.

⁹ Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 136–141.

¹⁰ Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. Вильнюс : Изд-во Вильнюс. ун-та, 2005. 138 с. : ил.

¹¹ Титовец Е. И. Новый каталог рукописей белорусских татар // Книга : исслед. и материалы / Рос. акад. наук, Науч. совет «История мировой культуры», Ком. по истории науч. культуры и комплекс. изучению кн., Науч.-произв. об-ние «Изд-во «Наука»», Науч. центр исслед. истории книж. культуры. М., 2006. Сб. 85. С. 302–305. Рэц. на кн.: Мишкинене Г., Намавичюте Г., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей. Вильнюс : Изд-во Вильнюс. ун-та, 2005. 138 с.

¹² Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 6–7.

У каталогу змешчаныя апісанні 59 кніг і 24 асобных аркушаў з рукапісаў¹³. Укладальнікі адлюстравалі ўвесь рэпертуар кніжнасці беларускіх татараў. Упершыню ўведзеныя ў навуковы абарот сем рукапісаў XVIII–XIX стст. (пяць каранаў і два хамаілы)¹⁴.

Ніводны з разгледжаных каталогаў не ахоплівае ўсе захаваныя рукапісы беларускіх татараў. Паводле сцвярджэнняў спецыялістаў, іх захавалася некалькі сотняў (у асноўным у прыватных уладальнікаў).

У каталогу, што прапануецца ўвазе чытача, даецца апісанне пяці калекцый рукапісаў татараў Беларусі з дзяржаўных кнігазбораў краіны: ЦНБ НАН Беларусі; Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі (НББ); Гродзенскага дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі (ГДМГР); Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў (БДУКМ); Музея гісторыі Ключчыны (МГК).

Ужо пасля таго як рукапіс каталога рыхтаваўся да друку, мы даведаліся пра тое, што два беларускататарскія рукапісы захоўваюцца ў Мядзельскім музеі народнай славы: 1) хамаіл перапісаны імамам Мядзельскай мячэці А. Адамовічам (памёр у 1945 г.), 2) фрагмент хамаіла з аднаго аркуша. На жаль, гэтыя рукапісы мы ўжо не паспелі апісаць.

Агульная колькасць рукапісаў, у тым ліку фрагментаў, канца XVII – першай паловы XX ст. складае 50 адзінак захавання¹⁵. Недзяржаўныя кнігазборы Беларусі ў гэтай публікацыі не разглядаюцца. Калекцыі бібліятэчных і музейнага збораў Беларусі па колькасці кніжных помнікаў займаюць значнае месца сярод дзяржаўных кнігазбораў свету. У дзяржаўных калекцыях Літвы захоўваецца 40 рукапісаў¹⁶, у кнігазборах Польшчы – 10, Расійскай Федэрацыі – 11, Вялікабрытаніі – 3, Украіны – 1, Германіі – 1, Латвіі – 1.

2. Характарыстыка дзяржаўных калекцый Беларусі

Калекцыя Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

У калекцыю рукапісаў беларускіх татараў ЦНБ НАН Беларусі ўваходзяць 15 рукапісных кніг і іх фрагментаў канца XVII – пачатку XX ст.: тры караны, два тэфсіры, тэджвід і дапаможнік па тэрміналогіі тэджвіда, паўкітаб, шэсць хамаілаў і лячэбнік. Кнігі былі набытыя бібліятэкай у прыватных асоб у 60–80-я гады XX ст.

¹³ Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 134–135. Сярод аркушаў змешчана таксама апісанне далавара (С. 107. Арк. № 76).

¹⁴ Тамсама. Рукап. № 5, 8, 21, 22, 28, 53, 54.

¹⁵ Без уліку хамаіла, напісанага кірыліцай (захоўваецца ў НББ), трох рукапісаў з недзяржаўных кнігазбораў, мікрафілмы якіх захоўваюцца ў НББ, і двух рукапісаў усходняга паходжання з калекцыі ГДМГР. Усе гэтыя рукапісы разглядаюцца ў асобных дадатках да апісання калекцый НББ і ГДМГР.

¹⁶ Без уліку фрагментаў і рукапісаў усходняга паходжання, прадстаўленых у каталогу літоўскіх аўтараў (Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар).

Дзве кнігі з фонду ЦНБ НАН Беларусі ў 1968 г., як ужо адзначалася, апісаў А. Антановіч¹⁷. У 2003 г. быў выдадзены каталог, які прадставіў 14 рукапісаў з кнігазбору бібліятэкі¹⁸. Пры далейшым даследаванні былі вылучаныя ў якасці асобных адзінак захавання яшчэ два рукапісы: рукапіс з 4 аркушаў (дапаможнік па тэрміналогіі тэджвіда), які раней захоўваўся разам з тэджвідам пад шыфрам Р98 і фрагмент хамаіла з 1 аркуша¹⁹. З другога боку, было вырашана не вылучаць у асобную адзінку апісання фрагмент іншага рукапісу, прыплеченага да рукапісу Р97 (арк. 113–121)²⁰.

Найстарэйшы рукапіс з калекцыі – тэфсір 1686 г. У кнігазборы прысутнічае адзіны захаваны ў выглядзе асобніка рукапіс тэджвіда XIX ст. Выхадныя даныя маюць два рукапісы: тэфсір П16–18/Ср2 (Р214) – Мінск, 1686 г. і Каран П19–20/Нр14 (Р259) – 18. 02. 1854 г.

Калекцыя Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

У складзе калекцыі НББ 18 рукапісаў і іх фрагментаў XIX – першай паловы XX ст. У кнігазборы прадстаўлены тры катэгорыі рукапісных кніг (пяць каранаў, тры кітабы, дзевяць хамаілаў²¹) і адна граматка. Калекцыя рукапісаў беларускіх татараў у НББ склалася параўнальна нядаўна. Яны былі набытыя ў прыватных асоб на працягу 2001–2003 гг.

Найстарэйшым дакументам з’яўляецца Каран пачатку XIX ст. (11Рк752). Выхадныя даныя маюць пяць рукапісаў. У трох рукапісах месцам перапіскі названы Навагрудак: Каран 1856 г. (11Рк721), хамаіл 1892 г. (11Рк720) і хамаіл 03.1937 г. (11Рк719); у кітабе 11Н//22(026) – Докшыцы, 1888 г., а ў хамаіле 11Н//23К(026) – Слонім, 01. 1888 г.

Калекцыя Гродзенскага дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі

У калекцыі ГДМГР захоўваюцца 13 рукапісных кніг і 2 табліцы беларускіх татараў канца XVIII – першай паловы XX ст. У кнігазборы пададзеныя тры катэгорыі рукапісных кніг: два караны, адзін тэфсір і 10 хамаілаў і іх фрагментаў. Калекцыя рукапісаў фарміравалася на працягу 1981–2003 гг. Асобныя дакументы былі перададзеныя музею прыватнымі асобамі, а таксама рэлігійным аб’яднаннем мусульман у г. Іўе і ўпаўнаважаным па справах рэлігій па Гродзенскай вобласці, чатыры дакументы былі купленыя ў прыватных асоб, частка дакументаў была перададзеная музею Гродзенскай рэгіянальнай мытняй.

Некалькі кніг з калекцыі ГДМГР згадваюцца ў каталогу польскага даследчыка А. Дразда²².

Найстарэйшым дакументам з’яўляецца фрагмент Карана канца XVIII ст. (КП 11529). Выхадныя даныя мае адзін рукапіс: Каран 1839 г. (КП 4738).

Калекцыя Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў прадстаўленая адным хамаілам 1897 г.

¹⁷ Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 135–140.

¹⁸ Рукапісы беларускіх татараў ... Мінск, 2003.

¹⁹ Цяпер яны атрымалі шыфры адпаведна П16-18/Нр4 (Р436) і П19-20/Нр24 (Р437).

²⁰ Рукапісы беларускіх татараў ... С. 8. Рукап. № 1.

²¹ Гл. заўвагу 15.

²² Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 11, 49, 57.

Калекцыя Музея гісторыі Ключчыны прадстаўленая адным Каранам 1817 г.

Такім чынам, самым раннім датаваным рукапісам з дзяржаўных калекцый Беларусі з'яўляецца тэфсір 1686 г. з калекцыі ЦНБ НАН Беларусі, а самым познім – хамаіл 1937 г. з калекцыі НББ. Датаваных рукапісаў усяго дзесяць. Сярод іх сустракаюцца рукапісы з двума калафонамі: першы – на арабскай ці цюркскай мовах (арабскім пісьмом), другі – на польскай мове (лацінскім пісьмом)²³ ці на рускай мове (грамадзянскім пісьмом)²⁴. У сарака рукапісах дата напісання адсутнічае. Яна вызначалася на падставе даследавання кадэкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей рукапісаў. Толькі ў шасці рукапісах пазначанае месца перапіскі.

Большасць кніг напісаная на дзвюх або трох мовах арабскім алфавітам: арабскай, цюркскай, беларуска-польскай²⁵. Акрамя таго, калі ўлічваць калафоны і рознага характару дадатковыя запісы, то можна прыйсці да высновы, што ў асобных рукапісах сустракаюцца нават тры алфавіты (арабскі, лацінскі, кірыліцкі), напрыклад, арабскімі літарамі напісаны тэкст кнігі, адзін з калафонаў напісаны лацінскімі літарамі, запісы на кнізе (рознага характару) – кірыліцкімі літарамі²⁶.

Памеры татарскіх рукапісных кніг з дзяржаўных калекцый Беларусі вагаюцца ад 93 да 360 мм у вышыню і ад 77 да 230 мм у шырыню. Самы вялікі фармат (360 230 мм) у рукапісу Карана Р405 (ЦНБ НАН Беларусі), самы малы (93 77 мм) – у хамаіла Р256 (ЦНБ НАН Беларусі). Самы вялікі аб'ём (522 аркушы) – у тэфсіра Р214 (ЦНБ НАН Беларусі). Аб'ём, фармат і афармленне кніг залежалі ад іх значнасці, а таксама фінансавых магчымасцяў заказчыка. Галоўныя рэлігійныя кодэксы (караны, тэфсіры, кітабы) вылучаліся вялікім фарматам і больш урачыстым афармленнем (каліграфічны почырк, упрыгожанні тэксту і аправы), кнігі штодзённага ўжытку (хамаілы) былі невялікага фармату.

Нумарацыя аркушаў (або старонак) у пераважнай большасці кніг (42 рукапісы) адсутнічае, парадак аркушаў кантралюецца кустодамі²⁷. У пяці рукапісах ёсць пагінацыя арабскімі (еўрапеізаванымі) лічбамі²⁸, усходняя (арабскімі нееўрапеізаванымі лічбамі) пагінацыя прадстаўленая ў трох рукапісах²⁹.

²³ Каран КП 4738.

²⁴ Каран П19-20/Нр14 (Р259).

²⁵ Мова славянскіх фрагментаў пазначаная ўмоўна як беларуска-польская, таму што немагчыма знайсці чыста беларускі тэкст, пазбаўлены польскіх элементаў альбо польскі тэкст, пазбаўлены беларускіх элементаў. Падрабязней гл. далей – Метад апісання. 9. Вызначэнне мовы.

²⁶ Каран КП 4738.

²⁷ Ва ўсходняй (мусульманскай) культуры такі «захавальнік» парадку аркушаў называецца *хафізам*. Аднак з улікам таго, што гэтыя рукапісы ствараліся на тэрыторыі Беларусі (г. зн. Еўропы), пры апісанні дакументаў мы аддалі перавагу тэрміну «кустоды».

²⁸ П16-18/Нр2 (Р97) (ЦНБ НАН Беларусі), 11Рж600 (НББ); 11Н//23К(026) (НББ); 11Н//24К(026) (НББ), ЧЗ 1812 (ГДМГР).

²⁹ Хамаілы П19-20/Нр16 (Р403) (ЦНБ НАН Беларусі), КП 9234 (ГДМГР), КП 7752 (ГДМГР). У хамаіле КП 7752 пагінацыя з памылкамі выкарыстаная на асобных старонках. Пра пэўныя тэрміналагічныя складанасці гл. заўвагу 57.

У асобніках выкарыстанае чарніла карычневага (ад амаль чорнага да светлакарычневага), чорнага³⁰ і чырвонага (або ружовага ці фіялетавага) колеру. У некаторых кнігах цёмна-карычневае чарніла выцвіла да рудога колеру. У асобных рукапісах яно разбурыла паперу³¹. Чырвонае і ружовае чарніла выкарыстанае ў кнігах для напісання ключавых слоў і выразаў, а таксама надкрэсліванняў. У Каранах чырвоным чарнілам напісаныя назвы сур, пазначаныя джузы і хізбы³². У больш позніх асобніках выкарыстанае хімічнае фіялетавае чарніла³³.

Знешняе афармленне рукапісаў з пяці дзяржаўных калекцый Беларусі сціплае і строгае. Аздабленні часцей сустракаюцца на пачатку рукапісаў.

Старонкі асобных кніг аформленыя каляровымі рамкамі (карычневым і чырвоным чарнілам). Рамкі, у якія ўпісаныя першая і пачатак другой суры Карана, аформленыя больш разнастайна: для іх ужытыя архітэктурныя матывы (выявы купалоў мячэцей)³⁴, рамкі з чырвоных і карычневых трохвугольнікаў³⁵, а таксама геаметрычны арнамент сімвалічнага характару³⁶. У пачатку некаторых раздзелаў хамаілаў змешчанае арнаментаванае напісанне літар у традыцыйнай мусульманскай формуле «*У імя Алага Літасцівага, Міласэрнага*» (*бісмі-л-лягі-р-рахмані-р-рахім*), якая скарачана называецца «басмала»³⁷.

У хамаілах і іншых рукапісах можна заўважыць вылучэнне некаторых тэкстаў з дапамогай упрыгожанняў у форме асобных кветак, дрэва альбо кветак, лістоў і галінак, аб'яднаных у арнамент³⁸. Найбольш прыгожым мастацкім афармленнем вылучаецца хамаіл КП 9234 з кнігазбору ГДМГР. У ім змешчаныя 16 рознакаляровых *унванаў*³⁹ і адна канцоўка, выкананыя акварэллю жоўтага, фіялетавага, блакітнага, зялёнага і чырвонага колераў. Усе малюнкi сфарміраваныя на аснове кругоў і дуг. Сустракаюцца ў хамаіле таксама выявы паўмесяца і зоркі, геаметрычныя формы: квадраты, трохвугольнікі і ромбы.

Але ў рукапісах можна ўбачыць не толькі выявы раслін або геаметрычныя формы. Так, у тэфсіры П16–18/Ср2 (P214) паміж першай і другой часткамі кнігі на аркушы 248b, на якім маюцца запісы перапісчыка і іншых асоб, захаваліся накіды малюнкаў коней (чатыры сілуэты коней і адзін нявызначаны сілуэт, падобны да сілуэта вярблюда). Малюнкi жывых істот – незвычайная з'ява для рэлігійных кніг беларускіх татараў. Артадаксальная суніцкая традыцыя забараняла выявы жывых істот – кнігі беларускіх татараў не аздабляліся мініяцюрамі⁴⁰. Магчыма, таму выканаўца і абмежаваўся чарнавымі накідамі, машынальна намалюваўшы на свабодным аркушы тое, што яму падабалася.

³⁰ Напрыклад, П19-20/Нр16 (P403).

³¹ Тэфсір П16-18/Ср2 (P214) (ЦНБ НАН Беларусі).

³² Джуз – 1/30 частка Карана, хізб – 1/60 частка Карана.

³³ Тэфсір П19-20/Ср4 (P223), хамаіл P257 (ЦНБ НАН Беларусі) і інш.

³⁴ Каран П19-20/Нр14 (P259), арк. 2b–3a (ЦНБ НАН Беларусі).

³⁵ Каран КП 4738 (ГДМГР).

³⁶ Каран 11Рк 600 (НББ).

³⁷ Хамаіл П19-20/Нр15 (P402), арк. 2a (ЦНБ НАН Беларусі).

³⁸ Хамаілы КП 7752, КП 3269 (ГДМГР), Каран 11Рк752 (НББ).

³⁹ Упрыгожанне рукапісу перад тэкстам, звычайна ў выглядзе рознакаляровага арнаменту.

⁴⁰ Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 27.

З 47 рукапісных кніг у 26 – аправы з кардону, абцягнутага скурай, тканінай, паперай. У двух рукапісах замест апраў – вокладкі з паперы⁴¹. У 19 рукапісах аправа адсутнічае⁴².

Шыццё кніжных блокаў і аправы выкананае на еўрапейскі ўзор з выкарыстаннем мясцовых матэрыялаў (кардону, дрэва, скуры, тканіны, паперы), але на двух каранах з калекцыі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі захавалася ісламская сімволіка. У выглядзе паўмесяца зробленае цісненне на спінцы Карана 11Рк600, а на Каране 11Рк721 у цэнтры верхняга вечка наклеены паўмесяц з зялёнай паперы.

Значная колькасць манускрыптаў захавалася са стратамі тэксту. З 50 рукапісаў толькі 21 з поўным тэкстам (42 %), 18 – з часткова страчаным тэкстам (36 %), 11 рукапісаў захаваліся толькі фрагментарна (22 %). Часцей страчаныя аркушы ў пачатку і ў канцы кніг.

3. Катэгорыі рукапісаў беларускіх татараў

У дзяржаўных калекцыях Беларусі знаходзяцца наступныя катэгорыі рукапісных кніг беларускіх татараў:

1. Каран. Па-арабску قران [qur'ān]. Святая кніга мусульман, кананічны тэкст якой склаўся яшчэ ў VІІ ст. на арабскай мове. Часта перад і пасля асноўнага тэксту ў іх змяшчаюцца дадатковыя тэксты на арабскай, беларуска-польскай і цюркскіх мовах.

2. Тэфсіры. Назва паходзіць ад арабскага تفسیر [tafsīr], што літаральна азначае ‘тлумачэнне’. Але ў літаратуры татараў ВКЛ гэта пераклад, а не тлумачэнне. Такую змену значэння можна растлумачыць тым, што Каран з’яўляецца святой для мусульман кнігай толькі на мове арыгінала – арабскай. Пераклад не мог замяніць арыгінал, а яго стварэнне не лічылася богаўгоднай справай. Такім чынам, тое, што на самой справе з’яўляецца перакладам, атрымлівае назву тлумачэння. Акрамя таго, не заўсёды можна дакладна правесці мяжу паміж перакладам і тлумачэннем. У калекцыях рукапісаў татараў былога ВКЛ ёсць тэфсіры з падрадкавым перакладам тэксту Карана на польскую і цюркскую мовы.

3. Тэджвіды. Назва паходзіць ад арабскага слова تجويد [taǧwīd] «чытанне (Карана) нараспеў». У творах гэтага жанру тлумачыцца, як правільна чытаць Каран, гэта значыць, як дакладна вымаўляць гукі арабскай мовы, з якой інтанацыяй, калі трэба зрабіць паўзу і г. д. Захаваліся тэджвіды на цюркскай мове з падрадкавым перакладам на беларускую або польскую. Але звычайна яны пададзены ў выглядзе асобных раздзелаў у складзе кітабаў (гл. далей), і толькі ў калекцыі ЦНБ НАН Беларусі ёсць тэджвід у выглядзе асобнага рука-

⁴¹ 11Рк751 (НББ), Ч31816 (ГДМГР).

⁴² У такіх рукапісах, як грамадка (НББ, шыфр 11Н//20(026)) і табліцы (ГДМГР, шыфры КП 4736, НД 3129) апраў не бывае наогул.

пісу: П16–18/Нр3 (Р98). Рукапіс П16–18/Нр4 (Р436), які раней апісваўся разам з П16–18/Нр3 (Р98), мы ўмоўна назвалі «Дапаможнікам па тэрміналогіі тэджвіда»⁴³.

4. Кітабы. Назва паходзіць ад арабскага كتاب [kitāb] «кніга». Звычайна гэта даволі вялікія па памеры кнігі. Яны маюць найбольшую каштоўнасць для славістаў, бо асноўная частка іх тэксту – гэта арыгінальныя і перакладныя творы на беларускай і польскай мовах. Характэрнымі для кітабаў з’яўляюцца хадзісы (паданні пра жыццё і дзейнасць Мухамада), легенды біблейскага і каранічнага паходжання, каментарыі да асобных вершаў Карана.

5. Хамаілы. Назва паходзіць ад арабскага слова حمانل [ḥamā‘ilu], множны лік ад حماله [ḥimālatun], адно са значэнняў якога – ‘амулет’. Слова ўтворанае ад дзеяслова حمل [ḥamala], які азначае ‘несці, насіць’. Хамаілы – гэта звычайна невялікія па памеры кнігі, якія можна было насіць пры сабе. Там змешчаныя парады, калі і якую малітву трэба прачытаць, як правільна правесці той ці іншы абрад, а таксама каляндарна-астранамічныя заўвагі, парады народнай медыцыны і г. д. Тлумачэнні ў хамаілах напісаныя на беларускай ці польскай мове, але самі малітвы – на арабскай ці цюркскай.

6. Паўкітабы (малыя кітабы). Рукапісныя кнігі невялікага памеру, якія змяшчаюць тэксты, характэрныя як для кітабаў, так і для хамаілаў. Адзіным прыкладам паўкітаба ў гэтым каталогу можа лічыцца рукапіс Р97 з калекцыі ЦНБ НАН Беларусі⁴⁴.

7. Далавары і граматкі. Назва далавары паходзіць ад арабскага *дуа* «малітва» з цюркскім суфіксам множнага ліку *-лар* з перастаноўкай гукаў [l] і [v]. Далавары кладуцца разам з нябожчыкам у магілу, каб палегчыць яму жыццё на тым свеце. Яны маюць форму сувояў даўжынёй у некалькі метраў з тэкстамі пераважна на арабскай мове (малітвамі). Галоўная ж функцыя граматак – абарона чалавека на гэтым свеце. Яны таксама могуць мець форму сувояў. Але адзіная грамастка, якая захоўваецца ў НББ – гэта асобны аркуш памерам 352 228 мм⁴⁵.

8. Табліцы. Гэта тэксты (цытаты з Карана, дыдыктычныя тэксты і інш.), якія вывешваюцца на сценах дамоў або мячэцей.

Такі, ужо традыцыйны, падзел рукапісаў на вышэйпералічаныя катэгорыі, як і большасць падобных класіфікацый, не пазбаўлены ўмоўнасцей. Напрыклад, амаль да ўсіх тэкстаў на арабскай і цюркскай мовах паўкітаба П16–18/Нр2 (Р97) з калекцыі ЦНБ НАН Беларусі, як і да большасці тэкстаў хамаіла

⁴³ Гл.: *Тарэлка М.* Рукапіс Р98 (таджвід) з фондаў ЦНБ НАН Беларусі (праблема датавання і вызначэння жанру) // *Orientalis lituovos didžiosios kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai : straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų tarptautinėje mokslo konferencijoje «610-osios totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje metinės» ... / Vilniaus Univer., Ist. Fak., Kultūrinį Bendrijų Stud. Centr. Vilnius, 2008. С. 123–129.*

⁴⁴ Верагодна, у XVII ст. яшчэ не было розніцы паміж кітабамі і хамаіламі. Склад гэтых рукапісаў аформіўся ў XVIII–XX стст., хоць і ў XIX ст. не ўсе татары ўсведамлялі розніцу паміж кітабамі і хамаіламі. Гл.: *Антонович А. К.* Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 110, 371.

⁴⁵ Варта заўважыць, што з тэксту рукапісу, які захоўваецца ў НББ пад назвай «грамастка», вынікае, што ён павінен дапамагчы як на гэтым, так і на тым свеце.

Ч31814 з калекцыі ГДМГР, дададзены падрадкавы пераклад на беларуска-польскую мову, што набліжае гэтыя рукапісы да тэфсіраў. Мэтазгодна было б вылучыць іх у асобную катэгорыю рукапісаў. Так, калі пераклад Карана традыцыйна называецца тэфсірам (тэфсірам да Карана), то і дадзеныя рукапісы з перакладам можна было б назваць адпаведна тэфсірамі да паўкітаба і хамаіла.

Другі прыклад – рукапіс П19–20/Нр13 (Р404) з калекцыі ЦНБ НАН Беларусі, які змяшчае толькі парады народнай медыцыны і знахарскія тэксты. Такі змест дае нам падставу вылучыць яго ў асобную катэгорыю пад назвай «Лячэбнік».

Яшчэ адзін рукапіс, які не адпавядае ўмоўнай класіфікацыі рукапісаў, гэта «Дапаможнік па тэрміналогіі тэджвіда», што захоўваецца ў ЦНБ НАН Беларусі пад шыфрам П16–18/Нр4 (Р436). Ён змяшчае пералік тэрмінаў тэджвіда і кароткія тлумачэнні да іх на турэцкай мове, займаючы такім чынам прамежковую пазіцыю паміж слоўнікамі і тэджвідамі.

Акрамя таго, нашыя ўяўленні пра падзел рукапісаў на катэгорыі не заўсёды супадаюць з уяўленнямі іх татарскіх складальнікаў або ўладальнікаў. Напрыклад, хамаіл Ч31814 з калекцыі ГДМГР названы ў прыпісцы кітабам.

Першай спробай класіфікацыі рукапіснай спадчыны татараў былога ВКЛ можна лічыць ужо згаданы вышэй улік рукапісаў Віленскага Муфтыята, апублікаваны С. Туган-Мірза-Бараноўскім у 1932 г., дзе былі названыя такія катэгорыі як караны, тэджвіды, тэфсіры, кітабы і хамаілы.

Наступную спробу класіфікацыі зрабіў Я. Шынкевіч у 1935 г.⁴⁶ Ён вылучыў сем асноўных катэгорый рукапісных кніг: караны, суфры, тэджвіды, тэфсіры, кітабы, хамаілы і далавары. У аснову класіфікацыі ім быў пакладзены змест рукапісаў. У агульны спіс былі ўключаны рукапісы ў форме кодэксаў (караны, суфры, тэджвіды, тэфсіры, кітабы, хамаілы) і ў форме сувоя (далавары)⁴⁷.

У 2000 г. А. Дрозд у сумеснай з іншымі навукоўцамі працы апублікаваў больш разгорнутую класіфікацыю пісьменства татараў. У яго класіфікацыі былі асобна вылучаныя тры катэгорыі рукапісаў: рукапісныя кнігі, амулеты і рознага роду табліцы, якія прызначаліся для развешвання на сценах. У аснову раздзялення быў пакладзены змест, форма і функцыянальныя асаблівасці рукапісаў. Рукапісныя кнігі А. Дрозд падзяліў на асноўныя (караны, тэфсіры, кітабы, хамаілы) і дапаможныя (тэджвіды, суфры, слоўнікі). У разрад амулетаў ён уключыў далавары, грамацікі, нюскі. Асобным тыпам пісьменства пазначыў табліцы, што вывешваюцца на сценах мячэцей і татарскіх дамоў⁴⁸. Такім чынам, класіфікацыя А. Дразда пашыраная за кошт таго, што павялічаны аб'ект класіфікацыі (далучаныя грамацікі, нюскі, табліцы), а таксама за кошт дадатковага ўключэння такой катэгорыі рукапісных кніг, як слоўнікі.

Ёсць і больш вузкія, спецыфічныя класіфікацыі ў адпаведнасці з мэтай даследавання. Так, П. Сутэр у сваёй працы, прысвечанай тэфсірам, падзяліў усе

⁴⁶ *Szynkiewicz J. Literatura religijna Tatarów litewskich i jej pochodzenie // Rocznik Tatarski / Związek Kulturalno-Oświatowy Tatarów Rzeczypospolitej Pol., Rada Centr. Zamość, 1935. T. 2. S. 138–144.*

⁴⁷ А. Антановіч у сваіх даследаваннях далавары не разглядаў. Гл.: *Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... 1968.*

⁴⁸ *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 12.*

рукапісы татараў толькі на дзве катэгорыі: кітабы і тэфсіры. У першы тып рукапісаў (кітабы) ён умоўна ўключыў усе віды рукапісаў татараў ВКЛ, за выключэннем тэфсіраў⁴⁹.

Наша класіфікацыя адрозніваецца тым, што ў якасці самастойнага тыпу рукапісаў разглядаюцца паўкітабы⁵⁰. Акрамя таго, у наш каталог уключаныя два рукапісы, якія не ўпісваюцца ў традыцыйную класіфікацыю рукапісаў татараў былога ВКЛ, – гэта ўжо згаданыя вышэй дапаможнік па тэрміналогіі тэджвіда і лячэбнік з калекцыі ЦНБ НАН Беларусі. Слоўнікі і суфры ў дзяржаўных калекцыях Беларусі адсутнічаюць⁵¹.

Прадметам нашага даследавання з'яўляюцца арабскаграфічныя рукапісы татараў Беларусі⁵². Мугіры – упрыгожаныя, якія вешаюцца на сцены жылых дамоў або мячэцей і якія могуць змяшчаць як выявы, напрыклад, Меккі, так і тэксты (цытаты з Карана), намі не даследаваліся, таму што іх патрэбна разглядаць як від выяўленчага мастацтва.

4. Метад апісання беларускататарскіх рукапісаў

Рукапісы кожнай з пяці дзяржаўных калекцый Беларусі падаюцца асобна. Унутры калекцый рукапісы размешчаныя паводле іх жанравай прыналежнасці ў наступным парадку: карані, тэфсіры, тэджвіды, кітабы, паўкітабы, хамаілы, грамаці, табліцы⁵³. Унутры кожнай з груп рукапісы падаюцца ў храналагічным парадку.

Пры апісанні рукапісаў адзначаюцца наступныя пазіцыі:

1. Парадкавы нумар адзінкі апісання. У кожнай з пяці калекцый асобная нумарацыя адзінак апісання. Нумар падаецца злева.

2. Шыфр і / або інвентарны нумар.

3. Назва. Апісанія ў гэтым каталогу татарскія рукапісы маюць толькі ўніфікаваную назву, якая ўказвае на прыналежнасць да той ці іншай катэгорыі, напрыклад, Каран, хамаіл і г. д. У тым выпадку, калі катэгорыя не ўказаная ў рукапісе, яна прыводзіцца ў квадратных дужках паводле зместу.

⁴⁹ Suter P. *Alfurkan Tatarski: der litauisch-tatarische Koran-Tefsir*. Koln ; Weimar ; Wien : Bohlau Verl., 2004. 555 s.

⁵⁰ А. Дрозд пазначае адны і тыя ж рукапісы то кітабамі, то паўкітабамі, не звяртаючы ўвагі на розніцу паміж гэтымі відамі. Гл.: Drozdz A., Dziekan M. M., Majda T. *Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich*. S. 53. Рукап. № 23.

⁵¹ На сённяшні дзень вядомы толькі адзін захаваны слоўнік. Звесткі аб ім гл.: Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 28–29. Аднак слоўнік уваходзіць у склад рукапісу (кітаба), мікрафільм якога захоўваецца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі пад шыфрам 11Рк440МТ11 (пазітыў); 11Рк439МН10 (негатыв). Гл. адпаведны Дадатак да апісання калекцыі НББ. Што да *суфраў*, то яны, відавочна, былі выцесненыя друкаванымі каранамі.

⁵² З усіх дзяржаўных калекцый татарскіх рукапісаў у Беларусі толькі ў НББ пад шыфрам 11Н/21(026) захоўваецца напісаны кірыліцай *хамаіл*. Інфармацыя пра яго глядзі ў асобным дадатку да апісання рукапісаў гэтай калекцыі.

⁵³ Нагадаем, што ў беларускіх дзяржаўных калекцыях ёсць толькі адзін паўкітаб і адзін тэджвід. Абодва рукапісы захоўваюцца ў ЦНБ НАН Беларусі, «Лячэбнік» змешчаны ў канцы рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі. «Дапаможнік па тэрміналогіі тэджвіда» (таксама з калекцыі ЦНБ НАН Беларусі) змешчаны адразу пасля тэджвіда.

4. **Аўтар, укладальнік, каментатар, перакладчык.** Адною з характэрных рыс літаратуры беларускіх татараў з’яўляецца яе ананімнасць. Амаль што адзінае выключэнне – гэта тэфсір P214, дзе змешчаныя 2 калафоны, у якіх згадваецца імя перакладчыка.

5. **Дата перапіскі.** У некаторых рукапісах у калафоне перапісчыка ўказваецца дата заканчэння перапіскі. У тых выпадках, калі такая інфармацыя адсутнічае, час перапіскі вызначаецца паводле кадэкалагічных і палеаграфічных дадзеных.

6. **Месца перапіскі.** У некаторых рукапісах у калафоне перапісчыка ўказваецца месца перапіскі. У тых выпадках, калі такая інфармацыя адсутнічае, вызначыць месца перапіскі можна толькі паводле ўскосных (моўных і інш.) дадзеных, што патрабуе грунтоўнага даследавання. Гэта не ўваходзіць у задачы ўкладальнікаў каталога, таму такія звесткі прыводзяцца толькі ў тым выпадку, калі мова таго ці іншага рукапісу або некаторых змешчаных у ім твораў ужо даследавалася, і была зроблена спроба лакалізацыі даследаванага тэксту (гл., напрыклад, рукапіс P402 з калекцыі ЦНБ НАН Беларусі).

7. **Перапісчык.** Калі ў рукапісе ёсць калафон, а імя перапісчыка напісана арабскай графікай, то яно падаецца ў лацінскай транслітарацыі і сучаснай беларускай графіцы. Калі імя перапісчыка напісана кірыліцкімі або лацінскімі літарамі, то яно падаецца як у арыгінальным напісанні, так і сучаснай беларускай графікай.

8. **Змест.** Такія катэгорыі рукапісаў, як караны, тэфсіры і тэджвіды не ўяўляюць асаблівай цяжкасці ў вызначэнні іх зместу (структуры), паколькі з’яўляюцца цэльнымі творамі. Аднак у кітабах, паўкітабах і хамаілах, якія па сутнасці з’яўляюцца зборнікамі, вызначыць змест, з прычыны дробнасці змешчаных у іх тэкстаў, значна складаней. Звычайна ў рукапісах у якасці назвы структурных адзінак тэксту выкарыстоўваецца тэрмін арабскага паходжання – *бав* (باب) «раздзел». Аднак часта адзін і той самы тэкст у адным рукапісе можа быць пазначаны як *бав*, а ў другім пададзены як частка папярэдняга тэксту. З другога боку, часта бывае так, што тэрмінам *бав* пазначаны не толькі сам тэкст, але і яго часткі, што парушае іерархічную структуру тэксту рукапісу. Ёсць і такія рукапісы (хамаілы), дзе тэрмін *бав* наогул не ўжываецца, напрыклад, П19–20/Нр21 (P256), Ч31816, або ўжываецца крайне нерэгулярна, напрыклад, 11Рк718.

Пачатак структурных адзінак тэксту можа быць пазначаны і іншымі сродкамі: польскім выразам *to jest*, арабскім указальным займеннікам *haza* «гэта», яго турэцкім аналагам *budur* або проста вылучаны чарнілам іншага колеру, як, напрыклад, у рукапісе Ч31816. Хоць для большасці рукапісаў характэрна ўжыванне розных сродкаў. Вельмі важна, каб у назве быў вызначаны характар тэксту, напрыклад, *дуа*, *зікр* і г. д. Калі вызначэнне жанру адсутнічае, то жанр (пры неабходнасці) указваецца ў квадратных дужках.

9. **Вызначэнне мовы.** Паставіўшы перад сабой задачу вызначэння мовы кожнага тэксту, мы сутыкнуліся з наступнымі праблемамі:

а) у рукапісах прадстаўлены тэксты на арабскай, цюркскіх і славянскіх (беларускай і польскай)⁵⁴ мовах. У адных славянскіх тэкстах назіраецца відавочная перавага беларускіх або польскіх элементаў, у іншых яны прадстаўлены ў аднолькавай ступені. Каб дакладна ахарактарызаваць мову кожнага такога тэксту, патрэбна спецыяльнае даследаванне. Не ставячы перад сабой такой задачы, мы ўмоўна назвалі мову славянскіх тэкстаў беларуска-польскай, за выключэннем тых нешматлікіх тэкстаў, якія ўжо публікаваліся і мова якіх даследавалася⁵⁵. Хоць з тэарэтычнага пункту гледжання правільней было б сказаць «беларуска-польскае маўленне», а не «беларуска-польская мова», таму што беларуска-польскай мовы на самой справе ніколі не існавала, а вось змешанае беларуска-польскае маўленне было;

б) такая самая сітуацыя і з цюркскімі тэкстамі. З прычыны блізкароднасці цюркскіх моў для аднясення таго ці іншага тэксту на цюркскай мове да адной з іх (напрыклад, турэцкай) таксама патрэбнае спецыяльнае даследаванне. Таму мы абмежаваліся тэрмінам *цюркская*. Частка арабскіх і цюркскіх тэкстаў (пераважна ў тэфірах і рукапісах Р97 і ЧЗ 1814) маюць падрэдкавы пераклад, таму ў іх указваецца як мова арыгінала, так і мова перакладу⁵⁶.

10. Колькасная ахарактарыстыка рукапісу (фармат, памер і колькасць аркушаў). Фармат рукапісаў вызначаецца па характары складання аркушаў у сшытках: у 2°, у 4°, у 8°. Да фармату дадаюцца памеры кніг у міліметрах. Адзначаецца наяўнасць арыгінальнай нумарацыі (еўрапейскай ці ўсходняй) старонак (пагінацыі) або аркушаў (фаліяцыі). Незалежна ад яе наяўнасці або адсутнасці фаліяцыя пішацца нанова арабскімі (еўрапеізаванымі) лічбамі, згодна з якой пры апісанні рукапісу робяцца спасылкі⁵⁷. Да пазначэння колькасці аркушаў у квадратных дужках арабскімі лічбамі пададзеная нумарацыя аркушаў асноўнага блоку, форзацныя («ахоўныя») аркушы адзначаныя арабскімі лічбамі ў спалучэнні з «0». Верхнія форзацы: 01, 02 і г. д., ніжнія форзацы: 001, 002 і г. д.

⁵⁴ У некаторых позніх рукапісах сустракаецца і расійская мова (табліца КП 4736 у ГДМГР і, відавочна, некаторыя тэксты ў хамаіле, што захоўваецца ў БДУКМ).

⁵⁵ Даследаванай, напрыклад, можна лічыць мову тэфіраў, у якой адназначна пераважаюць польскія элементы. Гл.: *Suter P. Alfurkan Tatarski: der litauisch-tatarische Koran-Tefsir*. S. 31. Што да кітабаў, то мы можам папярэдне сказаць, што з трох рукапісаў кітабаў, што захоўваюцца ў НББ, два з'яўляюцца пераважна польскамоўнымі (11Н//23К(026), 11Н//24К(026)), а адзін беларускамоўным (11Н//58К(026)).

⁵⁶ Акрамя таго, трэба падкрэсліць, што часта мова назвы той ці іншай структурнай адзінкі не адпавядае мове самога тэксту. Напрыклад, назва можа быць на арабскай мове, а сам тэкст на беларуска-польскай.

⁵⁷ Падчас працы ўзніклі некаторыя складанасці з тэрміналогіяй. Еўрапейцы запазычылі ў арабаў знакі для лічбаў, змяніўшы ў пэўнай ступені іх форму. Таму гэтыя лічбы прынята называць арабскімі (1 2 3 4 5 6 7 8 9). Аднак і тыя лічбы, якімі працягваюць карыстацца самі арабы і іншыя народы, якія запазычылі арабскае пісьмо, таксама называюцца арабскімі (١ ٢ ٣ ٤ ٥ ٦ ٧ ٨ ٩). Каб адрозніць пры апісанні абедзве мадыфікацыі арабскіх лічбаў, лічбы ў іх еўрапейскім варыянце мы ўмоўна назвалі «арабскімі (еўрапеізаванымі)», а ў тым варыянце, якім працягваюць карыстацца самі арабы і шэраг іншых народаў ісламскага свету – «арабскімі (нееўрапеізаванымі)».

11. Афармленне тэксту. Калі рукапіс напісаны некалькімі почыркамі, то па магчымасці ўказваюцца канкрэтныя аркушы з кожным з ужытых почыркаў. Тут таксама ўказаны памер тэкставага поля, колькасць радкоў на старонцы і колер выкарыстанага чарніла, а таксама ўпрыгожванні, калі яны ёсць, і наяўнасць або адсутнасць кустод. Указваюцца некаторыя арфаграфічныя асаблівасці славянскіх тэкстаў, якія могуць дапамагчы ў датаванні рукапісаў.

12. Папера. Па магчымасці апісваліся ўсе вадзяныя знакі і штэмпелі, якія сустракаліся на аркушах рукапісаў. Пазначэнне і датаванне вадзяных знакаў (філіграней) і штэмпеляў праводзілася па адпаведных даведніках⁵⁸. Вадзянымі знакамі мы называлі як вяржэры і панцюзы, так і знакі, пакінутыя на паперы плеченай фігурай на дне чарпальнай формы, а філігранямі – толькі знак ад плеченай фігуры⁵⁹.

13. Аправа. У характарыстыку аправы ўваходзяць: матэрыял вырабу, наяўнасць ціснення на скуру, наяўнасць наклееных элементаў, а таксама стан захавання аправы.

14. Прыпіскі (запісы). Прыпіскамі мы называем уладальніцкія і іншыя запісы, зробленыя перапісчыкамі, уладальнікамі і г. д., якія не маюць непасрэднага дачынення да зместу рукапісу. Звычайна яны знаходзяцца на верхніх і ніжніх форзацах, унутраных баках вечкаў або на палях першых і апошніх аркушаў. Яны могуць быць напісаныя як арабскімі літарамі (на арабскай, цюркскай або беларуска-польскай мове), так і лацінскімі або кірыліцкімі. Па магчымасці мы прыводзім іх цалкам. Калі прыпіскі зробленыя лацінскімі або кірыліцкімі літарамі, то яны падаюцца ў арыгінальнай графіцы. Прыпіскі на беларуска-польскай мове, напісаныя арабскім пісьмом, падаюцца ў лацінскай транслітарацыі з перакладам на сучасную беларускую мову. Прыпіскі на арабскай і цюркскай мовах падаюцца ў лацінскай транслітарацыі з перакладам на беларускую мову.

15. Паходжанне рукапісу. Прыводзяцца звесткі пра паступленне рукапісаў у адпаведны дзяржаўны кнігазбор.

16. Бібліяграфічныя спасылкі. Прыводзяцца звесткі аб усіх вядомых нам на сённяшні дзень дакументах, у якіх публікуюцца тэксты з адпаведнага рукапісу, у тым ліку звесткі аб каталогах, калі рукапіс у іх ужо апісаны, і аб усіх іншых публікацыях, што змяшчаюць дадатковую інфармацыю пра гэты рукапіс. Спасылкі падаюцца ў алфавітным парадку.

⁵⁸ *Клепиков С. А.* Филигранные штампы на бумаге русского и иностранного производства XVII–XX вв. М. : Изд-во Всесоюз. кн. палаты, 1959. 306 с. ; *Яго ж.* Филигранные на бумаге русского производства XVIII – начала XX века. М. : Наука, 1978. 338 с.; *Лауцявичюс Э.* Бумага в Литве в XV–XVIII вв. / Археогр. комис. Акад. наук СССР, Центр. б-ка АН Лит. ССР. Вильнюс : Мокслас, 1979. 187 с.: 18 л. ил. ; *Яго ж.* Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. : [в 2 кн.] / Lietuvos TSR Mokslų Akad. centr. bibl., Gamtos Mokslų ir techn. ist. komis. prie Lietuvos TSR Mokslų Akad. prezidiumo. Vilnius : Mintis, 1967. [2 кн.]. Аўт. на літоўс. мове Laucevicius E. Далей кожны аб'ект гэтай комплекснай спасылкі прыводзіцца асобна ў падрадкавых і ўнутрытэкставых спасылках з усячэннем бібліяграфічных элементаў.

⁵⁹ Пра пэўныя тэрміналагічныя складанасці пры апісанні паперы гл.: *Лауцявичюс Э.* Бумага в Литве в XV–XVIII вв. С. 41.

Складальнікі Каталога выказваюць шчырую падзяку супрацоўнікам аддзела кнігазнаўства Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, супрацоўнікам Гродзенскага дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі, аддзела рэдкіх кніг бібліятэкі Беларускага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, а таксама Музея гісторыі Ключчыны, якія аказалі садзейнічанне ў даследаванні рукапісаў.

Знакі транслітарацыі літар арабскага алфавіта

Літары	Знакі транслітарацыі	Літары	Знакі транслітарацыі
ا	ʾ	ظ	z
ب	b	ع	‘
ت	t	غ	ġ
ث	š / t ⁶⁰	ف	f
ج	ġ	ق	q
ح ⁶¹	h	ك	k
د	d	ل	l
ذ / ز	z ⁶²	م	m
ر	r	ن	n
س	s	ه	h
ش	š	ة	t
ص	š	و	w
ض	z / d ⁶³	ي	j
ط	t	hamza (ء)	’
Дадатковыя літары, што ўведзеныя ў арабскі алфавіт персамі і цюркамі			
پ	p	ژ	ž
چ	č	ك	ŋ
Дадатковыя літары, што ўведзеныя ў арабскаграфічныя тэксты на беларускай і польскай мовах беларускімі татарамі			
ذ з трыма кропкамі над ёй			dz
ص з трыма кропкамі над ёй			c
Знакі транслітарацыі дыякрытычных знакаў для галосных			
fatha			<i>a</i>
fatha + alif			<i>ā</i>
damma			<i>u</i>
damma + waw			<i>ū</i>
kasra			<i>i</i>
kasra + ya			<i>ī</i>
waw + fatha			<i>o</i>

⁶⁰ Гэтая літара ў арабскай мове абазначае міжзубны глухі [t], а ў беларуска-польскіх тэкстах выкарыстоўваецца для [s]. Таму ў славянскіх тэкстах мы выкарысталі знак [š], а ў словах арабскага паходжання, напрыклад, **hadīt** «хадзіс» – [t].

⁶¹ Літара ح [h] сустракаецца толькі ў словах арабскага паходжання.

⁶² Літары ذ і ز часта вельмі складана адрозніць адна ад адной, таму мы ўмоўна перадалі іх адным знакам (z) за выключэннем некаторых слоў арабскага паходжання з этымалагічным [d] (ذ), перададзеным знакам z: **hazā, zikr / zikar** і г. д.

⁶³ У пераважнай большасці беларуска-польскіх тэкстаў гэтая літара абазначае гук [z]. Аднак у арабскіх выразах і ў некаторых рукапісах (гл. 11Н/24К(026)) яна можа абазначаць гук [d]. У такіх выпадках дзеля больш лёгкага чытання мы пайшлі на збліжэнне транслітарцыі транскрыпцыі, выкарыстаўшы знак d.

**КАТАЛОГ КАЛЕКЦЫІ ЦЭНТРАЛЬнай НАВУКОВАй БІБЛІЯТЭКІ
ІМЯ ЯКУБА КОЛАСА
НАЦЫЯНАЛЬнай АКАДЭМІі НАВУК БЕЛАРУСІ**

1. Каран

Шыфр: П19–20/Нр14 (Р259).

Назва: указаная ў калафоне перапісчыка (арк. 302b).

Перапісчык: Ждановіч, Алі ібн Мустафа (указаны ў калафоне перапісчыка на арк. 302b) або Ждановіч, Мустафа (указаны ў калафоне перапісчыка на арк. 307a).

Дата заканчэння перапіскі: у калафоне перапісчыка № 1 указаны толькі месяц, дзень месяца і дзень тыдня – джумада аль-ахір, трынаццаты дзень, чацвер (арк. 302b). У калафоне перапісчыка № 2 – 18 лютага 1854 г. (арк. 307a)⁶⁴.

Змест:

1a – *الله احد ورسوله محمد* ('allahu 'aḥad warasūlahu maḥammad «Бог адзін і пасланнік яго Мухамад!») ḡa'afar ṣādiq muwil... (беларус.-пол., араб., цюрк.)

2a – *nijjat qurān kalāmu 'allahi* (قران كلام الله «Каран – слова Алага») (цюрк.)

2b – [суры 1–114] (араб.)

302b – [калафон 1] 'alī 'ibn muṣṭafa ḡdanowič 'azīz šarīf qur'ān kalām 'allahi 'al-'azīm fī šahri ḡmāza 'al-'aḥir fī jawm 'ašara šalās dnja jančīšanba čwārtaq⁶⁵ «Алі ібн Мустафа Ждановіч дарагі, святы Каран, слова Алага Вялікага, у месыц джумада аль-ахір, у трынаццаты дзень, чацвер»

302b – *حتم دعاء بودور* «завяршальная дуа» (араб.)

305a-b – [сура 42:9–22] (араб.). Укладны аркуш, тэкст якога ідэнтычны тэксту арк. 242. Відавочна, аркуш забракаваны перапісчыкам з прычыны памылкі – пропуску часткі 19-га аята.

306a – [заканчэнне тэксту на арк. 302b–304b] (араб.)

306a – *قران عظیم اوقدق صکر بونی اوقی* «Пасля прачытання Карана Вялікага гэта чытай» [малітва] (цюрк.)

307a – [калафон 2] «Писалъ Сію Книгу Мустафа Ждановичъ февраля 18 дня 1854 года. тогжъ месяца февраля окончиль».

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01, 1–304, 305 (укладны), 306–307 арк.]; 200 168 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

⁶⁴ 18 лютага 1854 г. паводле юліянскага календара адпавядае 2 джумада аль-ахір 1270 г. гіджры (чацвер), а паводле грыгарыянскага календара – 20 джумада аль-уля 1270 г. гіджры (субота). Такім чынам, даты не суадносяцца паміж сабой.

⁶⁵ Тэкст калафона, акрамя слова *jančīšanba* = [p]ančīšanba «чацвер», невакалізаваны.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 132 100, 132 96 мм. Тэкст першай і пачатак другой сур змешчаны ў рамку (цёмна-карычневае чарніла) з архі-тэктурнымі матывамі (выявы купалоў мячэцей). Па 15 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам цёмна-карычневым (блізкім да чорнага) і чырвоным чарнілам. Чырвоным чарнілам на пачатку сур пазначаны іх назвы, колькасць аятаў і паходжанне – мекканскае ці медынскае. На пачатку некаторых сур арнаментаванае напісанне басмалы (арк. 175a, 209a, 257b, 288b). Канец кожнага аята пазначаны чырвоным кружком. У канцы старонак і большасці сур – тры чырвоныя кружкі. У тэксце выкарыстаны інтанацыйныя знакі ط (знак абсалютнай паўзы), знак у форме ء і *madda*. На палях паказаны падзел на джузы (الجزا): 21a, 31a, 41a і г. д., хізбы (حزب): 5b, 10b, 13b і г. д. і нісбы (نصب): 4b, 6b, 9a і г. д. Падзел тэксту на больш дробныя адзінкі выдавочна азначае і літара ع (арк. 4b, 12a, 14a і г. д.). Джузы пранумараваныя як еўрапейскімі (еўрапеізаванымі), так і, пачынаючы з пятага джуза, уласна арабскімі лічбамі. Пры гэтым першы джуз пазначаны кірыліцай як «суфра 1» (арк. 3a), а каля ўсіх астатніх незалежна ад нумара на палях напісана: العشرون «дваццаты» (памылка перапісчыка?). На палях таксама пазначана, пры чытанні якіх аятаў патрабуецца або рэкамендуецца пакланіцца: سجد واجب (арк. 88a), سجد فرض (арк. 125b, 136a, 146b і г. д.), سجد سيب (арк. 170b). Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай و + *fatha*, а зычны [z] – літарай ظ.

Папера: без вадзяных знакаў са штэмпелем авальнай формы 17 21,5 мм з выявай дзвюх гатычных літар «ES» пад каронай і літар: «В. Г. П. У. Ф. СЕРГІ-ЕВСКОЙ» (гл. арк. 27, 94, 252); (Клепиков С. А. 1959. № 186 датуецца 1844 г.). Папера ў падцёках, плямах, ражкі аркушаў забруджаныя, арк. 69 выпадае з кніжнага блока. Асобныя аркушы падклееныя, арк. 7–26 пашкоджаныя (страчаная частка тэксту) і адрэстаўраваныя. Таксама адрэстаўраваныя краі ў арк. 141, 150–151, 160.

Аправа: з кардону, пакрытага цёмна-карычневай скурай. На пярэднім вечку лінейная рамка сляпога ціснення і сляды ад ціснення ў цэнтры; на спінцы геаметрычны арнамент сляпога ціснення. Аправа пацёртая, пашкоджаная жучком.

Прыпіскі: на арк. 307b запіс чорным алоўкам: 1) «Сынъ Захарія Мухи родилсѧ 11 декабѧря 1902 г. въ среду – 5 ч. 30 м. утра коему дано того дня имя алей (?»); 2) фіялетавым алоўкам: «Сынъ Захарія Мухо родилсѧ 15 декабѧря 1904 г. въ среду утрочкомъ, а въ пятницу 17 декабѧря дано имя Ибрагимъ»; 3) чорным чарнілам: «26 июля 1910 году».

Паходжанне рукапісу: набыты ў 1989 г. у букіністычнай кнігарні № 2 г. Мінска.

Бібліяграфічны спасылкі:

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 8–9. Рукап. № 2.

2. Каран

Шыфр: П19–20/Ср2 (Р211).

Назва: указаная ў калафоне перапісчыка (арк. 170b).

Дата перапіскі: [апошняя чвэрць XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей. У калафоне перапісчыка ўказаны толькі месяц – шаваль (арк. 170b).

Перапісчык: Хасяневіч, Алі ібн Хасан (указаны ў калафоне перапісчыка на арк. 170b).

Змест:

1a – *الله احد ورسوله محمد* ('*allahu 'aḥad warasūlahu maḥammad* «Бог адзін і пасланнік яго – Мухамад!») *ḡa'afar ṣādiq muwil...* (беларус.-пол., араб., цюрк.)

2a – [суры 1–114] (араб.)

170b – [калафон] '*ali 'ibn ḥasan ḥasanawiḥ dāpiṣāl 'aṭi swanṭi qur'ān masacā ṣawwālā* «Алі ібн Хасан Хасяневіч напісаў гэты святы Куран у месяцы шаваль»⁶⁶.

171a – ... *صدق الله* [дуа] (араб.)

172a – ... *يارب* [дуа] (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01–02, 1–173 арк.]; 335 217 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: пісьмо двума почыркамі: 1) арк. 1–19, 139–141, 148–173 (больш позні); па 19 радкоў на старонцы карычневым і ружовым (малінавым) чарнілам; тэкставае поле 265 140 мм; 2) арк. 20–138, 142–147 (больш ранні); па 21 радку на старонцы карычневым і чырвоным чарнілам; тэкставае поле 270 160 мм. Больш ранні почырк ідэнтычны почырку Карана Р405. Чырвонае чарніла выцвіла. На пачатку сур указваюцца назва, колькасць аятаў і паходжанне – мекканскае ці медынскае. Канцы аятаў пазначаныя ружовым (чырвоным) кружком. На палях аркушаў паказаны падзел тэксту на джусы (*الجزء*): 8a, 12a; (*الجزء*): 20b, 25b, 30b і г. д. і хізбы (*حزب*): 3b, 4b, 6b і г. д. Падзел тэксту на больш дробныя адзінкі, выдавочна, азначае і літара ʿ (арк. 7a, 10a, 18a і г. д.). На палях таксама пазначана, пры чытанні якіх аятаў патрабуецца або рэкамендуецца пакланіцца: *سجد وجب* (арк. 49b, 144b), *سجده فرض* (арк. 68a, 73b, 79b), *سجده* (арк. 84a, 90b, 92a і г. д.). У тэксце выкарыстаны інтанацыйны знак ط (знак абсалютнай паўзы), *madda* і ج (знак дапушчальнай паўзы; толькі на арк. 1–19, 139–141, 148–173). Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай و + *fatha*, а зычны [z] літарай ظ.

Папера: двух гатункаў без вадзяных знакаў: 1) папера арк. 1–19, 139–141, 148–173 глянцавая жаўтаватага адцення з рудаватымі плямамі; 2) арк. 20–138, 142–147 – матавая. На арк. 30b, 42b, 54b, 74b, 96b, 128b у верхнім унутраным вугле ніжняя частка авальнага штэмпеля з лічбай «3» (?) у цэнтры і словам «ФАБРИКА» ўнізе. Папера ў паццёках, плямах, ражкі аркушаў забруджаныя. Ад арк. 01 захаваўся толькі фрагмент; арк. 02, 172–173 пашкоджаныя, абарваныя, выпадаюць з кніжнага блока; краі арк. 109 падклееныя.

⁶⁶ Тэкст калафона невакалізаваны.

Аправа: арыгінальная (першасная), кардон, пакрыты цёмна-карычневай скурай. Пакрыццё камбінаванае, складаецца з трох частак: пакрыцця вечкаў і спінкі. На ніжнім вечку і спінцы цісненне (раслінны арнамент). Аправа пацёртая, пашкоджаная жучком, адсутнічаюць фрагменты скуры.

Прыпіскі: на ўнутраным баку верхняга вечка запісы: 1) «Канопацкій» (двойчы: чорным чарнілам і алоўкам), 2) вылічэнні ў слупок і запіс «265 руб. 25 коп.» (чорным чарнілам).

На арк. 02а паралельна спінцы чорным чарнілам чарнавыя запісы грамадзянскім пісьмом: 1) «Пей к. ганберъ Мухамметъ Мустафа Рухнера Сальватъ Аллагуммъ Сальйиаъ Сѣиидына Мухаммедъ Мустафа Веаля Али Мухаммедъ» (фрагмент малітвы?); 2) «росписался С. Конопацкій 1897 года Апрѣля 18 дня покорнѣйше просить»; 3) «Писаль сие сочинение Хасень Канопацкій Въ Таврическое Магометанское Духовное Правление Имѣю честь покорнѣйше просить Ваше Превосход...»; перпендыкулярна спінцы: 4) «Покорнѣйше прошу выдать мнѣ исъ Вслѣдствія отношенія По указу Императорскому Величеству Я мировой Судья 3 участка Игуменскаго Уѣзда»; 5) уладальніцкі запіс алоўкам: *bū qur'ān 'ijāsī sulajmān qānāpātski 'ogli* «Уладальнік гэтага Карана Сулейман Канопацкі-аглы» (цюрк.).

На арк. 02b запісы: 1) вылічэнні ў слупок; 2) «Емуже покорнѣйше прошу не отказать 29 Мая казенныхъ покетовъ по доверію получить»; 3) «бекирь».

На арк. 173b уладальніцкія і іншыя запісы грамадзянскім пісьмом: 1) «Сей алькуруанъ принадлежитъ Хасеню Конопацкому 1896 года»; 2) «Господину Довиду Мустафовичу Полторжицкому?»; 3) «Его Благородію Господину Миrowsкому Судьѣ 3 участка Игуменскаго Уѣзда покорнѣйше прошу сдѣлать дальнѣйшее разпоряженіе ввиду того, что я подлежалъ производству департаментовъ сената ввиду изложеннаго и руков[од]ствуюсь на основаніи указ...»; 4) «Дѣло по обвиненію дворянъ общаго сената по дѣлу по обвиненію его въ краже лошади волѣ... отношенія от 14 декабрия за № 176 изложеннаго к руков[од]ству»; 5) сінім чарнілам паралельна спінцы: «Его Высокородію Господину Неграмотный» і «Сюлейманъ Конопацкій...».

Паходжанне рукапісу: набыты ў 1981 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 9–10. Рукап. № 3.

3. [Каран]

Шыфр: П19–20/Ср3 (Р405).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [апошняя чвэрць XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадэкалагічных асаблівасцей.

Змест: 1а – [суры 64–75:1] (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–6 арк.]; 360 230 мм. Фрагмент. Пачатак і канец адсутнічаюць. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 270 160 мм. Письмо адным почыркам карычневым і чырвоным чарнілам. Па 21 радку на старонцы. Почырк ідэнтычны почырку арк. 20–138, 142–147 рукапісу P211. На пачатку кожнай суры чырвоным чарнілам пазначаныя яе назва, паходжанне (мекканскае ці медынскае) і колькасць аятаў. На палях паказаны падзел на джузы (الجزء): арк. 2b і хізбы (حزب): арк. 1a, 3b, 5a. Чырвонае чарніла, якім напісаныя назвы сур, пазначаныя джузы і хізбы, выцвіла. У тэксце выкарыстаны інтанацыйны знак ط (знак абсалютнай паўзы). Кустоды.

Папера: без вадзяных знакаў. У верхнім унутраным вугле арк. 2b, 5b фрагмент авальнага штэмпеля, ідэнтычнага штэмпелю на арк. 20–138, 142–147 рукапісу P211. Папера ў падцёках, плямах; ражкі аркушаў забруджаныя.

Аправа: адсутнічае.

Паходжанне рукапісу: захоўваўся ў Смілавічах (?) і быў набыты ў 1983 г. у букіністычнай кнігарні № 2 г. Мінска разам з тэфсірам (P223) і лячэбнікам (P404).

Бібліяграфічныя спасылкі:

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 10. Рукап. № 4.

4. Тэфсір

Шыфр: П16–18/Ср2 (P214).

Назва: указаная ў калафоне № 2 (перапісчыка?) на арк. 514b:9.

Перакладчык: Ур'яш ібн Ісмаіл. Указаны ў калафоне № 1 (перакладчыка?) на арк. 514a: minsk 'imām taḡṡumā[n] 'urjāš 'ibn 'ismā'il «*Імам Мінска, перакладчык Ур'яш ібн Ісмаіл*» і ў калафоне № 2 (перапісчыка?) на арк. 514b – 'urjāš 'ibni 'ismā'il... 'imāma 'al-muslimīn šahrī minška «*Ур'яш ібн Ісмаіл... імам мусульман горада Мінск*».

Дата заканчэння перапіскі (завяршэння перакладу?): мухарам 1098 / лістапад-снежань 1686 г. указаная ў калафоне № 1 (перакладчыка?) на арк. 514a.

Месца перапіскі: Мінск (?). Верагоднае месца перапіскі ўскосна ўказана ў тытуле перакладчыка ў калафонах на арк. 514a–b (minsk 'imām «*Імам Мінска*» і 'imāma 'al-muslimīn šahrī minška «*імам мусульман горада Мінск*»).

Змест:

1a – суры 2:90–18:110 (араб. з падрядковым перакладам пераважна на цюрк. Ёсць фрагменты з паралельным перакладам на пол. і цюрк. і з перакладам толькі на пол.: арк. 78b–79a, 146b–158a, 208a, 208b–210a, 227b. Апошнія аяты суры 18 былі спачатку перакладзены на цюркскую мову, потым – на польскую. Польскія словы напісаны паміж сцёртых цюркскіх).

249a – суры 19–114 (араб. з падрядковым перакладам на пол.)

514a – [калафон № 1 – перакладчыка?] (цюрк.): У цэнтры: minsk 'imām taḡṡumā[n] 'urjāš 'ibn 'ismā'il «*Імам Мінска, перакладчык Ур'яш ібн Ісмаіл*». Потым [малітва] (цюрк.). Унізе – tā'arīḥ biḡda ṭoqsān sikizingī jilda mubārak

muḥaṭṭam 'ajinda tamām 'oldī minsk šahrinda «Дата. У тысяча дзевяноста восьмым годзе ў дабраславёны месяц мухарам скончыў у горадзе Мінску». Яшчэ ніжэй лічбамі: 1098/1686 г.; побач яшчэ раз, але з лічэбнікамі ў адваротным парадку – 8901.

514b – [калафон № 2 – перапісчыка?] у 11 радкоў:… 'al-ḥaqīr 'al-faqīr ḍa'if fānī ban 'aṣī tammātī 'al-'aẓīm šarīf qur'ān kalāmu 'allah ḥaza 'at-tafsīr 'ala kataba ba'ūna 'allaha wa-ḥusna 'at-tawfīq raḥmatu 'allahi liman nazara wa-du'ān 'al-kātiba 'ūrjās 'ibnī 'ismā'il šlā[muḥ...?] 'imāma 'l-muslim⁶⁷ šahrī minška «Нікчэмны, бедны, слабы, смертны я (?), грэшны. Заканчэнне вялікага, святога Карана, слова Алага. Гэта тэфсір які (?) ён напісаў⁶⁸ з дапамогай Алага і пры найлепшым садзейнічанні! Мінасць Алага таму, хто даглядаў⁶⁹ і [запрасіў] (?)⁷⁰ перапісчык[а] – Урыаш[у] ібн Ісмаіл[у] Шламуж[...]⁷¹, імам[у] мусульман горада Мінска⁷²» (араб.).

516a–b – тэкст пра пост (اوروج) і чытанне дуа пасля прагляду Карана (цюрк.)

517a – 1) [хадзіс] у 6 радкоў (араб.); 2) [дуа] у 6 радкоў (цюрк.)

517b–518a – дуа ў 18 радкоў (араб. з прадмовай па-цюркску: کیم ورسه میت – کیم ورسه میت ارواحنه قران تلاوت اتدوکن سنکره دعاسنی بویله او قویه «...Хто прачытаў Каран над памерлым, няхай прачытае і гэту дуа»)

518a – два тэксты: 1) صراط کوپر «Сырат мост» у 2 радкі (цюрк.); 2) قرآنی دکلمک «Каран Вялікі слухаць» у 3 радкі (цюрк.).

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01–03, 1–518, 001 арк.]; 2° (290 190 мм). Пачатак адсутнічае (каля 9 аркушаў). Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 270 150 мм, 270 160 мм. Письмо адным почыркам карычневым і чырвоным чарнілам. Па 8 гарызантальных радкоў на старонцы з падрадковым перакладам. На пачатку кожнай суры ўказаная яе назва, паходжанне (мекканскае або медынскае) і колькасць аятаў. Чырвоным вылучаныя назвы сур. Канцы аятаў пазначаныя чырвонымі кружкамi. На палях паказаны падзел на джузы (الجزوا): 6b, 73b, 193a і г. д. і хізбы

⁶⁷ Слова невакалізаванае.

⁶⁸ У сэнсе 'перапісаў', а не 'стварыў'. Тут перапісчык мае на ўвазе самога сябе, гаворачы пра сябе ў трэцяй асобе. Перад дзеяслоўнай формай 'ён напісаў (перапісаў)' стаіць прыназоўнік على 'ala, які часцей за ўсё азначае знаходжанне на паверхні чаго-небудзь ('на'), альбо рух да паверхні чаго-небудзь. Магчыма, прыназоўнік памылкова напісаны замест адноснага займенніка الذي 'allazī 'які'?

⁶⁹ Іншы варыянт перакладу – «дапамагаў».

⁷⁰ У арабскім арыгінале назоўнік du'ān «заклік, просьба, малітва» ў вінавальным склоне. Аднак па кантэксце тут павінен быць дзеяслоў. Калі паглядзець на гэтае слова без дыякрытычных знакаў для галосных, у якіх перапісчык зрабіў так шмат памылак, то яго можна прачытаць як дзеяслоў ад таго самага кораня, што і згаданы назоўнік – [da'ā] «паклікаў, запрасіў». Другі магчымы варыянт рэканструкцыі – da'ā[u] 'al-kātīb[i] «малітва перпісчыка».

⁷¹ Перапісчыку не хапала месца і ён напісаў гэтае слова вельмі сцісла, што ўскладняе яго дакладнае прачытанне. Магчыма, гэта прозвішча?

⁷² Заканчэнне калафона асабліва цяжкае для разумення з прычыны шматлікіх памылак у арабскіх склонавых канчатках. Таму нашае разуменне апошніх слоў заснаванае пераважна на асэнсаванні папярэдняга тэксту.

(حزب): 1b, 11a, 15a г. д. Па краях арк. 248b накіды малюнкаў коней (чарнілам). Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосныя [u] і [o] пазначаныя аднолькава, а зычны [z] – літарай ض.

Папера: некалькіх гатункаў: з двума рознымі вадзянымі знакамі «Аламода»: арк. 1–73 (Laucevičius E. № 53 датуецца 1682–1685 гг.); арк. 54, 47, 150–155, 248–314 (Laucevičius E. № 67 датуецца 1687–1690 гг.). Частка аркушаў з вадзяным знакам «Герб горада Шонберга»: арк. 330–388 (Laucevičius E. № 1274 датуецца 1664–1665 гг.). Некалькі аркушаў са знакам падобным да «Герба чатырох палёў»: арк. 404, 406, 407, 408 (Laucevičius E. №№ 1236–1245 датуецца 1549–1683 гг.). Знак аркушаў 426–456 падобны да: (Laucevičius E. № 2308 датуецца 1680–1682 гг.). Частка аркушаў са знакам «Дрэва з зяблікамі» і літарамі «НК»: арк. 473–493 (Laucevičius E. № 2851 датуецца 1697–1701 гг.). Папера арк. 01–03 і 001 без вадзяных знакаў.

Стан паперы дрэнны: амаль усе аркушы пашкоджаныя. Горш за ўсё захавалася тэкст Карана на арабскай мове ў пачатку кнігі: папера параз’яданая па радках. Папера карычняватага адцення, аркушы ў падцёках, плямах, разрывах. Арк. 268–270 выпадаюць з кніжнага блока. Рукапіс патрабуе рэстаўрацыі.

Аправа: зробленая з кардону, абцягнутага цёмна-карычневай скурай. Па краях вечкаў і на спінцы цісненне ў выглядзе ломанай (зубчастай) лініі. На верхнім вечку ў цэнтры круглае цісненне дыяметрам 20 мм – птушка з галінкай. Аправа пашкоджаная: частка скуранага пакрыцця спінкі адсутнічае; захавалася фрагмент, часткова адарваны ад вечка. На спінцы чатыры бінцікі.

Прыпіскі:

01a – 1) уверсе – ‘*adām qubā ’alaj ḥasan* «Адам, Куба, Алей, Хасан»; 2) запіс алоўкам вертыкальна: *ḥaṣan što šam rublow // što rub... // što šam rublow daw nāḥu (?)* «Хасан сто сем рублёў, сто руб... сто сем рублёў даў....».

01b – уладальніцкі запіс: «Эти Тапсирь пакупиль Сіома Сифаревичь 1825 году».

02a – два амаль аднолькавыя тэксты па-арабску (*нюскі*). Адзін чарнілам (6 радкоў), другі, відавочна пазнейшы, – алоўкам (5 радкоў).

03a – тэкст (*нюска*) алоўкам (2 радкі) па-арабску. Пад тэкстам адно слова – *quṣic*.

514a – чорным чарнілам (іншым почырмам): 1) над калафонам – *jāzǧar* і пераклад – *pišār*; 2) побач са словам *tarǧumā[n]* пераклад – *parowodčiq*; 3) справа ад даты чорным чарнілам па-польску – *roqū*, злева па-беларуску – *hodā*.

518b – два запісы (цюрк.): 1) «Мая дачка Фаціма (fāṭimā) нарадзіла ў чацвёрты год, у дабраславенны месяц джумада аль-ахір, у сёмы дзень, у панядзелак раніцай. Імя было – Раджаб». 2) Другі тэкст таксама пачынаецца са слоў «Мая дачка Фаціма...». Акрамя таго, у ім згадваецца яе прозвішча – «Гальяшовіч» (*hālǧašowič*).

Укладкі: у кнігу ўкладзеныя 5 фрагментаў аркушаў:

1) фрагмент аркуша 140 105 мм: a–b – тэкст рэлігійнага характару алоўкам (пол.); на адным баку тэкст моцна выцвіў; папера без вадзяных знакаў.

2) фрагмент аркуша 62 77 мм: a – *bāb nijjat zā zdarowja čijo jasin pac* (цюрк.); b – *bāb nijjat zā bašpātomna dūši...* (цюрк.). Выкарыстанае карычневае чарніла; папера без вадзяных знакаў.

3) фрагмент аркуша 80 142 мм з Карана: а) сура 16:114(115)–120(121) (араб.); б) сура 17:1–4 (араб.). Выкарыстанае чорнае і чырвонае чарніла; папера з вадзянымі знакамі (вяржэры, панцозо і фрагмент філіграні).

4) фрагмент аркуша 65 86 мм а – сура 1 (араб.). Выкарыстана фіялетавае чарніла; папера без вадзяных знакаў.

5) фрагмент аркуша 55 75 мм а–б – [малітва] (араб.). Выкарыстанае чорнае чарніла; папера без вадзяных знакаў.

Паходжанне рукапісу: набыты ў 1981 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 12–13. Рукап. № 6.

Тарэлка М. У. Калафоны мінскага тафсіра 1098/1686 г. // Здабыткі: дакум. помнікі на Беларусі / Нац. б-ка Беларусі; склад.: Л. Г. Кірухіна, Т. І. Рошчына. Мінск, 2006. Вып. 8. С. 34–43.

Drozd A. Koran staropolski. Rozważania w związku z odkryciem tefsiru mińskiego z 1686 roku // Rocznik Biblioteki Narodowej. Warszawa, 2004. T. 36. S. 237–250.

5. [Тэфсір]

Шыфр: П19–20/Ср4 (P223).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [апошняя чвэрць XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест: 1а – [суры 1–3:153(147)] (араб. з падрадкавым перакладам на пол.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–68 арк. (арк. 64–68 пустыя)]; 350 222 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 290 155 мм, 290 160 мм. Письмо адным почыркам цёмна-карычневым (блізкім да чорнага) і фіялетавым чарнілам. Па 7 гарызантальных радкоў на старонцы з падрадкавым перакладам. Сінтэтычным фіялетавым чарнілам абведзеная рамка на першым аркушы, напісаныя назвы сур. У пачатку сур указваецца назва, колькасць аятаў і паходжанне (усе тры суры названыя мекканскімі). На палях паказаны падзел на джузы (الجزا): 20b, 39b, 57a і хізбы (حزب): 6b, 10b, 15b і г. д., а таксама на дзясяткі: عشر «дзесяць» (арк. 18a, 27a, 29b і г. д.). Іншыя запісы на палях: фрагмент прапушчанага тэксту (арк. 34b), каментары (арк. 16b, 20a, 39a-b). На арк. 39 (на палях) паданне пра Джалута і Давіда на польскай мове. Канцы аятаў пазначаныя фіялетавымі кружкамі. У тэксце выкарыстаны інтанацыйныя знакі ط (знак абсалютнай паўзы), ح (знак дапушчальнай паўзы) і madda. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай و + fatha, а зычны [z] – літарай ظ.

Папера: без вадзяных знакаў, глянцавая жаўтаватага адцення з рудымі плямамі.

Аправа: з іншага рукапісу. Кардон, аклеены карычневай паперай. Слінка скураная. Аркушы ніколі не былі пераплеценыя: няма слядоў прашыўкі. На ўнутраным баку вечкаў ружовая папера з узорам чорнай фарбай.

Паходжанне рукапісу: захоўваўся ў Смілавічах (?) і быў набыты ў 1983 г. разам з фрагментам Карана (P405) і лячэбнікам (P404).

Бібліяграфічныя спасылкі:

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 13. Рукапіс № 7.

Kożypnowa A., Tarełko M. Teksty polskie muzułmanów Wielkiego Księstwa Litewskiego z końca XVIII – początku XIX wieku jako źródło do badań nad polszczyzną kresową // Studia nad polszczyzną kresową. 2004. T. 11. S. 279–296.

6. Тэджвід

Шыфр: П16–18/Нр3 (P98).

Назва: указана на арк. 1а ў першых словах (هذا تجويد قران بوندور).

Дата перапіскі: [першая палова XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест: 1а–18а – [тэджвід] (цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01, 1–18 арк.]; 4° (166 104 мм). Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 153 92 мм. Письмо адным почыркам цёмна-карычневым і чырвоным чарнілам. Па 5–11 радкоў на старонцы з падрадкавым перакладам. Кустоды на асобных аркушах. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай و + *fatha*, а зычны [z] – літарай ظ.

Папера: з вяржэрамі, панцюзю і філігранямі. На арк. 1–8, 11–18 філігрань «Pro Patria» (Laucevičius E. № 2866–2929). На арк. 9–10 ніжняя частка філіграні «Герб горада Амстэрдама» (Laucevičius E. № 73–114). На арк. 0I вадзяны знак у выглядзе літар «[KIA]UTEN». Арк. 01, 1 і 9 абпаленыя. Арк. 01, 1, 18 выпадаюць з кніжнага блока. Папера ў падцёках, плямах, ражкі аркушаў забруджаныя.

Аправа: адсутнічае.

Прыпіскі: на арк. 01а запісы тыпу пробы пярэ(?) арабскім і кірылаўскім пісьмом (не прачытаныя). На арк. 01b уладальніцкі запіс: «Дворони[н]ъ гор[ода] Слоним[а] Илья сынъ Иван[а] Шегидевичъ». На арк. 12а запіс алоўкам: «Замѣт»(?). На арк. 18b запісы тыпу пробы пярэ: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ «У імя Алага літасцівага і міласэрнага» (тры разы), اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ «Сведчу, што няма Бога, акрамя Алага» (два разы) і г. д.

Паходжанне рукапісу: набыты ў 1960-х гадах [1964–1966(?)] у жыхара г. Вільнюса разам з П16–18/Нр4. P436.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система / М-во высш. и сред. спец. образования Лит. ССР, Вильнюс. гос. ун-т им. В. Капсукаса. Вильнюс, 1968. С. 138–141.

Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. Вильнюс, 2005. С. 10–11. Рукап. № 3.

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 11. Рукап. № 5.

Тарэлка М. Рукапіс Р98 (таджвід) з фондаў ЦНБ НАН Беларусі (праблема датавання і вызначэння жанру) // *Orientalis lituovos didžiosios kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai: straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų tarptautinėje mokslo konferencijoje «610-osios totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje metinės» ... / Vilniaus Univer., Ist. Fak., Kultūrinių Bendrijų Stud. Centr. Vilnius, 2008. S. 123–129.*

Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polskolitewskich. Warszawa: Res Publica Multiethnica, 2000. S. 60. Рукап. № 48.

7. [Дапаможнік па тэрміналогіі тэджвіда]

Шыфр: П16–18/Нр4 (Р436).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [сярэдзіна XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1а–3а – [тлумачэнні тэрмінаў тэджвіда] (цюрк.)

3b – [сура 1] (араб.)

4b – [праба пяра: басмала, арабскі алфавіт і фрагмент аята 2:28(26)].

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–4 арк.]; 4° (166 104 мм). Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 153 92 мм. Пісьмо адным почыркам цёмна-карычневым чарнілам. Па 10, 12 радкоў на старонцы. Кустоды адсутнічаюць. У якасці знакаў прыпынку выкарыстаныя тры кружкі. Галосны [о] спарадычна пазначаецца літарай *o* + *fatħa*.

Папера: з вяржэрамі, панцюзой і філігранню ў выглядзе літар «J Honig et Zoopen» (арк. 2–4). Філіграні з такой літарнай групай датуюцца 1765–1840 гг.⁷³ На арк. 1 літары «KIA[UTEN]»⁷⁴. Арк. 1 не змацаваны з астатнімі аркушамі. Папера ў падцёках, плямах, ражкі аркушаў забруджаныя.

Аправа: адсутнічае.

Прыпіска: іншым почыркам на арк. 4b: talqin 'škitābu jāqoho winati 'aṭqāži mna // škitābu muhammad prāroq sarī' 'al-qulūb // parši raḡ nād jākim prāroqām pali 'aṭqāži mna // nād 'ibrāhīmām «Талкін»⁷⁵ з якога кітаба вынята, адкажы мне!

⁷³ Клепиков С. А. Филлигранные на бумаге фирмы Гониг (Honig) (1655–1869 гг.) // Советские архивы. 1976. № 1. С. 59.

⁷⁴ У альбоме Лаўцявічуса (*Laucevičius E. Popierius...*) назва гэтага прускага мястэчка сустракаецца часта: № 358–363, 409–410, 2446, 2917–2919, 2960, 3411, 4205–4206.

⁷⁵ «Настаўленне» (араб. تلقين).

З кітаба Мухамада прарока *Сары аль-кулюб*⁷⁶? Першы раз над якім прарокам спявалі, адкажы мне, над Ібрагімам?».

Паходжанне рукапісу: набыты ў 1960-х гадах [1964–1966(?)] у жыхара г. Вільнюса разам з рукапісам П16–18/Нр3. Р98.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система / М-во высш. и сред. спец. образования Лит. ССР, Вильнюс. гос. ун-т им. В. Капсукаса. Вильнюс, 1968. С. 138–141.

Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. Вильнюс, 2005. С. 10–11. Рукап. № 3.

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 11. Рукап. № 5.

Тарэлка М. Рукапіс Р98 (таджвід) з фондаў ЦНБ НАН Беларусі (праблема датавання і вызначэння жанру) // *Orientas lietuovos didžiosios kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai: straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų tarptautinėje mokslo konferencijoje «610-osios totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje metinės» ... / Vilniaus Univer., Ist. Fak., Kultūrinių Bendrijų Stud. Centr. Vilnius, 2008. S. 123–129.*

Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polskolitewskich. Warszawa: Res Publica Multiethnica, 2000. S. 60. Rukap. № 48.

8. [Паўкітаб]

Шыфр: П16–18/Нр2 (Р97).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [апошняя трэць XVIII ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1a – *tu jaṣṭ qāṭūrāhu dnā wqātūram čāsa qīūrā gūdzinā pānuja* (беларус.-пол.)

3a – *bāb tū jaṣṭ šukur* (شكر «Удзячнасць») *ḡwāzda* (беларус.-пол.)

4a – *malāduhā maṣacā 'abāciwši raj* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

5a:1 – *bāb 'arṭiqul ṣqund pušli bālwāni* (пол.)

18a – *bāb zrūzdzālu hirāḡilu-l-qulūb* (حراجل القلوب «[Свяцільня] сэрцаў») *kitābu 'ūparṣanū* (беларус.-пол.)

20a – *bāb ṭa du 'ā nā 'ābruq zā zdruwja čijū 'ābraqājaša...* (араб.)

20b – *bāb ṭa du 'ā 'udūm nuwij 'uḡūdzači dlā maṣqāna...* (беларус.-пол., араб.)

21a – *bāb tū jaṣṭ qadir nūci poṣla tarāwiḡu hūža rac* (араб.)

22a – *bāb tū jaṣṭ kufraw ṣadmidzaṣūn!* (беларус.-пол.)

22b – *tū jaṣṭ tawba du 'āsī* (араб., беларус.-пол.)

— *верагодна, адсутнічае аркуш (аркушы)*

⁷⁶ «Хуткі (?) сэрцамі» (араб. سريع القلوب). Эпітэт Мухамада?

23a – [малітвы] (цюрк. з перакладам на беларус.-пол.) – пачатак і канец адсутнічаюць.

—— *верагодна, адсутнічае аркуш (аркушы)*

25a – [фрагмент таго самага тэксту, што на с. 5a–18a] (пол.) – пачатак і канец адсутнічаюць.

—— *верагодна, адсутнічае аркуш (аркушы)*

42a – bāb ‘anadzalu šāṭu qṛūjic nahūža (беларус.-пол.)

42a – bāb ṭū jaṣṭ gūzḡūṅ (غوضوك «Крук») fāl jāq qruq qričic (беларус.-пол.)

43b – bāb hazā du‘ā’i fataḥ [...] (فتاح «Ключ») ṭū jaṣṭ du‘ā’i qlūč (араб.)

—— *верагодна, адсутнічае аркуш (аркушы)*

44a – [малітвы; фрагмент таго самага тэксту, што на с. 23a–24b] (цюрк. з перакладам на беларус.-пол.) – пачатак адсутнічае.

47b – akr ḥikmaī (حكمة «Мудрасць») būdür (цюрк. з перакладам на беларус.-пол.)

50b – заключныя рэлігійныя формулы (араб.). У цэнтры слова tamām (تام «канец»)

51a – [малітвы, звязаныя з пахавальным абрадам] (беларус.-пол., араб. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

51b – ṭan tasbiḥ raj rūki ṭrūnā widāc (цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

54a – haṭā du‘ā māhīlu priqlādājuči sam rāz rac (араб. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

54b – mīmā zīrati ‘idūči raj haṭā du‘ā (араб. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

54b – ṭo jaṣṭ bājṛām namāz roḡundaq (беларус.-пол., араб. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

56a – roṭim nijjat dū bājṛām namāzu ṭo jaṣṭ (цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

57b – fiṭrajni bājṛām ḥuṭba būdür (араб. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

62b – ṣalawāt rac (араб., цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

63b – munbarā ṣḥūdzači rac (араб., цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

64a – haṭā du‘ā’i rū fiṭraju nā bājṛām rac (цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

65a – qurbān bājṛām ḥuṭba būdor (араб. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

67b – dū ḡum‘a namāzu rūḡundaq (беларус.-пол.)

67b – ḡum‘a ḥuṭba būdür (араб. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

69b – ṣalawāt rac nā ḡrāwā ‘abarnuwšīša rac (араб., цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

71a – nā lawā ṣalawāt (араб., цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

72a – munbarā ṣḥūdzači raj (араб., цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.)

72b – bāb ḥṭū qur‘ān rāja ‘adrūhī ṣlūḥāja ‘abūdwoṃ ṣṛāṣanā (беларус.-пол.)

72b – ʔo jaʃt ličbā maʃuncuwā (беларус.-пол.)

— *верагодна, адсутнічае аркуш (аркушы)*

73a – [малітва-дуа] (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) – пачатак адсутнічае.

74b – 'arūšnāhu wač[a]rā pr[a]ščajučiśa ramaẓān 'itarāwīḥ haṭā raj (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

76a – nijjat dū [po]ʃtu (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

76b – ʔa du'ā nā qurbān bājṛām (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

77b – nijjat dzicāci 'azān rac (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

79a – nijjat dū nikāḥu ḥuṭbaju (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

83a – nijjat 'aḥraṭniḥ brāci paḡarawājuči ʔo jaʃt (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

84a – qṭū ḥca 'aḥraṭāccā... ʔa prūzbā rac (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

87a – tasbiḥ (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

88a – bāb dū majjitā rūḡūndaq (беларус.-пол., араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

89a – majjitā mijūči haṭa rac (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

89a – majjitā naʃūči raj (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

93b – 'imām du'ā'i (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

95a – nijjat dū 'iṣqātu namāzu jaʃt (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

96a – rū namāza wirid raj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

99b – ṭū jaʃt ḡināza namāz (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

— *верагодна, адсутнічае аркуш (аркушы)*

101a – nijjat dū 'āzānu (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

106a – dā qāmatu nijjat (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

106b – nijjat dū farzu (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

— *верагодна, адсутнічае аркуш (аркушы)*

107a – ṭraci 'imān (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

107b – pāṭi 'imān (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

108b – tasbiḥ būdur (араб.)

108b – hazā zikr ḥikmaṭ (حكمة «Мудрасць») būdūr (араб.) – канец адсутнічае.

— *верагодна, адсутнічае аркуш (аркушы)*

109a – [тэкст пра прыгоды] (беларус.-пол.) – пачатак адсутнічае.

109a – proroq jahū milūśc mūwil 'iḡ prazṭraḡā... (беларус.-пол.)

109b – bāb 'alī raḡija 'allahu 'anhu (رضي الله عنه «Няхай будзе задаволены ім Алаг») muwil 'ūd proroqa jahū' milūśc (беларус.-пол., араб.)

110a – bāb ṭū jaʃt bawla (بولة «Урына») namāz (беларус.-пол., араб.)

111b – bāb ṭū jaʃt jāq prāwuju 'uḡā zwinić (беларус.-пол.)

112a – bāb hazā du'ā' 'ahdināma (عهدنامه «Дамова») būdūr (беларус.-пол., араб.)

112b – bāb faḍl fī qadā' i 'umr (فضل في قضاء عمر «Карыць у выкананні жыцця (?)») (беларус.-пол., араб.)⁷⁷

113a – [сура 67:23–30] (араб.)

113b – [сура 78] (араб.)

114b–221b – [малітва з пералікам назваў сур, які абрываецца на суры 90] (араб.) – канец адсутнічае.

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–121 арк.]; 4° (178 152 мм); Рукапіс няпоўны. Адсутнічае пачатак, аркушы пераблытаня. Пагінацыя арк. 1–121 позняя (XX ст.?) чырвоным (малінавага адцення) чарнілам арабскімі (еўрапейзаванымі) лічбамі. Некаторыя старонкі адзначаны аднолькавымі лічбамі з дабаўленнем лацінскіх літар.

Афармленне тэксту: на арк. 1–112 тэкставае поле 145 127, 163 133 мм. Письмо адным почыркам карычневым і чырвоным чарнілам. Чырвоным напісаныя назвы раздзелаў, ключавыя словы і знакі прыпынку. Па 11–13 радкоў на старонцы. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосныя [u] і [o] пазначаны аднолькава, а зычны [z] – літарай ض.

На арк. 113–121 тэкставае поле 140 125, 135 125 мм. Па 10–11 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам чорным чарнілам. Кустоды адсутнічаюць.

Папера: арк. 1–112 з вяржэрамі, панцюзой і філігранямі, некалькіх тыпаў: 1) на арк. 1–8, 51–106 у выглядзе арла і літар «L Zieser» (гл.: Laucevičius E. № 405 датуецца 1773–1777 гг.); на арк. 61–62 ніжняя частка іншага варыянта гэтага знака: (Laucevičius E. № 415 датуецца 1793 г.); 2) на арк. 9–50, 107–112 знак «Pro Patria» і літары «RWS» пад каронай (гл.: Laucevičius E. № 2911 датуецца 1771 г.); аднак на разваротах 4–5 і 30–33 пад каронай іншай формы літары «GR» (параўн.: Laucevičius E. № 2893 датуецца 1789 г.); на арк. 9 пад ніжняй часткай знака «Pro Patria» літарная група «G Pannekoeck». Папера карычняватага адцення ў падцёках. На арк. 27 чарніла разбурыла паперу. Рукапіс рэстаўраваўся. Страчаныя фрагменты аркушаў адноўленыя.

Папера арк. 113–121 з вяржэрамі, панцюзой і філігранямі, падобнымі да знака «Герб Штэрнберг», на арк. 118 бачная літара «Т» (Laucevičius E. №№ 788–789 датуецца 1770–1780 гадамі).

Аправа: адсутнічае.

Паходжанне рукапісу: набыты ў 60-х гадах XX ст. [1964–1966(?)] у жытара г. Вільнюса (Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом... С. 135–136).

Бібліяграфічныя спасылкі:

Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система / М-во высш. и сред. спец. образования Лит. ССР, Вильнюс. гос. ун-т им. В. Капсукаса. Вильнюс, 1968. С. 136–141.

Кожынава А., Тарэлка М. Невядомы помнік літаратуры беларуска-літоўскіх татараў // Slavistica Vilnensis. 2004. S. 109–125.

⁷⁷ Захавалася толькі назва і пяць першых няпоўных радкоў тэксту (краі аркуша адсутнічаюць).

Кожынава А., Тарэлка М. Рэгіянальны варыянт польскай мовы ў арабаграфічным тэксце «Свяцільня сэрцаў» // Паланістыка, 2004/2005. Мінск, 2005. С. 59–83.

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 8. Рукап. № 1; С. 13–14. Рукап. № 8.

Тарэлка М. У., Цітавец А. І. Прадкажанне па паводзінах крумкача ў арабаграфічным рукапісе з фонду Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН Беларусі // Здабыткі: дакум. помнікі на Беларусі. Мінск, 2002. Вып. 5. С. 121–130.

Тарэлка М., Сынкова І. Адкуль пайшлі ідалы. Помнік рэлігійна-палемічнай літаратуры з рукапіснай спадчыны татараў Вялікага Княства Літоўскага. Мінск: Тэхналогія, 2009. 425 с.

Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polskolitewskich. Warszawa: Res Publica Multiethnica, 2000. S. 55. Rukap. № 27.

Kożynowa A., Tarełko M. Teksty polskie muzulmanów Wielkiego Księstwa Litewskiego z końca XVIII – początku XIX wieku jako źródło do badań nad polszczyzną kresową // Studia nad polszczyzną kresową. 2004. T. 11. S. 279–296.

9. [Хамаіл]

Шыфр: П19–20/Нр21 (P256)

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [першая палова XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1b – ʃo jaʃt jãq musulmãninu ʃãq musulmãnca ʃtardzasca qur'ãnow 'albo jãsinaw wipac (беларус.-пол.)

4b – ʃo jaʃt dlã wdzančnoscì boʒaj nijjat dã jasinu (цюрк.)

5a – zã muḥammad prãroqa nijjat dã jasinu (цюрк.)

5b – zã wʃiʃtãq mizãr nijjat dã jasinu (цюрк.)

6a – zã baʃpoʃomni duʃi nijjat dã jasinu (цюрк.)

6b – zã 'ojcã nijjat dã jasinu (цюрк.)

6b – zã mãtqũ nijjat dã jasinu (цюрк.)

7a – zã brãtã nijjat (цюрк.)

7a – zã soʃtrã nijjat (цюрк.)

7b – zã wʃiʃtkiḥ qrawniḥ nijjat dã jasinu (цюрк.)

8b – zã 'ojcã dũʃa nijjat dã jasinu (цюрк.)

8b – nã boʒa drogã nijjat (цюрк.)

9a – nãd ḥorim ʃlowakam nijjat do jasinu (цюрк.)

9b – 'abraqãno dã qoʒnaḡo jasinu nijjat ʃo jaʃt (цюрк.)

10a – [сура 1] (араб.)

10a – [сура 2:255(256)] (араб.)

11a – [сура 36] (араб.)

- 17b – [сура 59:17(18)–24] (араб.)
18a – [суры 112–114] (араб.)
18b – [сура 1–2:1–4] (араб.)
19b – [малітва] ... اللهم ربنا (араб.)
21b – ʔo jaʃt prad jazannam tā du‘ā’i pac (араб.)
22a – ʔo jaʃt po jazannū ʔā du‘ā’i pac (араб.)
22a – ʔo jaʃt do ʔusalū porondāq (беларус.-пол.)
22b – ʔo jaʃt do ʔusalu nijat (араб.)
24a – ʔo jaʃt porondaq do ‘abdašū (беларус.-пол., араб.)
24b – do ‘abdzašū nijjat ʔo jaʃt (араб., беларус.-пол.)
27a – ʔo jaʃt nijjat (цюрк.)
27a – ʔo jaʃt ʃalawat (араб.)
27b – do mačaci priḥodžunc paj (араб.)
29a – nijjat dā ʃabāḥu namāzu (араб.)
32b – ʔo jaʃt subḥān (араб.)
33b – po ʃabāḥu namāza du‘ā’i (араб.)
35a – ʔo jaʃt zikar (араб.)
36b – ʔo jaʃt ‘alaj jaḡo milošci muwil (беларус.-пол.)
38a – po ʃabāḥ namāza ‘ojcu ‘imācca ʃpāsano pālacāc (араб.)
39b – ʔo jaʃt ʃondnaḡo dnā... du‘ā’i (араб.)
40a – ʔo jaʃt wiqlād ʔaj du‘ā’i (беларус.-пол., араб.)
41a – hto bi māl wponṭaq ta du‘ā’i pac (араб.)
42b – ʔo jaʃt porondāq do ‘awlajū namāzu (беларус.-пол., араб.)
45a – ʔo jaʃt porondaq do ‘akindajū namāzu (беларус.-пол., араб.)
46a – ʔo jaʃt porondaq do ‘aḥšāmu namāzu (беларус.-пол., араб.)
47b – ʔo jaʃt porondaq do jaccijū namāzu (беларус.-пол., араб.)
51a – ʔo jaʃt do tarawiḥu porondaq (беларус.-пол., араб.)
54b – do poʃtū ramazānnaḡū nijjat ʔo jaʃt (араб.)
54b – wramazān ‘odpošniqājūčīsa pac (араб.)
55a – ʔo jaʃt do zu-lḡaḡḡajnāho poʃtū nijjat (араб.)
55a – wzu-lḡaḡḡ ‘odpošniqūjūčīsa paj (араб.)
55b – ʔo jaʃt bawla (الله «Урына») namāz (беларус.-пол., цюрк., араб.)
57a – ʔo jaʃt čašū zācmanna... du‘ā’i pac ranca podnāwši (араб.)
59b – ʔo jaʃt ‘od kufrow wimowanna (беларус.-пол.)
60a – ʔo jaʃt tawba codzanna po jaccijū... pac du‘ā’i tawbajnā būdür (араб., цюрк.)
62a – ʔo jaʃt porondāq ‘insāf ‘al ‘insāf ‘al (ال انصاف ال انصاف «Будзь справядлівым») (беларус.-пол.)
62a – ʔo jaʃt ‘informācija jāq mā člowaq naʃūḥ tawba (نصوح توب «Шчырае пакаянне») ‘učinic (беларус.-пол.)
64b – ʔo jaʃt du‘ā’i tawbajnā pac (араб.)
66b – ʔo jaʃt drūḡā du‘ā’i naʃūḥ (نصوح «шчырае») tawbajnā (араб.)
68a – ʔo jaʃt qūždamū musulmāninū ‘imusulmānca qonačna doʃtāmant ṭrabā ‘učinic (беларус.-пол., араб.)

- 69a – ʘo jařt swantı ‘abdullah jadnaj noci widzal (беларус.-пол.)
 ——— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*
- 70b – ‘od piṭālniqāw... du‘ā’i (араб.)
- 71b – nā miṣār hladzači... ʘo pac (араб.)
- 71b – mimā miṣāru ‘idūči ‘inā miṣār priřadři ʘo pac (араб.)
- 72a – ḥṭo bi nā musulmānřquju māhilu rūqū prilāziwři ‘iṭā du‘ā’i pal... (беларус.-пол., араб.)
- 76a – ṭā du‘ā’i čḥnuwři pac (беларус.-пол., араб.)
- 77a – řpāc lāžučiřa pac (араб.)
- 77a – kadı řtrāřni řan ‘obāčiř ʘo pac (араб.)
- 77b – kadı řtrāřanni řan widziř ʘo řri rāři pac pānbūg nā dobra ‘obrocı (араб.)
- 77b – jařali ḥṭo naspi ʘo ta du‘ā’i nāpiřawři ‘ū wačor nā řiji powasic (араб.)
- 78a – ‘uřṭājūči pac (араб.)
- 78a – nā masonc hladzači ʘo pac (араб.)
- 78b – kadı wāṭr walkı wajā ʘo pac (араб.)
- 78b – jāq hrom hrimic ʘo řrabā pac (араб.)
- 79a – řdomu wiḥodzači ʘo paj (араб.)
- 79a – ‘udrogā wijařğājonc ʘo paj (араб.)
- 79b – dā domu prijaḥāwři ʘo paj (араб.)
- 80b – ʘo jařt wdom nowı wḥodzonc... ṭā du‘ā’i pac (араб.)
- 82a – ʘo jařt nowo ‘ādzanna parři rāř řqlādājonc pac (араб.)
- 82b – ʘo jařt jasli ‘uprāwım ‘ūḥū zāzwinic (беларус.-пол.)
- 83a – jasli ‘ū lāwım ‘ūḥū zāzwinic ʘo ta du‘ā’i pac (араб.)
- 83b – ʘo jařt pořnoğci ražūči pac (араб.)
- 84a – ʘo jařt qrow zāmāwāc (беларус.-пол., араб.)
- 85a – ʘo jařt ṭā du‘ā’i řam rāř pac ‘inā bārānā dūc... (беларус.-пол., араб.)
- 85b – prad jadzannam ṭā du‘ā’i pac (араб.)
- 86a – po jadzannu ṭā du‘ā’i paj (араб.)
- 87a – ʘo jařt dnı po řuracqū (беларус.-пол., цюрк.)
- 87b – ʘo jařt liğbā masancowā řuracqā (беларус.-пол.)
- 88b – ʘo jařt ‘iž būg milořardnı rořqāzal mūsı progoqu (беларус.-пол.)
- 90a – ʘo jařt qūřdağo masoncā nařřowıḥ dnaj wiřřragācřa pořrabā (беларус.-пол.)
- 90b – ʘo jařt ģodzinnıq nā co ‘ıdlā čağo qṭūra ģodzinā pānūja (беларус.-пол.)
- 92b – ʘo jařt nocna ģodzinı (беларус.-пол.)
 ——— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*
- 94a – ʘo jařt ‘oqādūčnıḥ ḥorob pri řoba nořic (беларус.-пол., цюрк., араб.)
- 95a – ‘od řamidzařoṇṭ farajřkiḥ ḥorob pri řoba nořic (араб.)
- 95a – ‘od ģlowı bālanna pri řoba nořic (араб.)
- 95b – ‘od ģlowı ‘od ‘očaj ‘od řiji ‘ı ‘od řolontqā pomoc řan řlsm nořic (араб.)
- 96a – ‘od hrūdzej bālanna pri řāba nāřic (араб.)
- 96a – ‘od řarcā bālanna pac ‘ıpri řoba nořic (араб.)
- 96a – ‘od čārow pri řoba nāřic (араб.)
- 96b – ṭā du‘ā’i nořic ‘od rūznıḥ ḥorob (араб.)

- 97a – 'od naprijācol 'i'od čārow pri šoba nošic (араб.)
97b – 'od šamišont ģorob pac 'ipri šāba nāšic (араб.)
98a – ģto bi t̄a du'ā'i nā waqu rāz prapaw... 'od piṭālniqaw wolan bandza... (беларус.-пол., араб.)
98b – ģto t̄a du'ā'i bandza pri šoba nošic to pānboğ ṭamū člowağowī rozumu pričini... (беларус.-пол., араб.)
99a – ģto bi t̄a du'ā'i bandza pac 'inošic... (беларус.-пол., араб.)
99b – 'od rūzniḡ račaj nošic t̄a du'ā'i (араб.)
100a – ģto bi ščanšcā na māl to ṭan 'ajat jaslibi pal 'inošil pri šoba... (беларус.-пол., араб.)
100b – ģto bi w domū [p]owašil ta du'ā'i 'albo pri šoba nošil 'ubošt̄wā na 'obāči (беларус.-пол., араб.)
100b – jašli bī dzaci 'ūmirājo to t̄a du'ā'i nāpišāwši 'ipri šo[ba] nošic... (беларус.-пол., араб.)
101a – ģto bandza ṭan 'ajat pac 'ipri šoba nošic... (беларус.-пол., араб.)
101b – to jašt 'od wātru liḡoho pri šoba nošic (араб.)
102a – ģto ṭan 'ajat bandza pac 'ipri šoba nošic... (беларус.-пол., араб.)
102a – ģto wā šna pāloḡajaccā to ṭan 'ajat pri šoba nošic (араб.)
102b – jasli ģto praššan pāloḡajacca 'albo šon widziš štrāšni to ta du'ā'i nāpišāwši zāwša pri šoba nošic (араб.)
103a – ģto t̄a du'ā'i bandza pac 'ipri šoba nošic to 'upānā boğā lāšqā bandza māl... (беларус.-пол., араб.)
104a – ta du'ā'i dlā miłości dobrīḡ lūdzej pac 'ipri šoba nošic (араб.)
104a – ta du'ā'i nāpišāwši 'ipri šoba nošic jašli monš žoni nalūbi... (беларус.-пол., араб.)
104b – 'od trāšci pri šoba nošic (араб.)
105a – 'od trāšci wwādza nāmāčiwši 'ipri šāba nāšic (араб.)
105b – 'od šadmidzašont trāšcāw ṭan 'ajat nāpišāwši nā šiji powašic... (беларус.-пол., араб.)
105b – 'od trāšci quric (араб.)
106a – nā šiji zāwasic (араб.)
106a – wwodza dāwāc pic nāmāčiwši (араб.)
106a – nā ḡlap nāpišāwši 'otrāšci jasc (араб.)
106a – nā lāzowim drawa nāpišāwši quric (араб.)
106a – 'od trāšci nā pāparu nāpišāwši quric (араб.)
106b – 'od trāšci nāpišāwši nā tri qārṭački... (беларус.-пол., араб.)
106b – nā wodā pūščāc probā činic ḡoramū člaqu (араб.)
107a – jasli paš šalonī 'uqonši to nāpišāwši 'iwwodza pic... (араб.)
107b – 'od zambā bālanna nā jājqo nāpišāwši dāc jaśc to dā pānbūğ pomoc (араб.)
107b – 'od zambāw bālanna tri [rā]zi pac... (беларус.-пол., араб.)
108a – jažali dzaca naspi to nāpišāwši dzacancū powašic nā šijū (араб.)
108b – pāna boža bron 'iq qomu šajṭān priqāšnacca... (беларус.-пол., араб.)

109b – qobica pri rodzannū dzacancā dāc trimāc... (беларус.-пол., араб.)

109b – kadī qobiṭā namoḡa dzacancā rodzic... (беларус.-пол., араб.)

110a – kadī waṣrotqū bolī ṭan 'ajat nāpiṣāwši... (беларус.-пол., араб.)

110b – kadī wčlowaqa ṣarcā traśaccā ṭo ṭan 'ajat nāpiṣāwši... (беларус.-пол., араб.)

111a – 'ōd gārlo bālanna ṭo nāpiṣāwši māčic 'ipic (араб.)

111a – kadī 'ū člowaqa moč zātrimā śa ṭo ṭan 'ajat pac 'idūc (араб.)

111b – kadī člowaqu 'albo bīdlanci moč zātrimā śa... (беларус.-пол., араб.)

112a – jasli wqoḡo bahūnqā ṭo ta du 'ā'i nāpiṣāwši... (беларус.-пол., араб.)

112a – kadī hrūdzi bolo ṭo nāpiṣāwši 'iwwodza nāmočic 'ipic (араб.)

112a – kadī člowaqu moč zātrimā śa... (беларус.-пол., араб.)

112b – kadī šaṭān priqāśnaccā ṭo nāpiṣāwši quric... (беларус.-пол., араб.)

113a – kadī 'oči bolo ṭo nāpiṣāwši 'iwwodza nāmočic 'imic 'oči (араб.)

113b – 'ōd qūrāčaj ślapoṭi pac 'idūc nā 'oči (араб.)

114a – jasli qrowā mliqa mālo dāja ṭo ta du 'ā'i nāpiṣāwši... (беларус.-пол., араб.)

114a – jažali nā bidlo nazdrowo ṭo ta du 'ā'i nāpiṣāwši... (беларус.-пол., араб.)

114b – 'ū qoḡo qonī nawadūcca ṭo ṭā du 'ā'i... (беларус.-пол., араб.)

114b – 'od 'ūroqāw qānū whriwū wwazāc (араб.)

115a – jasli šaṭān nā qonu jazdzi ṭo ṭā du 'ā'i... (беларус.-пол., араб.)

115b – kadī ślūgā 'ūcača... (беларус.-пол., араб.)

116a – [na]prijacalu wwo[či] hladzača pac (араб.)

116a – ṭā du 'ā'i śadim rāṣ pac... pāmanc bandza (араб.)

116b – ta du 'ā'i dlā zāqoḡānna... (беларус.-пол., араб.)

116b – kadī mūž žonī nalūbī... (беларус.-пол., араб.)

117a – do lāzni wḡodzone l[awo]⁷⁸ noḡā ṣṭupiwši ṭo pac (араб.)

117a – zlāzni wiḡodzone prāwo noḡo ṣṭupiwši ṭo pac (араб.)

117b – šarḡ du 'ā'i اون ايكي ايمان ('on 'ilī 'imān «Дванаццаць імамаў») dwānāśca 'imāmaw (араб.)

118b – hazā du 'ā'i 'ahdinām عهدنام «Дамова») (араб.)

119b – hazā du 'ā'i qlūč rājškī (араб.)

122a – hazā šarḡ du 'ā'i qadaḡ 'al-'azīm قح العظيم «Вялікі келіх») (араб.)

128b – hazā šarḡ du 'ā'i nūr 'al-'azīm نور العظيم «Вялікае святло») (араб.)

133b – hazā du 'ā'i šalawat صلوات «Малітвы») budūr (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01, 1–134 арк.]; 8° (94 72 мм).
Экзэмпляр няпоўны: адсутнічаюць аркушы паміж арк. 69–70, 93–94; адсутнічае канец. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 85–80 55–60 мм. Па 9, 10, 11 радкоў на старонцы. Письмо двума почыркамі: 1) карычневым і чырвоным чарнілам быў дапісаны тэкст страчаных аркушаў (арк. 1–8, 79, 86); 2) цёмна-карычневым і чырвоным чарнілам напісана асноўная частка тэксту (арк. 9–78, 80–85, 87–134). У якасці знакаў прыпынку выкарыстаны чырвоныя кружкі.

⁷⁸ У рукапісе lowā.

Чырвоным чарнілам напісаныя ключавыя словы, табліцы. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *o* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *z*.

Папера: трох гатункаў: 1) жаўтаватага адцення без вадзяных знакаў (арк. 1–8, 79, 86); 2) блакітнага адцення з вадзянымі знакамі (арк. 9–56); бачныя вяржэры, панцозо і фрагменты філіграней нявызначанай формы (арк. 11, 23, 29), лічбы «16» (арк. 10) і «18» (арк. 32); ніжняя частка літары «А» (?) (арк. 30); 3) жаўтаватага адцення з вадзянымі знакамі (арк. 57–78, 80–85, 87–134); бачныя вяржэры, панцозо і фрагменты філіграні акруглай формы (арк. 57, 61, 62 і г. д.), літары «В» або «R» (арк. 68, 111) і лічбы «1» (арк. 110) і «8» (арк. 120). Папера ў падцёках, ражкі аркушаў забруджаныя. Першы аркуш абарваны па краях. Арк. 102 выпадае з кніжнага блока.

Аправа: адсутнічае.

Прыпіскі: на арк. 01b рукапісны запіс карычневым чарнілам: «Александръ [...] Якубъ. Исупъ. Ассанъ. И[бра]гимъ. Давидъ. Адамъ [...] Беккиръ. Османъ».

Паходжанне рукапісу: набыты ў 1988 г. у букіністычнай кнігарні № 2 г. Мінска.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 15–16. Рукап. № 9.

10. [Хамаіл]

Шыфр: П19–20/Нр15 (P402).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [апошняя чвэрць XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Месца перапіскі: [на перасячэнні межаў Жыткавіцкага, Петрыкаўскага і Лельчыцкага раёнаў у непасрэднай блізкасці да Украіны]. Меракаванае месца перапіскі вызначае на падставе даследавання тэксту на арк. 82b–93b⁷⁹.

Змест:

1a – *to jařt do ġuslu nijjat* (араб.)

2a – *bāb do 'abdašu nā'uqa* (беларус.-пол., араб.)

4a – *bāb 'ucirājučisa ri rāzi... rac* (беларус.-пол., араб.)

4a – *bāb 'abdist ġusal 'uzāwši... raj* (беларус.-пол., араб.)

4b – *bāb qāli 'učujař 'azān... to raj* (беларус.-пол., араб.)

5a – *to jařt do 'azānu nijjat* (цюрк.)

5a – *bāb do ġāmiji prihodzači raj* (беларус.-пол., араб.)

5a – *bāb zġāmiji lawāj nāhoj řūriwři rac* (беларус.-пол., араб.)

⁷⁹ Кожина А., Тарелко М. Восточнославянские черты в рукописи «Фал Соломона о двенадцати планетах» // *Język i kultura na pograniczu polsko-ukraińsko-białoruskim / In-t Europy Środkowo-Wschodniej*. Lublin, 2001. S. 145–158.

- 5b – bāb nijjat do šabāḥu (беларус.-пол., араб.)
7a – ʔo jaṣṭ nijjat do qāmatu (цюрк., араб.)
7a – bāb nijjat do farʔu (беларус.-пол., араб.)
7b – bāb 'awla namāz (беларус.-пол., араб.)
8a – bāb do 'akindaju nijjat (беларус.-пол., араб.)
8a – bāb do 'aḥšāmu namāzu... nijjat (беларус.-пол., араб.)
8b-9b – bāb jacci namāz (беларус.-пол., араб.)
 ——— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*
10a – nijjat do tarāwīḥu (беларус.-пол., араб.)
11a – bāb do ramaẓānu nijjat (беларус.-пол., араб.)
11b – bāb jasli ḥcaš žabi 'allah poṣlūgi prijol... рас (араб.)
11b – bāb jasli ḥcaš pri 'imānu bic... рас (араб.)
11b – bāb jasli ḥcaš žabi graḥi 'odpuščona bili... рас (араб.)
11b – bāb jasli ḥcaš 'od progockaj pričini na 'oddālonim bic... рас (араб.)
12a – bāb jasli ḥcaš 'od paqlā 'oddālonim bic... рас (араб.)
12a – bāb jasli ḥcaš 'abi nā šudni dzan boški štrāḥu nawidzac... рас (араб.)
12a – bāb mālim dzacam 'azān 'abraqānja (цюрк., беларус.-пол., араб.)
14a – ʔo jaṣṭ nijjat do nikāḥu (цюрк., беларус.-пол.)
15b – ḥuṭba nikāḥ (араб.)
16b – bāb porondāq do majjitā (беларус.-пол.)
17a – ʔo jaṣṭ nijjat do miccā (цюрк., беларус.-пол., араб.)
18a – ʔo jaṣṭ nijjat do ġuslu (цюрк., беларус.-пол.)
18b – bāb šawān šijuči haṭo рас (араб.)
19a – bāb šawān šqlādājuči рас (араб.)
19a – bāb nā majjitā mājaš 'uzložic (беларус.-пол., араб., цюрк.)
20a – bāb qāli qāmu šṭaja nā qur'ān... рас (беларус.-пол.)
20a – bāb majjitā našuči рас (араб.)
20b – bāb majjitā nā mizār prinošši рас (беларус.-пол., араб., цюрк.)
21a – bāb ġanāza namāz nijjat činic (араб., беларус.-пол.)
23a – bāb majjitā dā pāludna ʔwāgām rowatpūwši raj (араб., беларус.-пол.)
26a – bāb porondaq do dawuru (беларус.-пол., цюрк., араб.)
30b – ʔo jaṣṭ 'umur (امر «Справы(?)») namāz (цюрк., араб.)
33a – majjitā priqlādājuči jasin šarīf рас роṭim du 'ā'i (араб.)
33b – bāb prad jadzannam рас (араб.)
33b – bāb po jadzannu haṭa рас (араб.)
34a – bāb porondāq do bajrāmu (беларус.-пол., араб.)
37a – ḥuṭba ramaẓān bajrām (араб.)
40a – ʔo jaṣṭ du 'ā'i ramaẓānnaḥo bajrāmu (цюрк.)
41a-41b – bāb qurbān bajrām... 'ajat haṭi ṭrabā рас (араб., беларус.-пол.)
 ——— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*
42a – тэксты рытуальнага характару – пачатак адсутнічае (араб.)
44b – dā qurbānnaḥo bajrāmu du 'ā'i (араб., цюрк.)
45a – bāb ḥuṭba ġum'a namāz (араб., беларус.-пол.)

- 48a – bāb dā ġum‘a namāzu ‘abrāqānna (араб., беларус.-пол.)
48b – ʔo jaʃt du‘ā‘i do wsiḥ namāzow (араб.)
49b – bāb haṭi zikar jāq majjit zijdzaccā zsaḥo swaṭa... (беларус.-пол., араб.)
50a – bāb ‘abdullah swanṭi... (беларус.-пол., араб., цюрк.)
51b – ʃarḥ du‘ā‘i ‘on ‘iki ‘imām (اون الكي امام «Дванаццаць імамаў») ʔo jaʃt (беларус.-пол.)
 ——— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*
52a – [«Каментарый да дуа?») – пачатак адсутнічае (беларус.-пол., араб.)
52b – bāb hazā ʃarḥ du‘ā‘i qadaḥ ‘aẓīm (قدخ العظيم «Вялікі келіх») (беларус.-пол.)
53a – hazā ʃarḥ⁸⁰ du‘ā‘i qadaḥ ‘al-‘aẓīm (قدخ العظيم «Вялікі келіх») (араб.)
57a – hazā ʃarḥ du‘ā‘i nūr ‘al-‘aẓīm (نور العظيم «Вялікае святло») (беларус.-пол., араб.)
61a – hazā ʃarḥ du‘ā‘i būdur (беларус.-пол.)
61b – ġamil (جميل «Прыгожая») du‘ā‘i būdūr (араб.)
63a – bāb prāroq jaho milosc mowil... (беларус.-пол., араб.)
64a – bāb ʃondnaġo dnja... du‘ā‘i būdur (беларус.-пол., араб.)
64b – ʃajṭān ‘alajhi ‘lla‘na (عليه اللعن «пракляцце на яго») mowil ‘adnāho čaʃu dāwidu... (беларус.-пол., араб.)
65a – bāb ‘urāṭnicu ‘uwačara po ‘aḥšam namāza ras... du‘ā‘i būdur (беларус.-пол., араб.)
65b – bāb wiqlād ʔaj du‘ā‘i... du‘ā‘i būdur (беларус.-пол., араб.)
66a – bāb jasli ḥto ḥoča ‘aḥraṭācisa... prozbu činic... (беларус.-пол., цюрк.)
 ——— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*
67a – [суры 2:1–4; 39:53(54)] (араб.)
67b – [малітва] ... اللهم ارزقنا (араб.)
 ——— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*
68a – [дуа?] – пачатак адсутнічае (цюрк.)
68a – bāb ‘ū riġāl ‘al-ġajb (رجال الغيب «Людзі таямніцы») qṭura swanṭa jaʃt (беларус.-пол.)
69a – hazā du‘ā‘i riġāl ‘al-ġajb (араб.)
70a – [фал] ‘abġad... (араб.)
70b – ‘imān (араб.)
71b – bāb ʔo jaʃt liġbā masoncowā (беларус.-пол.)
75a – bāb qoʒdaġo masoncā naḥs wadzac (беларус.-пол.)
75a – bāb ġodzinniq nā so ‘idlā čaġo qṭura ġodzina rānuja (беларус.-пол.)
76a – bāb nosna ġodzini (беларус.-пол.)
78b–79b – ʔo jaʃt fāl ‘alifowij (беларус.-пол., араб.)
 ——— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*
80a – працяг тэксту на с. 78b–79b
82b–93b – ʔo jaʃt fāl sulajman prāroqa jaho milosci (беларус., араб.)

⁸⁰ Выводна, перапісчык не разумеў значэнне слова ʃarḥ «каментарый», памылкова паўтарыўшы яго перад тэкстам дуа.

— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*

94a – bāb swaču z̄pāliwši pac (араб.)

94a – bāb masacā mālādaho 'obāčiwši pac (араб.)

94a – bāb ḥoramu nāpišawši pic dāwāc (араб.)

94b – bāb 'ajasli ḥorobā waliqā farajsqā... (беларус.-пол., араб.)

94b – bāb jasli ḥori namowi 'unowim qāwšu pic dāwāc (літары араб. алф.)

94b – bāb 'o[d] z̄ubow bālannā nāpišawši do z̄ubā priložic (араб.)

94b – bāb haṭu du 'ā'i nāpišawši 'od rūz̄niḥ ḥorob 'iprihod... (беларус.-пол., араб.)

95a – bāb 'od farajā nāpišawši nā pāparu jasc dāwāc (араб.)

95a – bāb haṭa pic dāc (араб.)

95a – bāb 'od qoducniḥ ḥorob nāsic... (беларус.-пол., цюрк., араб.)

95b – bāb baramannaj nawasca h[a]ṭo pac (араб.)

95b – bāb haṭu du 'ā'i nawasca pri rodzannu pac (араб.)

96a – bāb jasli qāmu šajṭān priqāsnacca nāpišawši quric (араб.)

96b – bāb haṭa quric 'od z̄arāžannā šajṭānśqoho (араб.)

96b – bāb haṭa 'od šajṭānā quric (араб.)

97a – bāb 'ihaṭim 'od šajṭānā quric (араб.)

97a – bāb 'od dzacinca māliḥ dzacaj quriccā (араб.)

97a – bāb 'od ṭaşqnosci nāpišawši pic (араб.)

97b – bāb haṭa nāpišawši 'od z̄ārāzi farajsqoj pic (араб.)

97b – bāb haṭa nāpišawši dāc jasc (араб.)

98a – bāb 'od bolannā saradzini nāsic pic (араб.)

98a – bāb 'od bolannā boqu (араб.)

98a – bāb qāli duḥ z̄ajmaccā haṭo nāpišawši pic (араб.)

98b – bāb qāli 'uqāho moč z̄ajmaccā haṭa nāpišawši nād pūpam powasic (араб.)

98b – bāb du 'ā jažali člowaq lub šqācinā wol 'albo qon wādi namoža puscic... (беларус.-пол., араб.)

99a – bāb jasli ḥto 'oḥorim wadzac ḥca... (беларус.-пол., араб.)

99b – bāb qānu 'ad 'ūroqow 'uhriwu 'uwaz̄āc (араб.)

100a – bāb qāli nā bidlā naḥdrowā nāpišawši nā šiji z̄aw[a]s (араб.)

100a – bāb jasli ḥočaš 'od liḥiḥ mislaj wolnim bic haṭu du 'ā'i paj (араб.)

100a – bāb 'od glowi bālanna pri šoba nosic (араб.)

100b – bāb 'od hrūdzej bālannā nāsic (араб.)

101a – bāb 'od šamdzasāt ḥorob 'iprihod pri šāba nāsic 'ipac (араб.)

101a – bāb mālim dzacam 'ad 'uroqāw nāsic (араб.)

101a – hāb mālim dzacam pri žiwāca nāsic 'iṭrimāc (араб.)

101b – bāb ḥṭobi maw haṭuju dū 'ā'i nā musulmānškiḥ māhilāḥ ruqu pālāžiwši raw... (беларус.-пол., араб.)

102a – pošla z̄ikru dū 'ā'i paj (араб.)

102b – pošla 'ajatu dū 'ā'i paj (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–102 арк.]; 144 100 мм. Рукапіс няпоўны: страчаныя аркушы ў пачатку, у канцы кнігі, а таксама пасля арк. 9, 41, 51, 66, 67, 79 і 93. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 120 65 мм. Письмо адным почыркам цёмна-карычневым і чырвоным чарнілам. Па 13–14 радкоў на старонцы. Чырвоным чарнілам напісаныя назвы раздзелаў, знакі прыпынку. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай џ + *fatha*, а зычны [z] – літарай ʒ.

Папера: без вадзяных знакаў з авальным штэмпелем: у цэнтры літара «В», па перыметры літары (дрэнна бачныя), над літарай карона (арк. 34, 43, 83). Папера ў падцёках, ражкі аркушаў забруджаныя. Аркушы выпадаюць з кніжнага блока. Адсутнічае верхняя палова арк. 101.

Аправа: цэльнаскураная (першасная), кардон, абцягнуты карычневай скурай. На абодвух вечках сляпое цісненне. Па ражках вечкаў выцісненыя кветкі. Аправа пашкоджаная, адстае ад кніжнага блока.

Паходжанне рукапісу: інфармацыя адсутнічае.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Кожина А., Тарелко М. Восточнославянские диалектные черты в рукописи «Фал Соломона о двенадцати планетах» // *Język i kultura na pograniczu polsko-ukraińsko-białoruskim / In-t Europy Środkowo-Wschodniej*. Lublin, 2001. S. 145–158.

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 17–18. Рукап. № 12.

Тарэлка М., Сынкова І. Тэкст суфійскага паходжання з беларускататарскага хамаіла // *Актуальныя праблемы паланістыкі*. Мінск, 2006. С. 29–54.

11. [Хамаіл]

Шыфр: П19–20/Нр17 (P257).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1a – ʃo jaʃt rajaʃtr nā čtardzasca qur'ānaw 'albo jasanaw pac (беларус.-пол.)

3b – nijjat dlā wdzančnosci božaj jasin⁸¹ pac (цюрк.)

3b – nijjat zā muḥammad praroqā jasin pac (цюрк.)

4a – nijjat zā 'ajcā 'izā nāroṭ 'ajcowʃki jasin pac (цюрк.)

4b – nijjat zā māṭqū 'izā nāroṭ māṭqi jasin pac (цюрк.)

5b – nijjat zā 'ūwaʃ miṣār jasni pac (цюрк.)

6a – nijjat zā zḏārowjo jasin pac (цюрк.)

6b – nijjat zā brāṭā jasin pac (цюрк.)

6b – nijjat zā saʃtrū jasin pac (цюрк.)

7a – nijjat nā božūju dārohu jasin pac (цюрк.)

7b – nijjat zā wsiḥ qrawniḥ jasin pac (цюрк.)

⁸¹ У гэтым рукапісе назва 36-й суры невакалізаваная.

- 7b – nijjat zā pinondza jasin pac (цюрк.)
8a – ʔo jaʃt nijjat do jāsanu sūraju zā qāho ʔočiʃ paj (цюрк.)
8b – [сура 1] (араб.)
9a – [сура 2:255(256)] (араб.)
9b – [сура 36] (араб.)
16a – [суры 112–114] (араб.)
16b – [сура 1–2:1–4] (араб.)
17b – [малітва]... بسم الله ربنا (араб.)
20a – jāsin dopawʃi nijjat pac... (цюрк.)
20b – pʃad jadhanam pac (араб.)
21a – bāb po jadhanū pac (араб.)
21b – ʔo jaʃt poʔondāq do ġuslu... (беларус.-пол., араб.)
23a – ʔo jaʃt do ġuslu nijjat (араб.)
24b – do 'abdasu porondāq (беларус.-пол., араб.)
24b – do 'abdasū nijjat ʔo jaʃt (цюрк., араб.)
27b – bāb 'abdas 'iġusal 'uzawʃi 'iʔo ʔnāj (беларус.-пол., цюрк.)
29a – ʔo jaʃt dā 'azānu nijjat (цюрк.)
30a – ʔo jaʃt nijjat do ʃabāḥu namāzu (араб.)
33b – ʔo jaʃt nijjat do qamatu (цюрк., араб.)
34b – bāb najjat do farzu (араб.)
38a – ʔo jaʃt dzwandzasont dzawanc 'imon boʃkiḥ pac (араб.)
40b – du'ā'i paj ʔo jaʃt dā ʃabāḥu (араб.)
42b – ʔo jaʃt du'ā'i do pancu wāḥṭaw (араб.)
49b – bāb 'oʔnājmuja jākim ʃpoʃobām qlānaccā 'awla namāz (беларус.-пол., араб., цюрк.)
53a – bāb ʔo jaʃt porondāq do 'akindajū (беларус.-пол., араб.)
55a – bāb 'aḥʃām namāz (араб.)
56b – du'ā'i do 'aḥʃāmu (араб.)
60a – du'ā'i paj do jaccajū (араб.)
61a – bāb dā rāmāzānu nijjat (араб.)
61a – bāb 'atposniqajūčiʃa paj (араб.)
61b – bāb tarāwiḥ namāz (араб.)
61b – nijjat dā ʔarāwiḥu (араб.)
62b – bāb qādir namāz (беларус.-пол., араб.)
63b – bāb tarāwiḥ namāz du'ā'i (араб.)
64a – bāb ʔo jaʃt ġum'a ʃalāḥ nijjat būdūr (цюрк., араб.)
66a – bāb ġum'a namāz (беларус.-пол., араб.)
66a – bāb 'ahaṭi nijjat do ġum'a namāzu (беларус.-пол., араб.)
68a – du'ā'i do taspiḥu namāzu 'ido ġum'a namāzu (араб.)
70a – bāb ʔo jaʃt po ʃabāʃa panc 'imānaw (араб., цюрк.)
72b – du'ā'i 'on 'iki 'imān (اون ايكي ايمان) «Дванаццаць імамаў» (араб.)
74a – du'ā'i 'ahdinām (عهدنام «Дамова») (араб.)

- 75a – bāb proroq jaġo miłości pačanc (араб.)
75b – bāb proroq jaho miłości pačanc (араб.)
76a – bāb hazā du‘ā’i ‘almubāraka tahlil (المبارك تهلل «Блаславёная. Усхваленне») būdūr (цюрк., араб.)
81b – hazā du‘ā’i mubārak (مبارك «Блаславёная») (араб.)
83b – hazā du‘ā’i mubārak (مبارك «Блаславёная») būdūr (араб.)
86b – hazā du‘ā’i šalawāt (صلوات «Малітвы») būdūr (араб.)
97b – ʔo jašʔ qlūč rājskī (араб.)
100b – ʔa du‘ā’i wālka špāsanna pac ‘urontāq (араб.)
103a – bāb wālka špāsanna pac ‘urontāq du‘ā’i (араб.)
103b – ʔa du‘ā’i wālka špāsanna pac qoʔdaġo dnā ‘iwprātnicu pā šabāhu (араб.)
104b – hazā du‘ā’i šarīh ‘an‘ām (انعام «Жывёлы») pac (араб.)
105b – ʔo jašʔ du‘ā’i wāznā pac ‘ipri šoba nosic (араб.)
108a – hazā du‘ā’i ġāmīl (جميل «Прыгожая») būdūr (араб.)
111b – hazā du‘ā’i qadaḥ ‘aẓīm (قدخ العظيم «Вялікі келіх») (араб.)
118b–122 – hazā du‘ā’i nūr ‘aẓīm (نور العظيم «Вялікае святло») (араб.)
 ——— аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)
123b – ʔo jašʔ zikar wālki ‘arši ‘al-‘aẓīm (عرش العظيم «Трон Магутнага») (араб.)
126a – hazā du‘ā’i ḥawsajni ‘al-‘aẓīm (حوسين العظيم «Вялікі...⁸²») (араб.)
132b – hazā du‘ā’i ‘abbāš mubārak (عباص مبارك «Абас блаславёны») būdūr (араб.)
133b – hazā tawba ‘imān būdūr (араб.)
135b – hazā du‘ā’i po prāwa⁸³ ‘imānu pac (араб.)
139a – ʔo jašʔ liġbā masoncowā ‘ipoṭrabā wadzac nā ʔturīm ḥurfa roq ʔtoji (беларус.-пол.)
143b – ‘iž būġ milosciwi mūsi proroqu razqāzāl (беларус.-пол.)
145a – bāb qaždaġo masacā naḥs wadzac (беларус.-пол.)
146a – bāb ‘ūmūr (اومور «Справы(?») namāz qīnaccā (цюрк., араб., беларус.-пол.)
151b – majjiṭā zāšipājūči ʔo paj (араб.)
151b – ḥʔo maw haṭuju du‘ā’i nā musulmānških māhilāh rūqu pālāžiwši paw... (араб.)
153a – bāb ʔāqza čʔobi haṭā du‘ā’i paw nād māhilāj... (араб.)
154a – nā mižār prišawši haṭuju du‘ā’i pac (араб.)
154b – zmižāru šhodzači pac (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–154 арк.]; 97 80 мм. Рукапіс няпоўны: страчаныя адзін аркуш у пачатку, адзін паміж арк. 122 і 123, два – у канцы кнігі. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 78 65 мм. Па 8–9 радкоў на старонцы. Пісьмо адным почыркам. На арк. 1a–47a фіялетавым і чырвоным чарнілам (месцамі чырвонае чарніла выцвілае); на арк. 49a–154b – фіялетавым і светла-

⁸² Значэнне слова не высветленае.

⁸³ Транслітарацыя недакладная. У рукапісе над літарай ر (r) знак *damta* (u) з наступнай літарай *alif* (sic!); над апошняй літарай бачная кропка, што дазваляе трактаваць яе не як و (w), а як ف (f).

карычневым (выцвілым карычневым?). Чырвоным (арк. 1а–47а) і светла-карычневым (арк. 49а–154b) чарнілам напісаныя назвы раздзелаў. У якасці знакаў прыпынку выкарыстаныя чырвоныя і светла-карычневыя кружкі. Кус-тоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [о] пазначаны літарай џ + *fatha*, а зычны [z] – літарай ڙ.

Папера: без вяржэраў і панцюзю. На арк. 1–122 філігрань «LDAB 70g». Папера жаўцелая, у блакітную лінейку. Аркушы ў падцёках, плямах, ражкі аркушаў забруджаныя. На арк. 22b–28а чарніла расплылося. Ніжні ражок апошняга аркуша абарваны.

Аправа: арыгінальная (першасная), кардон, абклеены карычневай паперай. Спінка з тканіны. Аправа пашкоджаная, часткова адарваная ад кніжнага блока.

Паходжанне рукапісу: набыты ў 1988 г. у букіністычнай кнігарні № 2 г. Мінска.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 18–19. Рукап. № 14.

12. [Хамаіл]

Шыфр: П19–20/Нр16 (Р403).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1а (с. 5)⁸⁴ – [рээстр сарака каранаў альбо сарака ясінаў] (беларус.-пол.)

—— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*

3а (с. 13) – *zā muḥammadā prāroqā nijjat* (цюрк.)

3b (с. 14) – *zā wšišṭāq miṣār nijjat* (цюрк.)

4а (с. 15) – *zā baṣroṭomna dūši nijjat* (цюрк.)

—— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*

5а (с. 21) – *zā brātā nijjat do jasinu*⁸⁵ (цюрк.)

5b (с. 22) – *zā soṣṭrā nijjat dā jasinu* (цюрк.)

6а (с. 23) – *zā wšišṭkiḥ qrawnih nijjat do jasinu* (цюрк.)

—— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*

7а (с. 31) – *‘ūdārohu wijaḡḡājūči nijjat do jasinu* (цюрк.)

7b (с. 32) – *zā hroši nijjat do jasinu* (цюрк.)

8b (с. 34) – *do qāzdaḡo jasinu nijjat* (цюрк.)

9b (с. 36) – [сура 1] (араб.)

10а (с. 37) – [сура 2:255(256)] (араб.)

11а (с. 39) – [сура 36] (араб.)

⁸⁴ У дужках падаецца арыгінальная ўсходняя пагінацыя.

⁸⁵ У гэтым рукапісе назва 36-й суры невакалізаваная.

- 24b (с. 66) – [сура 59:17(18)–24] (араб.)
26b (с. 70) – [суры 112–114] (араб.)
28a (с. 73) – [сура 1–2:4; 39:53(54)] (араб.)
29b (с. 76) – [малітвы]... اللهم ارزقنا i інш. (араб.)
33a (с. 83) – bāb jasin wipawši ʔo paj (цюрк.)
33b (с. 84) – bāb prad jadzannam paj (араб.)
34a (с. 85) – bāb posla jadzanna paj (араб.)
34b (с. 86) – bāb mimā ziraci 'idūči 'albo jadūči ʔo paj (араб.)
35b (с. 88) – bāb nā zirac prišadši paj (араб., цюрк.)
36b (с. 90) – bāb nā zirac hladzūči paj (араб.)
36b (с. 90) – bāb nā moġilā prāwā ranqā pālāžiwši paj (араб.)
37b (с. 92) – bāb ʔto bi nā musulmānšqūjū māhīlu prāwujū rūqu pālāžiwši 'iṭa
 du'ā'i pal (беларус.-пол., араб., цюрк.)
41b (с. 100) – bāb ʔmizāru šhodzūči paj (араб.)
42a (с. 101) – bāb ʔo jaṣṭ porondaq dā ġuslu (беларус.-пол., араб.)
42b (с. 102) – do ġarġarajū nijjat (цюрк.)
43a (с. 103) – do ġuslu nijjat (цюрк.)
43b (с. 104) – ʔo jaṣṭ 'abliwājūčiśa ʔo paj (араб.)
48b (с. 114) – ʔwār mijūči ʔo paj (араб.)
49a (с. 115) – nā prāwujū rūqu barūči paj (араб.)
49a (с. 115) – nā lawujū rūqu barūči paj (араб.)
49b (с. 116) – 'ū wuši barūči paj (араб.)
50a (с. 117) – nā šijū barūči ʔo paj (араб.)
50a (с. 117) – prāwujū nāhū mijūči paj (араб.)
50b (с. 118) – lawājū nāhū mijūči paj (араб.)
54b (с. 126) – bāb do mačiṭā 'idūči paj (араб.)
55a (с. 127) – do mačiṭā prišadši prāwāj nāhoj 'uwājšowši ʔo paj (араб.)
55b (с. 128) – 'iz mačiṭā wiḥodzači lawāj nāhoj ʔo paj (араб.)
56a (с. 129) – nijjat do 'ažānu (цюрк., араб.)
63b (с. 144) – nijjat do qāmatu (цюрк., араб.)
65a (с. 147) – nijjat do farzu (араб.)
66a (с. 149) – poṭim wirid do tasbiḥu paj (араб.)
68b (с. 154) – bāb šabāḥ namāz du'ā'i paj (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–70 арк.]; 110 90 мм. Экзэмпляр няпоўны. Пачатак і канец адсутнічаюць. Адсутнічаюць аркушы паміж арк. 2 і 3, 4 і 5, 6 і 7. Пагінацыя арабскімі (нееўрапейзаванымі) лічбамі.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 75 55 мм. Па 7 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам чорным чарнілам. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай ɔ + *fatha*, а зычны [z] літарай ʔ.

Папера: без вадзяных знакаў, у падцёках. Арк. 7a, 70b у чарнільных плямах. Арк. 1–6 выпадаюць з кніжнага блока.

Аправа: адсутнічае.

Паходжанне рукапісу: інфармацыя адсутнічае.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 16. Рукап. № 10.

13. [Хамаіл] (фрагмент)

Шыфр: П19–20/Нр22 (Р426).

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1a – bāb ʔo jaʃt wiqlād jāq ʔʃabā muḥarratmij bājram qlānaccā (беларус.-пол.)

1a – ʔo jaʃt 'abraqānno' (араб., беларус.-пол.)

1b – ʔo jaʃt ḥuṭba 'āšūrā'u (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1 арк.]; 150 100 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкст у чырвонай рамцы 126 80 мм. Па 13 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам карычневым і чырвоным чарнілам. Чырвоным чарнілам напісаны назвы раздзелаў, ключавыя словы. Знакі прыпынку ў выглядзе чырвоных кружкоў. Кустода. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай ʔ + *fatha*, а зычны [z] – літарай ʔ.

Папера: без вадзяных знакаў, жаўтаватага адцення, у плямах, падцёках. Аркуш разарваны на дзве часткі.

Аправа: адсутнічае.

Паходжанне рукапісу: набыты разам з Каранам Р211 і фрагментам хамаіла Р437 у 1981 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 18. Рукап. № 13.

14. [Хамаіл] (фрагмент)

Шыфр: П19–20/Нр24 (Р437).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных асаблівасцей.

Змест: 1a – [малітва] (цюрк.); пачатак і канец адсутнічаюць⁸⁶.

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1 арк.]; 139 102 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

---

⁸⁶ Тэкст з'яўляецца фрагментам малітвы, названай, напрыклад, у хамаіле БДУКМ *qadir* *pozi bā* (гл. арк. 48a:7–48b:9).

Афармленне тэксту: тэкставае поле 130⁸⁷ 78 мм. Захавалася па 11 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам цёмна-карычневым і чырвоным чарнілам. Чырвоным чарнілам напісаныя ключавыя словы. Знакі прыпынку ў выглядзе чырвоных кружкоў. Наяўнасць або адсутнасць кустодаў нельга вызначыць з прычыны адсутнасці ніжняй часткі аркуша.

Папера: без вадзяных знакаў, карычняватага адцення, у плямах, падцёках. Ніжняя частка аркуша страчаная.

Аправа: адсутнічае.

Паходжанне рукапісу: набыты ў 1981 г. у прыватнай асобы разам з Каранам Р211 і фрагментам хамаіла Р426.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Рукапісы беларускіх татарцаў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 18. Рукап. № 13.

15. [Лячэбнік]

Шыфр: П19–20/Нр13 (Р404).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1a – 'od wišipki (беларус.-пол.)

1a – 'od qiriwāwki (беларус.-пол.)

1a – kadi nogi 'odbaža (беларус.-пол.)

1a – 'od šūhot (беларус.-пол.)

1b – jasli zūbi čomija (беларус.-пол., араб.)

2a – kadi zūbi bolo' (беларус.-пол., цюрк.?)

2b – kadi nogi bolo' (беларус.-пол.)

3a – 'od dihowki (беларус.-пол.)

3b – kadi pūhlinā (беларус.-пол.)

3b – jasli qto 'abmirāja (беларус.-пол.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–6 арк.]; 177 110 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 155 78 мм. Па 15, 17 і 19 радкоў на старонцы. Арк. 5–6 пустыя. Письмо адным почыркам карычневым чарнілам. Канцы тэкстаў пазначаны малюнкамі кветак (адной ці чатырма). Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *ɔ* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *ظ*.

Папера: без вадзяных знакаў, жаўтаватага адцення, у падцёках. Краі аркушаў абарваныя. Аркушы не прашытыя, не замацаваныя ў кніжны блок.

Аправа: адсутнічае.

⁸⁷ Ніжняя частка аркуша страчаная.

Паходжанне рукапісу: кніга захоўвалася ў Смілавічах (?), была набыта ў 1983 г. у букіністычнай кнігарні № 2 г. Мінска разам з Каранам (П19–20/Ср3) і тэфсірам (П19–20/Ср4).

Бібліяграфічныя спасылкі:

Рукапісы беларускіх татараў канца XVII – пачатку XX стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: каталог / уклад.: І. А. Ганчарова, А. І. Цітавец, М. У. Тарэлка. Мінск, 2003. С. 16–17. Рукап. № 11.

Сынкова І., Тарэлка М. Знахарскі тэкст з беларускататарскага рукапісу // Беларус. гіст. агляд. 2009. Т. 16. Сш. 1(30). С. 139–166.

Kożinowa A., Tarełko M. Realizacja funkcji magicznej w tekście jednego chamaiła // Etnolingwistyka. 2001. № 13. S. 231–246.

КАТАЛОГ КАЛЕКЦЫІ НАЦЫЯНАЛЬнай БІБЛІЯТЭкі БЕЛАРУСІ

1. Каран

Шыфр: 11Рк752.

Назва: указаная на арк. 1b (пасля першай суры надпіс чырвоным: مكذون انه لقران كريم فى كتاب

Дата перапіскі: [пачатак ХІХ ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных асаблівасцей.

Змест:

1a–136b – суры: 1–17:17(18) (араб.)

137a–b – суры: 17:36(38)–55(57) (араб.)

138a–288b – суры: 17:71(73)–70:23 (араб.)

289a–291b – суры: 71:10(9)–74:12 (араб.)

292a–293b – суры: 78:4–80:24 (араб.)

294a–295b – суры: 85:11–28 (араб.)

296a – суры: 96:14– толькі назва) (араб.).

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–296 арк.]; 4° (182 152 мм); рукапіс няпоўны, частка аркушаў страчаныя. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкст у рамцы (чырвонае чарніла) 138 110 мм. Першая і пачатак другой суры змешчаныя ў рамках з геаметрычным узорам (чырвонае чарніла). Па 13 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам. На арк. 1–26b выкарыстанае карычневае і чырвонае чарніла, на арк. 27a–296 – карычневае (больш цёмнага адцення) і чырвонае чарніла. Перад сурамі ўказваецца іх назва, напісаная чырвоным чарнілам. Колькасць аятаў указваецца спарадычна, часта з памылкамі. Некаторыя суры пазначаныя як мекканскія (медынскія суры не пазначаныя). Выкарыстаны інтанацыйны знак ط (знак для абсалютнай паўзы). Канец аятаў пазначаны чырвоным кружком. На палях паказаны падзел на джузы (الجزء): 11b, 21a, 30b і г. д. і хізбы (حزب): 4b, 6b, 9a і г. д., а таксама на дзясяткі: عشر «дзесяць» (арк. 14b, 21a, 24b і г. д.). Некаторыя джузы пранумараваныя арабскімі (еўрапеізаванымі) лічбамі: № 15 (арк. 144a); № 16 (арк. 155a), № 17 (арк. 164b) і г. д. На палях таксама пазначана, пры чытанні якіх аятаў патрабуецца або рэкамендуецца пакланіцца: سجد (арк. 84b, 120b, 139b, 148b, 185a), سجد فرض (арк. 131a, 204b, 225a), سجد واجب (арк. 177b, 239a, 265a); سجد سنت (арк. 296a). Некаторыя запісы на палях зрэзаныя (напрыклад, арк. 108a, 121a, 139a). Ёсць упрыгожанні на палях чорным і чырвоным чарнілам у выглядзе дрэва або кветкі (напрыклад, на арк. 128b, 147a,

203а, 205а). Сустракаюцца папраўкі на палях (дапісванне прапушчаных слоў алоўкам): арк. 22b (сура 2:265/267); гл. таксама арк. 98а, 103а, 174b. Кустоды.

Папера: тоўстая, шурпатая, шэраватага адцення, з вяржэрамі, панцюзю і філігранямі, відавочна, двух блізкіх па паходжанні тыпаў. Гл. аркушы з філігранямі ў выглядзе: 1) даты «1801» на згібе і «18» унізе справа (гл. арк. 11, 16, 132–133); выявы герба з літарамі «ІБ» на згібе і лічбы «3» зверху злева (гл. арк. 131–134)⁸⁸; 2) літар «ІБ» на згібе (гл. арк. 130–135) і лічбаў «18» унізе справа (гл. арк. 275); выявы герба на згібе, лічбы «3» унізе злева (гл. арк. 129–136); параўн.: Клепиков С. А. 1959. С. 186. № 261; Яго ж. 1978. С. 112. № 302 («Герб Барышниковых»). Папера ў падцёках, плямах, на арк. 1–47, 106–107 масляная пляма. На арк. 198b сляды сярэбранай фарбы (?) або фальгі (?). Арк. 1, 101–104, 289–296 абарваныя па краях, на некаторых з іх адсутнічаюць фрагменты тэксту. Арк. 103 быў няправільна абрэзаны, страчаная частка тэксту. Арк. 1, 126–137, 291–296 выпадаюць з кніжнага блока. Арк. 210 рамантаваўся (падклеены край). Арк. 14–18, 76–79, 288 пашкоджаныя жучком. Першапачаткова 5 апошніх аркушаў з рукапісу былі ўкладзены ў Каран 11Рк753.

Аправа: суцэльнаскураная, дэфектная. Захавалася толькі цёмна-бардовае (казінае?) скураное пакрыццё, якім яна была абцягнутая, не злучанае з кніжным блокам. Паверхня скуры месцамі, пацёртая. На вечках сляпое цісненне; на кожным вечку: 1) па 5 малых «разетак» (у цэнтры і вуглах), 2) рамка зігзагавідная. На спінцы цісненне ў выглядзе чатырох разетак, палос расліннага арнаменту.

Прыпіскі: на арк. 1а запісы алоўкам тыпу пробы пяра (літары арабскага алфавіта).

Укладка: паміж арк. 89, 90 і 186, 187 укладзеныя два фрагменты паперы 105 70 і 80 77 мм, парэзаныя на маленькія нумараваныя палосы з першымі словамі джузаў: 1) напісанымі чорным чарнілам; № 9–14; 2) напісанымі алоўкам; № 6–20.

Паміж арк. 211–212 два ўкладышы на польскай і расійскай мовах. 1. Квітанцыя, выпісаная алоўкам на фрагменце разлінаванай паперы 80 70 мм і запоўненая сінім чарнілам: «*Квитанция № 210а электрб Ляхович[и] ул. Татарская Байрошевский Фамилия Кол-во за ед. 802 сумма 18 руб. Восемнадцать руб. на воз... упл Бойрашевск [подпис] 8/1/44*». 2. Фрагмент (68 65 мм) бланка з фрагментамі друкаванага нямецкага тэксту: «*den // 194 // ...us // kg*». На адвароце бланка сінім чарнілам выпісана квітанцыя (запоўненая сінім і фіялетавым чарнілам): «*Приходн. квіт. с/ электростан в Ляхович... Получено 50 р. /пидисят/ от Байрашевский Александр за присоединение к электросист Уплатил Bejreszewski Получил... [подпис] 16/XII/-44*».

Паходжанне рукапісу: набыты 20.11.2003 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

⁸⁸ Выява «1801» магла быць перавернутая з прычыны значнай сіметрычнасці верхняй і ніжняй частак лічбаў 0, 1, 8. Калі нашая гіпотэза правільная, то лічбы «18» на левай старонцы і «3» на правай бокуць быць часткамі адной даты: «18[?]3». Аднак карціна ўскладняецца тым, што на арк. 9, 60, 200 лічба «3» не толькі перавернутая адносна літар герба, але і павернутая ў процілеглы бок.

2. Каран

Шыфр: 11Рк600.

Назва: указаная на арк. 4а.

Дата перапіскі: [першая чвэрць XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1a – [малітва] ... يا قرشيا (араб.)

1b – [малітва] ... استغفر الله (цюрк.)

3b – nijjat qur'ān (цюрк.)

3b – bāb do sağdaju nijjat (цюрк.)

4a – qur'ān swanṭi (беларус.-пол., араб., цюрк.)

4b – суры 1–114 (араб.)

208a – سورة صدق الله العظيم сура «Пацвердзіў Алаг Вялікі» (араб.)

218b – هذا دعاء حتم قران «Гэта два завяршэння Карана» (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–221 арк.]; 4° (184 145 мм).

Ёсць пагінацыя арабскімі (еўрапейзаванымі) лічбамі, прастаўленая ў адваротным парадку, з арк. 220а (= «2») да арк. 209b (= «23»).

Афармленне тэксту: тэкст у рамцы (чырвонае чарніла) 135 105, 140

110 мм. Па 18–20 радкоў на старонцы. Письмо двума почыркамі: 1) ранейшы почырк (арк. 4–218; выкарыстанае карычневае і чырвонае чарніла); 2) пазнейшы почырк (арк. 1–3, 219–221; выкарыстанае карычневае чарніла). Першая і пачатак другой суры змешчаныя ў рамках з геаметрычным арнамантам. Чырвоным чарнілам напісаныя назвы сур, пазначаныя джузы і хізбы, знакі паўз. Перад сурамі пазначаныя назва, колькасць аятаў і паходжанне (мекканскае або медынскае). На палях паказаны падзел на джузы (جزو): 12b, 19b, 27a і г. д., хізбы (حزب): 7a, 10b, 14a і г. д. або حزب جزو / حزب جزو: 8b, 16a, 23a і г. д. і паловы نصف (арк. 6a, 7b, 28a і г. д.), а таксама на дзясяткі: عشر «дзесяць» (арк. 10b, 11a–b, 14b і г. д.). Нумары некаторых джузаў перакладзеныя на беларуска-польскую мову з памылкай (пераклад «спазняецца» ад арыгінала на адну лічбу): 88a, 94b, 101a і г. д. У перакладзе джузы названы şufur (арк. 136b, 143b, 166a і г. д.). На палях таксама пазначана, пры чытанні якіх аятаў патрабуецца або рэкамендуецца пакланіцца: سجدة (арк. 103a, 121b); سجدة فرض (арк. 91a, 104b, 110b і г. д.); سجدة واجب (арк. 130b, 148b, 172b) і г. д. Выкарыстаны інтанацыйны знак ط (знак для абсалютнай паўзы). Канец кожнага аята пазначаны чырвонай кропкай. Канцы джузаў і хізбаў пазначаныя чырвоным трохкроп'ем. На палях таксама ёсць выпраўленні, у тым ліку дапісванне прапушчаных фрагментаў тэксту (арк. 7b, 9b, 10a і г. д.). Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай و + *fatha*, а зычны [z] – літарай ظ.

Папера: некалькіх гатункаў: 1) арк. 1–3 шэраватага адцення без вадзяных знакаў; 2) арк. 4–37, 54–121, 126–130 блакітнага адцення з вяржэрамі, панцюзой і філігранямі «Мядзведзь з сякерай у картушы» («Герб Яраслаўля»): верхняя часткай герба (арк. 4, 7, 11 і г. д.); ніжняя часткай герба і лічбай «7» (арк. 6, 9, 13 і г. д.); літарамі «ЯМГ» або «ЯМТ» на згібе (верхняя частка; гл. арк. 15, 18 і г. д.); літарамі «ЯМГ» або «ЯМТ» (ніжняя частка) і лічбамі «18» (арк. 22, 28,

68) (параўнай: Клепиков С. А. 1978. С. 191. № 1074); 3) арк. 38–53 блакітнага адцення з вяржэрамі, панцюзо і філігранямі ў выглядзе літары «У» (гл. арк. 46, 48), у выглядзе лічбы «5» (гл. арк. 52); 4) арк. 122–125, 131–218 блакітнага адцення з вяржэрамі, панцюзо і філігранямі на згібе ў выглядзе літар «МОФЕ» рознай формы (арк. 150, 169, 188) і лічбаў «804» (арк. 171), «808» (арк. 186, 187), якія ўжываліся ў 1804–1810 гг. (Клепиков С. А. 1959. С. 53. № 359; Яго ж. 1978. С. 33. № 460); 5) арк. 219–221 жаўтаватага адцення з вадзянымі знакамі (вяржэрамі і панцюзо). Асобныя аркушы ў пачатку і канцы кнігі падклееныя. Некаторыя аркушы пашкоджаныя жучком. Папера ў падцёках, плямах, на арк. 49b–50a чарнільныя (?) плямы.

Аправа: з кардону, аклеенага шэрай тканінай (каленкор), пацёртая, пашкоджаная на згібах. Спінка і ражкі скураныя (фрагменты скуры захаваліся толькі на трох ражках). На верхнім вечку паўсцёртае цісненне авальнай формы. На спінцы такое самае цісненне, і яшчэ адно ў выглядзе паўмесяца і арнамент. Верхняе вечка не замацаванае з кніжным блокам.

Прыпіскі: на ўнутраным баку верхняга вечка запісы тыпу пробы пяра. На арк. 221b запісы тыпу пробы пяра, вылічэнні ў слупок і ўладальніцкі запіс: «Siuleiman Aleksandrowycz Nanosa Nalezyc do Suleimana».

Паходжанне рукапісу: набыты 05.11.2001 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

3. [Каран]

Шыфр: 11Рк753.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [першая палова XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных асаблівасцей.

Змест:

1a – суры 2:90(84)–144(139)

5a – суры 2:164(169)–181(185)

6a – суры 2:213(209)–243(244)

9a – суры 2:261(263)–3:172(166)

22a – суры 4:1–5:72(76)

43a – суры 5:97(98)–6:81

50a – суры 6:112–7:37(36)

56a – суры 7:53(51)–11:100(102)

88a – суры 12:1–17:48(51)

109a – суры 17:97(99)–18:50(48)

112a – суры 18:107–20:111(110)

118a – суры 20:135–26:78

141a – суры 26:195 – 35:29(26)

167a – суры 36:1–75

169a – суры 37:103–37:165

170a – суры 40:34(36)–42:6(4)

175a – суры 43:23(22)–100:11

221a – суры 108:1–114:6.

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–221 арк.]; 4° (205 163 мм); рукапіс няпоўны, частка аркушаў страчаная. Фаліяцыя і пагінацыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 155 117 мм, 160 120 мм. Па 12–13 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам карычневым (светлага або цёмнага адцення) і чырвоным чарнілам. На арк. 1а–145а выкарыстанае карычневае чарніла. З арк. 145а цёмна-карычневае (блізкае да чорнага) чарніла, якое паступова пераходзіць у карычневае. На арк. 111b, 117b, 167a–b асобныя фрагменты тэксту, напісанага карычневым чарнілам, перапісаныя паверх цёмна-карычневым. Перад сурамі чырвоным чарнілам указваюцца назва, колькасць аятаў і, спарадычна, паходжанне (мекканскае або медынскае). Чырвоным кружком пазначаны канец аятаў. У тэксце выкарыстаны інтанацыйны знак ط (знак для абсалютнай паўзы). На палях паказаны падзел на джузы (الجزء): 4b, 24a, 58a і г. д., хізбы (حزب): 2a, 5a, 8a і г. д., а таксама на дзясяткі: عشر «дзесяць» (арк. 1a, 2a, 5b і г. д.). На палях таксама пазначана, пры чытанні якіх аятаў патрабуецца або рэкамендуецца пакланіцца: سجد (арк. 185a); سجد وجب (арк. 64b, 137b, 173b), سجد فرض (арк. 94a, 103a, 113b); سجد سنت (арк. 142b, 216b, 220a) і папраўкі (дапісванне прапушчаных слоў): 6a, 21b, 24b і г. д. На арк. 164a на палях дапісаныя аяты 34:30–31 (30–32). На палях таксама ёсць геаметрычныя малюнкi (арк. 58a, 123b–124a) і выявы кветак (арк. 181a, 183b). Тэкст на арк. 74b абведзены рамкай алоўкам, а на арк. 203a – чарнілам. Кустоды. Ёсць выпадкі, калі слова ў кустодзе не паўтараецца на наступнай старонцы (арк. 143b, 145b). На арк. 2b, 14b кустода адсутнічае.

Папера: трох гатункаў: 1) арк. 1–117 зробленыя з тоўстай паперы без вяржэраў і панцюз, але з філігранямі «1824» і «МОКФ 1» (гл.: Клепиков С. А. 1959. С. 194. № 357–358); 2) арк. 118–199, 219, 221 зробленыя з тонкай паперы з вяржэрамі, панцюз і філігранямі «18», «27» і ў выглядзе герба круглай формы дыяметрам 60 мм, у якім змешчаная літара «Б» пад каронай у картушы з дзвюма галінамі. На згібе арк. 120–121 бачныя літары «П Ф» (гл.: Клепиков С. А. 1959. С. 57. № 419–422); 3) арк. 200–218, 220 зробленыя з тоўстай паперы з вяржэрамі і панцюз; на згібах бачныя фрагменты філіграняў у выглядзе літар (WP?, гл. арк. 202). Арк. 5, 8, 9, 21, 42, 163–170 пашкоджаныя (краі пакамечаныя, абарваныя, на арк. 21, 169 дзіркі). Папера ў падцёках. На арк. 72b, 74b–75a, 156b плямы чарніла. Краі аркушаў чорныя. Страчаная палова арк. 37.

Аправа: з дэфектамі: захаваліся кардон толькі з аднаго вечка, абарваны па краях, і два прамавугольныя фрагменты скуры з двух вечкаў. Скура пашкоджаная жучком. Спінка адсутнічае. Кніжны блок разбураны. Захаваліся рэшткі нітак.

Прыпіскі. На палях арк. 40b лацінскімі літарамі – «Liebiec (?)».

Укладкі: у рукапіс укладзеныя дзве палоскі паперы: на адной тэкст, напісаны фіялетавым чарнілам (65 13 мм), на другой – чорным (70 13 мм) з фрагментамі каранічнага тэксту⁸⁹.

Паходжанне рукапісу: набыты 20.11.2003 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

⁸⁹ У рукапіс былі ўкладзены 5 аркушаў з Карана 11Рк752: сурь: 1) 73:5–74:12; 2) 78:4–79:13; 3–4) 85:11–28; 5) 96:14–100 (толькі назва). Перанесены ў Каран 11Рк752.

4. Каран

Шыфр: 11Н// 17(026).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [першая палова XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных асаблівасцей.

Змест:

1a – [малітва]; пачатак адсутнічае (цюрк, беларус.-пол.)

1a – *pijjat qur'ān* (цюрк.)

1b–410a – суры 1–114 (араб.); суры 1:1–2:4 на арк. 1b–2b з падрадковым перакладам на пол.

410a–413b – [малітва] *صدق الله* (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–413 арк.]. 4° (168 105 мм). Страчаныя першы і апошні аркушы. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 131–135 75–80 мм. Па 14 радкоў на старонцы. Тэкст напісаны карычневым чарнілам. Канец аятаў пазначаны чырвоным кружком з чорнай кропкай унутры. На пачатку сур указваецца іх назва, паходжанне (мекканскае або медынскае), колькасць аятаў. У тэксце выкарыстаны інтанацыйны знак ط (знак для абсалютнай паўзы). На палях указваецца падзел на джузы: *الجزء* (арк. 2a), *الجزاوا* (арк. 14a), *الجزاوا* (арк. 40a) і г. д. і хізбы (حزب): арк. 7b, 10b, 17a і г. д. На палях таксама пазначана, пры чытанні якіх аятаў патрабуецца або рэкамендуецца пакланіцца: *سجدة فرض* (арк. 119a, 167a, 204b, 222a), *سجدة واجب* (арк. 303b), *سجدة سنت* (арк. 354a). Дапісванне прапушчаных фрагментаў тэксту (арк. 12a, 146b, 186a). Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай و + *fatha*, а зычны [z] – літарай ض.

Папера: некалькіх гатункаў: 1) тоўстая, грубая, жаўтаватага адцення без вяржэраў і панцюзо, але з філігранямі ўнізе ў выглядзе лічбаў «18» (арк. 8, 15, 17, 23) або «184» (арк. 279, 309, 334), літары «г.» (арк. 2, 10, 16), літары «В» (арк. 3, 11, 21 і г. д.); на арк. 9, 10, 18 – штэмпель авальнай формы (у цэнтры «Х» пад каронай, па перыметры літары: «ФАБРИКА... МЕДЫН. УЎЗ.»); (параўнай: Клепиков С. А. 1959. С. 111. № 211 выкарыстоўваўся ў 1836–1937 гг.);

2) таксама тоўстая, грубая, жаўтаватага адцення, без вяржэраў і панцюзо, але з філігранямі ў цэнтры ў выглядзе лічбаў «840» (арк. 163, 196, 243 і г. д.), «г» (арк. 59, 203, 209 і г. д.), літары «п» (арк. 37, 62, 64 і г. д.).

Акрамя таго, на некаторых аркушах сустракаюцца яшчэ два віды штэмпеляў авальнай формы: 1) на арк. 46, 47, 178 (у цэнтры пад каронай літары «ТУРЧАНИНОВА», а па перыметры раслінны арнамент); 2) на арк. 74, 233 (у цэнтры літары «ПБ», а па перыметры літары «...ЕРАСКОЙ ФАБРИКИ»).

3) папера жаўтаватага адцення, тонкая, з вяржэрамі і панцюзо (панцюзо паралельна спінцы): арк. 287–292, 299, 304, 311, 316–324, 327–328, 330–333.

Арк. 1, 388, 399 надарваныя. Палова арк. 413 адсутнічае. Арк. 303–309 часткова выпадаюць з кніжнага блока. Месцамі чарніла пачало раз'ядаць паперу (гл. арк. 349, 396, 397 і г. д.). Апошнія аркушы пашкоджаныя жучком.

Аправа: кардон, абцягнуты цёмна-карычневай цялячай скурай. Абодва вечкі і спінка абцягнутыя асобнымі фрагментамі скуры. Спінка плоская, глухая. Аправа пашкоджаная жучком.

Прыпіскі: на ўнутраным баку верхняга вечка тэкст суры 1:1–2. На ўнутраным баку ніжняга вечка проба пяра.

Паходжанне рукапісу: набыты ў 2007 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

5. Каран

Шыфр: 11Рк721.

Назва: указаная на арк. 1а і ў калафоне перапісчыка (арк. 253а)

Дата заканчэння перапіскі: 20 чэрвеня(?) 1856 г., указаная ў калафоне перапісчыка (арк. 253а).

Месца перапіскі: Навагрудак. Указанае ў калафоне перапісчыка (арк. 253а).

Перапісчык: Аляксандр Александровіч. Указаны ў калафоне перапісчыка (арк. 253а).

Змест:

1а – *bāb pijjat qur'ān kalām 'al-lah* «قران كلام الله» «Каран – слова Бога») (цюрк.).

1b–251b – суры 1–114.

252а – [малітва] *هذه ثلاث قران* «Гэта чытанне Карана» (араб.).

252а–252b – [нійет] *فى بيان سجدة التلاوة* «Пра тлумачэнне пакланення чытанню (Карана)» (араб.).

253а – [калафон]⁹⁰: *dopiṣāl ṭan swaṇṭi 'al-qūrān w roqu ṭisonc 'osimṣaṭ pandzasonṭim ṣoṣṭim masoncā junpā'*⁹¹ *dwūdzaṣtaḡo dnā 'alaqṣāndr 'alaqṣāndrowič w nowogrūṭqu* «Напісаў гэты святы Каран у годзе тысяча васемсот пяцьдзясят шостым, месяца чэрвеня (?) дваццатага дня Аляксандр Александровіч у Навагрудку».

253b–254b – [малітва] *صدق الله* «Пацвердзіў Алаг» (араб.).

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–254 арк.]; 250 165 мм. Рукапіс няпоўны, страчаныя некалькі аркушаў (суры 34:38/37–38:65) паміж арк. 183b–184а. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 150 105 мм. Першая і пачатак другой суры змешчаныя ў рамках чорнага і чырвонага колеру. Па 14 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам карычневым і чырвоным чарнілам. На першым (1а) і на апошніх аркушах чарніла выцвіла да рудога колеру. Чырвоным чарнілам напісаныя назвы сур, пазначаныя джузы і хізб. Канец кожнага аята пазначаны чырвоным кружком; на арк. 1b–2а – кветкамі (чорнымі). Перад сурай указваюцца яе назва, а таксама паходжанне (мекканскае або медынскае) і колькасць аятаў. Ёсць наступныя інтанацыйныя знакі: ط (знак абсалютнай паўзы), ج (знак дапушчальнай паўзы). На палях паказаны падзел на джузы (جزوء): 10b, 19а, 27а і г. д. і дзясяткі: عشر «дзесяць» (арк. 3b, 13b, 14b і г. д.).

⁹⁰ Тэкст калафона невакалізаваны.

⁹¹ *jun[j]ā?*

Адзін раз пазначаны хізб (حزب) – арк. 114а. На палях таксама пазначана, пры чытанні якіх аятаў патрабуецца або рэкамендуецца пакланіцца: *سجده فارض* (арк. 74b, 105a, 114a і г. д.), *سجده واجب* (арк. 154a, 176b, 197b і г. д.), *سجده سنت* (арк. 160b, 245b). Нумары джузаў напісаныя словамі па-арабску і прадубляваны арабскімі (еўрапейзаванымі) лічбамі. Першапачатковая нумарацыя лічбамі памылкова пачыналася з другога джуза (арк. 10b), таму яна была закрэсленая, а побач напісаная новая. Ёсць папраўкі на палях (дапісванне прапушчаных слоў) на арк. 22b:4 (сура 3:7/5), 41a:14 (сура 4:118), 42b:2 (сура 4:136/135) і г. д. Кустоды.

Папера: без вадзяных знакаў са штэмпелем у выглядзе двух гербаў з каронамі і літар пад імі «kuczkruski» (арк. 49–52, 57, 59–60 і г. д.). Папера ў падцёках, плямах. Першы аркуш надарваны, адсутнічаюць фрагменты арк.: 1, 130, 154, 193–195, 198–199, 250, 251, 253. Кніжны блок пашкоджаны. Арк. 1–9, 160–167 выпадаюць з кніжнага блока. Арк. 254b забруджаны: разводы чырвонага чарніла, аловак.

Аправа: з кардону, на які наклееная папера пад мрамур. Папера пацёртая. У цэнтры верхняга вечка наклееная эмблема ісламу (паўмесяц) з зялёнай паперы. На ніжнім вечку фрагменты паперы адсутнічаюць. Спінка з чорнай тканіны (захаваліся толькі фрагменты), вечкі злучаныя палоскамі чорнай тканіны. Аправа і апошнія аркушы пашкоджаныя жучком.

Прыпіскі: уладальніцкі (?) запіс карычневым чарнілам – «Браніславъ Абрагимовичъ» (арк. 251a); алоўкам – «В. Abragimowicz» (арк. 251b), «В. Abrahimowicz» (арк. 254b).

Унутраны бок вечкаў аклеены бланкамі: «Sprawozdanie miesięczne... nta wychowania obywatelskiego... 193... г.». На арк. 1a паралельна спінцы напісана лацінкай (алоўкам): « 4 rekiaty, ... 2 farza...». У левым ражку фіялетавым чарнілам напісана «10».

Укладкі: 1) сем фрагментаў аркушаў з паперы без вадзяных знакаў з двух хамаілаў (6 з аднаго па 50 40 мм і 1 з другога 60 50 мм) з тэкстамі малітваў на арабскай мове і заўвагамі па-польску; 2) 11 дробных нумараваных фрагментаў у форме палос 10 55; 15 80 мм (№ 1–3, 5, 9, 14–15, 19–20, 26–27) з першымі словамі джузаў, напісаных алоўкам і чарнілам.

Паходжанне рукапісу: набыты 01.10.2002 г. у Гродзенскай вобласці.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

6. Кітаб

Шыфр: 11Н//58К(026).

Назва: у калафоне перапісчыка (арк. 162b) і на ўнутраным баку ніжняга вечка.

Дата перапіскі: [другая палова XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей (параўн. запіс на ўнутраным баку ніжняга вечка, дзе ўказана дата: «1861 г.»).

Перапісчык: Хасяневіч Абрагім. Імя ўказанае ў калафоне перапісчыка на арк. 162b (параўн. запіс на ўнутраным баку ніжняга вечка, дзе перпісчыкам названы «Бранка»).

Змест:

1b–6a – [генеалагічная табліца]

6a – [каментар на Каран 1, 2:255(256), 36] (араб. з падрадкавым перакладам на пол.; араб., беларус.-пол.)

10b – *ḥikājat 'isa prāroq* (беларус.-пол., араб.)

20a – *ḥikājat hiṣtoraja 'ā pahlūl-diwāna* (беларус.)

26b – *ḥikājat 'alaj šwaṭī 'adnāho ṣṭārohā čalawaqa widzaw* (беларус.)

28a – *ḥikājat 'uzā'ir prāroq* (беларус.)

30a – *bāb lawḥi 'al-maḥfūz لوخ المخفوظ* «Патаемная скрыжаль» (беларус.)

38a – *bāb 'addawānū ṣadaqu jālmūžnāho* (беларус.)

38b – *bāb čitāj 'ā žhadliwaj prijāzni* (беларус.)

39a – *bāb čitāj 'ā powiności 'ajcā mātki* (беларус.)

40a – *bāb jāq pānboh qāža šūsadāw šānāwāc* (беларус.)

40a – *bāb wabin 'as-sabīli وين السبيل* «Вандроўнік» 'iṣina pādārožnamu būdz rād hoṣcu (беларус.)

40b – *bāb mūwi pānboh ṣṭārohā qāžnāho šānuj* (беларус.)

40b – *bāb 'uṣṭū 'imāmā šwājho 'i qāžnāho nāwčonāho pāwāžaj* (беларус.)

41a – *bāb 'apošniqu wadāj* (беларус.)

42a – *bāb 'ašāhārqu piša* (беларус.)

42a – *bāb qadir 'ajlati ḥaq ta'āla bajān 'idur قدر ايلت حق تعالى بيان ادر* «Пра ноч магутнасці Алага Высокага тлумачэнне» 'ā poči qadir pānboh 'ažnājmūja (беларус., араб.)

42b – *bāb 'adawānū fiṭra zā poṣṭ ramazān* (беларус.)

45a – *bāb rağab 'iša' bānā masacā musulmānam būduči trabā posniqāc* (беларус.)

45b – *bāb 'ā nāčāḥ šwaṭiḥ wadāj* (беларус.)

45b – *bāb duši musulmānškija nāsladajuči tiḥ zācniḥ masacāw...* (беларус.)

45b – *bāb 'ā masacāḥ 'inočāḥ 'idnāḥ rağab masacā* (беларус., араб.)

46b – *bāb 'ajša jaja milośc 'ād prāroqā muwilā zī-l-ḥağğā masacā ḥto bi parši dzan rošniqāw* (беларус.)

47a – *bāb jāq qurbān činic* (беларус.)

48a – *bāb fī faḍli 'ašūra في فضل عشور* «Пра карысць Ашуры» (беларус., араб.)

48b – *bāb 'ašānawānū pāṭnici 'usūraju ġum'ati⁹² pānboh muwi* (беларус.)

52a – *bāb qāla 'an-nabī 'm 'izā qara'ti 'al-qur'āni fī 'al-mağlisi ma'a 'al-qawm من سمع الاذان ولم يحضرون* «Сказаў Прарок, мір яму: «Калі ты чытаў Каран у сходзе з народамі» (араб. з падрадкавым перакладам на беларус.)

53b – *bāb haza kitāb šarā'iṭ 'al-'islām شرايط الاسلام* «Умовы ісламу» (беларус.)

58a – *bāb man sami'a 'al-'azān walam jaḥḍurūna...* (من سمع الاذان ولم يحضرون) «Хто пачуў *азан* і не прыйшоў») (беларус.)

58b – *bāb qāli musulmānin 'uwaqu šwājim nawiṣṭārčiwši pāc wāḥṭaw...* (беларус.)

59b – *bāb qāli būdziš mic majjitā* (беларус.)

63b – *bāb wadāj kāžnī musulmānin što jaṣṭ wara* (беларус.)

⁹² Араб. الجمعة «Пятніца»; назва 62-й суры Карана.

64a – bāb 'aṭ-ṭā['jati 'an-nisā' i... («Паслушэнства жанчыны») jāq mālžanštwa mājiš žic (беларус.)

64b – bāb 'ū kitāba šurūṭu šalawatu (شروط الصلوات «Умовы малітваў») piša prāroq muḥammad muwil dā pānā bohā (беларус.)

66b – bāb 'aḥarām (حرام «Забароненае») 'arjanštwa pānboh 'uqur'āna piša (беларус.)

68a – bāb nafarūn dāfarūn šajṭān daḥī (نفرون دافرون شیطان دحي «Нефяруна, Дафяруна»⁹³, а таксама шайтана») jāq napākinaca budūc wāši hraḥi pišac... (беларус., араб.)

79b – bāb faṣl fī qadā'il 'al-'azān (فصل فى قضائل الاذان «Раздзел пра [к]арыць азан») 'āwalqāsci špāsanja 'āzānnāho (беларус., араб.)

82a – bāb ḥikājat wafāti marjama šadiqat raḍija 'allah 'anhā (وفات مريم صديقت و فاتها رضا الله عنها «Апавяданне пра смерць Мар'ямы-праведніцы, няхай будзе задаволены ёй Алаг») hištorija 'ā marjama (беларус.)

84a – hazā dastān mir'āgin būdūr (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.)

107a – bāb praciw nadzali 'uwačar pānboh pāčaw štwārāc šwaṭ (беларус.-пол.)

112b – bāb ḥikājat hištorija makka mūwilā jā ščašliwāja 'upānā bohā (беларус.)

112b – bāb 'ukitāba kūzudu (كوزد)⁹⁴ piša kadi pānboh rozum štwāriw (беларус.)

113b – bāb 'allahu 'aḥad warasūluhu muḥammad (الله احد ورسوله محمد «Бог адзін і пасланнік Яго – Мухамад») ḥto bi maw 'imān... (беларус.)

114a – bāb 'ufatwāru⁹⁵ piša ḥto maw ṭajamnija rači rowādāc (беларус., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.)

115b – bāb 'učalowaqa dušā 'i qrow jašt (беларус.)

117a – bāb biw 'ādzin 'ādzin 'ābid bāhāmolac (беларус.)

117a – bāb 'alaj raḍuja 'allah (رضي الله «Няхай будзе задаволены [im] Алаг») ḥwori biw (беларус.)

117b – bāb mūsa prāroq 'upānā bohā piṭāw (беларус.)

118a – bāb 'ukitāba šurūtu šalawatu (شروط الصلوات «Умовы малітваў») piša mūsa prāroq 'upānā bohā piṭāw (беларус.)

118a – bāb pānboh qāžnāmu čalawaqu 'iwsamu štwārannu... pāžitāq 'uqazāw (беларус.)

118b – bāb sulajmān prāroq prāšiw 'upānā bohā... (беларус.)

119a – bāb miska bir kūjda jā bar šahrda'akī 'ulamā 'ūlsa... (مسك بر كويد يا بر «...у адной вёсцы або адным горадзе два вучоныя былі») ⁹⁶ (цюрк., беларус.)

119b – bāb qāli musulmānin šon widzic (беларус., араб.)

120a – bāb musulmānin mūwic ḥwālu bohu (беларус.)

120a – bāb mas'ūd mūwil qāli čalawaq pjāni 'umra... (беларус.)

120b – bāb dāwid prāroq 'ujāho holāš ḥaroši biw... (беларус.)

122a – bāb 'ukitāba šurūtu salawatu (شروط الصلوات «Умовы малітваў») piša ḥmalnāho pacjā... (беларус.)

⁹³ Імёны ўласныя?

⁹⁴ Значэнне слова (назвы) не высветленае.

⁹⁵ fatwā[j]u. Ад араб. فتوى [fatwa] «рашэнне муфтыя».

⁹⁶ Параўн. 119b:1 ...qāli 'ū šala 'ābo 'u mašca dwā 'učonija bili.

122b – bāb 'uqur'āna šufor triccās (беларус.; цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.⁹⁷)

123b – bāb 'isa proroq 'adnāho dnā jaḥāw (беларус.)

123b – bāb ʔo jaṣṭ šṭurackāho kitābu nā polski jażiq wiložonā 'ābi lūdzi poşpoliṭi rāzumali jāq jaṣṭ dni dobra jāq nadobra (беларус.-пол.)

127a – bāb 'u'ālifa jaṣṭ dwādzaśca dzawac ḥurfāw (беларус.)

130a – bāb 'iṭaž najaṣṭ prijanṭā modliṭwā 'iprahim prāroqa (беларус.-пол.)

134a – bāb w ṭim 'artiḡūla 'o dağğālu piša (беларус.-пол.)

136a – bāb ʔo jaṣṭ powasc 'o dziwniḡ zrondzannu boşkim (беларус.-пол.)

141a – bāb ʔo jaṣṭ hiştorija 'ipowasc şalawat rawši slūḥac ġodziša (беларус.-пол.)

147b – bāb hazā du'ā'i na'ām (نعم «Жывёлы?») (беларус.-пол., араб.)

148a – bāb hazā du'ā'i bzkr⁹⁸ (بذكر «У зікры (?»)» būdür (беларус.-пол.)

148b – bāb du'ā'i bzkr⁹⁹ (بذكر «У зікры (?»)» būdür (араб.)

148b – bāb hazā du'ā'i 'abbāş (беларус.-пол., араб.)

150b – bāb wiqlād qarşijjān (قرشيا «Каршыян»¹⁰⁰) du'ā'i (беларус.-пол.)

151b – hazā du'ā'i qarşijjān (араб.)

152a – bāb ġa'far şadiq mūwil (беларус.-пол., араб.)

154a – bāb 'ubağdāca masca (беларус.-пол.)

155a – hazā du'ā'i şalawāt būdür (араб.)

156a – bāb şarah qadaḥ 'aẓim (قدخ عظيم «Вялікі келіх») (беларус.-пол., араб.)

158b – bāb hiştorija 'o sābiṭu (беларус.-пол.)

162b – [калафон] – pişal 'abrāhim ḥasanawiç şqonçilās wponṭaq // qonac na ḥca dālah pişac ṭağo kitābā // pradşāmām bājramām paratṭracim... dziş ponṭaq 'ā nājuṭra şuboṭa bājram nā ṭracim roqu wipişāl kitāb 'iqr'ān «Пісаў Абрагім Хасяневіч. Закончылася ў пятніцу. Канец. Не хачу далей пісаць гэты кітаб // Перад самым байрамам, перад трэцім... сёння пятніца, а заўтра субота, байрам. На трэцім годзе перапісаў кітаб і Каран».

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01, 1–162, 001 арк.]; (325 200 мм). Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 275 160 мм. Письмо двума почыркамі: 1) арк. 5a–157b, 159a–162b; 2) арк. 1a–4b, 158 (страчаны тэкст быў, верагодна, дапісаны падчас рэстаўрацыі). Па 23 радкі на старонцы. На арк. 89–105 па 11 радкоў, на арк. 106a – 14 радкоў, 106b – 12 радкоў. На арк. 84–106 тэкст напісаны ў два слупкі. Выкарыстана чырвоная і карычневая чарніла. Назвы некаторых раздзелаў напісаныя карычневым чарнілам і абведзеныя чырвоным. Ключавыя словы і цэлыя фразы надкрэсленыя чырвоным чарнілам. Ужываюцца знакі прыпынку ў выглядзе карычневых кружкоў, абведзеных чырвоным чарнілам, з карычневай кропкай унутры (напрыклад, арк. 12a–b і далей), або

⁹⁷ Перакладны тэкст, што складае другую частку гэтага твора, пачынаецца са слоў (جك هذا) جك هذا = ʔo jaṣṭ qarşilā prāroqā swanṭā) і змяшчае апісанне знешняга выгляду Мухамада.

⁹⁸ Слова невакалізаванае.

⁹⁹ Тамсама.

¹⁰⁰ Значэнне назвы не высветлена. Імя ўласнае?

ў выглядзе трох чырвоных кружкоў (напрыклад, арк. 119b–120a). Раздзяляльны арнамент на арк. 148b, 162b. Кустоды. У беларускіх і беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *و* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *ض*.

Папера: двух гатункаў: 1) арк. 1–4, 158 – больш тонкая без вадзяных знакаў; 2) арк. 5–157 – больш тоўстая, шурпатая, валакністая, без вяржэраў і панцюз, але з філігранямі ў выглядзе курсіўнай літары «П» і лічбы «4» (?) пад ёй (гл. арк. 80, 97) і курсіўнай літары «Н» і лічбы «3» пад ёй (арк. 16, 17, 20 і г. д). Карычняватага адцення. Некаторыя аркушы пашкоджаныя, асабліва пацярпелі першыя і апошнія (арк. 01, 1, 5, 6, 162). Арк. 107–108 пашкоджаныя жучком. Ражкі арк. 14, 53, 108, 111, 114, 148, 155 адсутнічаюць. Аркушы ў падцёках, краі забруджаныя. На асобных аркушах чарніла параз’ядала паперу (арк. 9, 12, 26, 30, 36, 37). Папера ў чарнільных плямах (арк. 1a, 12b, 122b, 124a, 126a) і плямах невядомага паходжання (арк. 46a, 77b, 98b, 99a). Арк. 1, 5–10, 13, 16, 25 і інш. падклееныя.

Аправа: суцэльнаскураная, вечкі з драўляных дошак, абцягнутых цёмнакарычневай цялячай скурай. Дошкі вечкаў выгнуліся. Скура на месцы злучэння спінкі і вечкаў пашкоджаная. Спінка глухая, роўная, крыху скругленая. Форзацы з двух аркушаў тонкай светлай паперы без вадзяных знакаў. Шыццё кніжнага блока на чатырох шнурах з прапіламі.

Прыпіскі: на вонкавым баку верхняга вечка: лічэбнікі ад аднаго да дзесяці (*rāz dwā fri* і г. д.), а таксама – *šam rublow*... На ўнутраным баку верхняга вечка (чарнілам і алоўкам): 1) *dwānācāc* (?) *rublaw*... 2) «Эти китапъ пакупилъ Халиль Сафаревичъ»; 3) *الف مع ي ن اصتورت اصانتجل اذنبور اصقران* «Амінъ. І з Таўры (Торы) і з Інджыля (Евангелля), і з Забура (Псалмоў), і з Карана»; 4) «Мара Сафаревичъ» (2 разы); 5) «Это Тако... Сулейманъ // Халиль Сафаревичъ // 1904 года... января». На арк. 01a запісы чарнілам і алоўкам «Халиль Сафаревичъ» (5 разоў). На арк. 1a малітва (араб.), перад якой пасля басмалы напісана: *šahr ramazān*; ніжэй цытаты з Карана: сура 6:81 (напісана 5 разоў!) і сура 2:185(181); паралельна спінцы: «бекирь». Запіс карычневым чарнілам унізе арк. 96b: «N018» (?). На арк. 128b запіс іншым почырмак: ... *'atzubaw*... На ўнутраным баку ніжняга вечка запісы чарнілам адным почырмак: 1) *nohimu* (?) *winan šam rublaw*; 2) «Первая аправа въ 1861 годе»; 3) «Эта другая аправа 1899 года»; 4) «Эты китапъ пакупилъ Сулейманъ Сафаревичъ 1899 года»; 5) «Эты китапъ писалъ Бранка 1861 году»; 6) «Мара Сафаревичъ».

Паходжанне рукапісу: перададзены ў НББ згодна з рашэннем экспертнай камісіі па размеркаванні гісторыка-культурных каштоўнасцей, затрыманых мытнымі органамі (акт ад 28.11.2003).

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

7. [Кітаб]

Шыфр: 11Н// 23К(026).

Назва: указаная ў калафоне перапісчыка (арк. 113b).

Дата заканчэння перапіскі: 1888 г.; указаная ў калафоне перапісчыка (арк. 113b); у прыпісцы на ўнутраным баку ніжняга вечка: 1886 г.

Месца перапіскі: Докшыцы (указанае на арк. 3а).

Перапісчык: Хасень Мейшутовіч; імя ўказанае ў калафоне (арк. 113b), а таксама ў прыпісках на арк. 3а, 99а, 102а, 107b, 110а.

Змест:

1a – bāb ʔo jaʃt rajaʃtr (пол.)

3a – bāb wiqlād wājri māhomaʔānʃqāj čili 'islāmʃkaj (пол.)

3b – bāb pʃad poʔopam lūdzi bili (пол.)

4a – bāb roʔdzál parʃi 'o bogū (пол.)

8b – bāb roʔdzal drūgī 'o 'opāʃnosci bogā (пол.)

9a – bāb roʔdzal ʔʃaci jāq ʔscic bogā (пол.)

9b – bāb roʔdzal čwārʔi 'o 'ānolāḥ (пол.)

10b – bāb roʔdzal ponti 'o qʃangāḥ boʃkiḥ (пол.)

11a – bāb roʔdzal šuʃʔi 'o proroqāḥ bogā nājwiʃʃaḡo 'i'oswanʔiḥ (пол.)

14a – bāb roʔdzal sūdmi 'o ʃondza 'oʃāʔnim 'i'oʔicū pʃiʃlim (пол.)

18a – bāb roʔdzal 'ūʃmi 'o pʃaʔnāčanū 'i'oʃpoʔandzanu boʃkim (пол.)

19a – bāb roʔdzal dziwonʔi 'o waʒa 'islāmʃqāj (пол.)

20b – bāb roʔdzal dzisonʔi 'o raliḡijāḥ 'obciḥ (пол.)

21a – bāb roʔdzal jadināʃʔi 'o wlāʃnoscaḥ wjari prāwdziwaj 'i'onaj ʔnāčanū (пол.)

22a – bāb 'o 'obʔonʔqāḥ (пол.)

22b – bāb 'obowonʃki 'izāqāʔi (пол.)

26a – bāb ʔo jaʃt 'o moʔʒaʃū čili 'o mūsī proroqū (пол.)

39a – bāb hiʃʔorijā 'āb 'iʃī proroqū (пол.)

—— адсутнічае 1 арк.

40a – bāb šiddát qrūl dlūḡi waq mājonc... (пол., араб.)

41a – bāb namrūt qrūl būdowāl ʔāqa waʒā pandzasonʔ panc lāt (пол., араб.)

41b – bāb bi'izni 'allahi (بأن الله «З дазволу Алага») ʔā poʔwolannam... (пол., араб.)

44b – bāb 'o nocāḥ swanʔiḥ piʃa (пол.)

47a–49 – bāb nā blāḥoborʔnijā lūdzi daḡḡál praqlanʔi powʃʔāna (пол.)

—— адсутнічаюць 8 арк.

51b – bāb 'imām 'a'ʔam 'abū ḡanifa kafajʃki jaḡo milosc mūwil (пол.)

52a – bāb faḡl 'allah (فضل الله «Міласць Алага») 'ū kitāba sūratun iʃalawātu (سورۃ لصلوات) «Законы (?) малітваў») piʃa nā'uqā jaʃt 'oʔ pānā bogā (пол.)

54b – bāb ʔo jaʃt 'od bogā ʃpor (пол.)

55a – bāb pā ʃudnim dnū boʒim lūdzi būdūc 'ū paqla mučiccā (пол.)

56a – bāb ʔo jaʃt ḡadit̄ proraq jaḡo milosc mūwil qadi ʃudni dzan pridza (пол.)

57b – bāb 'ū kitāba sūratu liʃʃalawāta (سورۃ لصلوات) «Законы (?) малітваў») piʃa pān būḡ raq do ʃajtānā (пол.)

59a – bāb 'ablūd ḡablūd ma'al 'osimdzasonʔ 'isadim ʃinow (пол.)

63b – bāb ʔo jaʃt prūʒniḥ dūḡow... (пол.)

65a – bāb ḡabrā'il jaḡo moʔosc mūwil (пол.)

68b – bāb ʔo jaʃt 'ajaʔi ʃʔulmāčannam (араб. з падрадковым перакладам на пол.)

70a – bāb ʔo ʔlūmāči 'ar-raḥmānu¹⁰¹ sūraj (араб. з падрадковым перакладам на пол.)

72b – bāb ʔo jaṣʔ ʔūmāčanna 'iza šamsu kuwwirat¹⁰² (араб. з падрадковым перакладам на пол.)

73a–77 – bāb ʔo jaṣʔ ʔūlmāčanna wassamā'i zati 'lbūrūḡ¹⁰³ (араб. з падрадковым перакладам на пол.)

— адсутнічаюць 2 арк.

81b–78 – bāb 'āb 'isū proroqā (пол.)

83a – bāb ʔo jaṣʔ 'ū lawḥil maḥfūzu (لوح محفوظ «Патаемная скрыжаль») wšalqā nā'uqā jaṣʔ (пол.)

84a – bāb 'ānas šīn māliqow mūwil (пол.)

85b – bāb pān būḡ šasc račaj položil (пол.)

86a – bāb nawarniq boṣki 'ū musulmāninā dobroḡo piṭāl (пол.)

87a – bāb wiqlāt ḡūslū 'i'abdasū (пол.)

88b – bāb 'ū jaqūbā proroqā 'ūrodzilāsa dwānāscā šīnow (пол.)

89b – bāb roḡna ciqāwosci... jākami šlowāmi būḡ zāpačanṭowāl qarāb nūḥu proroqū (пол.)

90a – bāb 'isaj šplodzil dāwidā proroqā (пол.)

90a – bāb 'o ḥāwa čili 'awā (пол.)

91a – bāb dūḥownājā zāwaščāna... 'oṭ proroqā muḥammadā (пол., араб.)

94a – bāb ʔo jaṣʔ hiṣṭorijā 'orūbina ḡlowa qṭūrā bilā 'ū proroqā muḥammadā (пол.)

98b – bāb ʔo jaṣʔ hiṣṭorijā 'o swanṭim sabbiṭū (пол.)

102b – bāb ʔo jaṣʔ hiṣṭorija 'ab 'ibrāḥīmu 'i'ojaḡo žona hogāri (пол.)

108a – bāb hiṣṭorijā 'ob 'ajjubū proroqu (пол.)

110a – bāb hiṣṭorijā 'o žahidū (пол.)

113a – bāb ʔo jaṣʔ qāli prāwoja 'ūḥā zwinic (пол.)

113b – bāb 'isaj šplodil dāwidā (пол.)

113b – [калафон] jaq ḥriṣṭuš nārodzilāsa ṭisonc wosim šat wosim dzašot wosim 'oḡūl šaśc ṭisač šacsaṭ wosim dzasont wosim qončil ʔan kitāb masoncā muḥarramā 1888 г. ḥāsan majšūtowič «Як Хрыстос нарадзіўся – тысяча васемсот восемдзсят восем. Агулам шэсць тысяч восемдзсят восем. Скончыў гэты кітаб у месяцы мухарам 1888 г. Хасень Мейшутовіч».

114b – bāb ʔo jaṣʔ hiṣṭorijā 'o mlodzancū (беларус.-пол.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–120 арк.]; 340 212 мм. Паміж арк. 49 і 50, 77 і 78 вырваныя некалькі аркушаў. Пагінацыя арабскімі (еўрапейзаванымі) лічбамі з арк. 3а (= с. 1) да арк. 113b (= с. 340). Памылка ў пагінацыі: на адным баку арк. 150 пазначаная старонка «142», на другім – «150».

Афармленне тэксту: тэкст у рамцы 285 160 мм. Письмо двума почыркамі: 1) арк. 1–113; 2) арк. 114–120. Па 17–19 радкоў на старонцы карычневым і ліловым чарнілам. Ліловым чарнілам напісаныя назвы раздзелаў, знакі пры-

¹⁰¹ الرحمان «Міласэрны» – назва 55-й суры.

¹⁰² كورت شمس انا – першыя словы 81-й суры.

¹⁰³ البروج ذات السماء – першыя словы 85-й суры.

пынку, надкрэсліванні. Кустоды. Назвы раздзелаў часта прадубляваныя на палях (арк. 4а, 5а, 8b і г. д.). У польскіх тэкстах галосны [о] пазначаны літарай *o* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *z*.

Папера: без вадзяных знакаў са штэмпелем з літарнай групай «Князь Паскевич» і лічбай «б» пад выявай кароны (гл., напрыклад, арк. 9б).

Аправа: паўскураная, кардон са склееных аркушаў, спінка і перыметры вечкаў абцягнутыя цёмна-карычневай цялячай скурай. Шыццё кніжнага блока на чатырох шнурах з прапілам. Форзацы з аднаго аркуша светлай паперы. Аправа пашкоджаная жучком. Скураное пакрыццё спінкі часткова страчанае.

Прыпіскі:

1) на ўнутраным баку верхняга вечка: *kitab sora taşşalawatu*¹⁰⁴ ... *majšotowiča 'on qūpil 'uħasana majšotowiča 1888 hoda; drogi moj 'ojča praša caba ġdisam bil laşqaw dal mna pinandz... noħ žil naswaca šasc şať lat... 'a po potopa...;* ледзь бачны тэкст кірыліцай: «Ваша... Хасен»; унізе: «Конец Смольскій»;

2) на арк. 3а: «*zāčanti pişac masoncā zu-lqadda řsacaġo dnam 1888 года хасъномъ мейшутувичамъ въ м. Докшиць*»;

3) на арк. 93b: «Кончано писане изъ книгъ абуду болша писать вусна»;

4) на арк. 98а пасля заканчэння раздзела: «*jažali jašť 'omilki čitalniki dárŭjca dlā mna ħasan majšutowič Хасень Мейшутувичъ*»;

5) на арк. 102а пасля заканчэння раздзела: «*Писаль изъ памечи Хасънь Мейшутувичъ*»;

6) на арк. 107b пасля заканчэння раздзела: *pişānā špāmanci ħasan majšūtowič;*

7) на арк. 110а пасля заканчэння раздзела: «*'iřo špāmanci pişālām jažali na řaq proša dārowāc mna Chasien Meyszutowicz;*

8) на арк. 114а: «родился сынъ Магметъ 24 сеньтября 1904 года»;

9) на арк. 113b: *panc hiştorijāw pişāl špāmanci baž kitābu... pānowa čitalniki jažali jašť jāka 'omilki proša dārowāc mna;*

10) алоўкам унізе арк. 120а: «...Писаль».

11) на ўнутраным баку ніжняга вечка: *konac řami pişanu wiřiřalam pāt hiştorijāw špāmanci;* «Эта Книга Писалась 1886-го Года апреля»; «Адам Майшутувич».

Паходжанне рукапісу: набыты ў 2008 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Цітавец А. І. Кітаб Мейшутовіча з фонду Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі // Дыялекталогія і гісторыя беларускай мовы: матэрыялы міжнар. навук. канф., Мінск, 15–16 крас. 2008 г. / Нац. акад. нав. Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы. Мінск, 2008. С. 76–79.

8. [Кітаб]

Шыфр: 11Н/24К(026).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

¹⁰⁴ Варта суаднесці назву кнігі з назвамі раздзелаў на арк. 52а і 57b.

Змест:

3b – bab wiqlād wjārī māhomatānškaj čili 'islāmškaj (пол.)

3b – bāb pšad pořopam lūdza bili (пол.)

4a – bāb rozdzál parwši 'o bogū (пол.)

7a – bāb rozdział drūgī 'opāřnoscī bořkaj (пол.)

7b – bāb rozdzál řřaci jāq řřcīc bogā (пол.)

8a – bāb rozdzál čwārī 'o 'anolāř (пол.)

8b – bāb rozdzál pontī 'o qsanğāř bořkiř (пол.)

9a – bāb rozdzál řřuřti 'o proroqāř bogā nājwiřřağo 'i'oswanřiř (пол.)

10b – bāb rozdzál sūdmi 'o řondza 'ořřātačnim 'i'ořcī ũ přiřlim (пол.)

13a – bāb rozdzál 'uřmi 'o přiřnāčanu 'i'ořpořondzanu bořkam (пол.)

14a – bāb rozdzál dzawonti 'o wařa 'islāmškaj (пол.)

15a – bāb rozdzál dzisonti 'o rāliğjāř 'obcīř (пол.)

15a – bāb rozdzál jadināřti 'o wlāřnoscāř wārī prāwdziwaj 'i'ojaj řnāčanu (пол.)

15b – bāb 'o 'obřontqāř (пол.)

16a – bāb po'lacana 'iřāqāři bořka (пол.)

17b – bāb 'o mořřařu čili 'o mūsī proroqu (пол.)

26a – bāb hiřorjā 'ob 'isū proroqu (пол.)

27a – bāb řidāt qrul dlūgi waq mājonc... (пол., араб.)

28a – bāb namrūt qrul būdowāl tāqon wařan pandzasont panc lāt (пол., араб.)

28a – bāb bi'izni 'allahi (بن الله «З дазволу Алага») řā pořwolannam... (пол., араб.)

30a – bāb 'o pocāř swanřiř piřa (пол.)

32a – bāb nā blāhobortnija lūdzi dadğāl pšaqlanři pofřřāna (пол.)

35b – bāb 'o posca rağabā masoncā řo jařř řbořağo rozqāřu (пол.)

36a – bāb qāla nnabijju 'm (قل نبى ع م «Сказаў Прарок, мiр яму») muřammad proroq mūwil (пол., араб.)

39a – bāb 'o řāřřāř (شرط «умова, патрабаванне») namāřowīř piřa (пол.)

41a – bāb 'imām 'a'řam 'abū řanif kafajřki jağo mīlořc mūwil (пол.)

41a – bāb fađl 'allahi (فضل الله «Мiласць Алага») 'u kitāba sūrātun 'al-řalawātu (سورۃ الصلوات «Законы (?) малiтваў») piřa řa nā'uqā jařř đānā přař řānā bogā (пол.)

43a – bāb řo jařř 'od řānā bogā řpūr (пол., араб.)

43a – bāb po řondnim dnū lūdza bandon mančīřan (пол.)

44a – bāb řadīř proroq jağo mīlořci mūwil (пол.)

45a – bāb 'u kitāba sūrāřu li-řřalawāti (سورة الصلوات «Законы (?) малiтваў») piřa řān būğ řař do řařřāna (пол.)

46b – bāb 'oblūd řāblūd mjāl 'osamdzasont sadam řīnuw (пол.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–48 арк.]; 300 217 мм. Канец адсутнiчае. Пагiнацыя арабскiмi (еўрапейзаванымi) лiчбамi з арк. 3b (= с. 1) па арк. 48b (= с. 98).

Афармленне тэксту: тэкст у рамцы 225 155 мм. Па 18 радкоў на старонцы. Выкарыстанае чорнае i жоўтае чарнiла. Жоўтым напiсанья назвы раздзелаў, знакi прыпынку; намалываная рамка. На арк. 42a знакi прыпынку зялё-

ныя, а на арк. 42b і далей чырвоныя. Кустоды. Кустода с. 20b не супадае з першым словам с. 21a. У польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *o* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *z*.

Папера: тонкая, без вадзяных знакаў. Асобныя аркушы запэцканыя малінавай фарбай (марганцоўка?). Апошнія аркушы пашкоджаныя жучком.

Аправа: адсутнічае.

Паходжанне рукапісу: набыты ў 2008 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

9. Хамаіл

Шыфр: 11Рк718.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [апошняя трэць XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадэкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1a – bāb ʔo jaʃʔ panc 'imānow (араб., цюрк.)

4a – bāb nā zirac prišadši ʔo paj (цюрк.)

4a – 'izziraci ʃhodzači ʔo paj (араб.)

4b – bāb nā māhila rūqu pālāžiwši ʔo paj (араб., цюрк.)

8a – mimā zirāci 'idūci (араб.)

8b – na zirac prišawši pac (араб.)

9a – zā brāʔā nijat do jasinu (цюрк.)

9a – zā saʃtrū nijat do jasinu (цюрк.)

9b – nijat zā wsiḥ majjitow ʃwājih qrawnih (цюрк.)

10b – nijat zā baʃpoʔomni dūši jasin paj (цюрк.)

11a – nijat zā wsu zirac jasin paj (цюрк.)

11b – nijat zā 'ojcā 'inārod jaḡo' (цюрк.)

12a – nijat zā māʔqū 'inārod māʔki jasin paj (цюрк.)

12b – nijat dlā wdzančnoscī boḡā jasin paj (цюрк.)

13a – nijat zā muḡammadā proroqā jaho mīlości jasin paj (цюрк.)

14a – nijat zā jadnā dūšā jasin paj (цюрк.)

14b – nijat dā jasinu zā qoho ḡočaʃ paj (цюрк.)

15a – [сура 1] (араб.)

15b – [сура 2:255(256)] (араб.)

16b – [сура 36] (араб.)

26b – [сура 59:17(18)–24] (араб.)

28a – [суры 112–114] (араб.)

28b – [суры 1–2:4] (араб.)

30a – [малітва] ... بسم الله ربنا (араб.)

33a – [jā]sin¹⁰⁵ dopawši haʔi nijat paj (цюрк.)

33b – ʔo jaʃʔ porondaq do ḡuslu (беларус.-пол.)

¹⁰⁵ У рукапісе памылковы паўтор: jā jasin.

- 34a – to jaṣṭ nijat do ġarġarajū' (цюрк.)
34b – to jaṣṭ nijat do ġuslu (цюрк.)
36b – to jaṣṭ do 'abduṣṭu porondaq (беларус.-пол., араб.)
37a – ṭahrāt barūči paj (араб.)
37a – to jaṣṭ do 'abduṣṭu nijat (цюрк.)
38a – w noṣ barūči paj (араб.)
38a – ṭwār mijūči paj (араб.)
38b – nā prāwujū ruqū barūči paj (араб.)
38b – lawujū ru[qu] mijūči paj (араб.)
38b – nā hālāwu masaḥ barūči paj (араб.)
39a – w' ūši barūči paj (араб.)
39a – nā šijū barūči paj (араб.)
39b – prāwuju nāhū mijūči paj (араб.)
39b – lawuju nāhū mijūči paj (араб.)
42a – bāb do mačaṭū priḥodzači paj (араб.)
42b – 'ū mačaṭ 'uḥodzači prāwāj nāhojū' ṣṭūpājūči paj (араб.)
42b – ṣmačaṭa wiḥodzači lawāj nāhoj ṣṭūpiwši paj (араб.)
43a – nā zirāc hladzači paj... (араб.)
43a – nijat do 'ažānu ṣabāḥu 'idā qoḏdaġo wāḥṭu nālaži pac (цюрк., араб.)
45a – nijat do ṣabāḥu sunnatu to jaṣṭ (араб.)
46a – to jaṣṭ 'attahijjāt (араб.)
48a – to jaṣṭ nijat do qāmatu (цюрк.)
49a – nijat do fārzu ṣabāḥu to jaṣṭ (араб.)
51a – to jaṣṭ du'ā'i ṣabāḥ namāz (араб.)
53a – poṭim zikar paj to jaṣṭ zikar (араб.)
53b – zikar ṣpawši du'ā'i paj (араб.)
54a – du'ā'i ṣpawši 'ajat paj (араб.)
54b – 'ajat ṣpawši du'ā'i paj (араб.)
55b – to jaṣṭ ṣalawat (араб., беларус.-пол.)
56b – to jaṣṭ do 'awlaju porondaq (беларус.-пол.)
57b – do farzu nijat to jaṣṭ (араб.)
58a – 'awla namāz dwā raka'ti janā¹⁰⁶ sunnat nijat to jaṣṭ (араб.)
58a – 'awla namāz du'ā'i to jaṣṭ (араб.)
59a – to jaṣṭ 'akinda namā[z] (беларус.-пол.)
59b – nijat do sunnatu to jaṣṭ (араб.)
59b – poṭim do fārzu nijat čini (араб.)
60a – to jaṣṭ 'akinda namāz du'ā'i (араб.)
61a – 'aḥšām namāz (беларус.-пол.)
61b – nijat do 'aḥšāmu fārz to jaṣṭ (араб.)
62a – 'abraqānna to jaṣṭ (араб.)
63a – to jaṣṭ jacci namāz (беларус.-пол.)

¹⁰⁶ Ад араб. يعنى [ja'ni] «гэта значыць»?

63b – nijat do sunnatu jaccajū (араб.)

64a – 'i do fārzu nijat čini (араб.)

64b – do wiṭru wāğib nijat (араб.)

67a – nijat ʔo jaṣṭ (цюрк.)

67b – ʔo jaṣṭ nijat do jaccaju (араб.)

68b – ʔarāwiḥ namāz du 'ā'i (араб.)

69a – nijat do poṣṭu ramažān (араб.)

69b – ʔo jaṣṭ 'odpoṣniqājuči haṭo paj (араб.)

70a – ʔo jaṣṭ ġum 'a namāz (араб.)

70a – nijat ʔo jaṣṭ (араб.)

70b – nijat ʔo jaṣṭ (араб.)

71a – nijat ʔo jaṣṭ (араб.)

71b – nijat ʔo jaṣṭ (араб.)

71b – nijat ʔo jaṣṭ (араб.)

72a – haza du 'ā'i 'abbāṣ mubārak (عابص مبارك «Абас блаславёны») (араб.)

73b – haza du 'ā'i miftāḥ 'al-ğannat (مفتاح الجنة «Ключ да раю») qlūč rājski (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01–08, 1–77 арк.]; 102 84 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 78 48 мм. Па 9–10 радкоў на старонцы. Письмо трыма почыркамі: 1) 1a–6b (чорнае і чырвонае ружовага адцення чарніла); 2) 9a–71b (карычневае і чырвонае чарніла); 3) 8, 72–74 (карычневае чарніла). Чырвоным напісанія назвы раздзелаў і ключавыя словы. Знакі прыпынку на арк. 1–6, 9–71 у выглядзе чырвоных кружкоў, а на арк. 8, 72–74 у выглядзе кветак. Кустоды. Старонкі 3b, 7a–b, 75a–77b пустыя. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай ɔ + *fatha*, а зычны [z] – літарай ظ.

Папера: двух гатункаў без вадзяных знакаў: 1) больш тонкая, жаўтаватага адцення (арк. 01–08, 1–8, 73–77); 2) больш плотная са штэмпелямі ў форме прамавугольніка 19 16 мм са зрэзанымі вугламі (арк. 9–72). На арк. 20, 28 і 56 штэмпель з тэкстам «Сергіевской // ДС // фабрики». Такі штэмпель выкарыстоўваўся ў 1870 г. (Клепиков С. А. 1959. С. 109. № 183). На арк. 64b штэмпель з тэкстам «Фабрики // № 5 // Сергьева». Такі штэмпель выкарыстоўваўся ў 1862 і 1866–1876 гг. (Клепиков С. А. 1959. С. 109. № 181). Папера ў падцёках, плямах. Арк. 01, 08, 73 выпадаюць з кніжнага блока. Арк. 01–08, 1–14 пашкодзаны жучком. Арк. 14 прапалены.

Аправа: адсутнічае.

Паходжанне рукапісу: набыты 29.04.2003 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

10. [Хамаіл]

Шыфр: 11Н// 22(026).

Назва: у калафоне перапісчыка на с. 152b.

Дата заканчэння перапіскі: студзень 1888 г. (указаная ў калафоне перапісчыка на с. 152b).

Месца перапіскі: г. Слонім (указанае ў калафоне перапісчыка на с. 152b).

Перапісчык: Байрашэўскі Адам Хусэйнаў (указаны ў калафоне перапісчыка на с. 152b).

Змест:

1a – bāb ʔo jaʃt mimā zaraci 'idūči 'albo jaduči paj (араб.)

1a – bāb ʔo jaʃt nā zarac prišowši pac (араб., цюрк.)

1b – bāb ʔo jaʃt nā māhīlu rūqū pālāžiwši (араб.)

1b – bāb ʔo bi nā musulamānš[quju] māhīlu ruqū pālāžiwši (араб.)

2a – bāb nā māhīlu ruqū pālāžiwši pac (беларус.-пол., араб.)

2b – bāb ʔo jaʃt rajaʃtr nā čʔardzasca qur'ānāw 'ijāsīnāw (беларус.-пол.)

4a – bāb nijat dlā wdzančnūsci būžaj (цюрк.)

4a – bāb nijat zā muḥammad prāroqa (цюрк.)

4b – bāb nijat zā 'ojcā 'izā nārod 'ojcowški (цюрк.)

5a – bāb nijat zā māṭqū 'izā nārod māṭčīn (цюрк.)

5a – bāb nijat zā wsū zīrac (цюрк.)

5a – bāb nijat zā bazpʔomni dūši (цюрк.)

5b – bāb nijat dlā wdzančnoscī božaj zā qāhū ḥočiš (цюрк.)

5b – bāb nijat do jasinu zā qāhū ḥočiš (цюрк.)

6a – bāb nijat nād ḥorim člowakam jāsin pac (цюрк.)

6b – bāb pānā boğa prošonc 'opuščanna ġraḥaw (араб.)

6b – ʔo jaʃt nijat zā wsiḥ šwā' jih qrownih jāsan pac (цюрк.)

7a – [сура 1] (араб.)

7b – [сура 36] (араб.)

11a – [сура 112–114] (араб.)

11b – [сура 1–2:1–4] (араб.)

13a – bāb ʔo jaʃt porondaq do ġuslu (беларус.-пол., цюрк.)

14a – bāb ʔo jaʃt porondaq do 'abdaśu (беларус.-пол., араб.)

15a – bāb ʔo jaʃt qmačatu priḥodzači pac (беларус.-пол., араб.)

15b – bāb ʔo jaʃt nijat do 'azānu (цюрк.)

15b – bāb do namāzu šṭāwši haṭo tawba pāciḥu pac (араб.)

15b – bāb ʔo jaʃt nijat do sunnatu (араб., беларус.-пол.)

17a – bāb ʔaraš ʔri rāzi qul huwwa 'allahu (قل هو الله) «Скажы: «Ён Алаг...») pac (беларус.-пол., араб.)

17a – bāb ʔo jaʃt nijat do qāmatu (цюрк.)

17a – bāb ʔo jaʃt nijat do fārzu (араб., беларус.-пол.)

17b – bāb ʔo jaʃt taspīḥ (араб.)

18a – bāb ʔo jaʃt du'ā'i walīllahi 'al-'asmā'u 'al-ḥusna (وَدَّ الْأَسْمَاءَ الْحُسْنَى «У Алага найпрыгажэйшыя імёны») dzawanc dzasonṭ 'idzawanc 'imon božih (араб.)

18b – bāb du'ā'i do šabāḥu namāzu (араб.)

19a – bāb ʔo jaʃt zīkar bo namāza po 'apasa pac (араб.)

19b – bāb ʔo jaʃt ʔadu'ā'i po qaždim namāza pac (араб.)

20b – bāb ʔo jaʃt posla šabāḥu namāzu šamdzišāt 'adzin rāz haṭi taspīḥ pac (араб.)

- 20b – bāb ʔo jaʃt 'awla namāz̄ dzasac raka'ataw (араб., беларус.-пол.)
- 21a – bāb ʔo jaʃt 'awla namāz̄ (беларус.-пол., араб.)
- 21a – ʔo jaʃt 'awla namāz̄ du'ā'i budūr (беларус.-пол., араб.)
- 21b – bāb ʔo jaʃt 'akinda namāz̄ 'osim raka'ataw (беларус.-пол., араб.)
- 21b – bāb ʔo jaʃt 'akinda namāz̄ (беларус.-пол., араб.)
- 21b – bāb ʔo jaʃt 'akinda namāz̄ du'ā'i budūr (араб., беларус.-пол.)
- 22a – bāb ʔo jaʃt 'aḥšām namāz̄ rjāc raka'taw (беларус.-пол., араб.)
- 22b – bāb ʔo jaʃt 'aḥšām namāz̄ (беларус.-пол., араб.)
- 22b – bāb ʔo jaʃt 'aḥšām namāz̄ du'ā'i budūr (араб.)
- 23a – bāb ʔo jaʃt jatci namāz̄ ʔrinādcāc raka'ataw (беларус.-пол., араб.)
- 23a – bāb ʔo jaʃt jatci namāz̄ (беларус.-пол., араб.)
- 23b – bāb ʔo jaʃt jatci namāz̄ du'ā'i budūr (араб.)
- 24a – bāb ʔo jaʃt nijat do poʃtu ramaẓānā (араб.)
- 24a – bāb ʔo jaʃt 'odposniqāwājūčiśa pac (араб.)
- 24a – bāb ʔo jaʃt 'oẓnājmuja jākim ʃpoʃobām ramaẓānā masoncá ʔarāwih namāz̄ pac (беларус.-пол., араб.)
- 25a – bāb ʔo jaʃt 'oẓnājmuja jākim ʃpoʃobām ramaẓānā masoncá dwādzasca šuʃtaġo dnja 'asūd māj noci qādir namāz̄ pac (беларус.-пол., араб.)
- 25b – bāb qādir namāz̄... (беларус.-пол., араб.)
- 25b – bāb ʔo jaʃt kadī bāj rām namāz̄ pridza... (беларус.-пол., араб.)
- 25b – bāb ʔo jaʃt nā bāj rām ġama'at ẓabrāwšiśa do mačāʔu... (беларус.-пол., араб.)
- 26b – bāb ʔo jaʃt posla ġumajū dzasac raka'taw 'awla namāz̄ (беларус.-пол., араб.)
- 26b – bāb ʔo jaʃt ġum'a namāz̄ (беларус.-пол., араб.)
- 26b – bāb ʔo jaʃt du'ā'i dā wsiḥ namāz̄āw (беларус.-пол., араб.)
- 28b – bāb jāq ʃonca 'uʃhodzi ʔo paj (араб.)
- 28b – bāb jāq ʃonca ẓāhodzi ʔo paj (араб.)
- 28b – bāb nūwju ʃācinu nādzawājūči paj (араб.)
- 29a – bāb 'ū dārohū wijažġājūči paj (араб.)
- 29a – bāb ʃqānā 'iśśadājūči paj (араб.)
- 29a – bāb nā wodū pūščājūčiśa paj (араб.)
- 29a – bāb ʃpāc lāhājūči ʔo paj (араб.)
- 29a – bāb ẓa ʃnū pračḥnūwšiśa ʔo paj (араб.)
- 29a – bāb čḥnūwši ʔo paj (араб.)
- 29a – bāb 'ihaṭā du'ā'i čḥnūwši ẓawʃa paj (араб.)
- 29b – bāb ẓdūmu wiḥudzači paj (араб.)
- 29b – bāb jāq hrom hrimic ʔo haṭo paj (араб.)
- 29b – bāb ʃadaġū dājūči haṭo paj (араб.)
- 29b – bāb do lāzni 'idūči lawāj nāhoju 'ū lāznu ʃtūpiwši ʔo paj (араб.)
- 29b – bāb ẓlāzni wiḥodzači prāwāj nahoju ʃtūpiwši ʔo paj (араб.)
- 29b – bāb 'uzwarcādlo hladzačiśa ʔo haṭo paj (араб.)
- 29b – bāb do potrabi 'idūči prāciw naprijācalā ʃpoṭiqājūčiśa haṭā du'ā'i paj (араб.)

- 29b – bāb jižali hcaš žabi namāz špāsūni mjāl quždaġo šabāhu panc rāzi paj haṭā du‘ā‘i (араб.)
- 30a – bāb jažali hcaš ‘abī pān būg pošlūġu pšijol... paj (араб.)
- 30a – bāb jažali hcaš pri ‘imān zāwša bīc... paj (араб.)
- 30a – bāb jažali hcaš žabi ġrahi ‘odpūščūna bili... paj (араб.)
- 30a – bāb jažali hcaš žabi ‘od prārockaj pričina na‘oddālonim bīdz... paj (араб.)
- 30a – bāb jažali hcaš žabi ‘od paqlā ‘oddālonim bīc... paj (араб.)
- 30a – bāb jažali hcaš žabi nā šūdni būzi dzan štrāhū nawidzac... paj (араб.)
- 30a – bāb hto bi mjāl wponṭāq ‘osmidzasoṭ rāz haṭā du‘ā‘i pac... (араб.)
- 30b – bāb ‘od ħorobi sadim rāzi paj (араб.)
- 30b – bāb ‘od čārāw śam rāzi paj (араб.)
- 30b – bāb swačū zāpālāwājūči paj (араб.)
- 30b – bāb proroq jaho milosc muwil qto bī ṭa du‘ā‘i... (араб.)
- 31a – bāb po šabāhu swanṭim ṭā du‘ā‘i... (араб.)
- 31a – bāb ‘abdu ‘allah swanṭi jadnaj noci widzal... (беларус.-пол., араб., цюрк.)
- 32a – bāb šarḥ ‘on ‘ikī ‘imān (اورن اكي امام) «Дванаццаць імамаў») du‘ā‘i būdūr (беларус.-пол., араб.)
- 32b – bāb ṭo jaṣṭ liġbā ṭuracqā (беларус.-пол.)
- 34b – bāb quždaġo masoncā naḥs (беларус.-пол.)
- 35a – bāb ṭo jaṣṭ ġodzinniq nā co ‘idlā čaġo qṭūrā ġodzinā rānūja (беларус.-пол.)
- 35b – bāb nocna ġodzinini (беларус.-пол.)
- 36a – bāb kadī ġodzinā zaḥil pridza (беларус.-пол.)
- 36a – bāb kadī ġodzinā muštarī pridza (беларус.-пол.)
- 36a – bāb kadī ġodzinā marīḥ pridza (беларус.-пол.)
- 36a – bāb kadī ġodzinā šams pridza (беларус.-пол.)
- 36a – bāb kadī ġodzinā ‘aṭaraṭ pridza (беларус.-пол.)
- 36b – bāb kadī ġodzinā qamar pridza (беларус.-пол.)
- 36b – bāb kadī ġodzinā zuhri pridza (беларус.-пол.)
- 36b – bāb ṭo jaṣṭ šukūr (شكور «Удзячнасць») ġwāzda (беларус.-пол.)
- 37b – bāb ṭo jaṣṭ jāq qṭūq qričic (беларус.-пол.)
- 38b – bāb wnadzalu madzi ‘awlajū ‘i‘akindajū ‘iw‘aḥšām kadī qriči (беларус.-пол.)
- 38b – bāb ‘oznāmūja štronī ražánjā nohcay (беларус.-пол.)
- 39a – bāb jamīnuhā ḥawābis jasīruhā ‘awhasib (يمينها حوابس يسيرها اوحسب) «На правай руцэ хавабіс¹⁰⁷, а на левай – аўхасіб¹⁰⁸» (араб.)
- 39a – bāb nā prāwaj rusca (беларус.-пол.)
- 39a – bāb nā lawaj rusca (беларус.-пол.)
- 39b – bāb ṭo jaṣṭ ‘ū šuboṭu walāši hālic (беларус.-пол.)
- 39b – bāb ‘ū nidzalu šāṭū qrojac (беларус.-пол.)
- 40a – bāb ‘alaj rađija ‘allahu ‘anhu (رضي الله عنه) «Няхай будзе задаволены ім Алаг») ‘od proġoqā jaho milosc qazāw (беларус.-пол., араб.)

¹⁰⁷ Штгучна складзенае слова, кожная літара якога сімвалізуе адзін з пальцаў рукі, паказваючы тым самым, у якім парадку трэба абразаць пазноцці.

¹⁰⁸ Гл. папярэдняю заўвагу.

41a – bāb šarḥ du'ā'i qadaḥ 'aẓīm (قدخ عظيم «Вялікі келіх») būdūr (беларус.-пол., араб.)

44a – bāb sūraj 'abbāṣ du'ā'i būdūr (беларус.-пол., араб.)

46a – bāb poṣal boḏi jaho milosc raq (беларус.-пол.)

46b – bāb ḥto bi haṭā du'ā'i pri ṣoba nāṣiw... hazā du'ā'i 'alif būdur (араб.)

47a – bāb ḥto bi haṭija sadim 'ajataw swāṭiḥ pri ṣoba maw (беларус.-пол.)

47b – bāb ṭo jaṣṭ sadim 'ajataw swāṭiḥ būdur (араб.)

48a – bāb hazā du'ā'i 'oẓnājmiw 'od proroqa jaho molosc (беларус.-пол., араб.)

48b – bāb ḥto bi haṭā du'ā'i paw... 'od qāẓnaj prihodī pān būh 'obroni (беларус.-пол., араб.)

48b – bāb ḥto bi haṭā du'ā'i baw... qūlā... napriṣṭāna... (беларус.-пол., араб.)

49a – bāb ṣondnaḡo dnā... du'ā'i... (беларус.-пол., араб.)

49a – bāb proroq jaho molosc mūwil qto bi ṭa du'ā'i paw... (беларус.-пол., араб.)

49b – bāb hazā du'ā'i šarḥi mubāarak (مبارك «Блаславёная») (беларус.-пол., араб.)

50a – bāb 'alaj رضي الله عنه (raḍija 'allahu 'anhu «Няхай будзе задаволены ім Алаг») mūwil (беларус.-пол., араб.)

50b – bāb jasli ḥto bi haṭā du'ā'i nā dzan rāẓ paw (беларус.-пол., араб.)

51b – bāb proroq jaho milosc mūwil ḥto haṭā du'ā'i paw... (беларус.-пол., араб.)

52a – bāb ṭo jaṣṭ jasli ḥto haṭā du'ā'i paw... pān būh... ṣpāsanna dāsc... (беларус.-пол., араб.)

53a – bāb ḥto bi haṭā du'ā'i paw... naprijācala... (беларус.-пол., араб.)

53b – bāb ḥto bi haṭā du'ā'i paw 'od munkir... (беларус.-пол., араб.)

54a – bāb ḥto bi haṭā du'ā'i paw... hraḥ... pān būh 'odpūsci... (беларус.-пол., араб.)

54a – bāb hazā du'ā'i šarīf ḡawṭajni 'al-'aẓīm (جوئين العظيم «Вялікі...») ¹⁰⁹ ṭo jaṣṭ (беларус.-пол., араб.)

57b – bāb ṭo jaṣṭ ḡazrat rasūl 'allah... proroq jaho milosc mūwil [+ dua] (беларус.-пол., араб.)

59b – bāb ṭo jaṣṭ 'ū baḡdāca masca... (беларус.-пол.) + ḡaṭīm ¹¹⁰ du'ā'i (араб.)

65a – bāb hazā du'ā'i qaršijjan (قرشيا «Каршыян» ¹¹¹) (беларус.-пол., араб.)

68a – bāb hazā du'ā'i mustaḡāb (مستجاب «Слушная») (беларус.-пол., араб.)

70b – bāb jadnaḡo dnā proroq muḡammad... 'aṣḡābajāmi razṭawlāw (беларус.-пол.)

72b – hazā du'ā'i 'īmān būdūr (араб.)

74b – bāb ṭo jaṣṭ ḡum'a šalāḥ nijjat paj (цюрк., араб., беларус.-пол.)

81a – bāb ṭo jaṣṭ du'ā'i po fiṭrajū 'inā bājram... paj (цюрк.)

81a – bāb porondāq do bājramu zū 'al-ḡaḡajnāho (беларус.-пол., араб.)

85a – bāb ṭo jaṣṭ 'od kufru muwanna + du'ā'i tāwbajna (беларус.-пол., араб.)

86a – bāb ṭo jaṣṭ porondāq 'insāf kal 'insāf kal (انساف كل انساف كل «Будзь справядлівым») (беларус.-пол., цюрк., араб.)

¹⁰⁹ Значэнне слова не высветленае.

¹¹⁰ Араб. حطم [ḡaṭīm] – частка сцяны вакол Каабы?

¹¹¹ Значэнне назвы не высветленае. Імя ўласнае?

- 88b – bāb ʔo jaʃʔ do miccā majjitā jāq mājaš mīc (беларус.-пол., араб.)
- 94a – bāb ʔo jaʃʔ maqʃūd (مقصود «Мэта») du'ā'i (цюрк.)
- 95b – bāb munāğat (مناجات «Размовы») du'ā'i (цюрк.)
- 96b – bāb prašlim nawaʃtām nād čolam du'ā'i pīšic (араб., беларус.-пол.)
- 97a – bāb haʔā du'ā'i nā qurbāni bajrām (араб.)
- 97b – bāb munāğat (مناجات «Размовы») du'ā'i (цюрк.)
- 99b – bāb mālim dzacam 'azān dāwāc (беларус.-пол., араб.)
- 101a – bāb 'alaj swanʔi mūwil 'od proroqā jağo milosci (беларус.-пол., араб.)
- 101b – bāb ʔo jaʃʔ jāq wprāwim 'ūhū zāzwinī (беларус.-пол.)
- 101b – bāb ʔto bi haʔā du'ā'i bandza pac... dawhi pān būğ 'odpūsci (араб.)
- 102a – bāb ʔo jaʃʔ do 'iʃqātu nijjat (цюрк., араб.)
- 105a – bāb ʔo jaʃʔ 'orācijā prad šlubam (беларус.-пол., араб.)
- 108b – bāb ʔo jaʃʔ fāl 'alifowi (беларус.-пол., араб.)
- 112a – bāb drugi fāl ḥamalowi (беларус.-пол., араб.)
- 118b – hazā du'ā'i 'uḥruğ (اخرج «Выйдзі») būdur (цюрк., араб.)
- 126b – bāb ʔo jaʃʔ nāpišāwši 'uwādzā pic (араб.)
- 126b – bāb haʔā du'ā'i 'o[d] šamdišāt ḥorob... (араб.)
- 126b – bāb 'od ġlowi bālannā... (араб.)
- 126b – bāb 'od hrudzaj bālanna... (араб.)
- 126b – bāb 'od šarcá bālanna... (араб.)
- 127a – bāb 'od čārāw pri šoba nosic (араб.)
- 127a – bāb 'od šamzsašāt ḥorob... (араб.)
- 127a – bāb jasli šajʔān nā qānū jazdzic... (літары араб. алфавіта)
- 127a – bāb ʔto 'ū hālāwū zājdzā... (літары араб. алфавіта)
- 127b – bāb mālim dzacam 'od 'ūroqāw nāsic (араб.)
- 127b – bāb 'od bālannā zūbaw... (араб.)
- 127b – bāb jasli šnū namāš haʔā du'ā'i... (араб.)
- 127b – bāb 'od bolanna boqā... (араб.)
- 128a – bāb 'od naprijācalaw... (араб.)
- 128a – bāb haʔi ʔalsim dlā māliḥ dzacaj... (літары араб. алфавіта)
- 128a – bāb jasli do qoho šajʔān priqāsnaccā... (літары араб. алфавіта)
- 128a – bāb 'od 'ūroqāw nāsic... (араб.)
- 128a – bāb 'od čārāw... du'ā'i būdur (араб.)
- 128b – bāb 'od ʔwāru 'od 'očju... (араб.)
- 128b – bāb haʔi ʔalsim nācic 'od 'usiḥ prihod (араб.)
- 128b – bāb 'oʔrāšci pri šāba nāsic du'ā'i būdur (араб.)
- 129a – bāb qāli 'uçalowaqā mowā zājmaccā haʔuju du'ā'i pic... (араб.)
- 129a – bāb qāli šāloni šobāqā 'ūqūsic... (араб.)
- 129a – bāb qānū 'ū hriwū 'ūwazāc... (араб.)
- 129b – bāb ʔo jaʃʔ 'od hālāwī bolanna nosic du'ā'i būdur (араб.)
- 129b – bāb pri šoba mac qo ščansco... (араб.)
- 129b – bāb haʔā du'ā'i nāpišāwši pri šoba nosic jasli muž žonī na lūbic... (араб.)

- 130a – bāb ḥorim nāpišāwši pic dāc (араб.)
- 130a – bāb 'od trāšci... (араб.)
- 130a – bāb 'od trāšci... (араб.)
- 130a – bāb 'od trāšci... (араб.)
- 130a – bāb 'od trāšci... (араб.)
- 130a – bāb nā lāzowam drawa nāpišāwši ṭim drawām qūric (араб.)
- 130b – bāb 'od trāšci... (араб.)
- 130b – bāb 'od trāšci... (цюрк.)
- 131a – bāb 'od trāšci... (літары араб. алфавіта)
- 131a – bāb 'od qolqi pic (араб.)
- 131a – bāb qāli 'oči bālāc... (араб.)
- 131a – bāb 'od horlā bālanna... (араб.)
- 131a – bāb jasli šijā bālic... (араб.)
- 131b – bāb qāli hrudzi bālāc... (араб.)
- 131b – bāb 'od šarcā bālannā... (араб.)
- 131b – bāb 'od plāču mālomu dzicāci... (араб.)
- 131b – bāb jasli ḥcaš 'o ḥorim wadzac... ṭalsim nāpišāwši... (араб.)
- 132a – bāb 'od trāšci... (араб.)
- 132b – bāb 'od 'ūroqāw 'uhriwū 'ūwazāc (араб.)
- 133a – bāb jažali nā bidlo nazdrowo ṭo du'a'i nāpišāwši... (араб.)
- 133a – bāb haṭā du'a'i 'od žiwoṭā... (араб.)
- 133b – bāb jasli ḥcaš ščansliwim bic... (араб.)
- 133b – bāb jaslib do pānni swāṭaw... ṭalsim nāpišāwši (літары араб. алфавіта)
- 133b – bāb haṭo 'od wošpī... (літары араб. алфавіта)
- 133b – bāb ṭā du'a'i sam rāz pac... ṭo mājic pāmanc (араб.)
- 133b – bāb kadī balaḡlowā na moža dzacā porodzie ṭadī ṭan ṭalsim nāpišāwši... (літары араб. алфавіта)
- 134a – bāb 'od žolṭāčki... (араб.)
- 134a – bāb 'ū worqū pri hrošāḥ nāsic... (араб.)
- 134a – bāb 'od bolanjā saradzini nāsic 'ipic (араб.)
- 134a – bāb dāwāc jasci 'i pic 'od farajā (араб.)
- 134a – bāb 'iṭo dāwāc jasci 'od farajā (араб.)
- 134a – bāb haṭā du'a'i 'od šajṭānā quric (араб.)
- 134b – bāb ṭo jaṣṭ waliqojo špāsanno haṭija sam sūrajaw... (араб.)
- 134b – bāb 'anas bi[n]¹¹² mālik raḍija 'allahu 'anhi riwājat qildī... (رضي الله عنه)¹¹³
- روایت قلدی «Няхай будзе задаволены ім Алаг, расказаў апавяданне») (беларус.-пол.)¹¹³
- 139a – bāb nijjat do tahlil (تهليل «Усхваленне») du'a'i (цюрк.)
- 139a – bāb hazā du'a'i 'al-mubārak tahlil (المبارك تهليل «Бласлаўёная. Усхва-ленне») būdur (араб.)

¹¹² У рукапісе bir.

¹¹³ Гэта гісторыя служыць тлумачэннем да наступнай *dua*.

141a – bāb dawlad (دولاد «Дзяржава») du'ā'i būdur... (араб.)

145a – bāb 'ū baġdāt masca... (беларус.-пол.) + hazá du'ā'i būjnat (بوينت¹¹⁴) būdur (араб.)

146b – bāb 'imonā muḥammad proroqā (араб.)

147a – bāb ḥṭobi qolwaq tā du'ā'i paw... šahīd bandza... (араб., цюрк.)

150a – ṭan zikar pac po šabāḥu namāza ṭo jaṣṭ (араб.)

152b – [калафон] 'aṭoṭ ḥāmājal 'oqončan pišāc ṭisāčowosamṣuṭ wosamdzasūt wosmūgū ḡodā jānwārja [tri]dcāṭaho dnjā ḡorād šlonim 'ulīcā zāmḡowājā 'adām ḥūsajjinow bājrašawškī «Гэты хамаіл сконч[ыў] пісаць у тысяча васемсот востмдзсят восьмым годзе, студзеня [тры]ццатага дня. Горад Слонім, уліца Замкавая. Адам Хусэйнаў Байрашэўскі».

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01–04, 1–154, 001–002 арк.]; 207 170 мм. Пагінацыя арабскімі (еўрапеізаванымі) лічбамі.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 160 115. На арк. 1a–3a, 4a, 5a, 6a, 7a тэкст у рамцы 162 110 мм. Па 16 радкоў на старонцы. Тэкст напісаны адным почырмам чорным і чырвоным чарнілам. Чырвоным напісаныя назвы раздзелаў, ключавыя словы. Кустоды.

Папера: без вадзяных знакаў.

Аправа: кардон абклеены паперай, а ражкі абцягнутыя каленкорам. Спінка абклееная штучнай скурай. Відавочна, першапачаткова спінка была абцягнутая натуральнай скурай.

Паходжанне рукапісу: набыты ў 2008 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

11. Хамаіл

Шыфр: 11Рк720.

Назва: указаная ў калафоне перапісчыка (арк. 138a).

Месца перапіскі: Навагрудак. Указанае ў калафоне (арк. 138a).

Дата заканчэння перапіскі: 1892 г. Указаная ў калафоне (арк. 138a).

Перапісчык: Аляксандар Александровіч. Указаны ў калафоне (арк. 138a).

Змест:

1a – mimā ziracu 'idūci 'albo jadūci ṭo paj (араб.)

1a – nā zirac prišawši paj (араб.)

1b – nā māhilu ruqū pālāziwši ṭo paj (араб., цюрк.)

3b – parši dlā wdzančności božaj... čṭardzaṣṭi zā ṭašču 'ažonā zā šwaḡrūḥu pac 'idāwāc (беларус.-пол.)

6a – nijjat dlā wdzančności božaj jasin paj (цюрк.)

6a – nijjat dlā wdzančności božaj zā 'ojcā mātqū... (цюрк.)

7a – nijjat zā muḥammad proroqā jaho milosc jasin pac (цюрк.)

7b – bāb 'ū dārohu wijažġājuči jasin šarif pac (цюрк.)

8a – nijjat zḡārowja čijo 'albo šwājo jasin pac (цюрк.)

¹¹⁴ Значэнне слова (назвы) не высветленае.

- 8b – nijjat zā baṣpoṭomni dūši jasin šarīf pac (цюрк.)
- 9a – nijjat zā wsiḥ majjitow šwājih q[ʔ]wnih jasin pac (цюрк.)
- 9b – nijjat zā 'ojcā 'izā nārod 'ojcowski jasin pac (цюрк.)
- 10a – nijjat zā māṭqu 'inārod māṭč'in jasin pac (цюрк.)
- 10b – nijjat zā brāṭā jasin pac (цюрк.)
- 11a – nijjat zā soṣṭrā jasin pac (цюрк.)
- 11a – nijjat zā wsū zirac jasin šarīf pac (цюрк.)
- 11b – nijjat zā hroši jasin pac (цюрк.)
- 11b – nijjat nād ḥorim člowakam jasin pac (цюрк.)
- 12a – nād ḥorim člowakam... ṭā du'ā'i pac... (араб.)
- 13a – nijjat zā qoho ḥočaš jasin pac (цюрк.)
- 14a – [сура 1] (араб.)
- 14a – [сура 2:255(256)] (араб.)
- 14b – [сура 36] (араб.)
- 22a – [суры 112–114] (араб.)
- 23a – [сура 1–2:4] (араб.)
- 24a – [малітва] ... اللهم ربنا (араб.)
- 26b – jasin dūpawši du'ā'i 'učiniwši haṭi nijjat pac (цюрк.)
- 27a – bāb ṭo jaṣṭ prad jadzannam ṭo paj (араб.)
- 27b – po jadzannu rūki pādnāwši paj (араб.)
- 28a – bāb ṭo jaṣṭ do ġuslu porondāq (беларус.-пол.)
- 28b – ṭo jaṣṭ nijjat do ġarġaraju (цюрк.)
- 28b – ṭo jaṣṭ nijjat do ġuslu (цюрк.)
- 30a – bāb ṭo jaṣṭ do 'abdasu bārdāq baruči pac (араб.)
- 30b – ṭo jaṣṭ do 'abdasu nijjat (цюрк.)
- 31a – w noṣ baruči paj (араб.)
- 31a – ṭwār mijūči paj (араб.)
- 31b – nā hālowu baruči paj (араб.)
- 31b – 'u wūši baruči paj (араб.)
- 32a – prāwuju nāhu mijūči paj (араб.)
- 32a – lawuju nāhū mijūči paj (араб.)
- 33b – ṭo jaṣṭ nijjat [do]... wuḍū' (араб.)
- 34b – bāb do mačaṭa wḥodzaci prāwaj nāhoj ṣṭūpājūči ṭa du'ā'i paj (араб.)
- 34b – bāb zmačaṭa lawoj nāhoj ṣṭūpājūči paj (араб.)
- 34b – bāb nā zirāc hladzači paj (араб.)
- 35a – ṭo jaṣṭ do 'azānu nijjat paj (цюрк., араб.)
- 35b – bāb nijjat do šabāḥu sunnat 'abrāqājsā (араб.)
- 37b – nijjat do qāmatu (цюрк.)
- 38a – nijjat do šabāhu fārzu (араб.)
- 40a – bāb ṭo jaṣṭ ṭā du'ā'i do pancu wāḥṭaw (араб.)

- 41a – poṭim zikar paj ʔo jaṣṭ (араб.)
- 42b – 'ajat prapawši tā du'ā'i paj ʔo jaṣṭ du'ā'i būdür (араб.)
- 44a – bāb ʔo jaṣṭ 'awla namāz (араб.)
- 45a – 'awla namāz du'ā'i būdür (араб.)
- 45b – bāb ʔo jaṣṭ 'akinda namāz (араб.)
- 46a – 'akinda namāz du'ā'i būdür (араб.)
- 46b – bāb ʔo jaṣṭ 'ahšām namāz (араб.)
- 46b – 'ahšām namāz du'ā'i būdür (араб.)
- 47b – bāb ʔo jaṣṭ jacci namā[z] (араб.)
- 49a – jacci namāz du'ā'i būdür (араб.)
- 50a – bāb ʔo jaṣṭ tarāwiḥ namāz (араб.)
- 51a – poṭim du'ā'i paj do tarāwiḥu du'ā'i būdür (араб.)
- 51b – ʔo jaṣṭ do ramažānu nijjat (араб.)
- 52a – 'adposniqāccā paj (араб.)
- 52a – ʔo jaṣṭ do zu 'al-haḡḡajnāho poṣṭu nijjat (араб.)
- 52b – bāb 'odposiccā ʔa du'ā'i paj (араб.)
- 52b – bāb ḡum'a namā[z] (беларус.-пол.)
- 53a – ʔo jaṣṭ nijjat (араб.)
- 53a – bāb ʔo jaṣṭ ḡum'a namāz (араб.)
- 53a – do sunnatu nijjat (араб.)
- 53b – do fārzu nijjat (араб.)
- 54a – ʔo jaṣṭ čaṭiri raka'ti šalawāt sunnat [nijjat] (араб.)
- 54a – dwā raka'ti waqti sunnat ʔo jaṣṭ nijjat (араб.)
- 54a – bāb swanṭi 'abdullah jadoj noči widzal... (беларус.-пол.)
- 55a – ʔo jaṣṭ parši 'imān (араб.)
- 55a – ʔo jaṣṭ drūḡi 'imān (цюрк.)
- 55b – bāb ʔo jaṣṭ ṭraci 'imān (араб.)
- 56a – bāb ʔo jaṣṭ čwārṭi 'imān (араб.)
- 56b – bāb ʔo jaṣṭ ponti 'imān (араб., цюрк.)
- 57a – ʔo jaṣṭ 'imān ṭurackij (араб.)
- 59a – bāb hazā du'ā'i pac 'ināsic (араб.)
- 60b – ʔo jaṣṭ du'ā'i qadaḥ (قدح «Келих») (араб.)
- 66b – ʔo jaṣṭ hazā du'ā'i nūr 'azīm (نور عظيم «Вялікае святло») būdür (араб.)
- 71a – bāb hazā du'ā'i ḡamīl 'azīm (جميل عظيم «Вялікая прыгожая») būdür (араб.)
- 73b – ʔo jaṣṭ hazā du'ā'i šalawat 'azīm (صلوات عظيم «Вялікая малітва») būdür (араб.)
- 82a – hazā du'ā'i šarīf ḡawsajni 'al-'azīm (جوسين العظیم «Вялікі...»¹¹⁵) (араб.)
- 88b – hazā du'ā'i muftāḥ 'al-ḡannati (مفتاح الجنة «Ключ да раю») qlūč rajški (араб.)
- 91b – bāb ʔo jaṣṭ dzawandzasont 'idzawanc 'imon božih (беларус.-пол.)
- 91b – hazā du'ā'i wā lillahi 'al-'asmā'u 'al-ḡusnā (ولله الاسماء الحسن «У Алага найпрыгажэйшыя імёны») 'amīn (араб.)

¹¹⁵ Значэнне слова не высветленае.

- 93b – bāb hazā du‘ā‘i ‘abbāṣ (عباص «Абас») (араб.)
- 95a – bāb qto ṭa du‘ā‘i nā dzan rāz paw ṭākī člowaq... wrāju... bandza (беларус.-пол., араб.)
- 95b – bāb karrama ‘allāhu (كرم الله «Усхваліў Алаг [яго]»¹¹⁶) ‘alaj mūwil... (беларус.-пол.)
- 96a – to jaṣṭ du‘ā‘i wirid (араб.)
- 99a – bāb ‘alaj karramu ‘allāhu (كرم الله «Усхваліў Алаг [яго]»¹¹⁷) mūwil... (беларус.-пол.)
- 99b – bāb hazā du‘ā‘i ‘ajati fatḥi (اية فتح «Знак перамогі») būdür (араб.)
- 103a – hazā du‘ā‘i ‘an‘ām (انعام «Жывёлы») (араб.)
- 103b – bāb to jaṣṭ ṭa du‘ā‘i wālka ṣpāsanna pac (араб.)
- 105b – bāb to jaṣṭ qaršijjan (قرشيان «Каршыян»¹¹⁸) du‘ā‘i (беларус.-пол.)
- 106a – bāb hazā du‘ā‘i qaršijjan būdür (араб.)
- 108a – hazā mustağāb (مستجاب «Слушная») du‘ā‘i būdür (араб.)
- 111b – bāb nijjat do tahlilū (تهليل «Усхваленне») du‘ā‘i pac (цюрк.) + [дуа] (араб.)
- 116a – bāb ḥto ṭa du‘ā‘i paja ṭan člowaq... (беларус.-пол.)
- 116a – hazā du‘ā‘i ‘ismu ‘aẓīm (اسم عظيم «Вялікае імя») būdür (араб.)
- 117a – bāb to jaṣṭ hazā du‘ā‘i dawlat (دولت «Дзяржава») pac (араб.)
- 117b – hazā du‘ā‘i būdür wālka ṣpāsanna pac ‘ināsic to jaṣṭ (араб.)
- 119a – bāb to jaṣṭ proroq jaḡo milosc mūwil (беларус.-пол.)
- 119a – hazā du‘ā‘i ‘ağūd (اجود «Найлепшы») būdür (араб.)
- 120a – bāb ḥto bi ṭa du‘ā‘i paw ‘ipri ṣoba noṣil (беларус.-пол.)
- 120a – hazā du‘ā‘i ‘šarāb ṭahūr (شراب طهور «Чыстае пітво») (араб.)
- 120b – bāb du‘ā‘i posla qāžnoho namāzu pac (беларус.-пол., араб.)
- 121b – bāb to jaṣṭ ṭa du‘ā‘i bārzdō wālki sawāb (سواب «Узнагарода»¹¹⁹) pac... (араб.)
- 122b – bāb ḥto bi maw pac ṭan taspilḥ (араб.)
- 123a – bāb proroq jaho milosc mūwil (беларус.-пол.)
- 124a – hazā du‘ā‘i (араб.)
- 124a – bāb šajṭān la‘nah (لعهنه «праклён яму») mūwil dāwidu (беларус.-пол., араб.)
- 125a – bāb kadī ḥcaš žabi namāz ṣpāsoni bil... paj (араб.)
- 125b – bāb kadī ḥcaš žabi poṣlūḡi pānbūḡ prijol... paj (араб.)
- 125b – bāb kadī ḥcaš pri ‘imānu zāwša bic... paj (араб.)
- 125b – bāb kadī ḥcaš žabi ḡžaḥi ‘odpuščoni bili... paj (араб.)
- 126a – bāb kadī ḥcaš ‘od proročkaj pričini... paj (араб.)
- 126a – bāb kadī ḥcaš žabi ‘od paqlā ‘oddalonim bic... paj (араб.)
- 126a – bāb kadī ḥcaš žabi nā ṣondni dzan boži šṭrāḥu na widzac... paj (араб.)
- 126b – bāb kadī ḥcaš ‘urpānā boḡā čaḡo prosic... paj (араб.)

¹¹⁶ Формула, якая ўжываецца толькі ў дачыненні да Алі б Абу Таліба, стрычнага брата і зяця прарока Мухамада.

¹¹⁷ Гл. папярэдняю заўвагу.

¹¹⁸ Значэнне назвы не высветленае. Імя ўласнае?

¹¹⁹ Памылкова замест ثواب.

126b – bāb ḥto ḥoča 'od šṭwāricalā 'imānnaḥ swaṭṭlosci... ṭa du'ā'i paj... (беларус.-пол., араб.)

127a – bāb kadī ḥcaš nā ṣondni dzan z waṭnimi ṭoroqāmi powṣṭāc... naḥ ṭa du'ā'i paja (араб.)

127b – bāb ṭoroq jaḡo milosc mūwil (беларус.-пол., араб.)

129a – ṭo jaṣṭ codzanna tawba pac (араб.)

132a – bāb liḡbā masoncowā poṭrabā wadzac nā qṭūrim ḥurfa roq ṣṭoji (беларус.-пол.)

136a – 'iḡ būḡ milosciwīj mūsa rozqāzāl... (беларус.-пол.)

137a – bāb qoḡdaḡo masoncā naḥs wadzac (беларус.-пол.)

138a – [калафон]: ṭan swanṭī ḥāmā'il dopiṣālam w roqu ṭisonc 'osimṣaṭ dzawadzisonṭim drūḡim masoncā janū'ari'i ṭšidzaṣṭaḡo dnā 'od nārodzanā 'isī ṭoroqā 'apo 'arābṣqū dwānāṣṭaḡo dnā raḡabā masoncā 'alaqṣāndar 'alaqṣāndrowiḥ 'ū powoḡrūdqu «Гэты святы Хамаіл я напісаў у годзе тысяча восемсот дзевяноста другім, месяца студзеня, трыццатага дня ад нараджэння Ісы прарока (а па-арабску дванаццатага дня раджаба месяца). Аляксандар Александровіч у Навагрудку»

138b – bāb nā wodu pūsciwṣīša paj (араб.)

138b – bāb jāq hrom hrimic ṭo paj (араб.)

139b – bāb ṣṭāc lahājuḥi paj (араб.)

139a – bāb 'uṣṭājuḥi paj (араб.)

139a – kadī ṣṭrāṣni ṣon bāḥiṣ paj (араб.)

139b – bāb jaḡali ḥto naspi du'ā'i... (араб.)

140a – bāb jaḡali dzaca naspic nāpiṣawṣi nāsic (араб.)

140a – bāb do pānow 'idūḥi ṣṭo rāz paj (араб.)

140b – bāb ḥṇnūwṣi pac (араб.)

140b – bāb nohci raḡuḥi... paj (араб., беларус.-пол.)

140b – bāb jaḡali paṣ ṣāloni 'uqūsic nāpiṣawṣi pic (араб.)

141a – 'od zūbow bālanna nā jajcū nāpiṣawṣi jasc (араб.)

141a – bāb jasli bahūnqa 'ū qoḡo ṭa du'ā'i nāpiṣawṣi... (араб.)

141b – bāb 'od zūbow bālanna ṭri rāzi paj... (цюрк.?)

141b – ṭāqḡa 'od zūbaw bālan ṣam rāz pac (араб.)

142a – bāb 'od zūbaw bālanna nāpiṣawṣi do zūbā priložic (араб.)

142a – kadī ḥlowaḡu zānbi bolo (беларус.-пол., літары араб. алфавіта)

142b – bāb ṭo jaṣṭ ṭoroq jaho milosc mūwil 'ū qur'āna sadim 'ajataw jaṣṭ (беларус.-пол., араб.)

145a – ḥto haṭaju du'ā'i paw 'ināsiw pānboh baḡliḡbi riṣqu dāsc (араб.)

145a – bāb ḥto bi haṭaju du'ā'i paw... niqoli 'ūbūṣṭwā namāja widzac (араб.)

145b – ḥto ḥoča bohāṣṭwā haṭaju du'ā'i pac (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01, 1–145 арк.]; 120 85 мм; няпоўны – адсутнічаюць апошнія аркушы. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкст у рамцы (чырвонае чарніла) 85 60 мм. Па 10 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам чорным і чырвоным чарнілам малінавага адцення. Чырвоным чарнілам напісаны назвы раздзелаў, надкрэслены ключавыя словы. На арк. 3b, 54a, 137b і 138a надпіс تمت تمام فصل «заканчэнне часткі». Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *o* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *z*.

Папера: без вадзяных знакаў, тонкая, жаўтаватага і карычняватага адцення, у падцёках, плямах, кропках. Арк. 14b–15a запэцканыя чарнілам.

Аправа: з кардону, абклеенага паперай (чорнай са светлымі кропкамі). Спінка і ражкі пакрытыя скурай. Скураная спінка заклееная скотчам. Аправа пацёртая. Ніжняя вешка адсутнічае.

Паходжанне рукапісу: набыты 29.04.2003 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

12. [Хамаіл]

Шыфр: 11Рк747.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец ХІХ – пачатак ХХ ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадывалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1b – bāb ʔo jaʃt nijjat zā qoʔo ʔcaʃ jasin pac (цюрк.)

2b – [сура 1] (араб.)

3b – [малітва] بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (араб.)

5b – [сура 36:1–20(19)] (араб.)

— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*

10a – bāb zā wʃiʃtāq miʔār nijjat (цюрк.)

11a – bāb zā baʃpoʔomni dūʃi nijjat (цюрк.)

12a – bāb zā 'ojcā nijjat (цюрк.)

12b – bāb zā māʔqu nijjat (цюрк.)

13a – bāb zā 'ojcā 'izā nārod 'ojcowʃki nijjat (цюрк.)

14a – bāb zā māʔqu 'izā nārod māččin nijjat (цюрк.)

15a – bāb zā brāʔā nijjat (цюрк.)

15b – bāb zā soʃtā nijjat (цюрк.)

16b – bāb zā wsiʔ qrawniʔ ʃwājiʔ nijjat (цюрк.)

— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*

18a – [сура 36:21(20) – да канца] (араб.)

35b – bāb 'ispawʃi jasin ʔo ʃpāsanna pālacās... (цюрк.)

36b – bāb jasli zā hroʃi ʔo ʔan nijjat (цюрк.)

37a – bāb pāʔondāq dā ʔuslu (беларус.-пол.)

37b – bāb ʔahraʔ baruči... (араб.)

38a – bāb 'iznādworqū ʔo prāwāj nāhoj ʃtūpājuči pac (араб.)

38b – bāb dā ʔarʔāraju nijjat (цюрк.)

39a – bāb dā ʔūsli nijjat (цюрк.)

40b – bāb dā 'abdaʃu nijjat (цюрк.)

- 42a – bāb 'ū noṣ baruči (apaб.)
42b – bāb ṭwār mijuči pac (apaб.)
43a – bāb nā prāwuju rūqū 'uzliwājuči pac (apaб.)
43b – bāb nā lawāju rūqū 'uzliwājuči pac (apaб.)
43b – bāb nā hālāwu baruči pac (apaб.)
44a – bāb 'u wuši baruči pac (apaб.)
44b – bāb nā šiju baruči pac (apaб.)
45a – bāb prāwuju nāhū mijuči pac (apaб.)
45a – bāb lawā nāhu mijuči pac (apaб.)
46a – bāb pācali wādoj pācorši [pac] (apaб.)
46a – bāb posla 'abdasu po šiji wādoj pācorši (apaб.)
47b – bāb pād ġāmju pādḥodzači pac (apaб.)
48a – bāb 'umačic prāwāj nāhoj ṣṭūpājuči pac (apaб.)
48b – bāb 'izġāmi lawāj nāhoj wiḥodzači pac (apaб.)
49a – bāb dá 'ázánā nijjat (цюрк.)
50a – [сура 59:17(18) – 24] (apaб.)
52b – [суры 112–114] (apaб.)
54a – [сура 1–2:1–4; 39:53(54)] (apaб.)
56b – [малітва] ... بسم الله ربنا (apaб.)
61a – bāb poṭim 'abraqánnā... (apaб.)
62b – bāb pāqlāniwšiša sadzači nā qālanāḥ 'ataḥijjať pac (apaб.)
65a – bāb dá qámatu nijjat (цюрк., apaб.)
66b – bāb ṭadi dwā raka'ti ṣabāḥ namāẓ (apaб.)
67a – bāb pāqlāniwšiša taspīḥ pac (apaб.)
70a – ṣabāḥ namāẓ du'ā'i (apaб.)
75a – po zikru du'ā'i pac (apaб.)
78a – bāb ṭo ṭrabā 'abrāqáccā dlā wdzančnosci pānā bohā... ṭo nijjat (цюрк.)
79a – bāb 'awla namāẓ čaṭiri raka'ti sunnat nijjat (apaб.)
79a – bāb 'awla fārẓ čaṭiri raka'ti sunnat nijjat (apaб.)
79b – bāb dwā raka'ti janā¹²⁰ sunnat [nijjat] (apaб.)
80a – bāb 'awla du'ā'i (apaб.)
81a – bāb 'akinda namāẓ čaṭiri raka'ti sunnat nijjat (apaб.)
81b – bāb 'akinda namāẓ čaṭiri raka'ti fārẓ nijjat (apaб.)
81b – bāb 'akinda du'ā'i budūr (apaб.)
83a – bāb 'aḥšām namāẓ ṭri raka'ti fārẓ nijjat (apaб.)
83b – bāb 'aḥšām dwā raka'ti sunnat [nijjat] (apaб.)
84a – bāb 'aḥšām namāẓ du'ā'i būdūr (apaб.)
85a – bāb jacci namāẓ čaṭiri raka'ti sunnat nijjat (apaб.)
85b – bāb jacci namāẓ čaṭiri raka'ti fārẓ (apaб.)
86a – bāb dwā raka'ti ṣon sunnat nijjat (apaб.)
86a – bāb ṭri raka'ti wiṭri wāġib nijjat (apaб.)
86b – 'uwīṭru 'uṭrajcim raka'tu du'ā'i pac (apaб.)

¹²⁰ Ад арабскага слова يعنى [ja'ni] «гэта значыць»?

88b – bāb jacci namāz du‘ā‘i būdūr (араб.)

90a – bāb dā tarāwihū nijjat (цюрк.)

90b – bāb paršā bu‘ajda ʔo jaʃt (цюрк.)

92b – bāb qadir dwānaccāc raka‘tāw māliccā... (беларус.-пол., араб.)

94a – bāb ‘abrāqānnā dā poštu ramā[z]anā¹²¹ masacā nijjat (араб.)

94b – bāb rāz[po]sniqājūčīśa¹²² pac (араб.)

95a – bāb ġum‘a namāz (араб.)

96a – bāb čaṭiri raka‘ti ‘aḥri l-zuhri fārz nijjat (араб.)

96b – bāb čaṭiri raka‘ti sunnat waqti [nijjat] (араб.)

97a – bāb haṭā du‘ā‘i po qāžnim namāza ṭrabā pac... (араб.)

98b – bāb šajṭān mūwil dā dāwidā prāroqā (беларус.-пол., араб.)

100a – bāb prāroq jaho milosci muwil (беларус.-пол., араб.)

102a – bāb ḥto ʔā du‘ā‘i bandza pal... ‘anhali zā jaho taspiḥ būduc pac (беларус.-пол., араб.)

103a – bāb šondnaġo dnā... du‘ā‘i (беларус.-пол., араб.)

— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*

105a – bāb drūġi ‘imān (араб.)

105b – bāb ṭrajci ‘imān (цюрк.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–105 арк.]; 104 85 мм. Рукапіс няпоўны; канец і пачатак (1 аркуш?) адсутнічаюць. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 68 53 мм, 78 54 мм. Па 6 радкоў на старонцы; на арк. 4b, 8a, 33a і г. д. па 7 радкоў. Письмо адным почыркам чорным і чырвоным чарнілам. Чырвоным чарнілам напісаны назвы раздзелаў, ключавыя словы і іх надкрэсліванні. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай ɔ + *fatha*, а зычны [z] – літарай ʔ.

Папера: тонкая, жаўтаватага адцення, без вяржэраў і панцозо, але з філігранню ў выглядзе надпіса «ДОБРУШСКАЯ ФАБРИКА», геаметрычным узорам пад каронай (арк. 43, 64, 70), дзвюхгаловым арлом пад каронай (арк. 33, 42, 61) і з лічбамі «1882» і «1896» (Клепиков С. А. 1978. С. 107. № 261). На некаторых аркушах у верхнім вонкавым ражку ледзь бачныя няроўнасці, верагодна, сляды ад штэмпеля (арк. 10–12)¹²³. Папера ў плямах, падцёках. Некаторыя аркушы не на сваім месцы, некаторыя адсутнічаюць (паміж арк. 103–104 і ў канцы кнігі). Адсутнічаюць фрагменты арк. 1, 34. Асобныя аркушы надарваныя па краях.

Аправа: суцэльнаскураная. Вечкі зробленыя з дрэва, абцягнутага цёмна-карычневай скурай. У сярэдзіне верхняга вечка дэкаратыўнае цісненне 18 15 мм. Спінка полая. Форзацы зробленыя са светлай паперы. Шыццё на двух шнурах.

Паходжанне рукапісу: набыты 15.10.2003 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

¹²¹ У тэксце ramātanā.

¹²² У тэксце rāzpoposniqājūčīśa.

¹²³ Параўн. апісанне паперы рукапісу 11Рк751.

13. Хамаіл

Шыфр: 11Рк719.

Назва: указаная ў калафоне перапісчыка (арк. 125b).

Месца перапіскі: Навагрудак. Указанае ў калафоне перапісчыка (арк. 125b).

Дата перапіскі: сакавік 1937 г. Указаная ў калафоне перапісчыка (арк. 125b).

Перапісчык: Аляксандар Асановіч. Указаны ў калафоне перапісчыка (арк. 125b).

Змест:

1a – nā zirac prišowši ʔo pac (араб.)

1b – 'izziraci šhodajači ʔo pac (араб.)

2a – nā māhīlu prāwuju ruqu pālāžiwši pac (араб.)

5a – bāb ʔo jašʔ rajasʔar nā čaʔardzascā qur'ānaw 'albo jāsanaw (беларус.-пол.)

9a – ʔo jašʔ nijjat dlā 'ūdzančnoscī božž'aj (цюрк.)

9b – ʔo jašʔ nijjat zā muḥammadá proroqā (цюрк.)

10a – nijjat zā 'ojcá 'inārod jaḡo (цюрк.)

11a – nijjat zā mātqu 'inārod mātqi (цюрк.)

11b – nijjat zā zdrawja do jāsinu (цюрк.)

12b – nijjat zā bašpūtomna dūši (цюрк.)

13a – nijjat zā 'ūsū zirac dū jāsinu (цюрк.)

13b – nijjat nā bo'žžu dārūhu dū jāsinu (цюрк.)

13b – nijjat zā hrūši do jāsinu (цюрк.)

14a – nijjat nā ḡanāzaju winūšni jāsin (цюрк.)

14b – nijjat zā brāʔa do jāsinu (цюрк.)

15a – nijjat zā sašʔarū do jāsinu (цюрк.)

15b – nijjat dū jāsinu zā qahū ḡūčaš pac (цюрк.)

17a – [сура 1] (араб.)

17b – [малітва] – بسم – والھکم الہ وحد – (араб.)

18a – [сура 36] (араб.)

30a – [сура 59:17(18) – 24] (араб.)

31b – [суры 112–114] (араб.)

33a – [сура 1–2:1–4] (араб.)

34b – tā du 'ā'i do jāsinu (араб.)

38b – jāsin dopawši haʔo pac (араб.)

39a – bāb ʔo jašʔ požondaq do ḡuslu (беларус.-пол., цюрк., араб.)

39b – [нійет] ʔo jašʔ ḡarḡara (цюрк.)

40a – nijjat do ḡuslu pac ʔo jašʔ (цюрк.)

42a – bāb ʔo jašʔ požondaq do 'abdašu (беларус.-пол., араб.)

42b – taḡrat baruči pac (араб.)

42b – nijjat do 'abdašu rūki mijuči pac (цюрк., араб.)

43b – 'ū noš baruči pac (араб.)

43b – ʔwār mijuči pac (араб.)

44a – nā práwujū rūqu baruči pac (араб.)

44a – nā lawāju ruqu baruči pac (араб.)

- 44b – nā ġlowá baruči pac (apaб.)
44b – 'ū wuši baruči pac (apaб.)
44b – nā šiju barūči pac (apaб.)
45a – nā práwuju nāhu barūči (apaб.)
45a – nā lawuju nāhu barūči (apaб.)
47b – bāb ʔo jašʔ jažali waḥʔ na nāšʔūpi (беларус.-пол., араб.)
48b – bāb ʔo jašʔ poʒondaq do šabāḥu (цюрк., беларус.-пол., араб.)
53b – nijjat do qamatu (apaб.)
62b – ʔo jašʔ zikar (apaб.)
70a – bāb ʔo jašʔ poʒondaq do 'awla namāzu (беларус.-пол., араб.)
70b – nijjat do sunnatu (apaб.)
71a – nijjat do farzu (apaб.)
73b – bāb ʔo jašʔ poʒondaq do 'akinda namāzu (беларус.-пол., араб.)
74a – nijjat do sunnatu (apaб.)
74a – nijjat do farzu (apaб.)
78a – bāb ʔo jašʔ poʒondaq do 'aḥšāmu namāzu (беларус.-пол., араб.)
79a – 'aḥšām namāz du'ā'i (apaб.)
81b – ʔo nijjat do wiṭru (apaб.)
83a – jatci namāz du'ā'i (apaб.)
85a – bāb dá pošʔu ramāzanowaho nijjat (apaб.)
85b – [5 иманаў] (apaб., цюрк.)
90a – bāb ʔo jašʔ poʒondaq do tarāwiḥu (беларус.-пол., араб.)
93b – bāb do mačataṭā priḥodzači paj (apaб., беларус.-пол.)
94a – 'ū mačat práwáj nāhoj šʔupiwši pac (apaб.)
94b – mačatu wiḥodzači pac (apaб.)
94b – bāb ʔo jašʔ ġum'a šalāḥ pac (apaб.)
97b – bāb ʔo jašʔ poʒondaq do ġum'a namāzu (беларус.-пол., араб.)
98a – čaṭiri raka'ti sunnat nijjat (apaб.)
98b – dwā raka'ti farz nijjat ʔo jašʔ (apaб.)
99a – čaṭiri raka'ti 'aḥiri zzuḥri ʔo nijjat (apaб.)
99b – čaṭiri raka'ti šalawat ʔo nijjat (apaб.)
99b – dwā raka'ti sunnati lawaḳti ʔo nijjat (apaб.)
100a – bāb ʔo jašʔ do ġum'a namāz du'ā'i (apaб.)
102b – bāb ʔo jašʔ poʒondaq do bājrāmu namāzu (беларус.-пол., араб.)
105a – bāb šajʔān 'alajhi [lla'n] عليه لعن «пракляцце на яго» mūwil dáwidu (беларус.-пол., араб.)
107a – bāb 'alaj jaho milosc mūwil jadnaġū dna... (беларус.-пол., араб.)
109a – bāb ḥʔo bi ʔā du'ā'i pacca 'inosica... pānbūġ 'obrūni 'ūd priġod (apaб.)
110a – bāb haṭujū du'ā'i waliqājū špāsanna pac (apaб.)
111a – bāb masoncā mlodaġū 'ūbāčiwši pac (apaб.)
111b – bāb šadaġu dájuči ʔo pac (apaб.)
111b – bāb šadaġu paġapawác (apaб.)

112a – bāb swačā žpālāwuči pac (араб.)

113a – ʔo jašʔ požondaq do ġumur namāzu (цюрк., араб., беларус.-пол.)

120a – ʔo jašʔ liġbā masoncowā (беларус.-пол.)

125b – [калафон] ʔan swanʔi ħamājil pišālām 'ū roqu ʔisonc dawacsaʔ ʔšidašʔim sūdmin mašūncā muħārajāmā čili mārcā ʔo pišāl 'alaqšāndar 'ašānowič mašqānac māšʔā nowaħrūdqā «Гэты святы хамаіл я напісаў у годзе тысяча дзевяцьсот трыццаць сёмым, месяца мухарама альбо сакавіка. Гэта пісаў Аляксандар Асановіч, жыхар горада Навагрудка».

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–126 арк. (арк. 125 пусты)]; 104 85 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 79 67 мм. Па 8 радкоў на старонцы. Пісьмо адным почырмам цёмна-карычневым і чырвоным малінавага адцення чарнілам. Чырвоным напісаны назвы раздзелаў і ключавыя словы. Знакі прыпынку ў выглядзе незатушаваных чорных і чырвоных кружкоў. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай ʔ + *fatha*, а зычны [z] – літарай ʔ.

Папера: карычняватага адцення, без вадзяных знакаў, у плямах, падцёках. Арк. 1, 16 выпадаюць з кніжнага блока, арк. 20 надарваны, арк. 47b запэцканы чырвоным чарнілам.

Аправа: з кардону, на які была наклееная мармуровая папера (захаваліся толькі яе рэшткі на ўнутраных баках вечкаў). На спінку і ражкі вечкаў наклееная чорная тканіна, на спінцы – палоска скотча.

Прыпіскі: на ўнутраным баку верхняга і ніжняга вечкаў сцёртыя запісы алоўкам.

Паходжанне рукапісу: набыты 29.04.03 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

14) [Хамаіл] (фрагмент)

Шыфр: 11Рк751.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1a – bāb 'od bicā šarcā 'ū wodza pic (цюрк.)

1a – [заклінанні qum 'uħruġ (قم اخرج «Устань, выйдзі»)¹²⁴] (араб., цюрк.)

13a – podjowši ranci ʔa du 'ā'i paj (цюрк.)

14a – bāb 'od qāšlu qriccā 'ū wodza pic (араб.)

14a – nā šiji bidlanc powasic jažalī ħora (араб.)

14b – bāb 'ū qoġo qraw 'idza... (беларус.-пол.)

15a – [заклінанні qum 'uħruġ (قم اخرج «Устань, выйдзі»)] (араб.)

¹²⁴ Такая назва дадзеная намі ўмоўна, таму што ўсе гэтыя заклінанні заканчваюцца фразай «Устань, выйдзі».

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–17 арк.]; 172 105 мм. Адсутнічаюць пачатак і канец. Таксама адсутнічаюць аркушы паміж. арк. 2 і 3; 12 і 13; 14 і 15; 15 і 16; 16 і 17. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 138 87 мм; 147 85 мм. Па 9, 11–14 радкоў на старонцы. Письмо двума (?) почырками. На арк. 1–13 чарніла карычневае, рудаваатага адцення, почырк больш буйны; на арк. 14–17 чарніла чорнае, шэраваатага адцення, почырк больш дробны. На арк. 1–13 у беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *o* + *fatha*, а зычны [z] адсутнічае з прычыны абмежаваных памераў беларуска-польскіх тэкстаў. На арк. 14–17 у беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *o* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *z*. Кустоды толькі на арк. 14–17.

Папера: рудаваатага адцення, без вяржэраў і панцюз, але з філігранню ў выглядзе літар «ДОБРУШСКАЯ ФАБРИКА», геаметрычнага ўзора пад каронай і дзвюхгаловага арла пад каронай і з лічбамі «1882» (арк. 8, 10, 12, 15) і «1896» (арк. 2, 5, 7, 13); (Клепиков С. А. 1978. С. 107. № 261). На арк. 3а і 10а ў верхнім вонкавым ражку штэмпель з выявай дзвюхгаловага арла і з літарамі «КНЯЗЬ ПАСКЕВИЧ». Папера ў плямах, падцёках. Ражкі аркушаў забруджаныя, абарваныя. Арк. 15 надарваны.

Аправа: аправа адсутнічае. Аркушы не замацаваныя ў кніжны блок, укладзеныя ў шэрую мяккую папяровую вкладку 155 115 мм. ад друкаванай кнігі пад назвай *شرائط الايمان ويس شريف* «Умовы веры і Ёасін высакародны», выдадзенай у 1934 (1934) г. у Токіа (طوكيو). На ўнутраным баку верхняй вкладкі ледзь бачны тэкст алоўкам: Aleksander Baj[raszewski].

Прыпіскі: на арк. 6b зверху непрачытаны запіс алоўкам: «Стефа (Стира?) Ви...». На арк. 7b знізу карычневым чарнілам: «R... Bajra[szewski]».

Укладкі: у рукапіс укладзены пяць аркушаў (арк. 2 і 5 пустыя):

Арк. 1 – 185 145 мм. Папера з вяржэрамі і панцюз. На арк. 1а – «Эты Алкуран Принадлежит Александерь...Байрашевс...» (чорным чарнілам шэраваатага адцення); 1b – першыя словы *джузай* (араб.) (карычневым чарнілам).

Арк. 2 – 170 110 мм. Папера без вадзяных знакаў.

Арк. 3 – 176 110 мм. Папера без вадзяных знакаў. На арк. 3b – арабскі алфавіт (карычневым чарнілам).

Арк. 4 – 170 105 мм. Папера без вадзяных знакаў. На арк. 4а – проба пера; 4b – [рэлігійныя формулы] (араб.) з подпісам *'alaj bajrašiaški...* (алоўкам).

Арк. 5 – 170 110 мм. Папера без вадзяных знакаў.

Паходжанне рукапісу: набыты 20.11.2003 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

15. [Хамаіл] (фрагмент)

Шыфр: 11Рк954.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [другая трэць XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1a – bāb zāqončiwši jasin raj (цюрк.)

1a – ʃo jaʃt fāl 'alifowij (беларус.-пол.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–3 арк.]; 168 103 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 127 77 мм. Па 15 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам карычневым і чорным чарнілам. Чырвоным чарнілам напісаны назвы раздзелаў, ключавыя словы, знакі прыпынку ў выглядзе чырвоных кружкоў, надкрэслванні. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *و* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *ض*.

Папера: без вадзяных знакаў, тоўстая, у падцёках, плямах. Вуглы аркушаў абарваныя.

Аправа: адсутнічае, захаваліся сляды прашыўкі, рэшткі нітак.

Паходжанне рукапісу: набыты 26.07.2005 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

16. [Хамаіл] (фрагмент)

Шыфр: 11Н//25(026).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест: 1a – ʃto bi ʃa du 'ā' i 'ū domu powāžac... rānbūg dā waq dlūgi... (араб.).

Колькасная характарыстыка рукапісу: 1 аркуш – 98 77 мм.

Афармленне тэксту: тэкст чорным і чырвоным чарнілам у чырвонай рамцы памерам 78 58 мм. Чырвоным напісаныя ключавыя словы. Па 8 радкоў на старонцы. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *و* + *fatha*; зычны [z] не сустракаецца. Кустода.

Папера: без вадзяных знакаў, жаўтаватага адцення.

Аправа: адсутнічае.

Паходжанне рукапісу: не вызначанае.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

17. [Лячэбнік] (фрагмент)

Шыфр: 11Рк748.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1a – bāb qrow zāmāwa pac (беларус.-пол.)

1a – bāb jasli qrow bārzdō šlā... (беларус.-пол.)

1b – bāb jažalī do qoḡo šajtān priqāsnaccā... (толькі назва)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1 арк.]; 155 95 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкст у рамцы (чорнае чарніла) 125 80 мм. Па 13 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам карычневым і чырвоным чарнілам. Чырвоным напісаны назвы раздзелаў, ключавыя словы. Кустада. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай و + *fatha*, а зычны [z] – літарай ظ.

Папера: без вадзяных знакаў, тоўстая, шэраватага адцення. Аркуш пашкоджаны жучком, краі абарваныя.

Аправа: адсутнічае.

Паходжанне рукапісу: набыты 20.11.2003 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

18. [Грамадка]

Шыфр: 11Н//20(026).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

bāb tū jaṣṭ riwājat rasūl ḥaḏratindan (روایت رسول حضرتند «Апавяданне ад Пасланніка») (беларус.-пол.)

[літары араб. алфавіта]

[рэлігійныя формулы; сура 114] (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: 1 аркуш – 352 228 мм.

Афармленне тэксту: на адным баку аркуша – тэкст арабскім пісьмом на беларуска-польскай, арабскай, цюркскай мовах, адваротны бок аркуша пусты. Тэкст напісаны гарызантальна і вертыкальна адным почыркам, адным чарнілам (цёмна-карычневым).

Папера: без вадзяных знакаў, шэрая. Аркуш разарваны на дзве часткі памерамі 177 228 мм і 176 228 мм, верхняя таксама разарваная на дзве няроўныя па памерах часткі. Аркуш надарваны па краях. Ёсць сляды згібаў. Магчыма, аркуш быў складзены ў прамавугольнік памерам 85 60 мм. На згібах папера пашкоджаная, ёсць разрывы.

Аправа: адсутнічае.

Паходжанне рукапісу: аркуш атрыманы ў 2003 г. з унутраных рэзерваў.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

**Дадатак 1. Рукапісы з недзяржаўных калекцый,
мікрафільмы якіх захоўваюцца ў калекцыі
Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі
(апісанне зробленае паводле мікрафільмаў)**

1. Тэфсір

Шыфр: 11Рк 473 (МН 16 1–3) /пазітыў/; 11Рк 474 (МН 16 1–3) /негатыў/.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: XVIII ст. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

с. [1] – qur'ān qāli rāṣinājaš рас... (беларус.-пол.)

с. 3 – [рэстр] (беларус.-пол.)

с. 5 – [каляндарная табліца]

с. 6 – هذانی ایمان قرآن حتم شریف (hazānī 'īmān qur'ān ḥatim šarīf «Гэта вера ўсяго Карана святога») to jaṣṭ qaṭoḡoḡo masacā zā qoḡo qur'ān mājaš рас (беларус.-пол.)

с. 7 – пасля басмалы: الله احد ورسوله محمد ('allahu 'aḥad warasūlahu maḥammad «Бог адзін і пасланнік яго – Мухамад!») ġa'afar ṣadiq mūwil... (беларус.-пол., араб., щорк.)

с. 9 – باب اقیه دعاء بو باشلرکن او مقق شریف قرآن «Раздзел. Перад тым як чытаць святы Каран, прачытай гэтую малітву» (араб., щорк.)

с. 10 – [суры] 1–65 (араб. з падрадковым перакладам на пол.).

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1], 2–353, [354–948] с. Пагінацыя арабскімі (еўрапеізаванымі) лічбамі да с. 353. Канец адсутнічае. На асобных аркушах бачная ўсходняя фаліяцыя (с. 73 = ٣٤, с. 75 = ٣٥ і г. д.). Відавочна, рукапіс рэстаўраваўся, і на большай частцы аркушаў лічбы былі зрэзаныя.

Афармленне тэксту: на старонцы па 16 радкоў (8 радкоў арыгінальнага тэксту і 8 радкоў падрадковага перакладу). Тэкст на с. 10–11 (першая сура і пачатак другой) абведзеныя рамкай. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосныя [o] і [u] пазначаныя аднолькава, а зычны [z] – літарай ض.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

2. Кітаб

Шыфр: 11Рк438МТ9 (пазітыў); 11Рк437МН8 (негатыў); 185 кадраў.

Назва: у калафоне перапісчыка (арк. 156b).

Перапісчык: Хасяневіч Абрагім (указаны ў калафоне перапісчыка на арк. 156b).

Дата заканчэння перапіскі: [3 сакавіка] 1832 г. / 30 рамазана [1247] г. (указаная ў калафоне перапісчыка на арк. 156b–157a)¹²⁵.

Месца перапіскі: Смілавічы (указаная ў калафоне перапісчыка на арк. 156b).

Змест:

1b – [генеалагічная табліца]

8a – *haza tafsīr jasin sūrat...* (араб. з падрядковым перакладам на пол., араб., беларус.-пол.)

13a – *ḥikājat ‘isa proroq* (беларус.-пол., араб.)

22b – *ḥikājat hiṣṭoriya ‘ā pahlūl diwāna* (беларус.)

29a – *ḥikājat ‘alaj swaṭī ‘adnāho ṣṭārohā čalawaqa widziw* (беларус.)

31a – *ḥikājat ‘uzā’ir prāroq* (беларус.)

33a – *bāb lawḥi ‘al-maḥfūz لوح المحفوظ* «Патаемная скрыжаль» (беларус.)

41b – *bāb ‘ā dāwānū ṣadaqu jālmūžnāho* (беларус.)

42b – *bāb čitāj ‘ā žħadliwaj prijazni* (беларус.)

43a – *bāb čitāj ‘ā rowinošci ‘ājca mātki* (беларус.)

44a – *bāb jāq pānboh qāža ṣūšadāw šānāwāc* (беларус.)

44b – *bāb wabin ‘as-sabīli* *وبن السبيل* «Вандроўнік») *‘išini pādārožnāmu būdz rād hoscū* (беларус.)

44b – *bāb muwi pānboh ṣṭārohā qāžnāho šānūj* (беларус.)

44b – *bāb ‘uštū ‘imāmā ṣwājho ‘iqāžnāho nāwčonāho pāwāžaj* (беларус.-пол.)

45b – *bāb ‘apošniqu wadāj* (беларус.)

46b – *bāb ‘ašāhārqu piša* (беларус.)

46b – *bāb qadir ‘ajlaṭi ḥaq ta‘alā bajān ‘idur* *قدر ايلة حق تعالى بيان ادر* «Пра ноч магутнасці Алага Высокага тлумачэнне») *‘ā poči qadir pānboh ‘āžnājīmūja* (беларус., араб.)

47a – *bāb ‘adāwānū fiṭra zā pošt ramažān* (беларус.)

50a – *bāb rağab ‘iša‘banā masacā musulmānam būduči trabā posniqāc* (беларус.)

50a – *bāb ‘ā nāčāḥ swaṭiḥ wadāj* (беларус.)

50a – *bāb duši musulmānskija nāsladujuči ṭiḥ zācniḥ masacāw...* (беларус.)

50b – *bāb ‘ā masacāḥ ‘inocāḥ ‘idnāḥ rağab masacā* (беларус., араб.)

51b – *bāb ‘ājša jaja milošč ‘ād prāroqa muwilā zī-l-ḥağğā masacā ḥto bi parši dzan pošniqāw* (беларус.)

52a – *bāb jāq qurbān činic* (беларус.)

53a – *bāb fi faḍli ‘ašūra* *في فضل عشور* «Пра карысць Ашуры») (беларус., араб.)

53b – *bāb ‘ašānāwānū pāmicī ‘usūraju ġum‘ati pānboh muwi* (беларус.)

¹²⁵ Калі ўявіць, што тройчы ўказаная ў калафоне дата – 20 лютага 1832 г. дадзеная паводле грыгарыянскага календара, тады яна адпавядае 19, а не 30 рамадана. Адзін раз (памылкова?) указаная дата 20 студзеня 1832 г. у такім выпадку адпавядае 17 шаабана. Калі ж дапусціць, што дата дадзеная паводле юліянскага календара, тады 20 студзеня адпавядае 29 шаабана, але тройчы прыведзеная дата 20 лютага адпавядае 1 шаваля, наступнага пасля рамадана месяца мусульманскага календара. Гэты варыянт падаецца нам найбольш верагодным, таму што ў такім выпадку вылічэнні перапісчыка адрозніваюцца ад нашых толькі на адзін дзень. Такім чынам, можна канстатаваць, што дата 20 лютага 1832 г. дадзеная паводле юліянскага календара і адпавядае 3 сакавіка 1832 г. па грыгарыянскім календары.

- 57b – bāb qāla 'an-nabī 'm 'izā qara'ti 'al-qur'āni fi 'al-mağlisi ma'a 'al-qawm (قال انبي ع م اذا قرعت القران في المجلس مع القوم) «Сказаў Прарок, мiр яму: «Калі ты чытаў Каран на сходзе з народама»» (араб. з падрадковым перакладам на беларус.)
- 59a – bāb hazā kitāb šarā'it 'al-'islām (شرائط الاسلام) «Умовы ісламу» (беларус.)
- 64a – bāb man samī'a 'al-'azān walam jahđurūna (من سمع الاذان ولم يحضرون) «Хто чуў *азан* і не прыйшоў» (беларус.)
- 64b – bāb qāli musulmānin 'uwaqu šwājim nawištarči pās wāḥṭaw... (беларус.)
- 65b – bāb qāli būdziš mic majjītā (беларус.)
- 70a – bāb wadāj kāznī musulmānin što jašṭ wara (беларус.-пол.)
- [ ]¹²⁶ – bāb 'aṭ-ṭā[']ati 'an-nisā'i... (الطامت النساء) «Паслушэнства жанчыны» ( )
- jāq mālzanšṭwā mājiš žic (беларус.)
- 70b – bāb 'ū kitāba šurūṭu šalawatu (شروط الصلوات) «Умовы малітваў») piša prāroq muḥammad muwil dā pānā bohā (беларус.)
- 72b – bāb 'aḥarām 'ā rjānšṭwa pānboh 'uqur'āna piša (беларус.)
- 74b – bāb nafarūn dāfarūn šajṭān dahī (نفرون دافرون شيطان دحي) «Нефяруна, Дафяруна¹²⁷, а таксама шайтана») jāq napākinaca budūc wāši hrāḥi pišac... (беларус., араб.)
- 88a – bāb faṣl fī faḍā'il 'al-'azān (فصل في فضائل الاذان) «Раздзел пра карысць *азана*») 'āwalqāsci špāsanna 'azānnāhā (беларус., араб.)
- 91a – bāb ḥikājat wafāt marjam šadiqat radija 'allah 'anhā (وفات مريم صديقت) وفات مریم صديقت «Апавяданне пра смерць Мар'ямы-праведніцы, няхай будзе задаволены ёй Алаг») hištorija 'ā marjama (беларус.)
- 93b – hazā dastān mi' rāğ budūr (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.)
- 119a – bāb pāciw nadzali 'uwačar pānboh pāčaw šṭwārāc šwaṭ (беларус.-пол.)
- 125a – bāb ḥikājat hištorija makkā mūwilā jā ščašliwāja 'upānā bohā (беларус.)
- 125a – bāb 'ukitāba kūzudu (کوزد) piša kadi pānboh rozum šṭwāriw (беларус.)
- 126b – bāb 'allah 'aḥad warasūluhu muḥammad (الله احد ورسوله محمد) «Бог адзін і пасланнік Яго – Мухамад») ḥto bi maw 'imān... (беларус.)
- 127a – bāb 'ufatwāju¹²⁹ piša ḥto maw ṭajamnija rači rowādāc (беларус. цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.)
- 128b – bāb 'učalawaqa dušā 'iqrow jašṭ (беларус.)
- 130a – bāb biw 'adzīn 'adzīn 'ābid bāhāmolac (беларус.)
- 130a – bāb 'alaj raḍuja 'allah (رضى الله) «Няхай будзе задаволены [ім] Алаг») ḥwori biw (беларус.)
- 130b – bāb mūsa prāroq 'upānā bohā piṭāw (беларус.)
- 131a – bāb 'ukitāba šuruṭu šalawātu (شروط الصلوات) «Умовы малітваў») piša mūsa prāroq 'upānā bohā piṭāw (беларус.)
- 131b – bāb pānboh qāžnāmu čalawaqu 'iwsamu šṭwārannu... pāžitāq 'uqāzāw (беларус.)

¹²⁶ Паміж арк. 70 і 71 ненумараваны аркуш; старонка 70b на самой справе павінна быць 71b.

¹²⁷ Імёны ўласныя?

¹²⁸ Значэнне не высветленае.

¹²⁹ fatwā[j]u. Ад араб. فتوى [fatwa] «рашэнне муфтыя».

- 131b – bāb sulajmān prāroq prāsiw 'upānā bohā (беларус.-пол.)
 132b – bāb miska bir kūjda jā bar šahrda 'akī 'ulamā 'ūlsa... (مسك بر كويد يا بر شهر «...у адной вёсцы або адным горадзе два вучоныя былі») ¹³⁰
 (цюрк., беларус.)
 133a – bāb qāli musulmānin šon widzic (беларус., араб.)
 133b – bāb musulmānin muwic ḥwālu bohu (беларус.)
 133b – bāb mas'ūd mūwil qāli čalawaq pjānī 'umra... (беларус.)
 134a – bāb dāwid prāroq 'ujāho holāš ḥaroši biw (беларус.)
 135b – bāb 'ukitāba šurutu šalawātu (شروت الصلوات «Умовы малітваў») piša ḥmalnāho racjā... (беларус.)

136a – bāb 'uqur'āna sufor ṭriccās (беларус.-пол.; цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.) ¹³¹

137a – bāb 'isa prāroq 'adnāho dnā jahāw (беларус.)

137b – bāb ṭo jašṭ šturacqāho kitābu nā polški jazīq wiložonā 'ābi lūdzi poşpoliṭi wirāžumali jāq jašṭ dni dobra jāq nadobra (беларус.-пол.)

141b – bāb 'u'alifa jašṭ dwādzaśca dzawac ḥurfāw (беларус.)

145a – bāb 'iṭaž najasṭ prijanṭā modliṭwā 'ibrāhīm prāroqqa (беларус.-пол.)

149a – bāb wṭim 'artiqula 'o dağğālu piša (беларус.-пол.)

151a – bāb ṭo jašṭ powaśc 'o dziwniḥ zrondzannu boşkim (беларус.-пол.)

156b – [калафон 1] 'ibn 'ibrāhīm ḥasanawič pişal ṭan kiṭar wroqu ṭisonc 'osim saṭ ṭridzaştağo fṭurağo mjaşoncā ramāzānā dnā ṭridzaştağo 'oqončil pişac wşūboṭā 'abrāhīm ḥasanawič «*Ібн Ібрагім Хасяневіч пісаў гэты кітаб у годзе тысяча восемсот трыццаць другім, месяца рамазана, дня трыццатага. Закончыў пісаць у суботу. Абрагім Хасяневіч.*

naPiseł Ten Kitep Abraham Chaseniewicz Wroku; 1832, go; Mieszca fiefralia 20; go Dnia Iwlasno Rencznym Moim Podpisom Potatarsku Popolsku Iporusku Abraham Chaseniewicz;

Писаль Сію Книгу Абрагімъ Хасеневиць въ; 1832; го Году Января 20го Дня; И подписалъ Съприложениемъ Своею рукою Потатарску и попольску Ипоруску Абрагімъ Хасеневиць.»

157a – ṭo jašṭ račanc jaho milosc prāroqā muḥammadā (беларус.-пол.) ¹³²

157a – [калафон 2] nāpişal ṭan kiṭar 'abrāhīm ḥasanawic wroqu 1832 ramāzānā dnā 30go 'ipodpişal şwojaj wlašnaj ranqāj 'abrāhīm ḥasanawic «*Напісаў гэты кітаб Абрагім Хасеневиць у годзе 1832-м рамазана дня 30-га. І падпісаў сваёй уласнай рукою. Абрагім Хасеневиць.*

Dalej Roku 1832 go fewralia 20 go Dnia Piseł Ten Kitep Abraham Chaseniewicz w mesteczku Smilowiczach.

Писаль Сію Книгу Абрагім Хасеневиць въ 1832 го Году Февраль 20; го Дня; и подписалъ Сприложениемъ Своею Рукою Абрагімъ Хасеневиць.»

¹³⁰ Параўн. 133a:16 ... qāli 'ū šala 'ābo 'u maśca dwā 'učoniya bili.

¹³¹ Перакладны тэкст, што складае другую частку гэтага твора, пачынаецца са слоў (جك هذا شريف پيغمبر = ṭo jašṭ raşūnā prāroqqa swanṭā) і змяшчае апісанне знешняга выгляду Мухамада.

¹³² Пад тэкстам змешчаная выява пячаткі круглай формы з рэлігійнымі формуламі на арабскай мове.

Колькасная характарыстыка рукапісу: 157 арк.

Афармленне тэксту: па 24 радкі на старонцы. На арк. 103b–119a тэкст напісаны ў два слупкі па 10 радкоў арыгінальнага тэксту і па 10 радкоў перакладу. Кустоды. У беларускіх і беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *و* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *ض*.

Укладка: паміж арк. 86 і 87.

1a – ‘ābraqanna da tahlīlu du‘ā’i nijjat (цюрк.)

1a – bāb ḥnūwši ʔo ras (араб.)

1a – bāb ṣpās lahājonc ras (араб.)

1a – bāb jažali musulmānin ‘albo musulmānqā wnoči ‘oḥnaša ʔo ras (араб.)

1b – араб. *алфавіт; проба няра*

Бібліяграфічныя спасылкі:

Несцяровіч В. І. Старажытныя рукапісы беларускіх татар: (графіка, транслітарацыя, агул. характарыстыка мовы, фразеалогія): манаграфія. Віцебск: ВДУ імя П. М. Машэрава, 2003. 104 с.

Несцяровіч В. І. Моўна-стылёвыя асаблівасці «Гісторыі аб Мар’яме» з Кітаба Абрагіма Хасяневіча (1832) // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4. Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. 2004. № 3. С. 26–30.

Несцяровіч В. І. Асаблівасці скланення назоўнікаў у Кітабе Хасяневіча (1832) // Ученые записки УО «ВГУ им. П. М. Машерова». Витебск, 2006. Т. 5. С. 73–86.

Несцяровіч В. І. Іменныя і злітныя формы прыметнікаў у кітабе XIX ст. // Беларуская мова і літаратура ў славянскім этнакультурным кантэксце: матэрыялы рэсп. навук.-практ. канф., Віцебск, 21–22 кастр. 2010 г. / Віцеб. дзярж. ун-т; рэдкал.: Г. А. Арцямёнак, В. І. Русілка (адказныя рэдактары) [і інш.]. Віцебск, 2010. С. 95–98.

3. Кітаб

Шыфр: 11Рк440МТ11 (пазітыў); 11Рк439МН10 (негатыву).

Назва: указаная ў калафоне перапісчыка на арк. 202b.

Перапісчык: Якуб Хасяневіч (імя ўказанае ў калафоне перапісчыка на арк. 202a).

Дата заканчэння перапіскі: 18 чэрвеня 1840 г. (указана ў калафоне перапісчыка на арк. 202b).

Змест:

1a – bāb ʔo jaṣṭ dwādzasca ‘idzawanc ḥūrfow (беларус.-пол.)

3a – bāb ʔo jaṣṭ ‘ablūṭ ḡablūṭ māl ‘ośmidzaṣoṇṭ ‘iśadam ṣinow (беларус.-пол.)

7a – bāb paršā ksanga tawrīt dānā (беларус.-пол.)

9a – bāb dzasonṭaḡo dnā bājṛām (беларус.-пол.)

11b – bāb ḡabrā‘il ‘alajhi ‘as-salām mūwil (беларус.-пол.)

20a – bāb ‘ū kitāba ṣurūtu ‘aṣ-ṣalawaṭu piša (беларус.-пол.)

21b – bāb nuḥ prāroq (беларус.-пол.)

21b – bāb haṣa faḍla ‘allali ‘ū kitāba ṣurūtu ‘aṣ-ṣalawaṭu piša (беларус.-пол.)

23b – bāb ʔo jaṣṭ zḡūžaḡo roṣqāzāna (беларус.-пол.)

- 25b – bāb ʔo jaʃt nā bohā bojnjija lūdza (беларус.-пол.)
- 29a – bāb ‘od bogā ʃpor ʔo jaʃt ʔto bi māl ɥurfām soqolwaq činic (беларус.-пол.)
- 30a – bāb ʔo jaʃt ɥadīt prorockī (беларус.-пол.)
- 31a – bāb ʔo jaʃt qāli pā ʃūdnom dnom... (беларус.-пол.)
- 32a – bāb ʔo jaʃt rajas̄tar qur’annij (беларус.-пол.)
- 33b – bāb jaʃali zāpiṭājo prad fārzam (беларус.-пол.)
- 38b – bāb ʔo jaʃt ʃarṭi ‘imāmska (беларус.-пол.)
- 43a – bāb ʔo jaʃt do namāzu porondkij (беларус.-пол.)
- 45b – bāb ʔo jaʃt ʔtūran dzan do čaḡo dobrij ‘albo zlij (беларус.-пол.)
- 48b – bāb hazā taḡwīd qur’ān būdūr (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)
- 66b – bāb ʔo jaʃt co ʔo zā ṭākij co na māl ‘ojcā (беларус.-пол.)
- 69b – bāb jasli ɥcaʃ ‘ū nā’ucca baḡlim bic (беларус.-пол.)
- 70a – bāb ‘ū riḡāl ‘al-ḡajba (беларус.-пол.)
- 70b – bāb ʔo jaʃt ‘o rozmnoʒanu wiārij musulmānskaj (беларус.-пол.)
- 71a – bāb qāla ‘an-nabiju (قال النبي «Сказаў Прарок...») (беларус.-пол.)
- 71b – bāb ʔo jaʃt ‘o razānu noḥci (беларус.-пол.)
- 71b – bāb ‘ū nadzalu ɥto nohci raʒa (беларус.-пол.)
- 71b – bāb ‘ū pānadzalaq ɥto nohci raʒa (беларус.-пол.)
- 71b – bāb wawṭoraq ɥto nohci raʒa (беларус.-пол.)
- 71b – bāb ‘ū ʃaradu ɥto nohci raʒa (беларус.-пол.)
- 71b – bāb ‘ū čwārtaq po ‘akindaju ɥto nohci raʒa (беларус.-пол.)
- 71b – bāb ‘ū pontāq prad ḡum‘a namāza ɥto nohci raʒa (беларус.-пол.)
- 71b – bāb ‘ū ʃubotu ɥto nohci raʒa (беларус.-пол.)
- 71b – bāb nohci pārazāwši trij rāzi ‘alḥam raj (беларус.-пол.)
- 71b – bāb qāli zāčinājaʃ nohci razāc (беларус.-пол.)
- 71b – bāb ‘anā lawāj rucca (беларус.-пол., араб.)
- 71b – bāb pārazāwši nohci ʔo pac (араб.)
- 71b – bāb ʔo jaʃt ‘imonā boška (беларус.-пол.)
- 72b – bāb ʔo jaʃt pānškaḡo ʃrodza polanqāli (беларус.-пол.)
- 73a – bāb ʔo jaʃt ʃaba zwalkaj ʃwojaj domnoscī (беларус.-пол.)
- 91b – bāb ʔo jaʃt ṭāq ʃwāt mīla ‘oʃwacil māḥomaṭ (беларус.-пол.)
- 95b – bāb ʔo jaʃt hiʃtorijā ‘o ʃābiṭū... (беларус.-пол.)
- 101b – bāb ʔo jaʃt ‘o norodzanna jazūšā (беларус.-пол.)
- 103b – bāb ʔo jaʃt ḡdī jazūšā mančono (беларус.-пол.)
- 104a – bāb ʔo jaʃt wṭim ‘arṭiqūla ‘o daḡḡālu piša (беларус.-пол.)
- 107b – bāb ʔo jaʃt powasc ‘o dziwnim zrondzannu (беларус.-пол.)
- 115a – bāb ʔo jaʃt ‘arabʃqā mowā jāq co naʒiwāc (беларус.-пол.)
- 116b – bāb ‘ilūdza bojcaša bogā wāšaḡo (беларус.-пол.)
- 119b – bāb ɥiṭir ‘iljāʃ ‘od prāroqa jaho milosci ʃliʃāl (беларус.-пол.)
- 120b – bāb ʔo jaʃt hazā ʃarḥ ṭūjūr jān qūš (беларус.-пол., араб.)
- 121b – bāb māḥīlu wādoj pāliwājuči pac (араб.)
- 121b – bāb ‘od lišaja (араб.)

- 121b – bāb hdza ṣṭāwši nā noc... (араб.)
 122a – bāb zāḥihājuči pac (араб.)
 122a – bāb ṭadu‘ā’i dlā pāmāci pac (араб.)
 122a – bāb ṭadu‘ā’i ṣadmi rāḡ pac (араб.)
 122a – bāb ‘od ḥiwāṭā bālanna... (араб.)
 122a – bāb jasli ḥto jāwna wadzac (араб.)
 122a – bāb jasli qto naspic (араб.)
 122a – bāb jasli ḥori namūwic (араб.)
 122b – bāb ṭo jaṣṭ ‘od ślāpoṭ... (араб.)
 122b – bāb ḥto bi haṭuju du‘ā’i qaḏdaho dnā paw... (араб.)
 122b – bāb jasli ḥcaṣ zāwḏdi ‘od pānā bogā mac... (араб.)
 123a – bāb dlā milosci dobrīḥ lūdzej (араб.)
 123a – bāb ṣafarā masacā co dzan pac (араб.)
 123a – bāb jasli ḥto ṭa du‘ā’i pac bandza (беларус.-пол.)
 123a – bāb ḥto bi maw ‘upāṭnicu haṭu du‘ā’i pac... (араб.)
 123a – bāb jasli ḥto ‘upāṭnicu... haṭija sūraji pal... (араб.)
 123a – bāb haṭi ṭalsim noṣic... (араб.)
 123a – bāb ‘imonā zāmowiṣ... (араб.)
 123b – bāb ṭo jaṣṭ ṭā du‘ā’i (араб.)
 124a – bāb ṭo jaṣṭ silsim (سليم)¹³³ ḥto ḥoča ṣṭob dāmi lūbili... (араб.)
 124a – bāb ‘ala čistośc ‘abdaś ‘ūzāwši (беларус.-пол.)
 124b – bāb poḡnohci raḡuči... (араб.)
 124b – bāb ṭo jaṣṭ ṭuracqā mowā (беларус.-пол., цюрк.)
 136a – bāb ṭo jaṣṭ riḥāli ‘u prāroqā (беларус.-пол., араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)
 136b – bāb ṭo jaṣṭ ročinām ṭija ṣlowā... (беларус.-пол.)
 140a – bāb powam wāṣmoścām jādānā powaśc (беларус.-пол.)
 144a – bāb ṭo jaṣṭ ‘ukitāba ṣurūṭu ‘aṣ-ṣalawātu riṣic (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)
 147a – bāb ṭo jaṣṭ haza faḏl ‘allah (هذا فضل الله) «Гэта міласць Алага» ‘ukitāba ṣarūṭu ‘aṣ-ṣalawatu piša (беларус.-пол.)
 149a – bāb ṭo jaṣṭ hiṣṭorija ‘ipowaśc (беларус.-пол.)
 158b – bāb ṭo jaṣṭ dāwid rajgambar... (беларус.-пол.)
 161a – bāb ṭo jaṣṭ ‘ū kitāba ṣurūṭu ‘aṣ-ṣalawātu piša (беларус.-пол.)
 161b – bāb ṭo jaṣṭ nūḥowi lāṭi... (беларус.-пол., цюрк.)
 162a – bāb ṭo jaṣṭ ḥamal (حمل «Авен») fāl (беларус.-пол.)
 162b – bāb jasli ḥoramū zāḥādāw (беларус.-пол., араб.)
 162b – bāb sūr (ثور «Цялец») fāl (беларус.-пол.)
 162b – bāb jasli ḥoramu zāḥādāw (беларус.-пол., араб.)
 163a – bāb fāl ḥūr ṭo jaṣṭ (حور «Блізняты») ¹³⁴ (беларус.-пол.)

¹³³ Значэнне слова не высветленае.

¹³⁴ Так у тэксце. Павінна быць الجوزاء [ǧawzā‘u].

- 163a – bāb jasli ḥto 'ū dārohū pājaḥāw (беларус.-пол.)
 163a – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол., араб.)
 163b – bāb fāl sarṭān (سرطان «Рак») (беларус.-пол.)
 163b – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 163b – bāb sarṭān fāl du'ālarī būdūr (араб.)
 164a – bāb 'asad (اسد «Леў») fāl (беларус.-пол.)
 164a – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 164a – bāb ['a]sad fāl du'ā'i būdūr (беларус.-пол., араб.)
 164b – bāb sunbul (سنبل «Панна») ¹³⁵ fāl (беларус.-пол.)
 164b – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 164b – bāb sūnbūl fāl du'ālarī būdūr (араб.)
 165a – bāb pūldūz (цюрк.)
 165a – bāb mīzānū (ميزان «Шалі») fāl (беларус.-пол.)
 165a – bāb ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 165a – bāb mīzān fāl du'ālarī (араб.)
 165a – bāb 'aqrab (عقرب «Скарпіён») fāl (беларус.-пол.)
 165b – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 165b – bāb 'aqrab fāl du'ālarī (араб.)
 165b – bāb qawsat (قوس «Стралец») fāl (беларус.-пол.)
 166a – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 166a – bāb qaws fāl... būdūr (араб.)
 166a – bāb ṭo jaṣṭ ḡadī (جدى «Казярог») fāl (беларус.-пол.)
 166b – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол., араб.)
 166b – bāb dālū (دالو «Вадалей») fāl (беларус.-пол.)
 166b – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол. араб.)
 167a – bāb ḥūt (حوت «Рыбы») fāl (беларус.-пол.)
 167a – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол., араб.)
 167b – bāb zuḥal (زحل «Сатурн») fāl (беларус.-пол.)
 167b – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол., араб.)
 167b – bāb muṣṭarī (مشتري «Юпіцер») fāl (беларус.-пол.)
 168a – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 168a – bāb šams (شمس «Сонца») fāl (беларус.-пол.)
 168a – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 168a – bāb zuhar (زهر «Венера») ¹³⁶ fāl (беларус.-пол.)
 168b – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 168b – bāb 'uṭārit (عطارت «Меркурый») fāl (беларус.-пол.)
 168b – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 168b – bāb qamr (قمر «Месяц») fāl (беларус.-пол.)
 168b – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)

¹³⁵ Літаральна «колас».

¹³⁶ Арабскае слова زهرة [zuhara(tun)] «Венера».

- 169a – bāb ... (ادسس)¹³⁷ fāl (беларус.-пол.)
 169a – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 169a – bāb zanab (ذنب «Дэнеб»)¹³⁸ fāl (беларус.-пол.)
 169a – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 169b – bāb kunuza qa‘ab (كنز قعب)¹³⁹ fāl (беларус.-пол.)
 169b – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 169b – bāb ‘as-simmāk dāmīḥ (السماك داميح «Арктур»)¹⁴⁰ fāl (беларус.-пол.)
 169b – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 169b – bāb sarṭān (سرطان «Рак») fāl (беларус.-пол.)
 170a – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 170a – bāb qals ‘al-‘asad (قلب الاسد «Сэрца льва»)¹⁴¹ fāl (беларус.-пол.)
 170a – bāb jasli ḥoramū zāhādāw (беларус.-пол.)
 170a – bāb ʔo jaṣṭ ‘adnāja ġwāzdi člowaḡ (беларус.-пол.)
 170b – bāb ḥamal (حمل «Авен») ġwāzdi (беларус.-пол., араб.)
 170b – bāb šur (ثور «Цялец») dwuḥ ġwāzdi člowaḡ (беларус.-пол.)
 171a – bāb ġūz (جوز «Блізняты») ¹⁴² ʔroḥ ġwāzdi člowaḡ (беларус.-пол.)
 171a – bāb sarṭān (سرطان «Рак») čṭaraḥ ġwāzdi člowaḡ (беларус.-пол.)
 171b – bāb ‘asad (اسد «Леў») pancū ġwāzdi člowaḡ (беларус.-пол.)
 172a – bāb sunbul (سنبل «Панна») ¹⁴³ šuṣṭoj ġwāzdi člowaḡ (беларус.-пол.)
 172a – bāb mīzan (ميزان «Шалі») šūdmū ġwāzdi člowaḡ (беларус.-пол.)
 172b – bāb ‘aqrab (عقرب «Скарпіён») ‘ūsmī ġwāzdi člowaḡ (беларус.-пол.)
 172b – bāb qaws (قوس «Стралец») dzawunṭi ġwāzdi člowaḡ (беларус.-пол.)
 173a – bāb ġadi (جدي «Казярог») dzaṣonṭaj ġwāzdi člowaḡ (беларус.-пол.)¹⁴⁴
 173b – bāb ḥūt (حوت «Рыбы») dwānāṣṭaj ġwāzdi člowaḡ (беларус.-пол.)
 173b – bāb ḥajāt wa-mamāt (حيات وممات «Жыццё і смерць») ḥoḡi čibandza
 zdrūf... (беларус.-пол.)
 173b – bāb ʔo jaṣṭ ‘od nārodzannā ‘iṣṭworanna šwātu (беларус.-пол.)
 174b – bāb jasli ‘adnā ʔičqā zāṣṭānaccā (беларус.-пол.)
 174b – bāb jasli dwa ʔički ‘oṣṭānūccā (беларус.-пол.)
 175a – bāb jasli ʔri ʔički ‘oṣṭānūccā (беларус.-пол.)
 175a – bāb ‘agar (اكر «калі») jasli čṭiri ʔički ‘oṣṭānūccā (беларус.-пол.)
 175b – bāb jasli pāc ʔičaq ‘oṣṭānaccā (беларус.-пол., араб.)
 176a – bāb jasli šašc ʔičaq ‘oṣṭānaccā (беларус.-пол., араб.)
 176b – bāb jasli šam ʔičaq ‘oṣṭānaccā (беларус.-пол., араб.)

¹³⁷ Назва зоркі? Слова невакалізаванае.

¹³⁸ Арабскае слова ذنب الدجاجة – зорка ў сузор’і Лебедзя, літаральна – «Хвост курыцы».

¹³⁹ Назва зоркі?

¹⁴⁰ Арабскае слова السمك الرامح [‘as-simmāk ‘ar-ġāmīḥ]. Зорка ў сузор’і Валапаса.

¹⁴¹ Так у тэксце. Павінна быць قلب الاسد [qalb ‘al-‘asad]? Назва зоркі Рэгул у сузор’і Льва?

¹⁴² Тамсама الجوزاء [ġawzā‘u].

¹⁴³ Літаральна «колос».

¹⁴⁴ Раздзел пра знак اللو прапушчаны.

- 177a – bāb ʔo jaʃt dlāčəgo nā'ūqā laraj (беларус.-пол.)
- 178a – bāb ʔo jaʃt 'adām pajǧambar (беларус.-пол.)
- 178b – bāb ʔo jaʃt šit pajǧambar (беларус.-пол.)
- 179a – bāb 'idrīs pajǧambar (беларус.-пол.)
- 179b – bāb 'ismā'il pajǧambar (беларус.-пол.)
- 180a – bāb ja'qūb pajǧambar (беларус.-пол.)
- 180b – bāb nūḥ pajǧambar (беларус.-пол.)
- 181a – bāb ša'ib pajǧambar (беларус.-пол.)
- 181b – bāb raǧabā śwanṯa noči (беларус.-пол.)
- 182a – bāb ḥikājat hiṣṭorija makka (беларус.-пол.)
- 182b – bāb kānū qālilā... (كانوا قليلا... «Невялікай была...» Каран 51:17) (беларус.-пол.)
- 183a – bāb 'od zūmārca prāroqā muḥammadā... ṭisonc dwaśca dwādzaśca sadmam (беларус.-пол.)
- 183a – bāb 'od 'isī prāroqā ṭisonc 'ośim šaṭnim jadināšṭim (беларус.-пол.)
- 183b – bāb šṭo šajūci pac (араб.)
- 183b – bāb qur'an 'al-'azīm nā qur'āni fāl (беларус.-пол.)
- 184a – bāb jasli ḥṭo ḥoča qur'āni fāl 'ūṭwurič (беларус.-пол., араб.)
- 184a – bāb jasli 'ū dārohū jahāc ḥočaš (беларус.-пол., араб.)
- 184b – bāb jā 'allahu qu'rān fāl budūr (يا الله قران فال بودر «О Алаг, гэта Каран-фал») (беларус.-пол., араб., цюрк.)
- 187b – bāb jasli 'oči 'ihūbu šqriwic (літары араб. алфавіта)
- 188a – bāb 'od zārāzi liḥoj (беларус.-пол., араб.)
- 188a – bāb qāli qāmū faraj zārāzic (беларус.-пол., араб.)
- 188a – bāb 'od zārāzi liḥoj (беларус.-пол., араб.)
- 188a – bāb 'od hālāwi bālanna (беларус.-пол., араб.)
- 188b – bāb qāli znošā qrow 'idza (беларус.-пол., араб.)
- 188b – bāb 'od 'uḥā bālanna (беларус.-пол., араб.)
- 188b – bāb qāli boki bālāc (беларус.-пол., араб.)
- 188b – bāb ʔo jaʃt po smarci šqānānnā prāroqā muḥammadā (беларус.-пол.)
- 194b – bāb hazā kitābi naṣr nām (نصر نام «Дапаможнік сну») būdūr (беларус.-пол.)
- 195b – bāb jasli wǧlowā zājdzā (беларус.-пол., араб.)
- 195b – bāb 'od šajṭānā jasli pādwaja (беларус.-пол., араб.)
- 195b – bāb mālim dzacam 'od plāču (беларус.-пол., араб.)
- 196a – bāb 'od šajṭānā jasli pādwaja (беларус.-пол.)
- 196a – bāb jasli ḥṭo 'uhālāwu zājšow (беларус.-пол., араб.)
- 196a – bāb kadī ḥṭo bandza piṭāc (беларус.-пол.)
- 197a – bāb ʔo jaʃt ra ramaṣān masonc (беларус.-пол.)
- 197b – bāb ʔo jaʃt rūqu ṭisonc śadim šaṭ sadim dzasonṯ paršaḡo... (беларус.-пол., араб.)
- 200b – bāb ʔo jaʃt ḥazir 'iljās progoq (беларус.-пол., араб.)
- 202a – [калафон] roq ṭisonc 'osimsaṯ šṭardzaṣṭaḡo masoncā jūnā 'osimnāšṭaḡo dnja po ṭāṭāršqū masoncā rabi'i 'al-'aḥrā dwādzaṣṭaḡo dzawonṯaḡo pišāl jāqū ja'qūb

ḥāsanawīḥ ṭan swanṭi kitāb¹⁴⁵ «Года тысяча восемьсот саракавога месяца чэрвеня васьмнаццагата дня (па-татарску месяца рабі аль-ахра дваццаць дзвягатага) пісаў... Якуб Хасяневіч гэты святы кітаб».

203a – bāb proroq jaho milośc mūwil ḥto bi 'awlā namāz... (беларус.-пол.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: 211 арк.

Афармленне тэксту: на старонцы па 24 радкі. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай ۆ + *fatha*, а зычны [z] – літарай ڙ.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Дуфала К. Об одной белорусско-польской рукописи, написанной арабским письмом // *Studia rursica* / Будапешт. ун-т им. Л. Этвеша, Фак. гуманитар. наук, Каф. восточнославян. филол. Будапешт, 1997. [Т.] 16. С. 215–223.

Мишкинене Г. Турецко-польский словарь из китаба Якуба Хасеневица (1840) // *Orientalis lietuvos didžiosios kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai: straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų tarptautinėje mokslo konferencijoje «610-osios totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje metinės» ...* / Vilniaus Univer., Ist. Fak., Kultūrinių Bendrijų Stud. Centr. Vilnius, 2008. P. 105–121.

Güllüdağ N., Mişkiniene G. *Litvanya tatarlarına ait el yazmalarından türkçe-lehçe kılavuz* (yıl 1840). Vilnius, 2008. 175 p.

---

¹⁴⁵Тэкст калафона не вакалізаваны.

Дадатак 2. Кірыліцкаграфічны хамаіл

[Хамаіл]

Шыфр: 11Н//21(026).

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных асаблівасцей.

Змест:

1a – Ніѣтъ до ясиню за кого хочешъ пѣй только имя припомни (цюрк.)

1a – Тоѣсть нійѣтъ до ясиню за деньги (цюрк.)

1b – Ніѣтъ за ойма ясѣнь пѣтъ (цюрк.)

1b – Тоѣсть нійѣтъ за всѣхъ меитовъ своихъ (цюрк.)

2b – Тоѣсть нійѣтъ за Аллагъ рыдаси учунъ ясинь пѣтъ (цюрк.)

2b – Ніѣтъ за Мухаммеда пророка (цюрк.)

3a – Ніѣтъ за всю зереть (цюрк.)

3b – [сура 1] (араб.)

5a – Ясинь [сура 36] (араб.)

21b – Ясинь допѣвши тѣнь нійѣтъ чинить (цюрк.)

23a – Дуая зюль Гафаръ (араб.)

24a – Эту дуаю на могилу руку положивши пѣтъ (араб.)

28a – Газя дуаи шарифъ кадэхъ азымъ будуръ (араб.)

34b – Газя дуаи шерифъ мубарекъ будуръ (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01–02, 11–46, 001–002 арк.]; 4° (175 112 мм). Пагінацыя чырвоным чарнілам арабскімі (еўрапеізаванымі) лічбамі.

Афармленне тэксту: тэкст грамадзянскім пісьмом. Чырвоным і чорным чарнілам. Па 16 радкоў на старонцы. Старонкі 35b–46b пустыя.

Папера: з вадзянымі знакамі. Філігрань акруглай формы, па перыметры бачныя літарныя групы «MIRKOW» і «МИРКОВЪ». Арк. 01–1, 36 выпадаюць з кніжнага блоку.

Аправа: кардон абклеены паперай. Спінка абклееная тканінай.

Запісы: на ўнутраным баку верхняга вечка: «Ромуальдъ Байрашевскій». У канцы тэксту запіс: «Smolski Romek» (с. 35a).

Паходжанне рукапісу: набыты ў 2008 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

КАТАЛОГ КАЛЕКЦЫІ ГРОДЗЕНСКАГА ДЗЯРЖАЎНАГА МУЗЕЯ ГІСТОРЫІ РЭЛІГІІ

1. [Каран] (фрагмент)

Шыфр: КП 11529/КС-120.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XVIII ст.(?)]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных асаблівасцей.

Змест: 1а – [сура 23:1–81(83)] (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–3 арк.]; 4° (172 127 мм). Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкст у рамцы (чырвонае чарніла) 160 113 мм. Па 15 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам карычневым і чырвоным чарнілам. Канцы аятаў пазначаны чырвоным кружком. Выкарыстаны знак для абсалютнай паўзы ۞. На палях паказаны падзел на джузы (арк. 1а). Кустоды адсутнічаюць.

Папера: тоўстая, шурпатая, з вадзянымі знакамі: бачныя вяржэры, панцюзы і філігрань у форме літар «H Wolven» (арк. 1), якія, магчыма, з'яўляюцца часткай філіграні «Pro Patria» (Laucevicius E. № 2884), якая выкарыстоўвалася ў 1683–1799 гг. Папера ў падцёках, краі аркушаў пашкоджаны. Палова аркуша 3 адсутнічае.

Аправа: адсутнічае, аркушы склееныя паміж сабой.

Паходжанне рукапісу: набыты 07.08.1990 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

2. Каран

Шыфр: КП 4738/КС-148.

Назва: указаная ў калафоне перапісчыка № 1 (арк. 136б).

Дата заканчэння перапіскі: паводле калафона № 1–21 сакавіка, паводле калафона № 2 – 22 сакавіка 1839 г. (арк. 136б). Паводле гіджры ўказаны толькі месяц – зу-ль-хіджа (тамсама; калафон № 1)¹⁴⁶.

Перапісчык: Хасяневіч Адам ібн Ібрагім. Указаны ў калафоне перапісчыка № 1 (арк. 136б). Паводле калафона № 2 – Абрагам Хасяневіч Якуб (тамсама).

---

¹⁴⁶ 1839 г. прыпадае на 1254–1255 г. ісламскага календара. Аднак 13 зу-ль-хіджа 1254 г. адпавядае 27(15).02.1839, а 1255 г. – 17(5).02.1840.

Змест:

1a – [прадмова] ... الله احد (беларус.- пол., цюрк.).

1b – суры 1–114 (араб.). Суры 1–2:4 (арк. 1b–2a) з падрадковым перакладам на польскую мову.

136b – [калафон 1]: ... 'adām 'ibn 'ibrāhīm ḥasanawīḥ 'azīz šarīf qur'ān kalām 'al-lahu l-'azīm fī šahr zī-ḥağ masac wā wṭoraq mārcā dwāccāc paršaho dnā fī yawm 'ašara šalaš wā wṭoraq 'isā 'alayuhi l-salām¹⁴⁷ «... Адам ібн Ібрагім Хасяневіч. Дарагі, святы Каран, слова Алага Магутнага, у месяцы зу-ль-хіджа, у аўторак, дваццаць першага сакавіка; у дзень трынаццаты (?) у аўторак. Іса, мір яму». Тамсама [калафон 2]: 1839go Roku Marca 22go Dnia Dopisał abraham chosieniewicz jakub.

136b–137b – ... سورة حتم شريف «Завяршальная святая сура (так!)» (араб.). Канец адсутнічае.

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01, 1–137 арк.]; 212 160 мм. Рукапіс няпоўны, канец адсутнічае. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 175 130 мм, 170 130 мм. Першая і пачатак другой суры змешчаныя ў арнаментальных рамках з чырвоных і чорных трохвугольнікаў. Па 21, 22 радкі на старонцы. Письмо адным почыркам чорным і чырвоным чарнілам. На пачатку сур чырвоным чарнілам даюцца іх назвы і колькасць аятаў. Канцы аятаў пазначаныя чырвоным кружком. Выкарыстаны знак для абсалютнай паўзы ط. На палях указаны падзел на джызы (الجزاؤا / арк. 6b, 19b, 14b і г. д.), хізбы (حزب / арк. 3b, 5a, 7b і г. д.) і дзясяткі: عشر «дзсяць» (арк. 7b, 8a, 10b і г. д.). На палях таксама пазначана, пры чытанні якіх аятаў патрабуецца або рэкамендуецца пакланіцца: سجدة الفرض (арк. 59a, 63b, 67a і г. д.), سجدة سنت (арк. 83b, 119a), папраўкі (арк. 17b, 36b, 82a і г. д.). Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай و + *fatha*, а зычны [z] – літарай ظ.

Папера: тоўстая, без вяржэраў і панцюзоз з вадзянымі знакамі «183...» (гл. арк. 28, 35, 37), і «...6 г. С...» (гл. 29, 66, 81). Папера ў падцёках, плямах, краі аркушаў забруджаныя. Плямы на ўнутраным баку верхняга вечка і на арк. 2a, 132b; на арк. 103b, 104a, 137b – ад чарніла. Першыя аркушы пашкоджаныя жучком. Арк. 01 абарваны па краях. Рукапіс няпоўны, канец адсутнічае.

Аправа: з кардону, аклеенага чорнай паперай. Вуглы і спінка абцягнутыя тканінай шэрага колеру. Аправа пацёртая, ніжняе вечка пашкоджанае жучком.

Прыпіскі: 1) на ўнутраным баку верхняга вечка: а) алоўкам (згасаючы тэкст): «З... Гембіцкі Х. и А. Александрова»; б) вылічэнні (алоўкам). 2) на арк. 01a запіс алоўкам і чарнілам: «Айши 16, Конорка 18 Сомкова 23 и 24 бронев(ъ?) 15, зеховы 14 Шашковы 26». 3) на арк. 01b чорным чарнілам: «Ада Щуцки перебрався Нового стиля 20 июля 1919 Старого 7 июля 1919».

¹⁴⁷ Тэкст калафона невакалізаваны. Першае слова, верагодна, указальны займеннік, дрэнна бачнае. Імя Ісы (г. зн. Ісуса) з'явілася ў канцы калафона як указанне на тое, што дата даецца паводле хрысціянскага календара.

Укладка: у рукапіс укладзеныя тры аркушы памерам 212 160 мм (220 178 мм) з паперы без вадзяных знакаў. Тэкст напісаны алоўкам: 1) 1а–2а – [малітва] = арк. 137а–b (араб.); 2) 2а – два без назвы (араб.); 3) 2b – 2 нійеты (цюрк.); 4) 3а – *dwāccas parši qur' ān...* (пол.) і пералік 14 паклонаў: 1. سجد فرض і г. д.; 5) 3b – [...] *po čijaj dūši qur' ān pac* (пол., цюрк.).

Паходжанне рукапісу: перададзены 30.03.1984 г. выканаўчым органам рэлігійнага аб'яднання мусульман г. п. Іўе.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. Warszawa: Res Publica Multiethnica, 2000. S. 49. Rukar. № 7.

3. Тэфсір

Шыфр: ЧЗ 1812.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1b (с. 1)¹⁴⁸ – *bāb nijjat do saǧdaju* (цюрк.)

1b (с. 1) – *'ū saǧdaju lažači haṭo paj* (араб.)

1b (с. 1) – *gūki podnjāwši paj* (араб.)

1b (с. 2) – *nijjat qurān kalāmu-llahu* (цюрк.)

2b (с. 3–611) – сур 1–112:1 (араб. з падрадковым перакладам на пол.).

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01–02, 1–306, 001–002 арк]; 360 215 мм. Канец адсутнічае. Пагінацыя арабскімі (еўрапеізаванымі) лічбамі чырвоным чарнілам.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 325 185 мм. Першая і пачатак другой сур ы змешчаныя ў падвоеных лінейных рамках. На старонках 1–2 па 10 радкоў. На астатніх старонках па 10 радкоў (з падрадковым перакладам). Письмо адным почыркам чорным і чырвоным чарнілам. Чырвоным вылучаныя назвы сур. У пачатку сур, акрамя назвы, указваюцца колькасць аятаў і, спрадычна, паходжанне (мекканскае або медынскае). Побач з назвамі большасці сур алоўкам напісаныя пераклад на польскую мову (лацінскімі літарамі) і яе парадкавы нумар (арк. 55а, 66а, 77b і г. д.). Назвы сур абведзеныя рамкамі. Канцы аятаў пазначаны чырвоным кружком. У тэксце выкарыстаныя інтанацыйныя знакі ط і ج і *madda*. На палях пазначаны падзел на джузы (جزء) з указаннем іх парадкавых нумароў (арк. 13а, 23а, 33а і г. д.), паловы джузаў (نصف الجزء): арк. 7b, 27b, 48а і г. д., хізбы (حزب): арк. 5b, 10b, 18а і г. д. і дзясяткі: عشر «дзесяць» (арк. 12а, 16а, 27а і г. д.). На палях таксама пазначана, пры чытанні якіх аятаў патрабуецца або рэкамендуецца пакланіцца: سجده فرض (арк. 127а, 148b, 158b, 169а, 172b, 229а); سجد واجب (арк. 184b, 210а); سجده سنت (арк. 191b, 266а, 298а, 303а) і г. д. Ёсць выпраўленні ў тэксце (арк. 23b, 25b, 29а і г. д.). У польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай و + *fatha*, а зычны [z] – літарай ظ.

¹⁴⁸ У дужках падаецца арыгінальная ўсходняя пагінацыя.

Папера: без вадзяных знакаў, жаўтаватага (карычневатага) адцення, у рудых плямах, падцёках. Ражкі аркушаў забруджаныя. Арк. 235–238 выпадаюць з кніжнага блока.

Аправа: з кардону, абцягнутага ледэрынам цёмна-зялёнага колеру. Верхні ражок верхняга вечка з цісненнем. Аправа сучасная. Спінка плоская на цвёрдым «адставе». Ён прашыты белымі ніткамі двума спосабамі. Аркушы на ўнутраным баку вечкаў і першыя аркушы форзаца белыя. Аркушы форзаца складаюцца з двух склееных аркушаў (каляровага з арнамантам залатога і чырвонага колеру (бумвінілавы?) і белага (пажаўцелага). Каляровы форзац, магчыма, раней быў вокладкай рукапісу.

Прыпіскі: 1) на арк. 2b: «Джанка род. 25/9 – 46 г. именины 11/10 – 46 г.»; 2) На арк. 001а алоўкам напісаны спіс некаторых слоў з указаннем старонкі, на якой яны знаходзяцца і імя: «София Степановна Эльяшевич».

Паходжанне рукапісу: перададзены 02.10.2002 г. гродзенскай мытняй.

Бібліяграфічная спасылка: адсутнічаюць.

4. Хамаіл

Шыфр: КП 7752.

Назва: дадзеная паводле прыпіскі на ніжнім вечку.

Дата перапіскі: [першая палова XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей, а таксама рукапісных запісаў на кнізе. Да рукапісу прыплеценыя пэўныя колькасць аркушаў пачатку XX ст.

Змест:

2a–b – *рэлігійныя формулы* (араб.); у канцы тэксту: *to romos 'od čarow...*

3a – *bāb zā wšīštāq mīzār nijjat dā jasinu* (цюрк.)

3b – *nijjat dlā wdzančnosci boškaj zā ojčā zā māṭqā* (цюрк.)

4b – *nijjat zā zḍārowja čijo jasin pac 'izā šwājo* (цюрк.)

4b – *nād ḥorim jasin pac nijjat* (цюрк.)

5a – *bāb 'ū dārohu jadūči jasin pac* (цюрк.)

5b – *bāb zā čūžoho člowaqā jasin pac* (цюрк.)

5b – *zā baḥḥoṭomni dūši nijjat do jasinu* (цюрк.)

6a – *zā 'ojčā nijjat do jasinu* (цюрк.)

6a – *zā māṭqā nijjat do jasinu pac* (цюрк.)

6a – *zā 'ojčā 'izā nārod 'ojcow nijjat do jasinu* (цюрк.)

6b – *zā māṭqā 'izā nārod māṭčīn nijjat do jasinu* (цюрк.)

7a – *zā brāṭā nijjat do jasinu to jaṣṭ* (цюрк.)

7a – *zā soṣṭrā nijjat do jasinu* (цюрк.)

7a – *[n]ā bož[a] drogā nijjat do jasinu to jaṣṭ* (цюрк.)

8b – [сура 36] (араб.)

13b – [сура 59:17(18)–24] (араб.)

14b – [суры 112–114] (араб.)

15a – [сура 1–2:4] (араб.)

- 16a – [малітва] ... بسم– اللهم بلغ ثواب (араб., цюрк.)
- 17b – bāb ʔo jaʃt jasin wiṗawʃi (цюрк.)
- 17b – ʔo jaʃt prad jadzannām ʔa du‘ā‘i rac (араб.)
- 18a – ʔo jaʃt po jadzannu ʔo ʔa du‘ā‘i rac (араб.)
- 18b – bāb ʔo jaʃt do ğuslu porondaq (беларус.-пол., араб.)
- 20b – porondaq do ‘abdastu (беларус.-пол., араб.)
- 27a – ʔo jaʃt nijjat do qamatu (цюрк.)
- 28a – ʔo jaʃt ‘abrāqānna do fārzu šabāhu (араб.)
- 29a – do šabāhu namāzu du‘ā‘i rac (араб.)
- 30b – zikar rac (араб.)
- 30b – poʃla zikaru du‘ā‘i rac (араб.)
- 31b – po ‘ajatu haʔuju du‘ā‘i rac (араб.)
- 32b – proroq jaho milosc mūwil (беларус.-пол., араб.)
- 40a – (іншы почырк) ʔo jaʃt porondaq do tarāwiḥu (беларус.-пол., араб.)
- 41a – nijjat do tarawihū (араб.)
- 43a – ʔo jaʃt do poʃtu ramažānu nijjat (араб.)
- 43b – ʔo jaʃt do zūlḥaġajnāho poʃtu nijjat (араб.)
- 43b – bāb mūwi rānbūh ʃtrohā qāžnāho šānūj (беларус.-пол.)
- 44a – bāb člowaq hrašni (беларус.-пол.)
- 45a – bāb ‘urāṗnicu poʃla ‘akindažū namāzu rac (беларус.-пол., араб.)
- 45b – bāb raġabā masacā... ʔrabā roʃniqāc (беларус.-пол.)
- 46b – bāb ‘unočāḥ swātiḥ wadaj (беларус.-пол.)
- 46b – bāb duʃi musulmāʃkija nāsladūjuči ʔiḥ masacaw... (беларус.-пол.)
- 47b – bāb ‘oʃʃto¹⁴⁹ ʃwājaho ‘iqāžnāho nāwčonāho šānuj (беларус.-пол.)
- 50a – bāb ‘o roʃtu wadājca... (беларус.-пол.)
- 52b – bāb ḥto na māja rāmaci haʔuju du‘ā‘i... (араб.)
- 53b – ʔo jaʃt liġbā ročnā ‘imasončnā (араб.)
- 54a – bāb ʔo jaʃt qṯūraġo dnā jāqā ġodzinā nāʃtampuja (беларус.-пол.)
- 54b – bāb jasli nočnija hādžini prijdūc (беларус.-пол.)
- 56a – bāb qāli hādžinā zaḥil prijdza (беларус.-пол.)
- 56a – bāb qāli hādžinā muʃtarī prijdza (беларус.-пол.)
- 56b – bāb qāli hādžinā prijdza marih (беларус.-пол.)
- 56b – bāb qāli hādžinā šams prijdza (беларус.-пол.)
- 57a – bāb qāli hādžinā ‘aʔarat prijdza (беларус.-пол.)
- 57a – bāb qāli hādžinā qamar prijdza (беларус.-пол.)
- 57b – qāli hādžinā zuhra prijdza (беларус.-пол.)
- 57b – rānbūġ mūsa rāroqu rāʃqāzāw (беларус.-пол.)
- 59a – ʔo jaʃt ‘abġad fāl (беларус.-пол., араб.)
- 63b – ʔo jaʃt do ‘atrawānna nijjat (цюрк., араб.)
- 64a – qum ‘uḥruġ (قم اخرج «Устань, выйдзі») (араб., цюрк.)
- 74b – bāb ‘od hālāwi (беларус.-пол., араб.)

¹⁴⁹ [‘usta] «настаўнік»?

- 74b – bāb ḥto 'uhālāwū zājdza ṭo quric (араб.)
75a – bāb 'od glowi bālanna (беларус.-пол., араб.)
75b – bāb 'od glowi bālanna (беларус.-пол., араб.)
76a – bāb... ṭo pac 'inā žiwoṭ dūc (араб.)
76a – bāb kadi ranci 'inogi carpnajo (беларус.-пол., араб.)
76a – bāb mālamu dzicinci 'od plāču (беларус.-пол., араб.)
76b – bāb jasli qrowjā mliqā mālā dāji (беларус.-пол., араб.)
76b – bāb jažali nā bidlo nazḡrowja ṭa du'ā'i nārişawši... (беларус.-пол., араб.)
76b – bāb ḥto bi 'od faraşkiḥ ḥorob... (беларус.-пол., араб.)
77a – bāb jažali ḥto ḥori (беларус.-пол., араб.)
77b – bāb 'od māri 'odprawāc (беларус.-пол., араб.)
78a – bāb ṭo jaşṭ 'od qādūčniḥ ḥorob... (беларус.-пол., цюрк., араб.)
78b – bāb 'otmāri ṭo pic (араб. літары)
78b – bāb ṭo jaşṭ 'od qādūčniḥ ḥorob (беларус.-пол., цюрк., араб.)
79a – bāb mālomū dzicancu 'od dzacincu quric (араб.)
79b – bāb qāmū şajṭān priqāsnaccā (беларус.-пол., араб.)
79b – bāb qāli dā qāho şajṭān priqāsnacca (беларус.-пол., араб.)
80a – bāb ṭa du'ā'i 'od şajṭānā (беларус.-пол., араб.)
80a – bāb jasli ḥoramū mowā... (літары араб. алфавіта)
80b – bāb ḥto 'ū noči namoža şpac (араб.)
80b -- bāb jasli ḥto naspi ṭo ta du'ā'i... (араб.)
81a – bāb co... (*надпис выцвілы*) (араб.)
81a – bāb qāli ḥočiş qāho lubic 'učini... du'ā'i (араб.)
81b – bāb jasli 'ū qāho qoni na waduccā (араб.)
81b – bāb qāli 'ūtrūbu qorčic haṭa du'ā'i... (араб.)
81b – bāb haṭa du'ā'i qāho wuż 'ūqūsic... (цюрк.?)
82a – bāb haṭa du'ā'i qāho şajṭān mančic (араб.)
82b – bāb 'od şarcā bālanna (араб.)
82b – bāb kadi hrūdzi boloc (араб.)
82b – bāb 'od... nārişawši... рас (замазана чарнілам, няўдалая праўка) (араб.)
83a – jasli 'ū qoḡo bahūnqā ṭo ṭa du'ā'i... (араб.)
83b – bāb ṭo ṭaka laqārşṭwo 'od qāşlū (беларус.-пол.)
83b – bāb jasli wbalāḡlowi zātrimānna (араб.)
84a – bāb nawasca pri rodzannu haṭu du'ā'i... (араб.)
84a – bāb kadi balāḡlow[...] (араб.)
84b – bāb haṭa du'ā'i 'od rāzmāwiṭiḥ prihod... (араб.)
85a – bāb 'od sadmidzasoṇ roznih prihod (араб.)
85a – bāb 'od sradzini nārişawši... pic (араб.)
85a – bāb ḥto bi haṭa du'ā'i pri şoba nosic waq dlūgi māja mac (араб.)
85b – bab 'od şuḥarbāt... (араб.)
85b – bāb 'od sadmidzasoṇ trāşcaj (араб.)
86a – bāb 'od trāşci pic (араб.)
86a – bāb nā şiji zāwasic (араб.)

- 86b – bāb kadī 'učlowaqā šarcā trāsaccā ʔo ʔan 'ajat nārišawši... (араб.)
87a – bāb qāli boki bālāc haʔuju du'ā'i narišawši... (араб.)
87a – bāb 'od 'ūhā bālanna (літары араб. алфавіта)
87a – bāb jasli ʔlodzaj coqolwaq 'uqrādna (араб.)
87b – bāb kadī ʔlodzaj qona 'uqrādna ʔo ʔa du'ā'i narišawši... (араб.)
88a – bāb 'ad zūbow bālanna du'ā'i narišawši... (араб.)
88a – bāb ʔo jaʔt ʔonbi ʔāmāwac (беларус.-пол.)
88b – bāb jasli paʔ šālonī 'uqonsī... (араб.)
88b – bāb ʔo jaʔt qraw ʔāmāwac (беларус.-пол.)
90a – bāb ʔo jaʔt 'ū čalāwāqā dušā 'i qrow jaʔt (беларус.-пол.)
92b – bāb qāli pāšqūdniq nāpādna ʔo jaʔt ʔlsim... (літары араб. алфавіта)
92b – bāb 'od zūbow dā 'ūšāqā pribic (літары араб. алфавіта)
95b – bāb ʔo čāši dobra 'i nadobra 'oʔnajmuja (беларус.-пол.)
96b – bāb naprijācalū 'ū woči hlādzaca 'iʔo rac (араб.)
98a – ʔo jaʔt fāl 'alifowi sadmi plānaʔ (літары араб. алфавіта)
98a – bāb ʔto hladzi fāl 'alifowi (беларус.-пол.)
101b – bāb qāli dūh ʔājmassā du'ā'i... (араб.)
102a – bāb jasli člowaq ʔori ʔočić wadāc (беларус.-пол.)
103b – bāb qālib miʔi qolkī lūdzej šʔo ʔhinūlā (беларус.-пол., араб.)
103b – bāb qāli mūʔ ʔanī na lūbic (беларус.-пол., араб.)
104a – [фал Сулеймана] (беларус.-пол., араб.)
118b – bāb ʔo jaʔt 'u'āljā swanʔaʔo nā ʔu lfaqārš nārišānā... du'ā'... (беларус.-пол., араб.)
119b – bāb muḥarātā šafara rabi'u 'l'āwwalā... (беларус.-пол.)
(120 – другі почырк, працяг панярэдняга тэксту)
120a – bāb ʔo jaʔt ʔa du'ā'jā būdināq ʔāqlādājuči... (араб.)
121a – ʔo jaʔt qū lačannu došwačono 'od swanʔaʔo wālanʔaʔo... du'ā'i (беларус.-пол., араб.)
124a – bāb qāli ʔto nā ʔiwoʔ ʔwāraja (беларус.-пол., араб.)
124b – bāb qāli ʔočaš ʔdālaqāho qrāju qāho čaqāc ʔo haʔi ʔalsim nārišawši... (беларус.-пол., араб.)
124b – bāb qāli ʔočaš lūdzej rāʔlūćic... ʔan ʔalsim nāriši... (беларус.-пол., літары араб. алфавіта)
125a – bāb qāli qon 'albo bidlo ʔāḥwāraja (беларус.-пол., араб.)
127a – bāb rūʔu ʔāmāwlāc (беларус.-пол.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–127 арк.]; 162 105 мм. Пагінацыя арабскімі (неёўрапеізаванымі) лічбамі (з памылкамі) на арк. 5a–32b (9-50, 90, 70, 80, 90, 100-109, 101).

Афармленне тэксту: пісьмо некалькімі почыркамі: 1) арк. 2a–b; 120a, 121a–126b (тэкставае поле 115 70 мм; на арк. 2a–b; 124a і 125b тэкст у чырвонай рамцы 123 70 мм; па 12–13 радкоў на старонцы; цёмна-карычневае чарніла);

2) арк. 3а–4а, 120а–b (тэкст у чырвонай рамцы 127 65 мм; па 17, 14 і 16 радкоў на старонцы; фіялетавае чарніла на с. 3а і чорнае на с. 3b–4а); 3) арк. 4b, 40а–b, 53а–b (тэкст у чырвонай рамцы 127 х 65 мм; па 14, 12, 10 радкоў на старонцы; карычневае і чырвонае чарніла); 4) арк. 5а–39b, 41а–52b (тэкст у карычневай (5а–39b, 41а–43b) або чырвонай (44а–52b) рамцы 110 70 мм; па 12 радкоў на старонцы; чорнае і карычневае чарніла); 5) арк. 54а–119b (тэкставое поле 130 90 мм; па 12–14 радкоў на старонцы; чорнае і карычневае чарніла); 6) арк. 127а (тэкставае поле 135 90 мм; 18 радкоў на старонцы; карычневае чарніла). Знакі прыпынку на арк. 5а–39b, 41а–52b і 54а–119b у выглядзе кружкоў, кветак. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [о] усюды пазначаны літарай *o* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *z*.

Папера: некалькіх гатункаў: 1) арк. 1–4, 40, 53, 120–127 з тонкай паперы без вадзяных знакаў. На арк. 40, 126 штэмпель 10 15 мм з тэкстам: «... II Князя Паскевича» падобны да № 139 (Клепиков С. А. 1959. С. 106). Гэты штэмпель выкарыстоўваўся ў 1900, 1905, 1907, 1913 гг.; 2) арк. 5–39, 41–52, 54–119 з паперы без вяржэраў і панцюз, але з філігранямі ў выглядзе лічбаў «184» (арк. 11, 24, 30, 111) і літары «г» (арк. 15, 39, 43, 76, 96, 103, 108). На арк. 12, 34, 46, 99, 100 фрагмент невызначанай формы (літара «В»?). Бачны авальны штэмпель (18 23 мм) з літарай «Х» пад каронай і тэкстам па перыметры: «... фабрика» падобны да № 211 (Клепиков С. А. 1959. С. 110). Гэты штэмпель выкарыстоўваўся ў 1836–1837 гг. На арк. 5–39, 41–52 ён знаходзіцца ў ніжнім вугле (гл. арк. 24, 31, 50), а на арк. 54–119 – у верхнім вугле (гл. 59, 80, 88 і г. д.). Магчыма, што арк. 54–75 зробленыя з іншай паперы. На іх бачныя філіграні ў выглядзе літары «П» (арк. 57, 58, 61), лічбаў «832» (арк. 62), «185» (арк. 75), літары «г.» (арк. 66, 69, 70).

Аправа: з кардону, абцягнутага цёмна-карычневым каленкорам. На спінцы і на ражках цёмна-карычневая скура. На спінцы рэшткі залатога лінейнага ціснення. Спінка плоская, глухая. Шыццё блока на двух шнурах з прапіламі. У цэнтры верхняга вечка цісненне (15 13 мм) у выглядзе кветкі. Аправа пацёртая. Розныя спосабы замацавання сшыткаў. Адзін аркуш пярэдняга форзаца наклеены на вечка, другі (або астатні) страчаны.

Прыпіскі: на ўнутраным баку верхняга вечка запіс «1847 года» і два запісы алоўкам аднолькавага зместу, але рознымі почыркамі: 1) *jā jaṣtam ʔarāḟ (?) 'ū uzdzi wǧoscāh*; 2) *jā jaṣtam ʔirāz (?) 'ū goscah*¹⁵⁰ *'ū mjāstī 'uzdā* «Зараз я ў гасцях у горадзе Узда». На арк. 1а запісы карычневым чарнілам: 1) вылічэнні; 2) «1893 года іюля 24-го дня, 1893 года іюля 24 дня М. Узда»; 3) «1915 года 6 октября». На арк. 1b уверсе карычневым чарнілам: «1896 // 5694 // 4365 // 3658 // 6341», унізе – «21, 1894». На арк. 2b запіс па-руску і па-арабску: «1903 года gabi' 'al-awwal 20». На арк. 3а запіс: «писал 16 января 1934 г.». На арк. 80а на палях: «од шайтана носить». На арк. 74а: *roqu ʔišonc 'osimṣaṭ ʔtardzastim šodmim*... На арк. 127b карычневым чарнілам: «1892 года октября 17 дня принадлежит сей хамаиль Якову Александрову Якубовскому въ М. Уздь Мин-

¹⁵⁰ Адзінае, як падаецца, слова ва ўсіх даследаваных намі рукапісах, дзе выкарыстана літара *ḟ*.

ской губ. Игуменского уезда». Унізе прыпіска: «Узденского уезда Игуменскаго Минской губернии». Апошнія два словы напісаны паралельна спінцы. На ўнутраным баку ніжняга вечка чорным чарнілам напісана: «Этїи хамаиль принадлежалъ(?) Адаму Канапацкого». Ніжэй – *hā[māil ?] rāqūrānī (?) hodā 1906 masacā jūnā rāīāho dnā* «Ха[маіл?] куплены (?) 1906 года месяца чэрвеня пятага дня».

Паходжанне рукапісу: набыты 08.09.1987 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

5. [Хамаіл]

Шыфр: ЧЗ 1814.

Назва: на арк. 152b ва ўладальніцкім запісе рукапіс названы кітабам, але змест яго з'яўляецца тыповым для хамаілаў.

Дата перапіскі: [сярэдзіна XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

02a – [суры 1–2:43; 9:53(54)] *іншы почырк*

1b – *dlā wdzančnoscī božaj* (цюрк.)

1b – *zā muḥammad progoqa nijjat ras* (цюрк.)

2a – *nijat do jasanū* (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

4a – *sūrati jasin* (араб. з падрадковым перакладам на пол.)

10a – [малітва] *يا الله يا الله يا الله واسع الرحمت* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

10b – [сура 59:17/18–24] (араб.)

12a – [суры 112–114] (араб. з падрадковым перакладам на пол.)

12b – [суры 1–2:1–4; 39:53(54)] (араб. з падрадковым перакладам на пол.)

13b – [малітва]... *بسم الله ارزقنا* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

17a – *to jaṣṭ liğbā* (беларус.-пол., араб.)

17b – *bāb jasli ḥto škim šprāciwławsa to 'alḥamdu suraju ras* (араб., цюрк.)

18a – *bāb to jaṣṭ tawbajnā du'ā'i* (цюрк.)

20b – *bāb paršaho wačara šuṣṭračājučīsa zramāzānam masacam... haṭuju prozbu ras* (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

24a – *'arošnahō wačarā prāščājučīsa zramazānom 'itarāwiḥom ṭā du'ā'i ras* (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

26b – *bāb nā qadīr noc posla tarāwiḥu ras* (араб.)

27b – *posla zīkaru ṭa du'ā'i raj* (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

28b – *bāb do ṭahratu brānja nā'uqā* (беларус.-пол., араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

29b – *do 'abdasu brānna nijjat* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

32b – *bāb do ḡuslu porondaq* (беларус.-пол.; цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

33b – *bāb 'iqmačīcī priḥodzčī raj* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

34b – bāb ʔo jaʃt nijjat do 'aẓānū (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

36b – nijjat do ʃabāhū ʔo jaʃt (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

41a – nijjat do fārzu (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

41b – do 'awlaju namāzu nijjat saf[a]ru (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

41b – do safaru 'akindaju nijjat (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

42a – do safaru 'aḥṣāmu nijjat (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

42a – do safaru jacci nijjat (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

42b – do ʃabāhu do 'aḥṣāmu 'ido witrū safaru ʔo jaʃt qunūʔ du'ā'i (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

43a – wirid do ʃabāhu namāzu ʔo jaʃt (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

45b – lillahi 'al-'asmā'u 'al-ḥusna (الله الاسماء الحسنی «У Алага найпрыгажэйшыя імёны») bogū nālaʒon najlarʃa 'imonā (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) [дуа]

47a – ʔo jaʃt do ʃabāhu du'ā'i (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

48b – bāb ʔo jaʃt 'awlajnā du'ā'i (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

49b – do 'akindaju du'ā'i (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

50a – do 'aḥṣāmu du'ā'i (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

50b – do jacci namāz du'ā'i (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

51a – bāb ʔo jaʃt nijjat do tarāwiḥu (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

54a – 'odpoʃniqawačiʃa raj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

54b – bāb jāq 'odpoʃniqajaʃša nā parʃim qoncū haṭā du'ā'i raj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

55a – nā qurbān bājram nād qurbānam ras (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

56a – nā parʃi ʃtūpan ʃtupājuči raj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

56b – nā drūhi ʃtūpan ʃtupiwši raj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

56b – nā traci ʃtūpan ʃtupiwši raj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

57a – nā munb[a]r 'uẓiʃowši raj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

57b – ramazān bājram ḥuṭba (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

62a – haṭim¹⁵¹ qurbān bājra[m] ḥuṭba (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

¹⁵¹ Значэнне слова не высветленае.

66a – tā du‘ā‘i po fiṭraju ras ‘inā bājṛām (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

67a – ʔo jaṣṭ qurbān bājṛām ḥuṭba (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

70b – bāb ḥʔo būdza qur‘ān ras zā čijū dūšu... haṭi taspiḥ paj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

70b – ʔo jaṣṭ nijjat do ḥāḡat (حاجت «Жаданне») namāzu (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

73a – mālādhōhā masacā ‘obačiwši haṭo paj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

73b – māloму dzicāci do ‘ažānu nijjat (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

75b – bāb ʔo jaṣṭ nijjat do nikāḥu (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

76a – ʔo jaṣṭ do nikāḥu (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

78b – ʔo do nikāḥu du‘ā‘i ras (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

79a – bāb nijjat do ‘aḥṛaṭanna (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

82a – bāb ḥoraho nāwažājuči paj (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

82a – ʔo jaṣṭ parši ‘imān (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

84a – haṭi taspiḥ waliqoja špāsanna ras pri nāmāzāḥ ‘inād majjitom (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

85a – do miccā majjitā nijjat (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

85a – majjitā mijūči paj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

86a – bāb ʔo jaṣṭ porondāq do miccā majjitā (беларус.-пол.)

86b – bāb nā majjitā co māš wala čaḡo wzložic (беларус.-пол.)

87a – bāb ‘ūčonamu quždamu wadzac ṡšabā (беларус.-пол.)

87b – ʔo jaṣṭ bašwāqti (بشوقت «Пяцікратны») namāz (беларус.-пол.)

90a – nijjat do dawūru (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

92a – bāb do ‘išqātu namāzu nijjat (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

94b – du‘ā‘i paj ... اللهم ربنا (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

96b – bāb dwā raka‘ti nāfila namāz (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

97a – bāb dwā raka‘ti ḥāḡat (حاجت «Жаданне») namāz... (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

97a – po namāzu haṭu du‘ā‘i paj (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

97b – bāb ʔo jaṣṭ ḡanāza namāz... (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

100a – bāb nā zirāc prišadši salām daj ‘ihaṭo paj (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

100b – bāb nā zirāč wāika špāsanna ʔa sadām sūrajow paj (араб. з падрадко-
вым перакладам на беларус.-пол.)

101a – bāb majjitā 'umāhilu 'aruščājuči paj (араб. з падрадковым перакладам
на беларус.-пол.)

103a – bāb ʔo jašʔ 'umāhilu pašoq šipluči haʔo paj (араб. з падрадковым пе-
ракладам на беларус.-пол.)

104b – bāb ʔalqin činic 'inā 'ima qliqāc ʔaho majjitā čij šin 'albo dāčqā (араб.
з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

105b – bāb ʔto bi nā musulmānšquju māhilu rūqu pālāziw haʔu du'ā'i raw...
(араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

107a – bāb haʔuju du'ā'i māhilu priqlādājuči ras... (араб. з падрадковым пе-
ракладам на беларус.-пол.)

108a – bāb ʔo jašʔ porondāq jāq pšidza 'arafakūn (عرفكون «Дзень Арафа») pšad
bājramām (беларус.-пол.)

108b – bāb ʔo jašʔ 'alaj swanʔi mūwil (беларус.-пол., цюрк.)

110a – bāb gdi proroq jaḡo milosc muḡammad bil nā ma'raḡu (беларус.-пол., араб.)

110b – bāb 'oʔnajmūja praž ʔan namāz prozbā činic do pānā boḡā jažali džžu
namā (беларус.-пол., араб.)

112a – bāb hazā du'ā'i kadīda (كديد)¹⁵² kitābu (беларус.-пол.)

118b – bāb ʔo jašʔ porondāq qāždamu musulmāninu... 'abi qužni wadāl co ʔo
jašʔ čišʔosc (беларус.-пол.)

120a – bāb wadāj ža co jašʔ ʔahrat (беларус.-пол.)

122a – bāb ʔo jašʔ nā'ūqā 'obrānnu 'abdasu (беларус.-пол.)

123a – bāb nā'ūqā jāq māš ḡusal brāc (беларус.-пол.)

124a – bāb... 'abdaz jāq māš brāc (беларус.-пол.)

124b – bāb 'abdaz wzolši nā cūdza žoni na pāš (беларус.-пол.)

124b – bāb qto māl 'abdaz 'iḡusal wzolši... (беларус.-пол., араб., цюрк.)

126b – zikar ḡikmat būdūr (цюрк. з перакладам на беларус.-пол.)

140b – zikar būdūr (цюрк., беларус.-пол.)

143b – bāb šalawat 'imān šukur namāz (беларус.-пол., араб.)

144a – bāb ʔaqža namāz sirāḡu 'al-qabri (سراج القبر «Свяцільна Магілы») (бе-
ларус.-пол.)

144a – bāb jasli qto pā 'aḡšāma namāza nic namūwonc 'ašasc raka'tow namāz
raw... (беларус.-пол., араб.)

146a – bāb bawla (بولة «Урына») namāz (беларус.-пол., араб., цюрк.)

146b – bāb ʔo jašʔ muḡammad proroq jaḡo milosc muwil (араб., беларус.-пол.)

147a – bāb proroq jaḡo milosc muwil (беларус.-пол., араб.)

148a – bāb šalawat ḡaqqu 'al-wālidajni (حق الوالدين «Права бацькоў») namāz
(беларус.-пол., араб.)

149a – bāb širāḡ (صراط «Мост») mošʔ namāz (беларус.-пол.)

¹⁵² Параўн. «bab u kitaba kadudu»: *Woronowicz A. Kitab tatarów litewskich i jego zawartość // Rocznik Tatarski / Związek Kulturalno-Oświatowy Tatarów Rzeczypospolitej Pol., Rada Centr. Zamość, 1935. T. 2. S. 391.*

150a – bāb ḡabrā' il jaḡo milosc muwil (беларус.-пол., араб.)

151a – bāb proroq jaḡo milosc muwil (беларус.-пол., араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01–02, 1–152, 001–002 арк.]; 210 170 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 185 137 мм, 187 143 мм. Па 12–13 (арк. 86b) радкоў на старонцы, ці па шэсць гарызантальных радкоў з падрядковым перакладам. На арк. 140b–143a тэкст у дзве калонкі. На арк. 17a календарная табліца. Выкарыстанае карычневае і чырвонае чарніла. Чырвоным чарнілам напісаныя назвы раздзелаў, надкрэсліванні, табліца (арк. 17a), частка тэксту (напрыклад, арк. 140a–143b). Кустоды адсутнічаюць. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *o* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *z*.

Папера: без вадзяных знакаў, гладкая, карычняватага адцення, са штэмпелем (150 200 мм) у форме прамавугольніка са зрэзанымі вугламі: «ТРОИЦКОЙ / № 2 ГОВАРДА 4 Р/ ФАБРИКИ» (гл. арк. 26, 33, 102). Штэмпель падобны да № 36 (Клепиков С. А. 1959. С. 101). Гэты штэмпель выкарыстоўваўся ў 1850 г. Арк. 54–86 пашкоджаныя жучком. Папера ў падцёках, плямах, ражкі аркушаў забруджаныя. Арк. 22–28, 79–84, 001–002 выпадаюць з блока кнігі.

Аправа: з кардону, абклеенага карычневай паперай (у светла-карычневых разводах). Спінка і ражкі вечкаў абцягнутыя светла-карычневай тканінай. Кніжны блок выпадае з аправы. Аправа пашкоджаная, спінка надарваная.

Прыпіскі: на арк. 01a проба пяра і/або ўладальніцкі запіс: *'ibrāhim jāqubowškī 'ibrāhim jāqubowškī 'ibrāhim jāqowlaw jāqubowškī sin jāquba jāqubowškaḡo jaqur jāqubowškī 'ibrāhim jāqowlaw dwārānīy bkr jāqowlaw jāqubowškī* «Ібрагім Якубоўскі, Ібрагім Якубоўскі, Ібрагім Якаўлеў Якубоўскі сын Якуба Якубоўскага, Якуп Якубоўскі, Ібрагім Якубоўскі, Ібрагім Якаўлеў, дваранін... Якаўлеў Якубоўскі».

На арк. 152b: 1) уладальніцкі запіс грамадзянскім шрыфтам: «Яковъ Степановичъ Якубовской 1871 года»; 2) зверху – *jāqūb jāqubowškī 'ibrahīm*; унізе – *kitāb prinādlažic dā bikirā (?) jāqubawšqatu hatī...*

На ўнутраным баку ніжняга вечка запісы грамадзянскім шрыфтам (карычневым чарнілам): «Намъ слѣдуетъ отдать Абраму 14 руб. 24 января 1917 года».

Укладкі: 1) Арк. 1–4 памерам 199 156 мм без вадзяных знакаў. [Фрагменты Карана]: 1a – 2:185(181)–186(182); 1b – 2:285–286; 2a – 4:162(160)–166(164); 2b – 6:81–87; 3a – 9:126(127)–129(130); 3b – 17:77(79)–82(84); 4a – 33:69–73; 4b – 48:27–29 (араб.). Аркушы надарваныя.

2) Арк. 5 з паперы (22 168 мм) у клетку, складзены ўдвая. На адным баку – тэкст (11 радкоў): [фрагмент Карана]: 2:124(118)–125(119) (араб.).

3) Арк. 6–7 (двайны аркуш) са сшытка ў лінейку, на якім буйным вучнёўскім почыркам сінім чарнілам напісаны [фрагменты Карана]: 6a – 4:162(160)–164(162); 6b–7a – 6:81–87; 7a – 9:126(127); 19:51(52), 54(55), 56(57) (араб.).

4) Арк. 8 (папера з вадзяным знакам «MIRKOW») арабскім пісьмом напісаны тэкст, прысвечаны набажэнству ў дзень імянін прэзідэнта Польшчы

Ігнація Масціцкага (*prāwi san nābožanstwo wdnju 'imanin pānā pražidantā žači poşpoliŭaj polşkaj 'iġnācaġo moşcickaġo 'ozaħowāniū mü zdrowia na dlūgia liaŭā*).

5) Арк. 9 – дробны фрагмент сіняй паперы ад канверта 70 55 з фрагментам пячаткі «полев» [полевая почта] і надпісам: «БССР // ановіцкая // /с Клецк // олстого 10 // овічу Муст».

6) Арк. 10 (фрагмент 70 150 мм з нейкай ведамасці) з фрагментам Карана (сура 5:120) і рэлігійнымі формуламі (араб.).

7) Арк. 11 – дробны фрагмент 24 79 мм з часткай вадзянога знака. На фрагменце надпіс – «Żdanowicz».

Паходжанне рукапісу: перададзены 02.10.2002 г. гродзенскай мытняй.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

6. Хамаіл

Шыфр: ЧЗ 1815.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [другая палова XIX ст.]. Рукапіс складаецца з дзвюх частак рознага часу паходжання (сярэдзіны і канца XIX ст.?). Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1a – Ƨo jaşƧ nijjat zā māṭqū 'izā nārod māṭč'in (цюрк.)

1b – nijjat zā zďārowja čijo (цюрк.)

2a – nijjat Ƨo jaşƧ zā baspāṭomnija dūši jasin pac (цюрк.)

2b – nijjat Ƨo jaşƧ zā wsū zirac (цюрк.)

3a – nijjat nā wačarah jāsin Ƨo jaşƧ (цюрк.)

3b – nijjat do jāsinu zā hroši pac (цюрк.)

3b – nijjat do jāsinu zā wsiħ majjitow 'iqrawniħ şwojih (цюрк.)

4a – nijjat zā brāṭā do jasinu Ƨo jaşƧ (цюрк.)

4b – zā soşṭrā nijjat do jasinu (цюрк.)

5a – nā boža drogā nijjat do jasinū (цюрк.)

5a – nijjat do jāsinu zā 'allah rižā si 'ūčūn (цюрк.)

5b – nijjat do jasinu nād ħorīm člowaqam jasin pac (цюрк.)

6a – bāb do jasinu nijjat zā qoho ħočiş (цюрк.)

6b – [сура 1] (араб.)

7a – [сура 2:255(256)] (араб.)

7b – [сура 36] (араб.)

13a – [малітва] ... بسم— ولا تدع مع الله... (араб.)

14a – [суры 112–114] (араб.)

14b – [сура 1–2:4; 39:53(54)] (араб.)

15b – [малітвы] ... بسم— الم ذلك الكتاب الكريم اللهم ربنا... (араб.)

17b – bāb do miccā majjitā porondāq (беларус.-пол., араб.)

23b – bāb Ƨo jaşƧ dá dawuru porondāq (беларус.-пол.)

25a – bāb poṭim 'imām māja nijjat 'ūčinic (цюрк.)

25a – bāb 'ala şto pişa falān 'ibnu Ƨo ṭām ṭraba ṭāho majjita 'imā wirāzic... (беларус.-пол., цюрк.)

25b – bāb poṭim ṭri rāzi qāždamū wala būdza sadzac dá dawuru... (беларус.-пол., цюрк.)

25b – bāb 'aṭoj što primāc būdza ṭo ṭāq qāži (цюрк.)

26a – bāb 'imām prima būdza qāzāc (беларус.-пол., цюрк.)

26a – bāb pāṭūl¹⁵³ dawur čini (беларус.-пол., цюрк.)

26b – bāb 'iṭoj što primāja ṭāq qāži (цюрк.)

26b – bāb ṭāq 'iqoždamū ṭim špošobam rowādāc (беларус.-пол., араб.)

27a – bāb ṭo ṭrabā zṇāc jažali nā dawur wiḥodzic (беларус.-пол.)

27a – bāb 'ajažali zā dwā masaci būdza hrošaj... (беларус.-пол.)

27b – bāb jažali zā čaṭiri masaci... (беларус.-пол.)

27b – bāb jažali zā pāc masacaw... (беларус.-пол.)

27b – bāb jažali zā šasc masacaw... (беларус.-пол.)

27b – bāb jažali zā sam masacaw... (беларус.-пол.)

27b – bāb jažali zā 'osim masacaw... (беларус.-пол.)

28a – bāb jažali zā dzawanc masacaw... (беларус.-пол.)

28a – bāb jažali zā dzasnc masacaw... (беларус.-пол.)

28a – bāb jažali zā jadināscā masacaw... (беларус.-пол.)

28a – bāb jažali zā dwānāscā masacaw... (беларус.-пол.)

28a – bāb nā dawur mnaj namožno polacāc... (беларус.-пол.)

28b – bāb jažali ḥto w cālim špošobu namaw dāc nā dawur... (беларус.-пол., араб.)

29a – bāb... 'udawuru hdza budza šṭājāc zā wala masacaw... (беларус.-пол.)

29a – bāb jažali zā 'adzin masac dāni hroši... (беларус.-пол.)

29a – bāb jažali zā ṭri masaci... (беларус.-пол.)

29a – bāb jasli zā čaṭiri masaci... (беларус.-пол.)

29a – bāb jasli zā pāc masacaw... (беларус.-пол.)

29a – bāb jasli zā šasc masacaw... (беларус.-пол.)

29b – bāb jasli zā sadam masacaw... (беларус.-пол.)

29b – bāb jasli zā 'osim masacaw... (беларус.-пол.)

29b – bāb jasli zā dzawac masacaw... (беларус.-пол.)

29b – bāb jasli zā dzasac masacaw... (беларус.-пол.)

29b – bāb jasli zā jadināscā masacaw... (беларус.-пол.)

29b – bāb jasli zā dwānāscā masacaw... (беларус.-пол.)

30a – bāb ṭo jaṣṭ 'iṣqāṭ šalawāt (араб.)

35b – bāb ṭo jaṣṭ nāfila (беларус.-пол., араб.)

37a – bāb qomu šṭāja nā winoṣni qur'an waliqājo špāsanna pac ... (араб.)

37b – bāb ṭo jaṣṭ do ḡanāzāju porondaq (беларус.-пол., цюрк., араб.)

44b – bāb haža du 'ā'i pac ḡodziša nād majjitom (араб., цюрк.)

49a – bāb ṭā du 'ā'i nā wala račaj poṭrabnā (беларус.-пол., араб.)

51b – bāb 'alaj karīm 'allahu mūwil (беларус.-пол., араб.)

54a – bāb šin 'abū ṭālibow mūwil (беларус.-пол., араб.)

---

¹⁵³ Значэнне слова не высветленае.

- 55a – bāb māhīlu priqlādājūči pac haṭū du‘ājqū (араб.)
- 55b – bāb mimā zirāci ‘idūci ‘inā zirač prišawši haṭo pac (араб.)
- 55b – bāb nā miẓār prišawši ṭo pac (араб.)
- 56a – bāb ‘alaj swanṭi ‘od proroqā jaho milosci mūwil (беларус.-пол., араб.)
- 56b – bāb ḥto bi haṭujū du‘ā‘i nā musulmanskiḥ māhilāḥ rūqū pālāẓiwši paw (беларус.-пол., араб.)
- 57b – bāb ṭo jaṣṭ ‘imān parši (араб.)
- 57b – drūgi ‘imān ṭo jaṣṭ (цюрк.)
- 58a – ṭraci ‘imān ṭo jaṣṭ (араб.)
- 58a – čwārṭi ‘imān ṭo jaṣṭ (араб.)
- 58b – ponti ‘imān ṭo jaṣṭ (араб.)
- 59a – bāb haṭi ‘imān qāẓdamū musulmāninu ‘imusulmānca ‘ūmac ‘ipac... (беларус.-пол., араб.)
- 60b – bāb haṭi zikar jāq člowaq zijdza ṣṭaḡo swātā (беларус.-пол., араб.)
- 61a – bāb ‘abdallah swanṭi jadnaj noci widzal (беларус.-пол.)
- 61b – bāb... dawlaṭ (دولة «Дзяржава») du‘ā‘i būdūr (араб.)
- 61b – bāb ḥto bi qolwaq haṭu du‘ā‘i paw... šāhid budza (араб.)
- 62a – bāb proroq jaho milosci mūwil (беларус.-пол., араб.)
- 63a – bāb proroq jaho milosci mūwil (беларус.-пол., араб.)
- 64a – bāb ṭā du‘ā‘i walmi špāsanna jāwiẓaj¹⁵⁴ (беларус.-пол., араб.)
- 65a – bāb ‘alaj karima ‘llahu mūwil (беларус.-пол.)
- 65a – haza du‘ā‘i ‘ajati ‘al-faṭḥi (آية الفتح «Знак перамогі») būdūr (араб.)
- 67b – bāb ṭo jaṣṭ ṭūlmāčanna ṭaj du‘ā‘i (беларус.-пол.)
- 71b – haza du‘ā‘i ‘abbāṣ mubārak (عباص مبارک «Абас блаславёны») būdūr (араб.)
- 72b – bāb ‘an‘ām (انعام «Жывёлы») du‘ā‘i ṭūlmāčanna ṭo jaṣṭ (беларус.-пол.)
- 75a – haza du‘ā‘i ‘an‘ām (انعام «Жывёлы») būdūr ṭo jaṣṭ (араб.)
- 75b – bāb haza du‘ā‘i šariḥ būdūr ṭo jaṣṭ ṭujūr jānqūš (طیور یانقوش «Птушкі янкуш»¹⁵⁵) (беларус.-пол.)
- 76a – ṭā du‘ā‘jā ṭo jaṣṭ (араб.)
- 78a – bāb ṭo jaṣṭ tahlil (تهليل «Усхваленне») du‘ā‘i ṭūlmāčanna (цюрк., беларус.-пол.)
- 86a – bāb haza du‘ā‘i ‘al-mubārak tahlil šarif būdūr (араб.)
- 89a – bāb ḥto qolwaq haṭu du‘ā‘i paw... šāhid būdza (беларус.-пол., араб.)
- 89b – bāb ṭo jaṣṭ du‘ā‘i walmi špāsonnājā (беларус.-пол., араб.)
- 90b – bāb ‘alaj jaho milosci mūwil (беларус.-пол., араб.)
- 91b – bāb haṭā du‘ā‘i zā hrāḥi (беларус.-пол., араб.)
- 92b – bāb haṭā du‘ā‘i ‘od dzasancū prihod (беларус.-пол., араб.)
- 93b – bāb ḥto bī ‘urāṭnicū haṭu du‘ā‘i paw... (беларус.-пол., араб.)
- 94a – bāb zā prāroqā jaho milosci ‘urāṭnicu sām dzasāt rāẓ paj haṭū du‘ā‘i (араб.)
- 94a – bāb ḥazrat fāṭmā mūwilā... (беларус.-пол.)

¹⁵⁴ Значэнне слова не высветленае. Магчыма, слова-фантом, якое ўзнікла ў выніку памылкі перапісчыка.

¹⁵⁵ Імя ўласнае або назва дакладнага віда?

- 94b – bāb ḥto bi 'umaw haṭi taspīḥ sāmdzasāṭ rāz pac (беларус.-пол., араб.)
- 95a – bāb ḥto haṭujū du'ā'i budza pac... 'anhali zā jaho taspīḥ būduc pac (беларус.-пол., араб.)
- 95b – bāb qāžnāho dnā haṭi taspīḥ pā što rāz pac... (беларус.-пол., араб.)
- 96a – bāb ḥto ḥoča 'od šṭwāricalā 'imānnaj swaṭlosci... naḥāj haṭu du'ā'i raja (беларус.-пол., араб.)
- 96b – bāb ḥto ḥoča nā šudni dzan zwarnimi zbožimi prāgoqāmi powštāc naḥāj haṭu du'ā'iraja (беларус.-пол., араб.)
- 96b – bāb ḥto ḥoča pānā bohā 'ūlubic naḥāj haṭi zīkar raja... (араб.)
- 97a – [bāb]¹⁵⁶ ḥto ḥoča qāb pānboh hraḥi nā špāsanna prāwarnuw naḥāj haṭi zīkar raja (араб.)
- 97a – bāb 'ū pātīnicū ro 'aḥšāma pac (беларус.-пол., араб.)
- 97b – bāb šondnaḡo dnā... du'ā'i (беларус.-пол., араб.)
- 98a – bāb haṭuju du'ā'i nā dzan nā sam rāz pac (араб.)
- 98a – bāb ḥto bi maw 'ū pātīnicū haṭu du'ā'i pac (беларус.-пол., араб.)
- 98a – bāb ḥto budza ṭan 'ajat nā dzan pā ṭri rāzi pac (беларус.-пол., араб.)
- 98b – bāb du'ā'i qāžnāho wačarā 'irānqū pac (беларус.-пол., араб.)
- 99a – bāb haṭā du'ā'i waliqājo špāsanna... (беларус.-пол., араб.)
- 99a – bāb ṭo jašt proraq jaḡo milosc mūwil ḥto bi haṭā du'ā'i raw (беларус.-пол., араб.)
- *далей іншішы почырк*
- 100a – ṭo jašt 'alifowij fāl (беларус.-пол., араб.)
- 103a – ṭo jašt fāl sulajmānā prāgoqā (беларус.-пол., араб.)
- 120b – bāb nijjat do 'odrawana ṭo jašt (цюрк.)
- 120b–126a – qum 'uḥruḡ (قم اخرج «Устань, выйдзі») (араб., цюрк.)
- *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*
- 127a – [du'ā'i] qum 'uḥruḡ (قم اخرج «Устань, выйдзі») (араб., цюрк.)
- 131a – bāb 'od ḥaṭārā nāšic (араб.)
- 131a – bāb 'od čārow pri šoba nāšic (араб.)
- 131b – bāb 'od zūbow bālanna (араб.)
- 131b – bāb 'ū qāho qon nawadzacca (араб.)
- 132a – bāb 'od šarcā bālanna (араб.)
- 132a – bāb jasli nā bidlo nazdārowo haṭuju du'ā'i nā šiji pāwasic (араб.)
- 132a – bāb dzicāci nā šiju zāwasic ṭā du'ā'i (араб.)
- 132b – bāb jasli ḥto pāwana (?)¹⁵⁷ oḡoram wadzac ṭadi du'ā'i nāpišāwši... (беларус.-пол.)
- *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*
- 133a – [du'ā'i] qum 'uḥruḡ (قم اخرج «Устань, выйдзі») (цюрк.)
- 135b – bāb ṭo jašt 'odrawanna šūḥārbāṭna (араб., цюрк.)
- 136a – [du'ā'i] qum 'uḥruḡ (قم اخرج «Устань, выйдзі») (араб.)

¹⁵⁶ Ёсць у кустодзе на папярэдняй старонцы.

¹⁵⁷ «павінен»?

— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*

139a – bāb haṭa du‘ā’i pri šoba nāšic do qonaj ščāšco būdzaš mac (араб.)

139a – bāb ṭa šlowā nāpišāwši calo mic (араб.)

139a – bāb haṭij ṭalsim qūric (літары араб. алфавіта)

139b – bāb haṭo nāpišāwši calo mic (араб.)

140a – bāb ‘od trāšcāw šasdzašāṭ ṭan ‘ajat... (араб.)

140a – bāb jasli qrowā mālo mlaqā dāja (араб.)

140b – bāb zārāžanaho qūric (араб.)

141a – bāb haṭā du‘ā’i jasli dzicā na spic (араб.)

141a – bāb ‘ū qāho wādā zājmacā haṭā du‘ā’i nāpišāwši... (араб.)

141b – bāb ‘ū qāho doh¹⁵⁸ zājmacā haṭā du‘ā’i nāpišāwši... (араб.)

141b – bāb haṭā du‘ā’i ‘od hālūwi bālanna (араб.)

142a – bāb haṭā du‘ā’i qoho wūž ‘ūqūšic (араб.)

142b – bāb ‘od šarcā nāpišāwši pac (цюрк.)

143a – bāb ḥto bi haṭuju du‘ā’i pri šāba nāsiw waq dluḡij māja pic (араб.)

143a – bāb jasli qaho faraj zārāzi (беларус.-пол., літары араб. алфавіта)

143b – bāb haṭā du‘ā’i ‘od zūbow (араб.)

143b – bāb haṭujū du‘ā’i pri šoba nāšic do qonaj ščanšco būdzaš mac (араб.)

144a – bāb haṭā du‘ā’i prāciw pāṭnici... hraḥi pānbūh ‘odpūšci (беларус.-пол., араб.)

144b – bāb ‘uṣabāḥ paj (араб.)

144b – bāb wiqlād ṭaḡo du‘ālarū’ prāroq jaho mилоśc... (беларус.-пол., араб.)

145b – bāb haṭā du‘ā’i nā māhilu prāwuju rūqu pālāziwši paj (араб.)

145b – bāb pā nāmāza dlā ‘obmili... paj (цюрк., араб.)

146a – bāb ‘od šajṭānskaj zlošci... (літары араб. алфавіта)

146a – bāb jasli šajṭān ‘iqqāmū prāšson lādā jāq prišniccā... (беларус.-пол., цюрк.)

146b – bāb ḥto bi haṭuju du‘ā’i māl pac ṭadi wšišṭka šaṭāni praqlanta pāpādājūccā... (араб.)

147a – bāb powaśc jadan hrašcijānski ḡošpodār... du‘ā’i (беларус.-пол., араб.)

148a – bāb prāroq jaho mилоśc mowil (беларус.-пол., араб.)

148b – bāb proroq jaho mилоśc raq... (беларус.-пол., араб.)

148b – bāb ḥto bi haṭujū du‘ā’i pri šoba nošil ‘od piṭālniqow w[o]lan būdza (араб.)

149a – bāb jasli bi dzicā naspic (беларус.-пол., араб.)

149b – bāb ‘od farajow... (араб.)

149b – bāb ḥorāmu pic dāwāc (араб.)

149b – bāb haṭā du‘ā’i ‘od farajow... (араб.)

150a – bāb jasli muž žoni na lūbic... (беларус.-пол., араб.)

150b – bāb kadī wbalāḡlowi šplāw biwā... (араб.)

151a – bāb kadī ‘ū balāḡlowi zārimannā (араб.)

151a – bāb kadī ‘ū balāḡlowi brūḥ wāliki... (араб.)

151a – bāb qtūrā nawašṭā namālādzaja... (араб.)

151a – bāb ‘iṭo ‘od māri nāšic ṭrabā ṭā du‘ā’i (араб. літары)

¹⁵⁸ Памылкова замест d[u]h.

- 151b – bāb ʔo 'od māri nā¹⁵⁹ du 'ā' i ʔā (араб.)
- 152a – bāb nawāṣṭām pri porodzanu dzicāci haṭā du 'ā' i pac... (беларус.-пол., араб.)
- 152b – bāb 'od 'ūroqāw pri ṣoba nāṣic... (араб.)
- 153a – bāb 'od hālāwi... (араб.)
- 153a – bāb 'od ʔrāṣci (араб.)
- 153a – bāb nā ṣiji zāwasic (араб.)
- 153b – bāb 'ū wādza pic (араб.)
- 153b – bāb nā hlap nāpiṣāwši ʔo paj... (араб.)
- 153b – bāb nā lāzowām dzarawi nāpiṣāwši qūric (араб.)
- 154a – bāb nā pāparū nāpiṣāwši qūric (араб.)
- 154a – bāb 'od ʔrāṣci pri ṣoba nosic ʔan ʔlsm (араб.)
- 154b – bāb 'od ʔrāṣci (араб.)
- 155a – bāb 'od ṣuḥārbāṭu... (араб.)
- 155a – bāb jažali qto na spi haṭā du 'ā' i... (араб.)
- 155b – bāb jasli 'ū qāho bahūnqā (араб.)
- 155b – bāb qrow zāmuwac (беларус.-пол.)
- 156a – bāb jasli wqoho qrow bārzdō šlā (беларус.-пол.)
- 156b – bāb mālim dzacam sunnat dājūči nijjat ʔo jaṣṭ (цюрк.)
- 157a – bāb sunnat dājūči haṭaju du 'ā' i paj (араб.)
- 157b – bāb jasli hṭo qoḡo ṣoba ḥca lūbic (араб.)
- 157b – bāb jažali bi pānnā ṣwāṭow namālā... (беларус.-пол., араб.)
- 158a – bāb haṭi 'ajat nāpiṣāwši pri ṣoba noṣic... (беларус.-пол., араб.)
- 158a – bāb qāli 'oči bālāc... (беларус.-пол., араб.)
- 158b – bāb ḡabrā' il ṣlowo božajo pri noṣ (беларус.-пол., араб.)
- 160b – проба пярэ
- *далей почырк, як на арк. 1a–99b*
- 161a – bāb ʔo jaṣṭ mālim dzacam 'ažān dāwāc 'ipac ʔo jaṣṭ 'abraqānno dā 'ažānū (цюрк.)
- 161a – bāb zā 'imanni pālac 'ūzawši sadam rāzi ʔo paj (араб.)
- 161b – bāb poṭim dzicāci prāwāj ruqoj zā 'ūḥo 'ūzowši paj... (беларус.-пол., араб., цюрк.)
- 163a – bāb ʔo jaṣṭ jažali zāpiṭāja prad fārzam co jaṣṭ fārz (беларус.-пол., араб.)
- 163b – bāb 'ajažali zāpiṭājo co wliṣṭāḥ zāṣilājā salāmi... (беларус.-пол., араб.)
- 164a – bāb ʔo jaṣṭ do ḡāmiji priṣawši nā ḡānāq ʔo paj (араб.)
- 164a – bāb zḡāmiji lawāj nāhoj ṣṭūpiwši... (араб.)
- 164b – nā mižār priṣawši haṭaju du 'ā' i paj (араб.)
- 164b – zmižāru ṣhodzači haṭo paj (араб.)
- 165a – bāb ʔo jaṣṭ majjitā zāṣipājuči paj (араб.)
- 165b – bāb ṣadaḡū dājuči 'albo fiṭra haṭo paj (араб.)
- 165b – bāb swaču zāpālāwājuči haṭo pac (араб.)
- 166a – bāb ʔo jaṣṭ porondāq hṭo ḥoča 'aḥrāṭācisa (беларус.-пол., араб., цюрк.)

¹⁵⁹ [nā]ṣic? Параўн. папярэдні тэкст.

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–99, 100–160, 161–168 арк.]; 145 94 мм. У сярэдзіну аднаго рукапісу (арк. 1–99, 161–168) уплецены іншы рукапіс (арк. 100–160). Пачатак адсутнічае. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: пісьмо двума почыркамі: 1) арк. 1–99, 161–168 (чорнае і карычневае чарніла); па 11–12 радкоў на старонцы; 2) арк. 100–160 (карычневае і чырвонае чарніла); тэкст у рамцы (чырвонае чарніла) 96 66, 100 68 мм; па 13 радкоў на старонцы. Кустоды ў абедзвюх частках рукапісу. Адсутнічае аркуш (аркушы?) паміж арк. 126 і 127, 132 і 133, 138 і 139. Арк. 133–138 павінны быць пасля арк. 126. Знакі прыпынку на арк. 1–99, 161–168 у выглядзе карычневых кружкоў (арк. 17а), кветак (арк. 65а); на арк. 100–160 – у выглядзе чырвоных кружкоў (арк. 120b і далей). У абедзвюх частках рукапісу беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаныя літарай џ + *fatha*, а зычны [z] – літарай ʒ.

Папера: двух гатункаў: 1) на арк. 1–99, 161–168 тонкая, жаўтаватага (карычняватага) адцення без вадзяных знакаў; 2) папера арк. 100–160 тоўстая, блакітная, з вадзянымі знакамі (бачныя толькі вяржэры і панцюзо). Папера ў падцёках, плямах, ражкі аркушаў забруджаныя. Чарнільныя плямы на арк. 101b, 102а. Арк. 132, 161, 167, 168 выпадаюць з блока кнігі. Арк. 10 надарваны, фрагмент арк. 168 адсутнічае. Арк. 101–161 пашкоджаныя жучком.

Аправа: адсутнічае. Кніжны блок змацаваны ніткамі.

Укладка: у рукапіс укладзены фрагмент абгортачнай паперы памерам 72 67 мм з басмалой і літарамі арабскага алфавіта, напісанымі алоўкам.

Прыпіскі: пробы пяра на аркушы 160b.

Паходжанне рукапісу: перададзены 02.10.2002 г. гродзенскай мытняй.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

7. Хамаіл

Шыфр: КП 9234/КС-121.

Назва: указаная ва ўладальніцкім запісе на арк. 236а-b і ніжнім форзацы.

Дата перапіскі: [канец XIX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадэкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

2a (с. 3) ¹⁶⁰ – bāb ʔo jaʃʔ rajaʃʔr nā ʔʔardzasca qur‘ānow ‘albo jasanaw (беларус.-пол.)

4a (с. 7) – dlā wdzančności boʒaj nijjat (цюрк.)

4a (с. 7) – nijjat zā muḥammad proroqā (цюрк.)

4a (с. 7) – nijjat bogā proʃonc ‘odpūščanna gʒaḥow (цюрк.)

4b (с. 8) – nijjat zā bazpoʔomna dūʃi (цюрк.)

4b (с. 8) – nijjat zā wsiḥ majjitow ʃwojiḥ qrawniḥ (цюрк.)

5a (с. 9) – nijjat nād ḥorim člowakam (цюрк.)

5a (с. 9) – nijjat zā wwas nārod ʃwoj (цюрк.)

5b (с. 10) – nijjat zā zḍārowja čijo (цюрк.)

¹⁶⁰ У дужках падаецца арыгінальная ўсходняя пагінацыя.

- 6a (с. 11) – nijjat zā 'ojcā 'izā nārod jaḡo (цюрк.)
- 6a (с. 11) – nijjat zā māṭqā 'izā nārod jaj (цюрк.)
- 6a (с. 11) – nijjat zā brāṭā (цюрк.)
- 6b (с. 12) – nijjat zā soṣṭrā (цюрк.)
- 6b (с. 12) – nijjat wdrogā jādonc (цюрк.)
- 7a (с. 13) – nijjat zā hroši pac (цюрк.)
- 7a (с. 13) – sūrat lfātiḥ 'alkitāb (سورت لفاتح الكتاب «Сура, яка адкрывае Кнігу») (араб.)
- 8a (с. 15) – [сура 2:255(256)] (араб.)
- 8b (с. 16) – [сура 36] (араб.)¹⁶¹
- 13b (с. 26) – [сура 59:17(18)–24] (араб.)
- 14a (с. 27) – [суры 112–114] (араб.)
- 14b (с. 28) – [суры 1–2:1–4; 39:53(54)] (араб.)
- 15a (с. 29) – [малітва]... اللهم ربنا (араб.)
- 16b (с. 32) – jāsin dopawši nijjat paj (цюрк.)
- 16b (с. 32) – bāb ṭo jaṣṭ požondaq do 'abdasu (беларус.-пол., араб.)
- 18b (с. 36) – bāb ṭo jaṣṭ požondaq do ḡuslu (беларус.-пол., араб.)
- 20b (с. 40) – bāb po 'abdstu dlā wdzančnoscі božaj... nijjat (цюрк.)
- 21a (с. 41) – bāb ṭo jaṣṭ požondāq do šabāḥu namāzu (беларус.-пол., араб.)
- 22a (с. 43) – bāb wronṭāq midzi sunnatu 'ifāru pac walka špasana haṭā du'ā'i (араб.)
- 22b (с. 44) – bāb roṭim qāmat paj (цюрк., араб.; некаторыя тэксты з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)¹⁶²
- 30a (с. 59) – bāb 'aroṭim dlā wdzančnoscі božaj... tasbiḥ paj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)
- 36b (с. 72) – bāb haṭā du'ā'i po šabāḥu pac (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)
- 37b (с. 74) – bāb haṭi tasbiḥ waliqojo špāsanno pac (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)
- 39b (с. 78) – bāb do 'awlajū požondāq (беларус.-пол., араб.)
- 40a (с. 79) – bāb 'akinda namāz (беларус.-пол., араб.)
- 40b (с. 80) – bāb 'aḥšām namāz (беларус.-пол., араб.)
- 41a (с. 82) – bāb jacci namāz (беларус.-пол., араб.)
- 42b (с. 84) – bāb... posla qāzdaḡo namāzu du'ā'i paj (араб.)
- 43b (с. 86) – bāb do mačaṭā priḡodzači paj (араб.)
- 43b (с. 86) – bāb do poṣṭū ramaẓānnāho nijjat (араб.)
- 44a (с. 87) – bāb tarāwiḥ namāz (араб.)
- 44b (с. 88) – bāb du'ā'i do tarāwiḥu (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)
- 46a (с. 91) – bāb qadir namāz (беларус.-пол., цюрк., араб.)
- 47b (с. 94) – bāb ramaẓān paršaḡo waṣarā... du'ā'i ṭo jaṣṭ (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

¹⁶¹ Арк. 10 павінен быць паміж арк. 22 і 23.

¹⁶² Паміж арк. 22 і 23 павінен быць арк. 10.

53a (с. 105) – bāb 'aroṣnāho waṣarā... ʔo jaṣʔ du'ā'i būdūr (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.)

57a (с. 113) – bāb ġum'a namāz (беларус.-пол., араб.)

59a (с. 117) – bāb proroq jaġo milośc miwīl ʔto bī namāz raw (беларус.-пол.)

60a (с. 119) – haṭa du'ā'i raj (араб.)

60a (с. 119) – bāb bawla (بول «Урына») namāz (беларус.-пол., араб.)

60b (с. 120) – bāb jasli ʔto 'odzana zāmočil močaj načiṣʔtaj... du'ā'i raj (беларус.-пол., араб.)

61a (с. 121) – bāb 'alaj rađija 'allahu 'anhi (رضي الله عنه «Няхай будзе задаволены ім Алаг») 'od proroqā jaġo milośc miwīl (беларус.-пол., араб.)

63b (с. 126) – bāb 'uzḥija (اضحى «Ахвяра») namāz (беларус.-пол.)

64a (с. 127) – bāb 'aṣ-ṣalawātu širāṭ (صراط «Мост») namāz (араб.)

65a (с. 129) – bāb ʔo jaṣʔ porondāq 'insāf kal 'insāf kal (انساف كل انساف كل «Будзь справядлівым») miwī (беларус.-пол.)

68a (с. 135) – bāb požondāq do miccā majjitā (беларус.-пол., араб., цюрк.)

70b (с. 140) – bāb nā majjita mājaš 'uzlāžic dwā ṣawānī (беларус.-пол.)

70b (с. 140) – bāb porondāq do dawūru (беларус.-пол., араб., цюрк.)

75b (с. 150) – ʔo jaṣʔ 'umūr (امر «Справы(?)») namāz (цюрк., араб., беларус.-пол.)

78a (с. 155) – bāb ʔo jaṣʔ zikar winoṣni (цюрк.)

80b (с. 160) – bāb majjitā naṣūči pac (араб.)

80b (с. 160) – bāb majjitā nā mizār prinašši haṭo pac (цюрк.)

81a (с. 161) – bāb ġanāza namāz (беларус.-пол., араб.)

83a (с. 165) – bāb majjitā dā mizāru 'ūpūščajuči haṭo pac (араб.)

83b (с. 166) – bāb majjitā do polūdānā ʔwāram pāwarnuwši (араб.)

83b (с. 166) – bāb haṭūju du'ā'i pawši 'inā ʔri qāmančiki podūc... (араб.)

84a (с. 167) – bāb zāšipājuči pac (араб.)

86b (с. 172) – bāb majjitā priqlādājuči jasin šarīf pac poṭim sam rāzi du'ā'i pac (араб.)

87b (с. 174) – ʔo jaṣʔ nijjat do nikāḥu (араб., беларус.-пол., цюрк.)

95a (с. 189) – bāb mālim dzacam do 'ažānu 'abrāqānjo ʔo jaṣʔ (цюрк., беларус.-пол.)

97a (с. 193) – ʔo jaṣʔ porondāq do bājramu (беларус.-пол., араб., цюрк.)

100a (с. 199) – ḥuṭba ramazān bājram (араб., цюрк.)

104b (с. 208) – bāb qurbān bājram ʔim ṣpoṣobam qlānaccā (араб.)

109a (с. 217) – bāb ḥuṭba powšadna (араб.)

110a (с. 219) – bāb ḥuṭba muḥaram (араб.)

111a (с. 221) – bāb rabi'u 'al-'awwal ḥuṭba (араб.)

112a (с. 223) – bāb ḥuṭba rabi 'al-'aḥir (араб.)

113a (с. 225) – bāb ḥuṭba ġumāza 'al-'awwal (араб.)

114a (с. 227) – bāb ḥuṭba ġumāza 'al-'aḥir (араб.)

114b (с. 228) – bāb ḥuṭba raġab (араб.)

115b (с. 230) – bāb ḥuṭba ša'bān (араб.)

116b (с. 232) – bāb ḥuṭba ramazān (араб.)

- 117b (c. 234) – bāb ḥuṭba šawwal (араб.)
118b (c. 236) – bāb zī 'al-qa'da ḥuṭba (араб.)
119b (c. 238) – bāb ḥuṭba zī 'al-ḥağ (араб.)
120b (c. 240) – bāb ḥuṭba ġum'a namāz (араб.)
121a (c. 241) – bāb ḥuṭba ġum'a namāz (араб.)
122a (c. 243) – bāb ḥuṭba ġum'a namāz (араб.)
123a (c. 245) – bāb ḥuṭba ġum'a namāz (араб.)
123b (c. 246) – bāb ḥuṭba ġum'a namāz (араб.)
127a (c. 253) – ʔo jaṣṭ tawba būdūr (цюрк.)
130b (c. 260) – bāb hazā du'ā'i tawba codzana (цюрк.)
131b (c. 262) – bāb ʔo jaṣṭ panc 'imānow (араб., цюрк.)
132b (c. 264) – bāb ʔo jaṣṭ 'imān 'arābški (араб.)
134a (c. 267) – 'imān du'ā'i būdūr (араб.)
135a (c. 269) – bāb hazā šariḥ du'ā'i 'on 'ikī 'imān (اون ايكي ايمان «Дванаццаць імамаў»)
135b (c. 270) – hazā du'ā'i 'ahdinām (عهدنام «Дамова») būdūr (араб.)
136b (c. 272) – hazā du'ā'i qadaḥ 'azīm (قدح عظيم «Вялікі келіх») būdūr (араб.)
140b (c. 280) – hazā du'ā'i šalawāt (صلوات «Малітвы») (беларус.-пол., цюрк., араб.)
147a (c. 293) – hazā du'ā'i šalawāt būdūr 'azīm (صلوة عظيم «Вялікая малітва») būdūr (араб.)
150a (c. 299) – bāb hazā du'ā'i mušariḥ nūr 'azīm (نور عظيم «Вялікае святло») būdūr (араб.)
153b (c. 306) – bāb hazā du'ā'i ġamīl (جميل «Прыгожая») būdūr (араб.)
155b (c. 310) – bāb hazā du'ā'i ġawṭajni 'al-'azīm (جوئين العظيم «Вялікі...¹⁶³») (араб.)
159b (c. 318) – hazā du'ā'i dawlat 'azīm (دولت عظيم «Вялікая дзяржава») būdūr (араб.)
165b (c. 330) – bāb hazā du'ā'i 'b'ā¹⁶⁴ mustağāb (مستجاب «Слушная») būdūr (араб.)
167b (c. 334) – hazā du'ā'i miftāḥ 'al-ğannat (مفتاح الجنة «Ключ да раю») būdūr (араб.)
169b (c. 338) – bāb hazā qaršijjān (قرشيا «Каршыя»¹⁶⁵) būdūr (араб.)
171a (c. 341) – hazā du'ā'i 'abbāṣ (عباص «Абас») būdūr (араб.)
172a (c. 343) – hazā du'ā'i ḥizr 'al'iljās (خضر الالباس «Хызр-Ільяс») būdūr (араб.)
174b (c. 348) – bāb hazā du'ā'i wirid 'azīm būdūr (араб.)
176b (c. 352) – hazā du'ā'i būdūr (араб.)
178a (c. 355) – hazā du'ā'i muḥammad muṣṭafa būdūr (араб.)
178b (c. 356) – hazā du'ā'i būdūr (араб.)
179a (c. 357) – hazā du'ā'i būdūr (араб.)
179b (c. 358) – bāb ʔo jaṣṭ pačanc muḥammad progoqa (араб.)
179b (c. 358) – bāb 'iṭo pačanc muḥammad progoqā (араб.)
180a (c. 359) – bāb haṭā du'ā'i 'u'alajā nā zu-lfaqār šābli nāpišānā (араб.)
180b (c. 360) – bāb haṭā du'ā'i špāsana pac (араб.)
180b (c. 360) – bāb hazā du'ā'i 'azīm (عظيم «Вялікая») būdūr (араб.)

¹⁶³ Значэнне слова не высветленае.

¹⁶⁴ Відавочна, памылкова пачатае і недапісанае слова (невакалізаванае).

¹⁶⁵ Значэнне назвы не высветленае. Імя ўласнае?

- 181a (c. 361) – bāb ʔo jaʃt sadam 'ajatow (араб.)
- 182a (c. 363) – bāb jasli ʔto haʔuju du 'ā'i būdza pac (араб.)
- 182a (c. 363) – bāb ʔto ʔoča bogāʃwā haʔa du 'ā'i pac (араб.)
- 182b (c. 364) – bāb hazā du 'ā'i ʔizba 'an-nūri šariḥ (حزب النور «Хізб света») būdūr (араб.)
- 183a (c. 365) – hazā du 'ā'i būdūr (араб.)
- 183b (c. 366) – bāb haʔi ʔalsim walka ʃpāsanna pac (араб.)
- 184a (c. 367) – hazā du 'ā'i ʃalawāt (صلوات «Малітвы») būdūr (араб.)
- 184b (c. 368) – hazā du 'ā'i būdūr (араб.)
- 185a (c. 369) – bāb hazā du 'ā'i 'abudad (ابدد)¹⁶⁶ ʃpāsana pac (араб.)
- 185a (c. 369) – bāb haʔija 'imonā boʔija ʃpāsana pac 'ināsic (араб.)
- 185b (c. 370) – du 'ā'i 'arši (عرش «Трон») būdūr (араб.)
- 186b (c. 372) – bāb hazā šariḥ du 'ā'i mubārak ǧaflat (مبارك غفلت «Дабраславёная...¹⁶⁷») būdūr (араб.)
- 186b (c. 372) – 'ū haʔaj du 'ā'i samdzaʃat ʔisačaj prozb jaʃt (араб.)
- 187a (c. 373) – hazā du 'ā'i būdūr (араб.)
- 187a (c. 373) – du 'ā'i būdūr ʃpāsana pac 'ināsic (араб.)
- 187b (c. 374) – du 'ā'i būdūr ʃpāsana pac 'inosic (араб.)
- 187b (c. 374) – du 'ā'i būdūr pac 'ipri ʃoba nosic (араб.)
- 188a (c. 375) – bāb haʔū du 'ā'i ʔto budza pac 'ināsic 'od pānā bōǧā lāʃqā mac bandza... (араб.)
- 188b (c. 376) – bāb ʔto bi haʔū du 'ā'i paw... qūlā ʃtralā rahācinā noʔ do jaǧo narʔiʃtāna zwoли boʔaj (араб.)
- 188b (c. 376) – hazā du 'ā'i būdūr (араб.)
- 189a (c. 377) – hazā du 'ā'i būdūr (араб.)
- 189b (c. 378) – bāb ʔto ʔoča ʃtobi hraḥi 'odpūʃčoni bilī... haʔa du 'ā'i pac (араб.)
- 190a (c. 379) – hazā du 'ā'i būdūr (араб.)
- 190a (c. 379) – hazā du 'ā'i sattār (ستار «Той, хто даруе») būdūr (араб.)
- 190b (c. 380) – hazā du 'ā'i būdūr (араб.)
- 191a (c. 381) – hazā du 'ā'i walka ʃpāsana po fārza pac (араб.)
- 191b (c. 382) – 'ū čwārtaq po jaccijū pac (араб.)
- 192a (c. 383) – hazā du 'ā'i būdūr (араб.)
- 192b (c. 384) – hazā du 'ā'i būdūr (араб.)
- 193a (c. 385) – hazā du 'ā'i būdūr (араб.)
- 193b (c. 386) – bāb ʔto bī haʔūju du 'ā'i pri ʃāba nāsiw... niqoli 'ūboʃwā namāja widzac (араб.)
- 193b (c. 386) – bāb proroq jaǧo milosc mūwil (араб.)
- 194a (c. 387) – bāb ʔa du 'ā'i wponʔaq ǧodziša (араб.)
- 194b (c. 388) – bāb hazā du 'ā'i šarīf (شريف «Святая») būdūr (араб.)
- 195a (c. 389) – bāb hazā du 'ā'i būdūr (араб.)

¹⁶⁶ Значэнне слова не высветленае.

¹⁶⁷ На арабскай мове غفلة азначае «няўважлівасць».

195b (с. 390) – *hazā du‘ā‘i ‘al-mubāarak ‘azīm* (المبرك العظيم «Блаславёная. Вялікая») *būdūr* (араб.)

195b (с. 390) – *bāb ḥto bi maw haṭujū du‘ā‘i pac... šahīd būdza* (араб.)

196a (с. 391) – *bāb hazā du‘ā‘i būdūr* (араб.)

196b (с. 392) – *hazā du‘ā‘i būdūr ‘azīm* (عظيم «Вялікая») (араб.)

197a (с. 393) – *bāb hazā du‘ā‘i būdūr* (араб.)

197a (с. 393) – *bāb hazā du‘ā‘i būdūr* (араб.)

197b (с. 394) – *ṭo jaṣṭ zīkar būdūr* (араб.)

197b (с. 394) – *ṭo jaṣṭ zīkar būdūr* (араб.)

198a (с. 395) – *bāb hazā du‘ā‘i ‘amin* (امين «Амін») *būdūr* (араб.)

198b (с. 396) – *bāb ṭo jaṣṭ ṭan tasbiḥ* (араб.)

199a (с. 397) – *bāb ṭo jaṣṭ ḥto bi ṭan tasbiḥ paw po qāzdim namāza...* (араб.)

199b (с. 398) – *bāb haṭi ‘ajat špāc lahajuci* (араб.)

200a (с. 399) – *bāb hazā zīkar būdūr* (араб.)

200a (с. 399) – *hazā du‘ā‘i būdūr* (араб.)

200b (с. 400) – *hazā du‘ā‘i būdūr* (араб.)

201a (с. 401) – *hazā du‘ā‘i mawṭā¹⁶⁸ ‘azza wa-ḡalla ‘al-mubāarak tahlil šarīf* (موط عز وجل المبارك تهال شريف «Той, хто робіць зямлю роўнай, Магутны і Вялікі; блаславёнае Святое ўсхваленне») *būdūr* (цюрк., араб.)

204b (с. 408) – *bāb hazā du‘ā‘i ‘abbāš* (عباص «Абас») *būdūr* (цюрк.)

206b (с. 412) – *bāb ṭā du‘ā‘i walqājo špāsana pac ‘od piṭālniqow wolan bandza...* (араб.)

207b (с. 414) – *bāb hazā du‘ā‘i būdūr* (араб.)

208b (с. 416) – *bāb ṭo jaṣṭ salawāt swātoḡ fātmi* (араб.)

209a (с. 417) – *bāb ḥto ṭā du‘ā‘i paja ‘inosic ‘od piṭālniqow wolan bandza* (араб.)

209b (с. 418) – *bāb haṭā du‘ā‘i špāsana pac ‘ipri šoba nosic* (араб.)

210b (с. 420) – *bāb haṭā... du‘ā‘i ‘ism ‘azīm* (اسم العظيم «Вялікае імя») *būdūr* (араб.)

211b (с. 422) – *bāb hazā du‘ā‘i muṣṭafa* (مصطفى «Выбраны») *būdūr* (араб.)

213a (с. 425) – *hazā du‘ā‘i faḡāzil* (فضائل «Дабрачыннасці») (араб.)

214a (с. 427) – *hazā du‘ā‘i kafan* (كفن «Саван») (араб.)

214b (с. 428) – *hazā du‘ā‘i rasūl* (رسول «Прарок») (араб.)

215a (с. 429) – *hazā du‘ā‘i buzukri* (بذکر «У зікры (?»)») (араб.)

216b (с. 432) – *bāb hazā du‘ā‘i ḡurf* (حرف «Літара») (араб.)

218b (с. 436) – *bāb hazā du‘ā‘i ‘aḡājib ‘astagfir* (اجاب استغفر «Цуды(?). Даруй!»)¹⁶⁹ *būdūr* (араб.)

221a (с. 441) – *ṭā du‘ā‘i... ‘a‘lamu bi ‘ššawābi* (اعلم بالصواب «Той, хто найлепей ведае правільнасць») *du‘ā‘i būdūr* (араб.)

225a (с. 447) – *hazā du‘ā‘i ‘šariḥ... ‘inšā’ ‘allah* (انشاء الله «Калі Алаг пажадае») (араб.)

----- *іншыя почырк:*

¹⁶⁸ Ад арабскага слова *موط* «Той, хто робіць зямлю роўнай». Эпітэт Алага.

¹⁶⁹ Ад арабскага слова *عجائب* «Цуды»? Вельмі верагодна, што малітва мае дзве назвы: «Цуды» і «Даруй». Пры гэтым другая назва («Даруй») з’яўляецца, па сутнасці, першым словам, з якога пачынаецца малітва пасля басмалы.

226a – bāb jasli 'ū balāglowī 'išplāw biwāja... (араб.)

226a – bāb [ʔo] jaṣṭ ẓamowanna 'od rūži (араб.)

227b – bāb haṭo 'od pāṭūšannā dāwāc (араб.)

228a – bāb ʔo jaṣṭ du'ā'i 'od ṣarcā bolanā pic dāwāc (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01, 1–236, 001 арк.]; 152 95 мм. Пагінацыя арк. 2a–225a арабскімі (неёўрапеізаванымі) лічбамі.

Афармленне тэксту: на арк. 1–225 (с. 1–448) тэкст у рамцы (фіялетавае чарніла) 113 63, 115 65 мм. Письмо адным почыркам. Па 13 радкоў на старонцы. На арк. 1a, 226a–228a выкарыстана чорнае і чырвонае чарніла. На 1b–225a (с. 2–447) – чорнае і фіялетавае. Фіялетавым напісанья назвы раздзелаў. Назвы некаторых раздзелаў змешчаныя ў геаметрычных рамках: арк. 100a, 109a, 110a (с. 199, 217, 219) і г. д. Знакі прыпынку ў тэксце ў выглядзе кружкаў (фіялетавае чарніла). На арк. 7b, 8a-b, 87b, 97a, 127a, 150a, 153b, 156a, 160b, 165b, 167b, 169b, 371a, 372a, 178a, 179b (с. 14, 15, 16, 174, 193, 253, 299, 306, 311, 318, 330, 334, 338, 341, 343, 355, 358) застаўкі, а на 126b (с. 252) канцоўка. Кустоды. Папраўкі ў тэксце: арк. 102b, 107b (с. 204, 214). У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай ɔ + *fatha*, а зычны [z] – літарай ʒ. Арк. 229–235 пустыя (без тэксту).

Папера: двух гатункаў: 1) арк. 1–225 (с. 1–448) – без вадзяных знакаў; 2) арк. 226–236 без вяржэраў і панцоў, але з філігранямі. Бачныя фрагменты літарнай групы: «Добрушская фабрика» і лічбаў «1882» і «1896» (Клепиков С. А. 1978. С. 107. № 261). Папера ў пацічках, плямах, вуглы аркушаў забруджаныя. Арк. 163–164 выпадаюць з кніжнага блока. Арк. 10 (с. 19–20) павінны быць паміж арк. 22 і 23 (с. 54–55).

Аправа: з кардону, абцягнутага цёмна-карычневым саф'янам з цісненнем (лініі, паралельныя спінцы, і «адкрэсленыя» ражкі вечкаў). Спінка кніжнага блока знутры аклееная фіялетавай паперай. Блок сшыты на двух шнурах, каптал з паласатай тканіны. На спінцы чатыры несапраўдныя бінцікі. Адстаў аклеены фрагментам аркуша друкаванага выдання на рускай мове (у дарэформеннай арфаграфіі). Верхняе вечка адстае ад блока кнігі. Унутраныя бакі вечкаў і форзац з фіялетавай паперы.

Прыпіскі: на верхнім вечку надрапаны надпіс: «Хамаил 1797 г.».

Паходжанне рукапісу: уладальніцкія запісы: 1) На ўнутраным баку верхняга вечка і на арк. 2a (с. 3) круглая пячатка дыяметрам 33 мм з выявай кнігі і надпісам: «Личная библиотека». Ад рукі ўпісана: «Юсуф Криницкий».

2) На арк. 236a чырвоным чарнілам напісана паралельна спінцы – jaṭoṭ ḥamail prinādlaḗiṭ jusufu 'aliawiṣu krinickomu «*Гэты хамаил належыць Юсуфу Аліевічу Крыніцкаму*» // подпіс // «1981» // «г. Гродно».

3) На арк. 236b уладальніцкі запіс: «Ten Swenty Chamayl należy do Krynickogo Jusufa Aliewicza m. Grodno 1980 rok» і подпіс.

4) На арк. 001 уладальніцкі запіс – jaṭoṭ swanṭi ḥamail prinādlaḗiṭ jusufu 'aliawiṣu krinickomu «*Гэты святы хамаил належыць Юсуфу Аліевічу Крыніцкаму*».

4) На ўнутраным баку ніжняга вечка чорным чарнілам напісана: «1980 Юсуф Алиевич Криницкий г. Гродно». Пад запісам подпіс.

5) На ўнутраным баку спінцы наклееная палоска паперы з друкаваным тэкстам на расійскай мове, паверх якога напісана (вертыкальна): «Криницкий Юсуф 1980».

Набыты 13.12.1988 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі:

Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polskolitewskich. Warszawa: Res Publica Multiethnica, 2000. S. 57. Rukap. № 32.

8. [Хамаіл]

Шыфр: КП 6196.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [не пазней за 1872 г.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадэкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей, а таксама рукапіснага запісу на кнізе.

Змест:

1a – nijjat zā 'ojcā 'inārod 'ojcowŝki (цюрк.)

1a – nijjat dlā wdzančności božaj (цюрк.)

1b – zā muḥammad progoqa jasin pac (цюрк.)

2a – [сура 2:255(256)] (араб.)

2b – [сура 36] (араб.)

8a – [суры 112–114] (араб.)

9a – [сура 1–2:4; 39:53(54)] (араб.)

9b – [малітва] – اللهم ربنا – (араб.)

11a – bāb do ğuslu porondaq (беларус.- пол.)

11a – nijjat do ğuslu (араб.)

12b – bāb do 'abdasu nā'ūqa (араб.)

15b – bāb do mačaṭa priḥodzonec pac (араб.)

16b – bāb nijjat do ŝabāḥu sunnat (араб.)

18a – ʔo jaŝt nijjat do qāmatu (араб.)

18b – nijjat do fārʔajū (араб.)

18b – bāb 'awla namāz (араб.)

18b – nijjat do sunnatu (араб.)

18b – nijjat do fārʔajū (араб.)

19a – bāb nijjat nijjat do 'akindaju (араб.)

19a – bāb 'aḥŝām namāz (араб.)

19b – nijjat do sunnatu (араб.)

19b – bāb jacci namāz (араб.)

19b – nijjat do farʔu (араб.)

20a – nijjat do witrū (араб.)

21a – bāb du'ā'i do wsiḥ namaḥaw (араб.)

23a – nijjat do poŝtū ramazāna (араб.)

23b – 'imān parŝi (араб.)

24a – drūġi 'imān (цюрк.)

24a – *ṣāci 'imān* (араб.)

24b – *čwārṭi 'imān* (араб.)

24b – *pjonṭi 'imān* (араб.)

25b – *bāb nā māhilū rukū pālāžiwši pac* (араб.)

25b – *bāb mālādohā masacā 'abāčiwši pac* (араб.)

25b – *bāb jāq hrom hrimic pac* (араб.)

25b – *bāb čḥnuwši paj* (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–27 арк.]; 165 103 мм. Адсутнічае пачатак і аркушы паміж арк. 1 і 2. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: Тэкставае поле 142 92 мм. На асобных аркушах тэкст у рамцы, намаляванай сінім алоўкам. Па 10–13 радкоў на старонцы. Тэкст адным почыркам карычневым і чырвоным чарнілам. Чырвоным чарнілам напісаныя назвы раздзелаў. Знакі прыпынку ў тэксце ў выглядзе сініх кружкаў. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *و* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *ظ*.

Папера: без вадзяных знакаў. Арк. 1 пашкоджаны, выпадае з кніжнага блоку, краі абарваныя; у арк. 16 і 17 выпаленая (?) дзірка.

Аправа: з кардону, абклеенага паперай у карычнявата-чырвоныя разводы, пацёртая. Спінка скураная. Кніжны блок не прымацаваны да вечкаў.

Прыпіскі: на ўнутраным баку верхняга вечка запіс грамадзянскім шрыфтам: «Эта священная книга принадлежит Александру Дзендевичу 13 Апрель 1872 года» і запісы алоўкам тыпу пробы пяра. На арк. 26b–27a проба пяра (арабскі алфавіт); на арк. 27b – вылічэнні. На ўнутраным баку ніжняга вечка вучнёўскім почыркам па лінейках напісана: «Александръ Дзеноевичъ на татар натарской улицъ ковно Александръ».

Укладка: складзены ўдвая фрагмент абгортчнай паперы (160 200 мм) жаўтаватага адцення; краі абарваныя. На адным баку два падобныя па змесце тэксты па 5 і 8 радкоў. Пачатак аднаго з іх: *bū kitāb badr 'ad-dīn šarīf 'oglī taqī...* (بو کتاب بدرالدین شریف اوغلی تاقی) «Гэта кніга Бадруддына Шарыф-аглы Такы...» (цюрк.).

Паходжанне рукапісу: перададзены 25.03.1986 г. упаўнаважаным па справах рэлігій па Гродзенскай вобласці з Іўеўскай мячэці.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

9. [Хамаіл]

Шыфр: КП 3269.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [пачатак ХХ ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1a – [сура 36: 29/28 – да канца] (араб.)

8b – [малітва]... الله مع تدع ولا (араб.)

9a-10b – [сура 59:17/18–24] (араб.)

— аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)

13a – bāb ʔo jašʔ nālaži wipawši jasin ʔo špāsanna polacāc (цюрк.)

13b – bāb ʔo jašʔ šadaqu 'albo fiṭra dājuči paj (араб.)

14a – ʔo jašʔ šadaqu primūjonc ṭā du'ā'i (араб., беларус.-пол.)

16a – bāb haṭā du'ā'i posla qāždaho namāzu ṭrabā pac (араб.)

17a – prad jadzannam ruki pādnāwši ʔo pac (араб.)

17b – po jadzanū du'ā'i pac (араб.)

18a – gusal brāc (беларус.-пол., араб.)¹⁷⁰

18b – do guslu nijjat (цюрк.)

20a–21b – do 'abdasu nijjat (араб.)

— *аркуш (аркушы) адсутнічае (адсутнічаюць)*

22a – ['abdast] (араб.)

24b – do 'azānū nijjat ʔo jašʔ (араб., цюрк.)

33a – bāb ʔo jašʔ dzawacdzašāṭ 'idzawac 'imon božih (араб.)

37a – bāb šabāh namāz du'ā'i būdur (араб.)

43b – bāb ʔo jašʔ nālaži wipawši jasin ʔo špāsanna polacāc (цюрк.)

44b – bāb 'awla namāz (араб.)

46a – bāb 'akinda namāz (араб.)

47a – bāb 'aḥšām namāz (араб.)

48b – bāb jacci namāz (араб.)

49b – ʔo jašʔ du'ā'i qunūṭ (араб.)

50b–51b – jacci namāz du'ā'i būdur (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01–02, 1–51, 001–004 арк.]; 8° (110 86 мм). Пачатак адсутнічае. Адсутнічае аркуш (аркушы?) паміж арк. 10 і 11, 21 і 22. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкст у рамцы 82 62 мм. Па 7 радкоў на старонцы. Тэкст адным почырмак чорным і фіялетавым чарнілам. Фіялетавым чарнілам напісаны назвы раздзелаў, ключавыя словы, арнамент. Рамка намалёваная фіялетавым (арк. 15a, 18b–22b і г. д.) і чорным (арк. 1a–14b, 15b–18a і г. д.) чарнілам. На некаторых аркушах упрыгожанні ў выглядзе расліннага арнаменту (арк. 1a–b, 8b–9a, 15 і г. д.). Кустоды. На арк. 3b, 7b, 12b, 16b, 21b, 24b кустоды адсутнічаюць. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *o* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *z*.

Папера: без вадзяных знакаў, тонкая, карычняватага адцення, са штэмпелем (20 21 мм) у форме пяцівугольніка з выявай дзвюхгаловага арла: «б. [дзвюхгаловы арол] II / КНЯЗЯ / ПАСКЕВИЧА» (арк. 01, 41, 004). Штэмпель падобны да № 139 (Клепиков С. А. 1959. С. 106). Гэты штэмпель выкарыстоўваўся ў 1900, 1905, 1907, 1913 гг. Папера ў падцёках, плямах; край арк. 51, 002, 004 пашкоджаныя.

Аправа: адсутнічае. Аркушы не прашытыя і не змацаваныя паміж сабой.

Паходжанне рукапісу: перададзены 25.11.1981 г. прыватнай асобай.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

¹⁷⁰ Гэты тэкст уключаны намі ў «Паказальнік тэкстаў, змешчаных у зборніках (кітабах і хамаілах)» у раздзел XII «Парадкі».

10. [Хамаіл]

Шыфр: КП 11532/КС-149.

Назва: дадзена паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных асаблівасцей.

Змест:

1a – [малітва] (цюрк.)

1a – [сура 1] (араб.)

1b – [сура 2:255(256)] (араб.)

2b – [сура 36:6] (араб.)

11a – [суры 112–114] (араб.)

12a – [суры 1–2:4] (араб.)

13a – [малітва]... بِسْمِ اللّٰهِ رَبِّنَا (араб.)

14a–22a – пустыя

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–22 арк.]; 109 87 мм. Пачатак адсутнічае. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 90 76 мм. Па 8 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам чорным чарнілам. Кустоды адсутнічаюць.

Папера: без вадзяных знакаў, тонкая, матавая, карычняватага адцення. Арк. 10 і 13 разарваныя на дзве часткі, фрагменты аркушаў 11 і 12 адсутнічаюць. Папера ў падцёках, плямах.

Аправа: адсутнічае. Аркушы не прашытыя і не змацаваныя паміж сабой.

Укладка: іншым почыркам (1 арк. 90 43).

1a – bāb ṣdomu wiḥodzači paj (араб.)

1a – bāb ṣiḥnūwši paj (араб.)

Паходжанне рукапісу: набыты 07.08.1990 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

11. [Хамаіл]

Шыфр: ЧЗ 1816

Назва: дадзена паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест:

1a – dā mumbaru priḥodzači paj (араб.)

1a – nā parši ṣtūpan ṣtūpiwši paj (араб.)

1a – nā drūhi ṣtūpan ṣtūpiwši paj (араб.)

1a – nā ṣšaci ṣtūpan ṣtūpiwši paj (араб.)

1b – nā mumbar 'uḏiṣowši paj (араб.)

1b – ḥuṭb[a] ḡama'a namāz (араб.)

4a – zikar po ḡum'a namāza paj (араб.)

6a – po 'ajaca du'a'i (араб.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–6 арк.]; 171 105 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

13. [Хамаіл] (фрагмент)

Шыфр: НД 8058.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Змест: тэксты, звязаныя з пахавальным абрадам (араб., пол.).

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1 арк.]; 150 98 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 123 6 8 мм. Па 14 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам чорным і чырвоным (малінавага адцення) чарнілам. Чырвоным чарнілам вылучаныя назвы раздзелаў, надкрэсліванні. Знакі прыпынку ў выглядзе чырвоных кружкаў. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *ɔ* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *ʒ*.

Папера: без вадзяных знакаў, у сінюю лінейку; у падцёках, пашкоджаная жучком. Аркуш надарваны. Засталіся сляды згібаў.

Аправа: адсутнічае.

Паходжанне рукапісу: перададзены 22.10.2003 г. прыватнай асобай.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

14. [Табліца]

Шыфр: КП 4736.

Назва: дадзеная паводле знешняга выгляду, функцыянальнага прызначэння і зместу.

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Колькасная характарыстыка: аркуш 590 420 мм.

Змест: назва тэксту: *rajta 'ati 'ajati 'ū modliṭwāḥ qāzdi 'ajat ṣparawodam*. Змяшчае 12 цытат з Карана на арабскай мове з падрадковым перакладам на расійскую мову Саблукова¹⁷¹ транслітараваным арабскімі літарамі: 1) сура 25:74; 2) 2:201(197); 3) 7:23(22); 4) 25:65(66); 5) 3:191; 6) 40:1–2; 7) 45:36–37(35–36); 8) 60:4–5; 9) 2:127–128(121–122); 10) 3:147(141); 11) 14:40(42); 12) 2:127(121); 40:17, 40:3(2).

Афармленне тэксту: 37 радкоў. Письмо чорным, сінім і чырвоным чарнілам. Знакі прыпынку ў выглядзе кветак. Галосны [o] пазначаны літарай *ɔ* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *ʒ*.

Паходжанне рукапісу: перададзена 30.03.1984 г. выканаўчым органам рэлігійнага аб'яднання мусульман г. п. Іўе.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

15. [Табліца]

Шыфр: НД 3129.

Назва: дадзеная паводле знешняга выгляду, функцыянальнага прызначэння і зместу.

¹⁷¹ Корань / пер. съ араб. яз. Г. С. Саблукова. 3-е изд. Казань. 1907.

Дата перапіскі: [канец XIX – пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных і палеаграфічных асаблівасцей.

Колькасная характарыстыка рукапісу: аркуш 463 325 мм у драўлянай рамцы (495 360 мм).

Змест: 'oḡagāma 'orjānṣṭwa 'oḡāncāḥ 'o'igrāḥ rūznih ḡliḥ... (беларус.- пол.).

Афармленне тэксту: 21 радок. Выкарыстанае чорнае і чырвонае чарніла. Знакі прыпынку адсутнічаюць. Галосны [o] пазначаны літарай *o* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *z*.

Паходжанне рукапісу: перададзены 30.03.1984 г. выканаўчым органам рэлігійнага аб'яднання мусульман г. п. Іўе.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

Дадатак 1. Рукапісы ўсходняга паходжання ў калекцыі Гродзенскага дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі

Два рукапісы, якія захоўваюцца ў ГДМГР, не належаць непасрэдна да рукапіснай спадчыны беларускіх татарараў.

Першы – Каран КП 4737 быў напісаны не на тэрыторыі Беларусі, а ў Турцыі або Крыме. Гэта вынікае як з асаблівасцей почырку, так і з афармлення рукапісу. Аднак аправа (другасная), відавочна, была зробленая ў Беларусі. Гэты рукапіс быў перададзены ГДМГР выканаўчым камітэтам рэлігійнага аб’яднання мусульман г. п. Іўе ў 1984 г. разам з апісаным вышэй Каранам КП 4738.

Другі рукапіс быў набыты музеем у прыватнай асобы ў 1987 г. Звесткі пра тое, дзе рукапіс быў набыты згаданай асобай, адсутнічаюць. Гэты рукапіс нагадвае хамаіл. Ён змяшчае малітвы на арабскай мове. Але ў ім адсутнічаюць тэксты-глумачэнні на беларускай і/або польскай мовах. Замест іх прысутнічаюць тэксты на адной з дагестанскіх моў (гл. апісанне рукапісу).

Такім чынам, хоць Каран КП 4737 і ўзнік па-за межамі Беларусі, ён выкарыстоўваўся татарамі Іўя. Што датычыцца другога рукапісу, то ён, верагодна, паходзіць з Паўночнага Каўказа (гл. далей апісанне рукапісу). Аднак мы не можам сцвярджаць гэта з поўнай упэўненасцю, як не можам цалкам выключыць удзел паўночнакаўказацаў у этнагенэзе татарараў былога ВКЛ. Таму было вырашана ўключыць гэты рукапіс у Дадатак¹⁷².

1. [Каран]

Шыфр: КП 4737.

Назва: дадзеная паводле зместу.

Дата заканчэння перапіскі: 1279/1862–1863 г. Указаная ў калафоне перапісчыка (арк. 260b).

Месца перапіскі: [Крым?].

Перапісчык: سليمان الرشدي من تلاميذ السيد محمد الحلمي (Сулейман Ар-Рушдзі з вучняў ас-сайіда Мухамада аль-Хільмі). Імя ўказанае ў калафоне перапісчыка на арк. 260b.

Змест:

1a – суры 4:34(38) – 114 (араб.).

260b – калафон: كتبه اضعف الكتاب والتراب لاقدام المساكين سليمان الرشدي من تلاميذ السيد محمد الحلمي – حامد الله تعالى السنة ١٢٧٩

¹⁷² Рукапісы ўсходняга паходжання былі ўключаныя ў літоўскі каталог. Гл.: Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. Рукап. № 1, 7, 17, 27, 37, 43, 49.

беднякоў, Сулейман Ар-Рушдзі з вучняў ас-сайіда Мухамада аль-Хільмі(?)...які ўсхваляе (?) Алага Высокага. Год 1279» (араб.).

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01, 1–260, 001 арк.]; 165 105 мм. Па 10 аркушаў у сшытку: 1(8), 2–8 (10), 9 (8), 10–14 (10), 15 (12), 16–18 (10), 19 (9), 20–25 (10), [2 арк. устаўныя], 26 (11). Пачатак адсутнічае.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 114 x 60, 113 x 82 мм. Тэкст у прамавугольных рамках. Залатая паласа ў абрамленні 2-х чорных ліній. Па 15 радкоў на старонцы. Письмо адным почыркам. Выкарыстана чорнае і чырвонае чарніла. Назвы сур не ўказаныя. Канцы аятаў пазначаныя залатым кружком. На палях паказаны падзел на хізбы (حزب): 2b, 7b, 11b і г. д. і паловы (نصف): 5a, 14a, 24a і г. д. Пачынаючы ад суры 94 і да канца насупраць першага аята кожнай суры на палях напісана أكبر الله. На палях ёсць таксама папраўкі (арк. 2b, 16a, 35a і г. д.) і ўпрыгожанні ў выглядзе кветак (арк. 9a, 19a, 29a і г. д.).

Папера: без вадзяных знакаў. Пашкоджаныя ражкі арк. 19, 21, 179. Многія аркушы пашкоджаныя і падклееныя. На арк. 6b і 7a тэкст пашкоджаны, таму што аркушы былі склееныя.

Аправа: другая – кардон, абклеены шэрай паперай з чорным узорам. Аркушы падшытыя непасрэдна да спінкі. Ражкі абцягнутыя чорным палатном. Аправа самаробная, прымітыўная. Форзацы прыклееныя, з двух аркушаў белага паперы. На ніжнім форзацы бачная палоска белага тканіны паміж двума аркушамі форзаца. Сшыткі змацаваныя бэзавай (магчыма, першапачатковае шыццё) і белага (больш позняе змацаванне) ніткамі.

Паходжанне рукапісу: перададзены 30.03.1984 г. выканаўчым органам рэлігійнага аб'яднання мусульман г. п. Іўе.

Бібліяграфічны спасылкі: адсутнічаюць.

2. [Малітоўнік]

Шыфр: КП 8164.

Дата перапіскі: [пачатак XX ст.]. Меркаваны час перапіскі вызначаны на падставе кадыкалагічных асаблівасцей.

Змест:

1a – [сура] 2:255(256); 3:18(16) (араб.)

1b – [сура] 3:26(25) (араб.)

2a – [сура] 1 (араб.)

2b – [сура] 36 (араб.)

18a – [малітва]...صدق مولان لعطي (араб.)

19b – [суры] 112–114 (араб.)

21b – [малітвы]...اللهم اعطيني كتابي (араб. з тлумачэннямі на цудахарскім дыялекце даргінскай мовы)¹⁷³

25a – [сура] 3:26(25)–27(26) (араб.)

25a – [сура] 30:17(16)–19(18) (араб.)

¹⁷³ Мова прыпісак ідэнтыфікаваная як цудахарскі дыялект даргінскай мовы супрацоўнікамі Інстытута гісторыі, археалогіі і этнаграфіі Дагестанскага навуковага цэнтра: А. А. Ісаевым і Д. М. Маламагамедавым

27а – [малітвы]... اللهم هديني (араб. з тлумачэннямі на цудахарскім дыялекце даргінскай мовы)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [1–32 арк.]; 109 82 мм, 105 85 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкставае поле 92 75 мм, 95 70 мм. Тэкст адным почыркам (за выключэннем арк. 27) чорным чарнілам; на арк. 2б–3а – фіялетавым. На старонках пераважна па 5 або 6 радкоў. Арк. 27 напісаны іншым почыркам чорным чарнілам па 6–8 радкоў на старонцы. Старонкі 7б, 21а, 26б без тэксту. Некаторыя аркушы перастаўленыя (тэкст на арк. 25а працягвае тэкст арк. 1б). Кустода (толькі на арк. 21б).

Папера: карычняватага адцення, без вадзяных знакаў у падцёках і плямах. Краі аркушаў абарваныя. Асобныя аркушы (9, 16, 28) надарваныя. Фрагменты аркушаў 10, 17 адсутнічаюць. Аркушы 27–32, а таксама ўнутраны бок ніжняга вечка пашкоджаны жучком.

Аправа: фанера, абклееная паперай. Унутраныя і знешнія бакі абодвух вечкаў абклееныя часткамі аркушаў літаграфічнага выдання 1909 г. з фрагментамі касыды Аль-Бусіры (1211–1294 гг.) «Аль-Бурда» на арабскай мове з падрадковым перакладам на лакскую мову¹⁷⁴. Знешнія бакі таксама пакрыты нейкім саставам (мучным клейстарам?). Спінка кніжнага блока абцягнутая палоскай чорнай тканіны (палатна?). Тканіна прашытая белымі і чорнымі ніткамі, якія змацоўваюць аркушы. Аправа ў белых плямах (мучнога клейстара?).

Прыпіскі: на арк. 26а напісаны імя Мухамад ібн Хідрульхаджадж (محمد ابن حضر الحجاج) без вызначэння характару адносін да тэксту (перапісчык, уладальнік?).

Паходжанне рукапісу: набыты 28.12.1987 г. у прыватнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

¹⁷⁴ Гарджамат касидат ал-Бурда. Перев. Хаджимурад из Цыйша, 1909. Гл.: Каталог печатных книг и публикаций на языках народов Дагестана (дореволюционный период) / сост. А. А. Исаев Махачкала, 1989. С. 121.

КАТАЛОГ КАЛЕКЦЫІ БЕЛАРУСКАГА ДЗЯРЖАЎНАГА ЎНІВЕРСІТЭТА КУЛЬТУРЫ І МАСТАЦТВАЎ

Хамаіл

Шыфр: РФ. Беларусіка. Інв. № 329987.

Назва: назва паказаная ў выглядзе ціснення на верхнім вечку.

Дата заканчэння перапіскі: 1897 г. Дата ўказаная ў выглядзе ціснення на верхнім вечку аправы («1897») і пацвярджаецца кадыкалагічнымі і арфаграфічнымі асаблівасцямі рукапісу.

Змест:

1a – bāb fiṭra ṣadaḡu pšijofši ṭā du‘ā’i pac (араб.)

5a – bāb ṭo jaṣṭ rajaṣṭ nā čṭardzasca j[a]s[inaw] (беларус.-пол.)

6b – bāb dlā wdzančnoscі bożaj nijjat (цюрк.)

7a – bāb zā muḡammad proroqā nijjat (цюрк.)

7b – bāb zā fšišṭaq mizār nijjat (цюрк.)

8a – bāb zā baṣpoṭomna dūši nijjat (цюрк.)

8a – bāb zā fšišṭka ṣwa dūši nijjat (цюрк.)

8b – bāb zā ‘allah riṣāsi ‘ūčün nijjat (цюрк.)

9a – bāb ṭo do qaždaḡo jasinu nijjat (цюрк.)

9a – [сура 1] (араб.)

9b – [сура 2:255(256)] (араб.)

10a – [сура 36] (араб.)

15a – [сура 59:17(18)–24] (араб.)

15b – [суры 112–114] (араб.)

16a – [сура 1–2:1–4; 39:53(54)] (араб.)

17a – [малітва] – اللهم ارزقنا (араб.)

17b – [малітва] – اللهم ارزقنا (араб.)

19a – bāb jasin wipawši ṭo pac (араб.)

19a – bāb pšad jadzannam ṭo pac (араб.)

19b – bāb pūzni jadzana ṭā du‘ā’i pac (араб.)

19b – bāb nā bājṛām pšad jadzannam pac (араб.)

20a – bāb nā bājṛām po jadzannu pac (араб.)

20a – bāb nā pominqāḡ po jadzannu pac (цюрк.)

21a – bāb qurbān poṭṛawī jadzonnac pac (цюрк.)

21b – bāb nā ‘ofjarā ržnonc pac (цюрк.)

22a – bāb qurbān ržnonc pac (цюрк.)

- 22b – bāb ṣabāḥ namāẓ (цюрк., беларус.-пол., араб.)
27a – ʔo jaṣṭ ṣabāḥ namāẓ du 'ā'i (араб.)
35b – ʔo jaṣṭ 'īmān du 'ā'i (араб.)
35b – ʔo jaṣṭ 'īmān walkij рас (араб.)
35b – ʔo jaṣṭ du 'ā'i 'ahdinām (عهدنام «Дамова») būdūr (араб.)
38b – bāb tawba du 'āsini (цюрк.)
40a – bāb 'awla namāẓ (араб.)
40b – bāb 'akinda namāẓ (араб.)
41a – bāb 'aḥšām namāẓ (араб.)
41b – bāb jaccī namāẓ (араб.)
42a – bāb ʔo jaṣṭ prosbā parwāho tarāwiḥu (цюрк. з перакладам на беларус.-пол.)
47a – bāb ʔo jaṣṭ qadir noci prozbā (цюрк.)
50b – bāb prāščālnājā du 'ā'i (цюрк. з перакладам на беларус.-пол.)
54b – bāb tarāwiḥ namāẓ (беларус.-пол., араб.)
55b – bāb fiṭra ṣadaḡu wzolši paj (араб.)
55b – bāb ʔo munaḡāt (منجات «Размовы») du 'ā'i (цюрк.)
60a – bāb požondāq do fitrajnāho bājramu (беларус.-пол., араб., цюрк.)
69a – bāb qurbān bājram... ʔan 'ajat рас (араб., беларус.-пол.)
73b – bāb ḡum'a namāẓ (беларус.-пол., араб.)
82a – bāb ʔo ḥuṭba muḥarramā masoncā (араб.)
83a – bāb ḥuṭba ṣafarā (араб.)
84a – bāb ḥuṭba rabi'u 'al-'awwalā masoncā (араб.)
85b – bāb ḥuṭba rabi'u 'al-'aḥirā masoncā (араб.)
86b – bāb ḥuṭba ḡamāza 'al-'awwalā masoncā (араб.)
87b – bāb ḥuṭba ḡamāza 'al-'aḥirā masoncā (араб.)
89a – bāb raḡabā masoncā ḥuṭba (араб.)
90a – bāb ḥuṭba ša'bānā masoncā (араб.)
91a – bāb ḥuṭba ramazānā masoncā (араб.)
92b – bāb ḥuṭba šawwālā masoncā (араб.)
93b – bāb ḥuṭba zī 'al-qa'adda masoncā (араб.)
95a – bāb ḥuṭba zī 'al-ḥaḡḡa masoncā (араб.)
96b – bāb ʔo ḥuṭba poṣṣadna (араб.)
97b – bāb ʔo ḥuṭba poṣṣadna (араб.)
98b – bāb ʔo ḥuṭba ḥaṭim poṣṣadna (араб.)
100a – bāb mačaṭ poswancāc... (беларус.-пол., араб.)
102a – bāb wadzca musulmāna 'iḡ širāṭ moṣṭ bārzo ṭrudni (беларус.-пол., араб.)
102b – bāb 'ašura bājram namāẓ (беларус.-пол., цюрк., араб.)
109b – bāb požondāq do muḥammadi 'al-nabiḡu namāẓu (беларус.-пол., цюрк., араб.)
117a – bāb ʔo mālim dzacam 'azān рас (цюрк., беларус.-пол., араб.)
119a – bāb sunnat mālcām dāwāc (беларус.-пол., цюрк., араб.)
119b – bāb nijjat do nikāḡu (араб., беларус.-пол.)
123b – ʔo jaṣṭ nijjat do nikāḡu (цюрк., араб., беларус.-пол.)

127b – bāb ḥto ḥca 'aḥratācśa (беларус.-пол., цюрк., араб.)

127b – bāb ḥto do 'aḥratāna (цюрк.)

130a – bāb dzalam dāwnajšim qālifow (беларус.-пол.)

132b – bāb ḥto jaṣṭ zikar ḥikmat (حکمت «Мудрасць») budūr (цюрк.)

135b – bāb ḥa du'ā'i 'ū 'alajā swantaḡo nā zulfiqāru (беларус.-пол., араб.)

136a – bāb zziraci ṣḥodzonc ḥto rac (араб.)

136b – bāb ḥto jaṣṭ zikar ḥikmat (حکمت «Мудрасць») budūr (цюрк.)

Колькасная характарыстыка рукапісу: [01, 1, 2–4 (пустыя), 5–138, 139–142 (пустыя), 001 арк.]; 170 105 мм. Пагінацыя і фаліяцыя адсутнічаюць.

Афармленне тэксту: тэкст у прамавугольных рамках (135 64 мм). Выкарыстана чорнае і чырвонае (малінавага адцення) чарніла. Чырвоным чарнілам напісаны назвы раздзелаў, надкрэсліванні, намалёваныя кружкі (вялікія кропкі), рамкі, табліца. На старонках па 13 радкоў. На старонцы 1а – 8 радкоў. Кустоды. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай *o* + *fatha*, а зычны [z] – літарай *z*.

Папера: рудавага адцення, без вадзяных знакаў, у плямах, падцёках. Ражкі аркушаў забруджаныя.

Аправа: з кардону, абцягнутага шэрай тканінай. Спінка з чорнай скуры. На верхнім вечку цісненне: «Хамаіль 1897».

Паходжанне рукапісу: набыты ў 2008 г. у кнігарні «Веды».

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

КАТАЛОГ КАЛЕКЦЫИ МУЗЕЯ ГІСТОРЫИ КЛЕЧЧЫНЫ

Каран

Шыфр: КП 333.

Назва: указаная ў калафоне перапісчыка.

Дата заканчэння перапіскі: 3 сафара [1233] / [12 снежня] 1817 г.; указаная ў калафоне перапісчыка. У прыпісцы грамадзянскім пісьмом на апошняй старонцы ўказаны толькі год – «1817»¹⁷⁵.

Перапісчык – Абрагам Муськевіч (?) (так у 2-й частцы калафона) або Ібрагім Міськевіч (?) (так у прыпісцы грамадзянскім пісьмом на апошняй старонцы).

Змест:

[1a] – 'allahu 'aḥad warasūluhu muḥammad (الله احد ورسوله محمد «Алаг адзін і пасланнік Яго – Мухамад») ḡa'far ṣādiq mūwil... (араб., цюрк., араб.)

[3a] – [суры 1–114] (араб.).

[?] – qur'ān ḥatīm dārawši ḥaḥa du'a'i raj (араб., цюрк.)

[?] – bāb ḥto qur'ān ḥatīm wiraḗa... (беларус.-пол.)

[?] – [калафон]. Тэкст складаецца з дзвюх частак, размешчаных на адной старонцы, але аддзеленых адна ад адной гарызантальнай лініяй:

- 1) 'isūf 'ibnu 'ibrahīm miskawiḥ 'aziz ṣarīf qur'ān kalām 'allahu 'azīm fī ṣaḥri ṣafār fī jawm sab' ḡam' kūn 'isa bnī 'alajhī 'as-salām¹⁷⁶ «*Ісуф ібн Ібрагім Міськевіч дарэгі, святы Каран, слова Алага Мугутнага, у месцы сафар, у дзень сем*¹⁷⁷, *дзень сходу*¹⁷⁸; *Ісы, сына*¹⁷⁹, *мір яму!*»¹⁸⁰

¹⁷⁵ У 2-й частцы калафона ўказаны год паводле хрысціянскага летазлічэння (1817), а таксама месяц і дзень месяца паводле ісламскага календара (3 сафара). 3 сафара 1233 г. прыпадае на 13 (1) снежня 1917 год. Аднак гэта субота, а ў 1-й частцы калафона згадваецца пятніца (гл. заўвагу 178). З другога боку, калі ў ісламскім свеце даволі свабодна вырашалася, колькі дзён будзе ў тым ці іншым месяцы (29 або 30), ваганне ў адзін дзень непазбежнае. Перапісчык мог лічыць, што 12 снежня (30 лістапада) 1817 г. прыпадае на 3 сафара.

¹⁷⁶ Тэкст амаль невакалізаваны.

¹⁷⁷ Няясна, маецца на ўвазе дзень месяца ці дзень тыдня?

¹⁷⁸ Г. зн. пятніцу?

¹⁷⁹ Можа быць, Іса сын [Мар'ям]. Так, напрыклад, у Каране 2:87(81). Прычына, чаму тут наогул згаданае імя Ісы/Ісуса, крыецца ў намеры перапісчыка напісаць дату паводле хрысціянскага календара.

¹⁸⁰ Адсутнасць у 1-й частцы калафона дзеяслова «напісаў/перапісаў» або «набыў/купіў» не дазваляе адназначна ахарактарызаваць гэты тэкст: калафон або ўладальніцкі запіс? Апошні варыянт тым больш верагодны, што Ісуф ібн Ібрагім Міськевіч можа быць сынам згаданага ў наступнай частцы Абрагама Муськевіча/Ібрагіма Міськевіча. Параўн. калафон да Карана КП 4738/КС-148 з калекцыі ГДМГР, дзе таксама адсутнічае дзеяслоў.

- 2) pišāni tan qur'ān w roqu ṭisonc 'osimṣaṭ samnāṣṭim masaca ṣafāra dnā ṭracaḡo zāqončono pišāc 'abrhiām muskawič 1817 «*Написаны гэты Каран у годзе тысяча васемсот сямнаццатым. У месяцы сафар, дня трэцяга закончана напісанне. Абрагам Муськевіч. 1817*»¹⁸¹.

Колькасная характарыстыка рукапісу: [342 арк.]; 4° (205 155 мм).

Афармленне тэксту: тэкст некаторых аркушаў у пачатку і ў канцы рукапісу ў прамавугольных рамках (147 114; 166 123 мм). Выкарыстана карычневае і чырвонае чарніла. Чырвоным чарнілам напісаны назвы сур, ключавыя словы, знакі прыпынку. На старонках па 15 радкоў. Кустоды. На палях пазначаны падзел на джузы (الجزء), хізбы (حزب) і дзясяткі عشر «дзесяць». На палях таксама пазначана, пры чытанні якіх аятаў патрабуецца або рэкамендуецца пакланіцца: سجد فرض. У беларуска-польскіх тэкстах галосны [o] пазначаны літарай و + *fatha*, а зычны [z] – літарай ظ.

Папера: тоўстая, шурпатая, шэрага адцення; з вяржэрамі, панцозо і філігранямі ў форме герба: «Мядзведзь з сякерай у картушы» («Герб Яраслаўля»), літар «ЯМГ» або «ЯМТ» на згібе і лічбаў «1810». Параўнай: Клепиков С. А. 1978. С. 191. № 1074.

Аправа: з кардону, абцягнутага скурай. У цэнтры цісненне ў выглядзе расліннага арнаменту.

Прыпіскі: на апошняй старонцы запіс грамадзянскім пісьмом: «Писаль курань Ибрагимъ Миськевичъ 1817 года. Сія книга принадлежит Асману Сюлеймановичу Александровичу».

Укладка: 1 аркуш (фрагмент іншага Карана?): сура 78:1–35 (араб.).

Паходжанне рукапісу: рукапіс перададзены 5 кастрычніка 1979 г. прыватнай асобай.

Бібліяграфічныя спасылкі: адсутнічаюць.

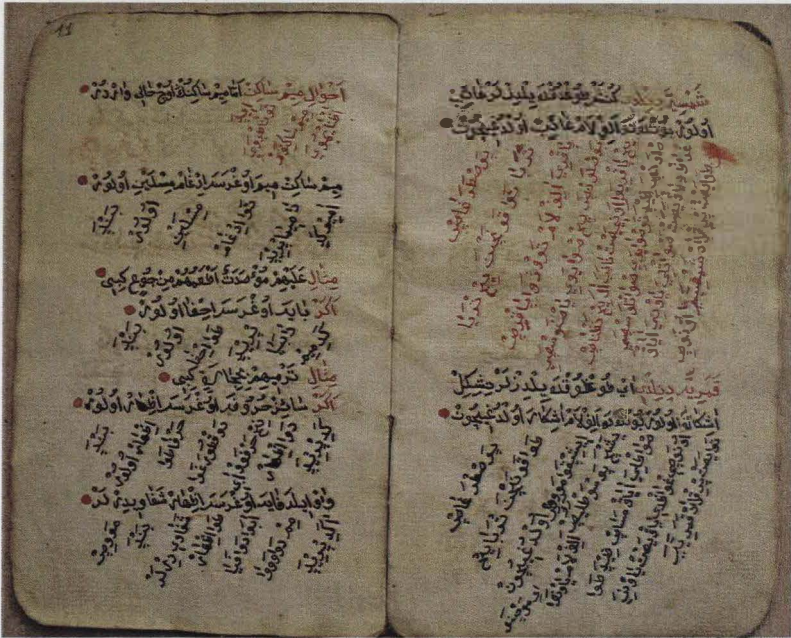
---

¹⁸¹ Пастаноўка імя ўласнага ў назоўным склоне: «Абрагам Муськевіч» таксама не дае права адназначна разглядаць гэтае імя як імя перапісчыка, а не, напрыклад, уладальніка, нягледзячы на прыпіску на апошняй старонцы, дзе перапісчыкам проста названы «Ібрагім Миськевіч», таму што гэтая прыпіска можа быць толькі недакладнай інтэрпрэтацыяй калафона адным з уладальнікаў.

CNB П16-18(Ср2), f. 247б–248а > ЦНБ НАН Беларусі. Тэфсір. Шыфр П16–18(Ср2), арк. 247б–248а

СНВ П16-18НРЗ(Р98), f. 10b–11a > ЦНБ НАН Беларусі. Тэджвід. Шыфр П16–18НРЗ(Р98), арк. 10b–11a

СНВ П16-18НРЗ(Р98), f. 11b–12a > ЦНБ НАН Беларусі. Тэджвід. Шыфр П16–18НРЗ(Р98), арк. 11b–12a.

CNB П19-20Нр14(P259), f. 2b > ЦНБ НАН Беларусі. Каран. Шыфр П19-20Нр14(P259), арк. 2b

CNB П19-20Нр14(P259), f. 3a > ЦНБ НАН Беларусі. Каран. Шыфр П19-20Нр14(P259), арк. 3a

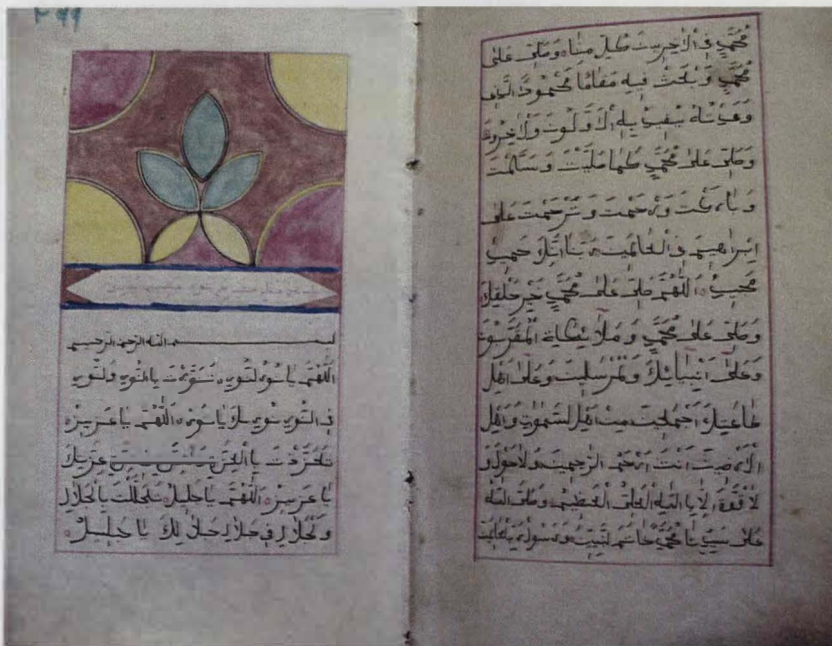
CNB П19-20Нр15(P402), f. 1b-2a > ЦНБ НАН Беларусі. Хамаіл. Шыфр П19-20Нр15(P402), арк. 1b-2a

HDMHR КП 9234(КС-121), f. 126b–127a (252–253) > ГДМГР. Хамаіл. Шыфр КП 9234(КС-121), арк. 126b–127a (252–253)

HDMHR КП 9234(КС-121), f. 150a (298–299) > ГДМГР. Хамаіл. Шыфр КП 9234(КС-121), арк. 150a (298–299)

بَدْوَر	بِرَكْر
<p>سَدَوْر اَدْمَقْلُ جَلْفِ وِجِيَه دَو شَا سِجَالَا وَيِي نَحْطُ بِيْرِيُونَا طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ صَفِيْبِيَا لَهْ وَاوَدَلَفْ عَدِيْبَلْ تَلْتَلْت اَو مَلَا بِيَهْ طَرِيْبَا نَحْطُ بِيْبِيَا وَيِيُونَا طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ اَو مَتَا طَبِ جَا مَهْ بِيْرِيَهْ نَحْطُ طَلَبْ مَهْ بِيَهْ سَدَا طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ بِيْرِيَا جَلْبَلْ نَحْطُ طَلَبْ بِيْرِيُونَا لَقَا طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ</p>	<p>اَيَّ صَعِيْقَا اَدْمَهْ جَا نْ كَلَسْمَ سَدَدَتْ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ نَجَا اُوْرُوْمَهْ بِيْشَا مَسَتْ سَتْ اَو لَكْرَتْ قَلْبِيْمَرْ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ اَجْرُوْمَهْ طَلَقُو سَكْلَا كَلْمَهْ جَا نْ بِيْلَعْمَرْ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ جَدْمَهْ يَا نْ حَا نْ مَلَا نْ كَلْمَهْ طَبِ اَو لَمَدَا اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ</p>

HDMHR ЧЗ 1814, f. 140b > ГДМГР.
Хамаіл. Шыфр ЧЗ 1814, арк. 140b

141a	
<p>بَدَا بِيْرِيَا نَحْطُ بِيْرِيَا سَدَوْر سَدَوْر اَو تَرِيْمَا طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ نَحْطُ بِيْرِيَا سَدَوْر طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ اَو كَلْمَهْ بِيْرِيَا وَا جَا مَهْ نْ مَهْ وَا لَقَا نَحْطُ طَلَبْ مَهْ بِيَهْ سَدَا طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ اَو جَمْعُوْمَهْ بِيْرِيَا سَدَوْر نَحْطُ سَقِيْبِيَهْ سَدَا طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ طَلَقُو بَعْمَ</p>	<p>كَلْمَهْ لَرِيَا فَرِيَا شَقْرَهْ اَفْرِيْمَهْ دَرِيَا نْ وَا مَهْ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ اَرْحَا نْ نْ بِيْجِيَهْ مَشْرِيْفَهْ لَرِيَا مَهْ كَلْمَهْ مَهْ وَا مَهْ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ اَلْتِيَا مَهْ بِيْرِيَا وَا مَهْ لَقَا كَلْمَهْ يُو دَا مَهْ اَو لَمَدَا اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ مَهْ تَرِيَا نْ اَجْنَدَا يَانَدَهْ سَدَا كَلْمَهْ جَرِيَهْ وَا مَهْ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ اِلَّا اَللهُ جَدْمَهْ يَا نْ حَا نْ مَلَا نْ</p>

HDMHR ЧЗ 1814, f. 141a > ГДМГР.
Хамаіл. Шыфр ЧЗ 1814, арк. 141a

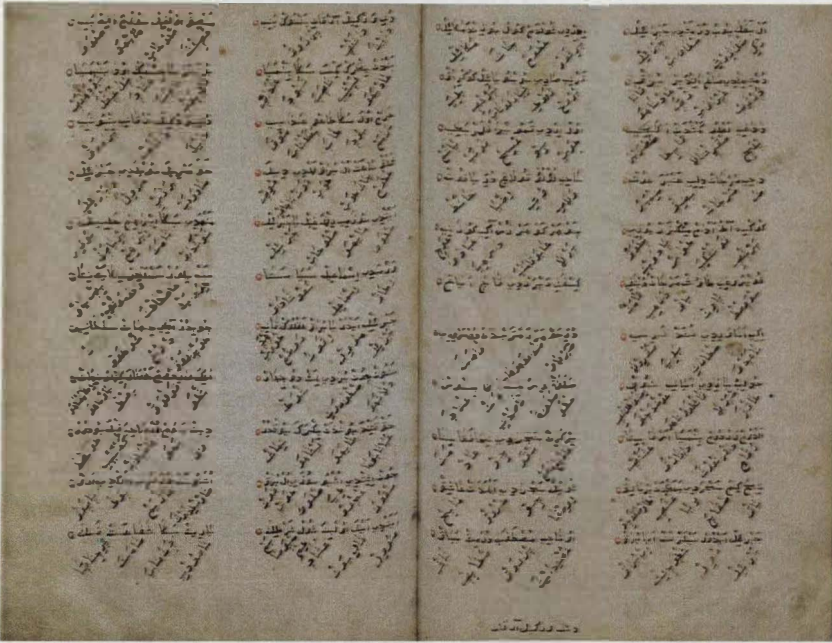

Image00003 > НББ. Кітаб. Шыфр ІН//58К(026), арк. 86б–87а

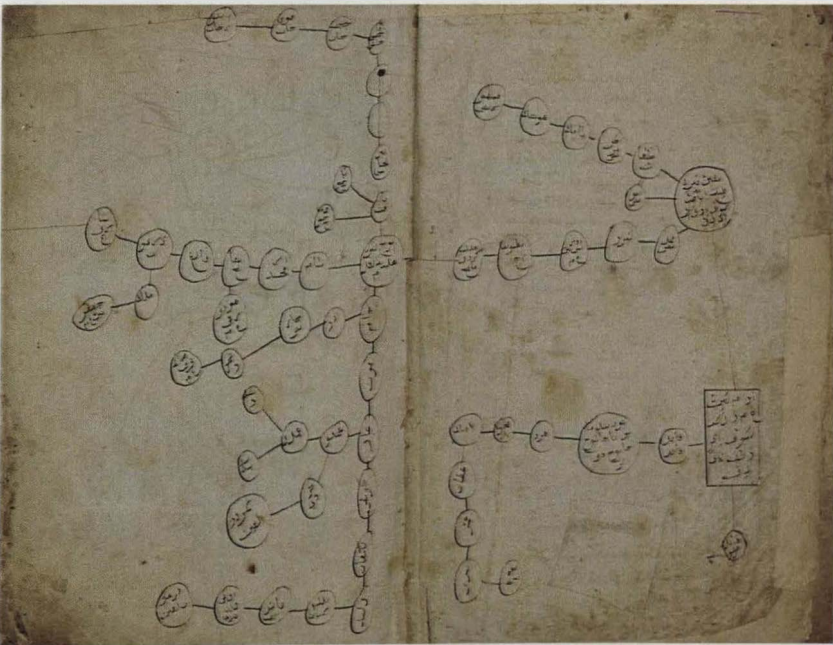

Image00004 > НББ. Кітаб. Шыфр ІН//58К(026), арк. 1б–2а

ПАКАЗАЛЬНІК ТЭКСТАЎ, ЗМЕШЧАНЫХ У ЗБОРНІКАХ (КІТАБАХ І ХАМАІЛАХ)

Тэксты размеркаваныя па тэматычных раздзелах. Унутры раздзелаў яны размешчаныя ў алфавітным парадку, аднак тэрмін *bāb* «раздзел», указальныя займеннікі *haḏī, ḥan, hazā* (араб. «гэты») і г. д., польская канструкцыя «to jest» і слова, якое ўказвае на жанравую прыналежнасць тэксту (напрыклад, «дуа» ў раздзеле «Дуа», «нійет» у раздзеле «Нійеты» і г. д.), не ўлічваюцца.

Да таго ж, у большасці раздзелаў пры размяшчэнні тэкстаў у алфавітным парадку ўлічваліся толькі ключавыя словы (яны вылучаныя паўтлустым шрыфтам). Зразумела, што пры вылучэнні ключавых слоў немагчыма было пазбегнуць суб'ектыўнасці, але гэта, на наш погляд, быў найлепшы з магчымых варыянтаў вырашэння праблемы. Інакш варыянты аднаго і таго самага тэксту маглі апынуцца ў розных месцах толькі, напрыклад, з прычыны іншага парадку слоў.

Немагчыма было пазбегнуць суб'ектыўнасці і пры вызначэнні жанравай прыналежнасці некаторых тэкстаў. Напрыклад, цяжка было правесці мяжу паміж тэкстамі дыдактычнага і рытуальнага характару, таму што выкананне таго ці іншага рытуалу часта разглядаецца як добры ўчынак, за які верніка чакае ўзнагарода. Тым не менш, мы спадзяёмся, што гэты паказальнік дапаможа даследчыкам беларуска-татарскіх рукапісаў у працы.

Алфавітны парадак знакаў транслітарацыі:

a (ā), b, c, č, d (ḏ), f, ġ, ĝ, h (ḥ), i (ī), k, l, m, n, o, p, q, r, s (ṣ, ś), š, t(t), u (ū), w, z(z), z(ż), ž (знакі ' і ' не ўлічваюцца)

I. Фрагменты Карана

а) Асобныя суры:

[Сура 1] (араб.): P98 – 3b; P256 – 10a; P257 – 8b; P403 – 9b /c. 36/, 28b /c. 74/; 11Pк718 – 15a; 11Н//22(026) – 7a; 11Pк720 – 14a; 11Pк747 – 2b; 11Pк719 – 17a; *bāb jasli ḥto škim šḡāciwāwsa to 'alḥamdu suraju pac* (араб., цюрк.) (ЧЗ 1814 – 17b); ЧЗ 1815 – 6b; *sūrat Ifātiḥ 'alkitāb* (سورت الكتاب لفتح) «Сура, якая адкрывае Кнігу») (КП 9234 – 7a /c. 13/); КП 11532 – 1a; БДУКМ – 9a

[Суры 1–2:4] (араб.): P256 – 18b; P257 – 16b; 11Pк718 – 28b; 11Н//22(026) – 11b; 11Pк720 – 23a; 11Pк719 – 33b; КП 7752 – 15a; КП 9234 – 14b /c. 28/; КП 11532 – 12a

[Суры 1–2:4; 39:53(54)] (араб.): P402 – 67a; P403 – 28a /с. 73/; 11Рк747 – 54a; ЧЗ 1814 – 02a; ЧЗ 1814 – 12; з падрадкавым перакладам на пол.; ЧЗ 1815 – 14b; КП 9234 – 14b /с. 28/; КП 6196 – 9a; БДУКМ – 16a

[Сура 2:255(256)] (араб.): P256 – 10a; P257 – 9a; P403 – 10a /с. 37/; 11Рк718 – 15b; 11Рк720 – 14a; ЧЗ 1815 – 7a; КП 9234 – 8a /с. 15/; КП 6196 – 2a; КП 11532 – 1b; БДУКМ – 9b

[Сура 36] (араб.): P256 – 11a; P257 – 9b; P403 – 11a /с. 39/; 11Рк720 – 14b; 11Рк718 – 16b; 11Н//22(026) – 7b; 11Рк747 – 5b, 18a; 11Рк719 – 18a; КП 7752 – 8b; ЧЗ 1815 – 7b; КП 9234 – 8a /с. 16/; КП 6196 – 2b; КП 3269 – 1a; КП 11532 – 2b; БДУКМ – 10a

[Сура 59:17(18) – 24] (араб.): P256 – 17b; P403 – 24b /с. 66/; 11Рк718 – 26b; 11Рк747 – 50a; 11Рк719 – 30a; КП 7752 – 13b; КП 9234 – 13b /с. 26/; КП 3269 – 9a; БДУКМ – 15a

[Сура 67:23–30] (араб.): P97 – 113a

[Сура 78] (араб.): P97 – 113b

[Суры 112–114] (араб.): P256 – 18a; P257 – 16a; P403 – 26b /с. 70/; 11Рк718 – 28a; 11Н// 22(026) – 11a; 11Рк720 – 22a; 11Рк747 – 52b; 11Рк719 – 31b; КП 7752 – 14b; ЧЗ 1815 – 14a; КП 9234 – 14a /с. 27/; КП 6196 – 8a; КП 11532 – 11a; БДУКМ – 15b.

А таксама:

bāb ṭaraṣ ṭri rāzi qul huwwa 'allahu (قل هو الله) «Скажы: «Ён Алаг...»» рас (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 17a); bāb ṭo jaṣṭ waliqojo ṣpāsanno haṭija sam sūrajaw... (араб.) (11Н//22(026) – 134b).

б) Асобныя аяты¹⁸²:

1. bāb haṭi 'ajat nāpiṣāwši pri ṣoba noṣic... (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 158a)
2. ḥto bandza ṭan 'ajat pac 'ipri ṣoba noṣic... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 101a); ḥto ṭan 'ajat bandza pac 'ipri ṣoba noṣic... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 102a)
3. bāb ḥto budza ṭan 'ajat nā dzan pā ṭri rāzi pac (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 98a)
4. bāb ḥto bi haṭija sadim 'ajataw swāṭiḥ pri ṣoba maw (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 47a)
5. ḥto bi ṣčanścā na māl ṭo ṭan 'ajat jaslibi pal 'inoṣil pri ṣoba... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 100a)
6. bāb qurbān bajrām... 'ajat haṭi ṭrabā pac (араб., беларус.-пол.) (P402 – 41a); bāb qurbān bajrām... ṭan 'ajat pac (араб., беларус.-пол.) (БДУКМ – 69a)
7. bāb nā zirāč wālka ṣpāsanna ṭa sadām sūrajow paj ṭo jaṣṭ (араб. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 100b)
8. bāb ṭo jaṣṭ sadim 'ajataw swāṭiḥ būdur (араб.) (11Н//22(026) – 47b); bāb ṭo jaṣṭ sadām 'ajataw (араб.) (КП 9234 – 181a /с. 361/)
9. bāb haṭi 'ajat ṣpāc lahaṭjuči (араб.) (КП 9234 – 199b /с. 398/)
10. du 'ā'i ṣpawši 'ajat paj (араб.) (11Рк718 – 54a).

¹⁸² Аяты, якія маюць відавочнае знахарскае прызначэнне, змешчаныя ў адпаведным раздзеле («Знахарства»).

в) Пераклады асобных сур і аятаў і тлумачэнні да іх:

1. bāb ʔo jaʃt 'ajati ʃtulmāčannam (араб. з падрадковым перакладам на пол.) (11H//23K(026) – 68b)

2. bāb ʔo ʔlūmāči 'agrahmān sūraj (араб. з падрадковым перакладам на пол.) (11H//23K(026) – 70a)

3. bāb ʔo jaʃt ʔūmāčanna 'iza šamsu kuwwirat (араб. з падрадковым перакладам на пол.) (11H//23K(026) – 72b)

4. bāb ʔo jaʃt ʔūlmāčanna wassamā'i zati 'lbūrūğ (араб. з падрадковым перакладам на пол.) (11H//23K(026) – 73a)

5. [Каментар Карана 1, 2:255(256), 36] (араб. з падрадковым перакладам на пол.; араб., беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 6a).

II. Выклад веры

а) Тэксты, заснаваныя на выданні: Sobolewski J. Wykład wiary macho-metańskiej, czyli islamskiej. Wilno, 1830:

1. bāb wiqlād wājri māhomatānšqāj čili 'islāmškaj (пол.) (11H//23K(026) – 3a); bāb wiqlād wājri māhomatānškaj čili 'islāmškaj (пол.) (11H//24K(026) – 3b)

2. bāb rozdzál parši 'o bogū (пол.) (11H//23K(026) – 4a); bāb rozdzál parwši 'o bogū (пол.) (11H//24K(026) – 4a)

3. bāb rozdzál drūgi 'o 'opāšnoscī bogā (пол.) (11H//23K(026) – 8b); bāb rozdzál drūgi 'opāšnoscī boškaj (пол.) (11H//24K(026) – 7a)

4. bāb rozdzál ʔsaci jāq ʔscic bogā (пол.) (11H//23K(026) – 9a); bāb rozdzál ʔsaci jāq ʔscic bogā (пол.) (11H//24K(026) – 7b)

5. bāb rozdzál čwärti 'o 'ānolāh (пол.) (11H//23K(026) – 9b); bāb rozdzál čwärti 'o 'ānolāh (пол.) (11H//24K(026) – 8a)

6. bāb rozdzál ponti 'o qsangāh boških (пол.) (11H//23K(026) – 10b); bāb rozdzál ponti 'o qsangāh boških (пол.) (11H//24K(026) – 8b)

7. bāb rozdzál šuʃti 'o proroqāh bogā nājwiššago 'i'oswanʔiḥ (пол.) (11H//23K(026) – 11a); bāb rozdzál šuʃti 'o proroqāh bogā nājwiššago 'i'oswanʔiḥ (пол.) (11H//24K(026) – 9a)

8. bāb rozdzál sūdmi 'o ʃondza 'oʃtānīm 'i'ožicū pšišlim (пол.) (11H//23K(026) – 14a); bāb rozdzál sūdmi 'o ʃondza 'oʃtānīm 'i'ožicū pšišlim (пол.) (11H//24K(026) – 10b)

9. bāb rozdzál 'uʃmi 'o pšaznāčanū 'i'oʃpožandzanu boškīm (пол.) (11H//23K(026) – 18a); bāb rozdzál 'uʃmi 'o pšiznāčanu 'i'oʃpožondzanu boškām (пол.) (11H//24K(026) – 13a)

10. bāb rozdzál dziwonʔi 'o waža 'islāmšqāj (пол.) (11H//23K(026) – 19a); bāb rozdzál dzawonʔi 'o waža 'islāmškaj (пол.) (11H//24K(026) – 14a)

11. bāb rozdzál dzisonʔi 'o raliğjāh 'obciḥ (пол.) (11H//23K(026) – 20b); bāb rozdzál dzisonʔi 'o raliğjāh 'obciḥ (пол.) (11H//24K(026) – 15a)

12. bāb rozdzal jadināṣṭi 'o wlaṣnoscāḥ wjari prāwdziwaj 'i'onaj znāčanū (пол.) (11H//23K(026) – 21a); bāb rozdzāl jadināṣṭi 'o wlaṣnoscāḥ wāri prāwdziwaj 'i'ojaj znāčanu (пол.) (11H//24K(026) – 15a)

13. bāb 'o 'obžontqāḥ (пол.) (11H//23K(026) – 22a); bāb 'o 'obžontqāḥ (пол.) (11H// 24K(026) – 15b)

14. bāb 'obowonški 'izāqāzi (пол.) (11H//23K(026) – 22b); bāb po'lacana 'izāqāzi boška (пол.) (11H//24K(026) – 16a).

б) Іншыя тэксты веравызнаўчага характару:

1. bāb 'ablūd ḡablūd ma'al 'osimdzasonṭ 'isadim ṣinow (пол.) (11H//23K(026) – 59a); bāb 'oblūd ḡablūd mjál 'osamdzasont sadam ṣinuw (пол.) (11H//24K(026) – 46b)

2. bāb 'imām 'a'zam 'abū ḥanifa kafajski jaḡo milosc mūwil (пол.) (11H//23K(026) – 51b); bāb 'imām 'a'zam 'abū ḥanif kafajski jaḡo mилоśc mūwil (пол.) (11H// 24K(026) – 41a)

3. bāb 'allahu 'aḥad warasūluhu muḥammad (الله احد ورسوله محمد) «Бог адзін і пасланнік Яго – Мухамад») ḥto bi maw 'imān... (беларус.) (11H//58K(026) – 113b)

4. bāb 'ānas ṣin māliqow mūwil (пол.) (11H//23K(026) – 84a)

5. bāb bi'izni 'allahi (بإذن الله) «З дазволу Алага») zā roẓwolannam... (пол., араб.) (11H//23K(026) – 41b); bāb bi'izni 'allahi (بإذن الله) «З дазволу Алага») zā roẓwolannam... (пол., араб.) (11H//24K(026) – 28a)

6. bāb nā blāhobortnijā lūdzi daḡḡāl praqlantī rowṣṭāna (пол.) (11H//23K(026) – 47a); bāb nā blāhobortnija lūdzi dadḡāl pšaqlantī rowṣṭāna (пол.) (11H//24K(026) – 32a)

7. bāb faḍl 'allah (فضل الله) «Міласць Алага») 'ū kitāba sūratun lṣalawātu (سورة لصلوات) «Законы (?) малітваў») piša nā'uqā jaṣṭ 'oṭ pānā boḡā dānā (пол.) (11H//23K(026) – 52a); bāb faḍl 'allahi (فضل الله) «Міласць Алага») 'ū kitāba sūratun 'al-ṣalawātu (سورة لصلوات) «Законы (?) малітваў») piša ža nā'uqā jaṣṭ dānā pšaẓ pānā boḡā (пол.) (11H//24K(026) – 41a)

8. bāb lawḥi 'al-maḥfūz (لوحة المخفوظ) «Патаемная скрыжаль») (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 30a); bāb to jaṣṭ 'ū lawḥil maḥfūzu (لوحة محفوظ) «Патаемная скрыжаль») wṣalqā nā'uqā jaṣṭ (пол.) (11H//23K(026) – 83a)

9. bāb ḡdi proroq jaḡo milosc muḥammad bil nā ma'raḡu (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1814 – 110a)

10. bāb pānboh qāžnāmu čalawaqu 'iwsamu ṣṭwārannu... pāžiṭāq 'uqazāw (беларус.) (11H//58K(026) – 118a)

11. bāb praciw nadzali 'uwačar pānboh pāčāw ṣṭwārāc ṣwaṭ (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 107a)

12. bāb to jaṣṭ 'od boḡā ṣpor (пол.) (11H//23K(026) – 54b); bāb to jaṣṭ 'od pānā boḡā ṣpūr (пол., араб.) (11H//24K(026) – 43a)

13. bāb to jaṣṭ prūžniḥ dūḡow... (пол.) (11H//23K(026) – 63b)

14. bāb pā ṣūdнім dnū božim lūdzi būdūc 'ū paqla mučicčā (пол.) (11H//23K(026) – 55a); bāb po ṣondnim dnū lūdza bandon mančicśan (пол.) (11H//24K(026) – 43a)

15. bāb pšad **pořopam** lūdzi bili (пол.) (11H//23K(026) – 3b); bāb pšad **pořopam** lūdza bili (пол.) (11H//24K(026) – 3b)

16. bāb haza kitāb **šarā'it 'al-'islām** (شرائط الاسلام «Умовы ісламу») (беларус.) (11H// 58K(026) – 53b)

17. bāb wadāj kāžni musulmānin što jařt **wara** (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 63b).

в) Хадзісы:

1. bāb řo jařt **ħadīt** proraq jařo milosc mūwil qadi řūdni dzan pridza (пол.) (11H//23K(026) – 56a)

2. bāb **ħadīt** proraq jařo milosci mūwil (пол.) (11H//24K(026) – 44a).

г) Рэлігійна-палемічныя тэксты:

1. bāb 'arřiqul řqund puřli bālwāni (пол.) (P79 – 5a, 25a).

III. Дыдактычныя тэксты

а) Гісторыі, апавяданні пра прарокаў, іншых каранічна-біблейскіх асоб і святых:

1. bāb biw 'ādzin 'ādzin 'ābid **bāhāmolac** (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 117a)

2. bāb hiřtorijā 'ob 'ajjubū proroqu (пол.) (11H//23K(026) – 108a)

3. ĥikājat 'alaj **řwaři** 'adnāho řřārohā řalawaqa widzaw (беларус.) (11H//58K(026) – 26b); bāb 'alaj rařuja 'allah (رضي الله «Няхай будзе задаволены [ім] Алаг») ĥwori biw (беларус.) (11H//58K(026) – 117a)

4. bāb řo jařt hiřtorija 'ab 'ibrāhīmu 'i' ojařo řona hořāri (пол.) (11H//23K(026) – 102b)

5. bāb **dāwid** prāroq 'ujāho holāř ĥaroři biw... (беларус.) (11H//58K(026) – 120b); bāb 'isaj řplodzil **dāwidā** proroqā (пол.) (11H// 23K(026) – 90a); bāb 'isaj řplodil **dāwidā** (пол.) (11H//23K(026) – 113b)

6. bāb 'o **ħāwa** řili 'awā (пол.) (11H//23K(026) – 90a)

7. bāb 'isa proroq 'adnāho dnā jařāw (беларус.) (11H//58K(026) – 123b); ĥikājat 'isa prāroq (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 10b); bāb hiřtorijā 'āb 'isī proroqū (пол.) (11H//23K(026) – 39a); bāb 'āb 'isū proroqā (пол.) (11H//23K(026) – 81b); bāb hiřtorjā 'ob 'isū proroqu (пол.) (11H//24K(026) – 26a)

8. bāb 'ū **jařūbā** proroqā 'ūrodzilāsa dwānāscā řinow (пол.) (11H//23K(026) – 88b)

9. bāb ĥikājat wafāti **marjama** řadiřat rařija 'allah 'anhā (وفات مريم صديقت رضي الله عنها «Апавяданне пра смерць Мар'ямы-праведніцы, няхай будзе задаволены ёй Алаг») hiřtorija 'ā **marjama** (беларус.) (11H//58K(026) – 82a)

10. **hazā** dařřān **mir'āģin** būdūr (цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.) (11H//58K(026) – 84a)

11. bāb řo jařt hiřtorijā 'o **mlodzancū** (беларус.-пол.) (11H//23K(026) – 114b)

12. bāb **mūsa** prāroq 'urpānā bohā řiřāw (беларус.) (11H//58K(026) – 117b); bāb 'ukitāba řurūtu řalawatu (شروط الصلوات «Умовы малітваў») řiřa **mūsa** prāroq 'urpānā bohā řiřāw (беларус.) (11H//58K(026) – 118a); bāb řo jařt 'o **mořjařū** řili

'o **mūsī** progoqū (пол.) (11H//23K(026) – 26a); bāb 'o **mojžašu čili 'o mūsī** progoqu (пол.) (11H//24K(026) – 17b)

13. bāb **namrūt** qrūl būdowāl t̄aqa wažā pandzasont̄ panc lāt (пол., араб.) (11H//23K(026) – 41a); bāb **namrūt** qrul būdowāl tāqon wažan pandzasont̄ panc lāt (пол., араб.) (11H//24K(026) – 28a)

14. bāb rožna ciqāwosci... jākami šlowāmi būg z̄apačan̄owāl qarāb **nūhu** progoqū (пол.) (11H//23K(026) – 89b)

15. hikājat hištoraja 'ā **pahlūl-diwāna** (беларус.) (11H//58K(026) – 20a)

16. bāb hištorija 'o **sābitū** (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 158b); bāb to jašt̄ hištorijā 'o swan̄tim **sabbitū** (пол.) (11H//23K(026) – 98b)

17. bāb **sulajmān** prāroq prāšiw 'urānā bohā... (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 118b)

18. bāb **šiddāt** qrūl dlūgi waq mājonc... (пол., араб.) (11H//23K(026) – 40a); bāb **šidāt** qrul dlūgi waq mājonc... (пол., араб.) (11H//24K(026) – 27a)

19. hikājat 'uzā'ir prāroq (беларус.) (11H//58K(026) – 28a)

20. bāb hištorijā 'o **žahidū** (пол.) (11H//23K(026) – 110a).

б) Іншыя дыдактычныя тэксты:

1. bāb man sami'a 'al-'**azān** walam jaḥdurūna... (من سمع الاذان ولم يحضرون) «Хто пачуў *азан* і не прыйшоў») (беларус.) (11H//58K(026) – 58a); bāb faṣl fi qadā'il 'al-'**azān** (فصل فى قضائل الاذان) «Раздзел пра [к]арысць *азана*») 'āwalqāšci špāsanja 'āzānnāho (беларус.-пол., араб.) (11H//58K(026) – 79b)

2. bāb miska **bir kūjda jā bar šahrda'akī 'ulamā 'ūlsa...** (مسك بر كويد يا بر) «...у адной весцы або адным горадзе два вучоныя былі») (цюрк., беларус.) (11H//58K(026) – 119a)

3. bāb wabīn 'as-sabīli (بين السبيل) «Вандроўнік») 'išina pādārožnamu būdz **rād hošcu** (беларус.) (11H//58K(026) – 40a)

4. bāb **člowaq hrašnī** (беларус.-пол.) (КП 7752 – 44a)

5. bāb 'ukitāba šurūtu salawatu (شروت الصلوات) «Умовы малітваў») piša **ḥmalnāho pacjā...** (беларус.-пол.) (11H// 58K(026) – 122a)

6. bāb **ḥtū qur'ān paja 'adrūhī šlūhāja 'abūd wom špāsanā** (беларус.-пол.) (P97 – 72b)

7. bāb w ṭim 'arṭiqūla 'o **dağgālu** piša (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 134a)

8. bāb **duši musulmānskija** nāsladajuči ṭiḥ zācniḥ masacāw... (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 45b); bāb **dūši musulmāškija** nāsladūjuči ṭiḥ masacaw... (беларус.-пол.) (КП 7752 – 46b)

9. bāb 'u'ālifa jašt̄ **dwādzašca dzawac ḥurfāw** (беларус.) (11H//58K(026) – 127a)

10. bāb hikājat hištorija **makka mūwilā jā ščašliwāja 'urānā bohā** (беларус.) (11H// 58K(026) – 112b)

11. bāb 'aṭ-tā[']ati 'an-nisā'i... (الطامت النساء) «Паслушэнства жанчыны») jāq **mālžanšt̄wā mājiš žic** (беларус.) (11H//58K(026) – 64a)

12. bāb 'ā **masacāḥ 'inočāḥ 'idnāḥ rağab** masacā (беларус., араб.) (11H//58K(026) – 45b)

13. bāb 'iṭaḡ najaṣṭ prijanṭā modliṭwā 'iprāhim prāroqa (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 130a)
14. bāb 'ū kitāba šurūṭu ṣalawatu (شروط الصلوات «Умовы малітваў») piša prāroq muḥammad muwil dā pānā bohā (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 64b); bāb ṭo jaṣṭ hiṣṭorijā 'o rūbina ġlowa qṭūrā bilā 'ū proroqā muḥammadā (пол.) (11H//23K(026) – 94a)
15. bāb musulmānin mūwic ḥwālu bohu (беларус.) (11H//58K(026) – 120a)
16. bāb qāla 'an-nabī 'm 'izā qara'ti 'al-qur'āni fi 'al-maġlisi ma'a 'al-qawm (القوم مع المجلس في القرآن قرئت اذا م ع النبي قال) «Сказаў Прарок, мір яму: «Калі ты чытаў Каран у сходзе з народамі» (араб. з падрадкавым перакладам на беларус.) (11H//58K(026) – 52a)
17. bāb nafarūn dāfarūn šajṭān daḥī (دحي شیطان دافرون نفرون «Нефяруна, Дафяруна, а таксама шайтана») jāq narākinasa budūc wāši hraḥi piṣāc... (беларус., араб.) (11H//58K(026) – 68a)
18. bāb nawarniq boṣki 'ū musulmāninā dobraġo piṭāl (пол.) (11H//23K(026) – 86a)
19. bāb 'uṣṭū 'imāmā ṣwājho 'i qāžnāho nāwčonāho pāwāžāj (беларус.) (11H//58K(026) – 40b); bāb 'oṣṣṭo ṣwājaho 'iqāžnāho nāwčonāho šānuj (беларус.-пол.) (КП 7752 – 47b)
20. bāb qāli musulmānin 'uwaqu ṣwājim nawiṣṭārčiwši pāc wāḥṭaw... (беларус.) (11H//58K(026) – 58b)
21. bāb 'ukitāba kūzudu (كوزد) piša kadi pānboh rozum ṣṭwāriw (беларус.) (11H//58K(026) – 112b)
22. bāb pān būġ ṣasc račaj položil (пол.) (11H// 23K(026) – 85b)
23. bāb 'aḥarām (حرام «Забароненае») 'āpjānṣṭwa pānboh 'uqur'āna piša (беларус.) (11H//58K(026) – 66b); bāb mas'ūd mūwil qāli čalawaq pjāni 'umra... (беларус.) (11H//58K(026) – 120a)
24. bāb ṭo jaṣṭ powasc 'o dziwniḡ zrondzannu boṣkim (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 136a)
25. bāb čitāj 'ā powiności 'ājčā māṭki (беларус.) (11H//58K(026) – 39a)
26. bāb 'addāwānū ṣadaqu jālmūžnāho (беларус.) (11H//58K(026) – 38a)
27. bāb ṭo jaṣṭ hiṣṭorija 'ipowasc ṣalawat pawši slūḥāc ġodziša (беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 141a)
28. bāb mūwi pānboh ṣṭārohā qāžnāho šānuj (беларус.) (11H//58K(026) – 40b)
29. bāb jāq pānboh qāža ṣūṣadāw šānāwāc (беларус.) (11H//58K(026) – 40a)
30. bāb 'ufatwāru piša ḥṭo maw ṭājamnija rači rowādāc (беларус., цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.) (11H//58K(026) – 114a)
31. bāb 'uqur'āna ṣufor ṭiccāc (беларус.; цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.) (11H//58K(026) – 122b)
32. bāb čitāj 'ā zhādliwaj prijāzni (беларус.) (11H//58K(026) – 38b)
33. bāb 'ajša jaja milośc 'ād prāroqā muwilā zī-l-ḥaġġa masacā ḥṭo bi parši dzan roṣniqāw (беларус.) (11H//58K(026) – 46b)
34. bāb zrūzdzālu hirāġilu-l-qulūb (حراجل القلوب «[Свяцільня] сэрцаў») kitābu 'ūparṣcanū (беларус.-пол.) (P97 – 18a).

IV. Хутбы

а) Хутбы, размеркаваныя па месяцах мусульманскага календара:

1. *bāb ḥuṭba muḥaram* (араб.) (КП 9234 – 110a /с. 219/); *bāb ṭo ḥuṭba muḥaramā masoncā* (араб.) (БДУКМ – 82a)
2. *bāb rabi'ū 'al-'awwal ḥuṭba* (араб.) (КП 9234 – 111a /с. 221/); *bāb ḥuṭba rabi'ū 'al-'awwalā masoncā* (араб.) (БДУКМ – 84a)
3. *bāb ḥuṭba rabi 'al-'aḥir* (араб.) (КП 9234 – 112a /с. 223/); *bāb ḥuṭba rabi'ū 'al-'aḥirā masoncā* (араб.) (БДУКМ – 85b)
4. *bāb ḥuṭba ḡumāza 'al-'awwal* (араб.) (КП 9234 – 113a /с. 225/); *bāb ḥuṭba ḡamāza 'al-'awwalā masoncā* (араб.) (БДУКМ – 86b)
5. *bāb ḥuṭba ḡumāza 'al-'aḥir* (араб.) (КП 9234 – 114a /с. 227/); *bāb ḥuṭba ḡamāza 'al-'aḥirā masoncā* (араб.) (БДУКМ – 87b)
6. *bāb ḥuṭba raḡab* (араб.) (КП 9234 – 114b /с. 228/); *bāb raḡabā masoncā ḥuṭba* (араб.) (БДУКМ – 89a)
7. *bāb ḥuṭba ramazān* (араб.) (КП 9234 – 116b /с. 232/); *bāb ḥuṭba ramazānā masoncā* (араб.) (БДУКМ – 91a)
8. *bāb ḥuṭba ša'bān* (араб.) (КП 9234 – 115b /с. 230/); *bāb ḥuṭba ša'bānā masoncā* (араб.) (БДУКМ – 90a)
9. *bāb ḥuṭba šafarā* (араб.) (БДУКМ – 83a)
10. *bāb ḥuṭba šawwal* (араб.) (КП 9234 – 117b /с. 234/); *bāb ḥuṭba šawwalā masoncā* (араб.) (БДУКМ – 92b)
11. *bāb zī 'al-qa'da ḥuṭba* (араб.) (КП 9234 – 118b /с. 236/); *bāb ḥuṭba zī 'al-qa'adda masoncā* (араб.) (БДУКМ – 93b)
12. *bāb ḥuṭba zī 'al-ḥaḡ* (араб.) (КП 9234 – 119b /с. 238/); *bāb ḥuṭba zī 'al-ḥaḡḡa masoncā* (араб.) (БДУКМ – 95a).

б) Іншыя хутбы:

1. *ṭo jaṣṭ ḥuṭba 'āšūrā'u* (араб.) (P426 – 1b)
2. *fiṭrajni bājram ḥuṭba būdūr* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 57b)
3. *ḡum'a ḥuṭba būdūr* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 67b)
4. *bāb ḥuṭba ḡum'a namāz* (араб., беларус.-пол.) (P402 – 45a); *bāb ḥuṭba ḡum'a namāz* (араб.) (КП 9234 – 120b /с. 240/); *bāb ḥuṭba ḡum'a namāz* (араб.) (КП 9234 – 121a /с. 241/); *bāb ḥuṭba ḡum'a namāz* (араб.) (КП 9234 – 122a /с. 243/); *bāb ḥuṭba ḡum'a namāz* (араб.) (КП 9234 – 123a /с. 245/); *bāb ḥuṭba ḡum'a namāz* (араб.) (КП 9234 – 123b /с. 246/); *ḥuṭb[a] ḡama'a namāz* (араб.) (ЧЗ 1816 – 1b)
5. *qurbān bājram ḥuṭba būdor* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 65a); *ṭo jaṣṭ qurbān bājram ḥuṭba* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 67a); *ḥaṭim qurbān bājra[m] ḥuṭba* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 62a)
6. *ḥuṭba nikāḥ* (араб.) (P402 – 15b)

7. *bāb ḥuṭba poʻšadna* (араб.) (КП 9234 – 109a /с. 217/); *bāb ʔo ḥuṭba poʻšadna* (араб.) (БДУКМ – 96b); *bāb ʔo ḥuṭba poʻšadna* (араб.) (БДУКМ – 97b); *bāb ʔo ḥuṭba ḥaṭim poʻšadna* (араб.) (БДУКМ – 98b)

8. *ḥuṭba ramazān bajrām* (араб.) (P402 – 37a); *ramazān bāj[r]a[m] ḥuṭba* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 57b); *ḥuṭba ramazān bāj[r]a[m]* (араб., цюрк.) (КП 9234 – 100a /с. 199/).

V. Нійеты

а) Нійеты да «сарака каранаў» альбо «сарака ясінаў»:

ʔo jaṣṭ jāq musulmāninu ʔāq musulmānca ʕtardzasca qurʻānow 'albo *jāsinaw wīpac* (беларус.-пол.) (P256 – 1b); *ʔo jaṣṭ rajaṣṭr nā ʕtardzasca qurʻānaw* 'albo *jasanaw pac* (беларус.-пол.) (P257 – 1a); [Рэйэстр сарака каранаў альбо сарака ясінаў] (беларус.-пол.) (P403 – 1a /с. 5/); *bāb ʔo jaṣṭ rajaṣṭr* (пол.) (11Н//23К (026) – 1a); *bāb ʔo jaṣṭ rajaṣṭr nā ʕtardzasca qurʻānāw* 'ijāsināw (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 2b); *parṣi dlā wdzančności božaj... ʕtardzaṣṭi zā ʔašcu* 'ažonā zā *ṣwaqrūhu pac* 'idāwāc (беларус.-пол.) (11Рк720 – 3b); *bāb ʔo jaṣṭ rajaṣṭar nā ʕtardzascā qurʻānaw* 'albo *jāsanaw* (беларус.-пол.) (11Рк719 – 5a); *bāb ʔo jaṣṭ rajaṣṭr nā ʕtardzasca qurʻānow* 'albo *jasanaw* (беларус.-пол.) (КП 9234 – 2a /с. 3/); *bāb ʔo jaṣṭ rajaṣṭ nā ʕtardzasca j[a]s[inaw]* (беларус.-пол.) (БДУКМ – 5a)

1. *bāb pānā boḡa proṣonc* 'opuṣčanna *ḡraḥaw* (араб.) (11Н//22(026) – 6b); *nijjat boḡā proṣonc* 'odpūščanna *ḡzaḥow* (цюрк.) (КП 9234 – 4a /с. 7/)

2. *nā boža drogā nijjat* (цюрк.) (P256 – 8b); *nijjat nā božūju dārohu jasin pac* (цюрк.) (P257 – 7a); *nijjat nā bo'žzuju dārūhu dū jasinu* (цюрк.) (11Рк719 – 13b); [n]ā *bož[a] drogā nijjat do jasinu ʔo jaṣṭ* (цюрк.) (КП 7752 – 7a); *nā boža drogā nijjat do jasinū* (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 5a)

3. *ʔo jaṣṭ dlā wdzančności božaj nijjat dā jasinu* (цюрк.) (P402 – 4b); *nijjat dlā wdzančności božaj jasin pac* (цюрк.) (P257 – 3b); *nijjat dlā wdzančności boḡā jasin paj* (цюрк.) (11Рк718 – 12b); *bāb nijat dlā wdzančnūsci būžaj* (цюрк.) (11Н//22 (026) – 4a); *nijjat dlā wdzančności božaj jasin paj* (цюрк.) (11Рк720 – 6a); *ʔo jaṣṭ nijjat dlā 'ūdzančności božž'aj* (цюрк.) (11Рк719 – 9a); *dlā wdzančności božaj nijjat* (цюрк.) (КП 9234 – 4a /с. 7/); *nijjat dlā wdzančności božaj* (цюрк.) (КП 6196 – 1b); *bāb dlā wdzančności božaj nijjat* (цюрк.) (БДУКМ – 6b)

4. *bāb nijat dlā wdzančności božaj zā qāhū ḥočiš* (цюрк.) (11Н//22(026) – 5b)

5. *nijjat dlā wdzančności božaj zā 'ojcā māṭqū... (цюрк.) (11Рк720 – 6a);* *nijjat dlā wdzančności boškaj zā 'ojcā zā māṭqā* (цюрк.) (КП 7752 – 3b)

6. *do qāždaḡo jasinu nijjat* (цюрк.) (P403 – 8b /с. 34/); *bāb ʔo do qaždaḡo jasinu nijjat* (цюрк.) (БДУКМ – 9a)

7. *nijjat nā ḡanāzaju winūšni jāsin* (цюрк.) (11Рк719 – 14a)

8. *nād ḥorim člowakam nijjat do jasinu* (цюрк.) (P256 – 9a); *bāb nijat nād ḥorim člowakam jāsin pac* (цюрк.) (11Н//22(026) – 6a); *nijjat nād ḥorim člowakam jasin pac* (цюрк.) (11Рк720 – 11b); *nād ḥorim jasin pac nijjat* (цюрк.) (КП 7752 – 4b);

nijjat do jasinu nād ħorīmčlowaqam jasin pac (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 5b); nijjat nād ħorim člowakam (цюрк.) (КП 9234 – 5a /c. 9/)

9. nijjat nā wačarah jāsın to jaşt (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 3a)

10. ‘ūdārohu wijažgājūči nijjat do jasinu (цюрк.) (P403 – 7a /c. 31/); bāb ‘ū dārohu wijažgājūči jasin šarīf pac (цюрк.) (11Pк720 – 7b); bāb ‘ū dārohu jadūči jasin pac (цюрк.) (КП 7752 – 5a); nijjat wdrogā jādonc (цюрк.) (КП 9234 – 6b /c. 12/)

11. nijat do jasanū (цюрк з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 2a); nijjat do jāsину zā ‘allah rižā sī ‘ūčūn (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 5a); bāb zā ‘allah rižāsi ‘ūčūn nijjat (цюрк.) (БДУКМ – 8b)

12. bāb nijjat zā bašpātomna dūši... (цюрк.) (P214 – укладка 2); zā bašpo-
tomni dūši nijjat dā jasinu (цюрк.) (P256 – 6a); zā bašpoatomna dūši nijjat (цюрк.)
(P403 – 4a /c. 15/); bāb zā bašpoatomni dūši nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 11a); nijat zā
bašpoatomni dūši jasin paj (цюрк.) (11Pк718 – 10b); nijjat zā bašpoatomni dūši jasin
šarīf pac (цюрк.) (11Pк720 – 8b); nijjat zā bašpūtomna dūši (цюрк.) (11Pк719 –
12b); zā bazpoatomni dūši nijjat do jasinu (цюрк.) (КП 7752 – 5b); nijjat to jaşt zā
bašpātomnija dūši jasin pac (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 2a); nijjat zā bazpoatomna dūši
(цюрк.) (КП 9234 – 4b /c. 8/); bāb zā bašpoatomna dūši nijjat (цюрк.) (БДУКМ – 8a)

13. zā brātā nijjat (цюрк.) (P256 – 7a); nijjat zā brātā jasin pac (цюрк.) (P257 –
6b); zā brātā nijjat do jasinu (цюрк.) (P403 – 5a /c. 21/); zā brātā nijat do jasinu
(цюрк.) (11Pк718 – 9a); nijjat zā brātā jasin pac (цюрк.) (11Pк720 – 10b); bāb zā
brātā nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 15a); nijjat zā brātā do jāsину (цюрк.) (11Pк719 –
14b); zā brātā nijjat do jasinu to jaşt (цюрк.) (КП 7752 – 7a); nijjat zā brātā do
jasinu to jaşt (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 4a); nijjat zā brātā (цюрк.) (КП 9234 – 6a /c. 11/)

14. bāb zā čūzoho člowaqā jasin pac (цюрк.) (КП 7752 – 5b)

15. bāb zā fšištka šwa dūši nijjat (цюрк.) (БДУКМ – 8a)

16. zā hroši nijjat do jasinu (цюрк.) (P403 – 7b /c. 32/); nijjat zā hroši jasin
pac (цюрк.) (11Pк720 – 11b); nijjat zā hroši do jāsину (цюрк.) (11Pк719 – 13b);
bāb jasli zā hroši to řan nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 36b); nijjat do jāsину zā hroši
pac (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 3b); nijjat zā hroši pac (цюрк.) (КП 9234 – 7a /c. 13/); гл.
zā pinondza

17. nijat zā jadrā dūšā jasin paj (цюрк.) (11Pк718 – 14a)

18. to jaşt nijjat do jāsанu sūrajū zā qāho ħočiš paj (цюрк.) (P257 – 8a); bāb
nijat do jasinu zā qāhū ħočiš (цюрк.) (11H//22(026) – 5b); nijjat zā qoho ħočaš
jasin pac (цюрк.) (11Pк720 – 13a); bāb to jaşt nijjat zā qogo ħcaš jasin pac (цюрк.)
(11Pк747 – 1b); nijat dā jasinu zā qoho ħočaš paj (цюрк.) (11Pк718 – 14b); nijjat
dū jāsину zā qahū hūčaš pac (цюрк.) (11Pк719 – 15b); bāb do jasinu nijjat zā qoho
ħočiš (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 6a)

19. zā mātqū nijjat dā jasinu (цюрк.) (P256 – 6b); bāb zā mātqu nijjat (цюрк.)
(11Pк747 – 12b); zā mātqā nijjat do jasinu pac (цюрк.) (КП 7752 – 6a)

20. nijjat **zā mātqū 'izā nāroṭ mātqi** jasin pac (цюрк.) (P257 – 4b); nijat **zā mātqū 'inārod mātki** jasin paj (цюрк.) (11Pк718 – 12a); bāb nijat **zā mātqū 'izā nārod mātč'in** (цюрк.) (11H//22(026) – 5a); nijjat **zā mātqu 'inārod mātč'in** jasin pac (цюрк.) (11Pк720 – 10a); bāb **zā mātqu 'izā nārod mātč'in** nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 14a); nijjat **zā mātqu 'inārod mātqi** (цюрк.) (11Pк719 – 11a); **zā mātqā 'izā nārod mātč'in** nijjat do jasinu (цюрк.) (КП 7752 – 6b); ʔo jaṣṭ nijjat **zā mātqū 'izā nārod mātč'in** (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 1a); nijjat **zā mātqā 'izā nārod jaj** (цюрк.) (КП 9234 – 6a /c. 11/)

21. **zā muḥammad prāroqa** nijjat dā jasinu (цюрк.) (P256 – 5a); nijjat **zā muḥammad praroqā** jasin pac (цюрк.) (P257 – 3b); **zā muḥammadā prāroqā** nijjat (цюрк.) (P403 – 3a /c. 13/); nijat **zā muḥammadā proroqā** jaho miloṣci jasin paj (цюрк.) (11Pк718 – 13a); bāb nijat **zā muḥammad prāroqa** (цюрк.) (11H//22(026) – 4a); nijjat **zā muḥammad proroqā** jaho milosc jasin pac (цюрк.) (11Pк720 – 7a); ʔo jaṣṭ nijjat **zā muḥammadā proroqā** (цюрк.) (11Pк719 – 9b); nijjat **zā muḥammad proroqā** (цюрк.) (КП 9234 – 4a /c. 7/); **zā muḥammad proroqa** jasin pac (цюрк.) (КП 6196 – 1b); bāb **zā muḥammad proroqā** nijjat (цюрк.) (БДУКМ – 7a)

22. **zā 'ojcā** nijjat dā jasinu (цюрк.) (P256 – 6b); bāb **zā 'ojcā** nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 12a); **zā 'ojcā** nijjat do jasinu (цюрк.) (КП 7752 – 6a)

23. **zā 'ojcā dūša** nijjat dā jasinu (цюрк.) (P256 – 8b)

24. nijjat **zā 'ajcā 'izā nāroṭ 'ajcowṣkī** jasin pac (цюрк.) (P257 – 4a); nijat **zā 'ojcā 'inārod jaḡo'** (цюрк.) (11Pк718 – 11b); bāb nijat **zā 'ojcā 'izā nārod 'ojcowṣkī** (цюрк.) (11H//22(026) – 4b); nijjat **zā 'ojcā 'izā nārod 'ojcowṣki** jasin pac (цюрк.) (11Pк720 – 9b); bāb **zā 'ojcā 'izā nārod 'ojcowṣkī** nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 13a); nijjat **zā 'ojcā 'inārod jaḡo** (цюрк.) (11Pк719 – 10a); **zā 'ojcā 'izā nārod 'ojcow** nijjat do jasinu (цюрк.) (КП 7752 – 6a); nijjat **zā 'ojcā 'izā nārod jaḡo** (цюрк.) (КП 9234 – 6a /c. 11/); nijjat **zā 'ojcā 'inārod 'ojcowṣkī** (цюрк.) (КП 6196 – 1a)

25. nijjat **zā pinondza** jasin pac (цюрк.) (P257 – 7b); гл. **zā hroṣi**

26. **zā soṣṭrā** nijjat (цюрк.) (P256 – 7a); nijjat **zā saṣṭrū** jasin pac (цюрк.) (P257 – 6b); **zā soṣṭrā** nijjat dā jasinu (цюрк.) (P403 – 5b /c. 22/); **zā saṣṭrā** nijat do jasinu (цюрк.) (11Pк718 – 9a); nijjat **zā soṣṭrū** jasin pac (цюрк.) (11Pк720 – 11a); bāb **zā soṣṭā** nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 15b); nijjat **zā saṣṭarū** do jasinu (цюрк.) (11Pк719 – 15a); **zā soṣṭrā** nijjat do jasinu (цюрк.) (КП 7752 – 7a); **zā soṣṭrā** nijjat do jasinu (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 4b); nijjat **zā soṣṭrā** (цюрк.) (КП 9234 – 6b /c. 12/)

27. **zā wṣiṣṭkih qrawniḥ** nijjat dā jasinu (цюрк.) (P256 – 7b); nijjat **zā wsiḥ qrawniḥ** jasin pac (цюрк.) (P257 – 7b); **zā wṣiṣṭkih qrawniḥ** nijjat do jasinu цюрк. (P403 – 6a /c. 23/); nijat **zā wsiḥ majjitow ṣwājih qrawniḥ** (цюрк.) (11Pк718 – 9b); ʔo jaṣṭ nijat **zā wsiḥ ṣwā'jih qrowniḥ** jāsan pac (цюрк.) (11H//22(026) – 6b); nijjat **zā wsiḥ majjitow ṣwājih qr[a]wniḥ** jasin pac (цюрк.) (11Pк720 – 9a); bāb **zā wsiḥ qrawniḥ ṣwājih** nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 16b); nijjat do jasinu **zā wsiḥ**

majjitow 'iqrawniḥ ṣwojih (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 3b); nijjat **zā wsiḥ** majjitow ṣwojih **qrawniḥ** (цюрк.) (КП 9234 – 4b /c. 8/)

28. nijat **zā wsu zirac** jasin paj (цюрк.) (11Pк718 – 11a); bāb nijat **zā wsū zirac** (цюрк.) (11H// 22(026) – 5a); nijjat **zā wsū zirac** jasin šarif pac (цюрк.) (11Pк720 – 11a); **zā 'ūsu zirac** dū jāsinu (цюрк.) (11Pк719 – 13a); nijjat ʔo jaṣṭ **zā wsū zirac** (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 2b)

29. **zā wšišṭāq mizār** nijjat dā jasinu (цюрк.) (P256 – 5b); nijjat **zā 'ūwaš mizār** jasin pac (цюрк.) (P257 – 5b); **zā wšišṭāq mizār** nijjat (цюрк.) (P403 – 3b /c. 14/); bāb **zā wšišṭāq mizār** nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 10a); nijjat bāb **zā wšišṭāq mizār** nijjat dā jasinu (цюрк.) (КП 7752 – 3a); bāb **zā fšišṭāq mizār** nijjat (цюрк.) (БДУКМ – 7b)

30. nijjat **zā wwas nārod** ṣwoj (цюрк.) (КП 9234 – 5a /c. 9/)

31. bāb nijjat **zā zdarowja** čijo jasin pac (цюрк.) (P214 – укладка 2); nijjat **zā zdārowjo** jasin pac (цюрк.) (P257 – 6a); nijjat **zdārowja** čijo 'albo ṣwājo jasin pac (цюрк.) (11Pк720 – 8a); nijjat **zā zdrowja** do jāsinu (цюрк.) (11Pк719 – 11b); nijjat **zā zdārowja** čijo jasin pac 'izā ṣwājo (цюрк.) (КП 7752 – 4b); nijjat **zā zdārowja** čijo (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 1b); nijjat **zā zdārowja** čijo (цюрк.) (КП 9234 – 5b /c. 10/).

б) Іншыя нійеты з указаннем іх прызначэння:

1. do 'abdzašū nijjat ʔo jaṣṭ (цюрк., араб.) (P257 – 24b); ʔo jaṣṭ do 'abdasu nijjat (цюрк.) (11Pк720 – 30b); bāb dā 'abdašu nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 40b); ʔo jaṣṭ do 'abdastu nijat (цюрк.) (11Pк718 – 37a); nijjat do 'abdašu rūki mijuči pac (цюрк.) (11Pк719 – 42b); do 'abdasu brānna nijjat (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 29b); bāb po 'abdastu dlā wdzančności božaj... nijjat (цюрк.) (КП 9234 – 20b /c. 40/); do 'abdasu nijjat (араб.) (КП 3269 – 20a)

2. nijjat 'ahraṭniḥ brāci paḡarawājuči ʔo jaṣṭ (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 83a); bāb nijjat do 'ahraṭānna (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 79a); bāb ʔo do 'ahraṭāna (цюрк.) (БДУКМ – 127b)

3. bāb do 'ahšāmu namāzu... nijjat (беларус.-пол., араб.) (P402 – 8a); bāb 'ahšām namāz ʔri raka'ti fārṣ nijjat (араб.) (11Pк747 – 83a); bāb 'ahšām dwā raka'ti sunnat [nijjat] (араб.) (11Pк747 – 83b); nijat do 'ahšāmu fārṣ ʔo jaṣṭ (араб.) (11Pк718 – 61b)

4. bāb do 'akindaju nijjat (беларус.-пол., араб.) (P402 – 8a); bāb 'akinda namāz čaṭiri raka'ti sunnat nijjat (араб.) (11Pк747 – 81a); bāb 'akinda namāz čaṭiri raka'ti fārṣ nijjat (араб.) (11Pк747 – 81b); bāb nijjat nijjat do 'akindaju (араб.) (КП 6196 – 19a)

5. 'atpawānna гл. 'odpawana

6. bāb 'awla fārṣ čaṭiri raka'ti sunnat nijjat (араб.) (11Pк747 – 79a); bāb 'awla namāz čaṭiri raka'ti sunnat nijjat (араб.) (11Pк747 – 79a); do 'awlaju namāzu nijjat saf[a]ru (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 41b)

7. nijjat dzicāci 'azān pac (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 77b); nijjat dū 'azānu (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 101a); ʔo jaṣṭ do 'azānu nijjat (цюрк.) (P402 – 5a); ʔo jaṣṭ dā 'azānu nijjat

(цюрк.) (P257 – 29a); nijjat do **'azānu** (цюрк., араб.) (P403 – 56a /с. 129/); nijat do **'azānu šabāhu 'idā qoẓdaġo wāḥṭu nālaẓi** рас (цюрк., араб.) (11Pк718 – 43a); **bāb ʔo jaṣṭ nijat do 'azānu** (цюрк.) (11H//22(026) – 15b); ʔo jaṣṭ do **'azānu nijjat raj** (цюрк., араб.) (11Pк720 – 35a); **bāb dá 'azānā** nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 49a); **bāb ʔo jaṣṭ nijjat do 'azānū** (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 34b); **māloму dzicāci do 'azānu** nijjat (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 73b); do **'azānū nijjat ʔo jaṣṭ** (араб., цюрк.) (КП 3269 – 24b)

8. **poṭim nijjat dū bājṛāmu namāzu ʔo jaṣṭ** (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 56a)

9. **ʔo jaṣṭ čaṭiri raka'ti šalawāt sunnat [nijjat]** (араб.) (11Pк720 – 54a); **bāb čaṭiri raka'ti 'aḥiri l-zuhri fārṣ nijjat** (араб.) (11Pк747 – 96a); **bāb čaṭiri raka'ti sunnat waḡti [nijjat]** (араб.) (11Pк747 – 96b); **čaṭiri raka'ti sunnat nijjat** (араб.) (11Pк719 – 98a); **čaṭiri raka'ti 'aḥiri zzuḥri ʔo nijjat** (араб.) (11Pк719 – 99a); **čaṭiri raka'ti šalawat ʔo nijjat** (араб.) (11Pк719 – 99b)

10. **ʔo jaṣṭ nijjat do ḥāġat** (حاجت «Жаданне») **namāzu** (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 70b)

11. **nijjat do dawūru** (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 90a)

12. **bāb ʔo ʔrabā 'abrāqāccā dlā wdzančnosci pānā bohā... ʔo nijjat** (цюрк.) (11Pк747 – 78a)

13. **'awla namāz dwā raka'ti janā sunnat nijat ʔo jaṣṭ** (араб.) (11Pк718 – 58a); **dwā raka'ti waḡti sunnat ʔo jaṣṭ nijjat** (араб.) (11Pк720 – 54a); **bāb dwā raka'ti janā sunnat [nijjat]** (араб.) (11Pк747 – 79b); **bāb dwā raka'ti šon sunnat nijjat** (араб.) (11Pк747 – 86a); **dwā raka'ti farṣ nijjat ʔo jaṣṭ** (араб.) (11Pк719 – 98b); **dwā raka'ti sunnati lawaḡti ʔo nijjat** (араб.) (11Pк719 – 99b)

14. **nijjat dū farzu** (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 106b); **bāb nijjat do farzu** (беларус.-пол., араб.) (P402 – 7a); **bāb najjat do farzu** (араб.) (P257 – 34b); **nijjat do farzu** (араб.) (P403 – 65a /с. 147/); **bāb ʔo jaṣṭ nijat do fārzu** (араб., беларус.-пол.) (11H//22(026) – 17a); **do farzu nijat ʔo jaṣṭ** (араб.) (11Pк718 – 57b); **poṭim do fārzu nijat čini** (араб.) (11Pк718 – 59b); **do fārzu nijjat** (араб.) (11Pк720 – 53b); **'i do fārzu nijat čini** (араб.) (11Pк718 – 64a); **nijjat do farzu** (араб.) (11Pк719 – 71a, 74a); **nijjat do fārzu** (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 41a); **nijjat do fārzejū** (араб.) (КП 6196 – 18b(2)); **nijjat do farzu** (араб.) (КП 6196 – 19b)

15. **nijat do fārzu šabāhu ʔo jaṣṭ** (араб.) (11Pк718 – 49a)

16. **do ġargarajū** nijjat (цюрк.) (P403 – 42b /с. 110/); **ʔo jaṣṭ nijat do ġargarajū'** (цюрк.) (11Pк718 – 34a); **ʔo jaṣṭ nijjat do ġargaraju** (цюрк.) (11Pк720 – 28b); **bāb dā ġargāraju** nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 38b); **[ниџет] ʔo jaṣṭ ġargara** (цюрк.) (11Pк719 – 39b)

17. **ʔo jaṣṭ do ġusalu** nijat (араб., беларус.-пол.) (P256 – 22b); **ʔo jaṣṭ do ġuslu** nijjat (араб.) (P402 – 1a); **ʔo jaṣṭ nijjat do ġuslu** (цюрк., беларус.-пол.) (P402 –

18a); do **ġuslu** nijjat (цюрк.) (P403 – 43a /с. 113/); **to jaṣṭ** nijjat do **ġuslu** (цюрк.) (11Pк720 – 28b); **bāb dā ġūslu** nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 39a); **to jaṣṭ** nijjat do **ġuslu** (цюрк.) (11Pк718 – 34b); nijjat do **ġuslu** pac **to jaṣṭ** (цюрк.) (11Pк719 – 40a); nijjat do **ġuslu** (араб.) (КП 6196 – 11a); do **ġuslu** nijjat (цюрк.) (КП 3269 – 18b)

18. **bāb ġanāza namāz** nijjat činic (араб., беларус.-пол.) (P402 – 21a)

19. **bāb 'ahaṭi** nijjat do **ġum'a namāzu** (беларус.-пол., араб.) (P257 – 66a)

20. **bāb to jaṣṭ ġum'a šalāh** nijjat būdūr (цюрк., араб.) (P257 – 64a); **bāb to jaṣṭ ġum'a šalāh** nijjat paj (цюрк., араб., беларус.-пол.) (11Н/22(026) – 74b)

21. nijjat dū **'isqātu namāzu jaṣṭ** (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 95a); **bāb to jaṣṭ do 'isqātu** nijjat (цюрк., араб.) (11Н/22(026) – 102a); **bāb do 'isqātu namāzu** nijjat (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 92a)

22. **to jaṣṭ** nijjat do **jaccaju** (араб.) (11Pк718 – 67b); **bāb jacci namāz čaṭiri raka'ti sunnat** nijjat (араб.) (11Pк747 – 85a)

23. **jāsin dopawši** nijjat pac... (цюрк.) (P257 – 20a); [**jā**]sin dopawši haṭi nijat paj (цюрк.) (11Pк718 – 33a); **jasin dūpawši du'ā'i 'učiniwši haṭi** nijjat pac (цюрк.) (11Pк720 – 26b); **jāsin dopawši** nijjat paj (цюрк.) (КП 9234 – 16b /с. 32/)

24. **dā qāmatu** nijjat (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 106a); **to jaṣṭ** nijjat do **qāmatu** (цюрк., араб.) (P402 – 7a); **to jaṣṭ** nijjat do **qamatu** (цюрк., араб.) (P257 – 33b); nijjat do **qāmatu** (цюрк., араб.) (P403 – 63b /с. 144/); **bāb to jaṣṭ** nijat do **qāmatu** (цюрк.) (11Н/22(026) – 17a); nijjat do **qāmatu** (цюрк.) (11Pк720 – 37b); **bāb dá qāmatu** nijjat (цюрк., араб.) (11Pк747 – 65a); **to jaṣṭ** nijat do **qāmatu** (цюрк.) (11Pк718 – 48a); nijjat do **qamatu** (араб.) (11Pк719 – 53b); **to jaṣṭ** nijjat do **qamatu** (цюрк.) (КП 7752 – 27a); **to jaṣṭ** nijjat do **qāmatu** (араб.) (КП 6196 – 18a)

25. **bāb mālim dzacam sunnat dājūči** nijjat **to jaṣṭ** (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 156b)

26. **to jaṣṭ** nijjat do **miccā** (цюрк., беларус.-пол., араб.) (P402 – 17a); do **miccā majjitā** nijjat (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 85a)

27. **to jaṣṭ** nijjat do **nikāḥu** (цюрк., беларус.-пол.) (P402 – 14a); **bāb to jaṣṭ** nijjat do **nikāḥu** (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 75b); **to jaṣṭ** nijjat do **nikāḥu** (беларус.-пол., цюрк.) (КП 9234 – 87b /с. 174/); **bāb nijjat do nikāḥu** (араб., беларус.-пол.) (БДУКМ – 119b); **to jaṣṭ** nijjat do **nikāḥu** (цюрк., араб., беларус.-пол.) (БДУКМ – 123b)

28. nijjat dū **nikāḥu ḥuṭbaju** (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 79a)

29. **to jaṣṭ** do **'atpawānna** nijjat (цюрк., араб.) (КП 7752 – 63b); **bāb nijjat do 'odpawana to jaṣṭ** (цюрк., араб.) (ЧЗ 1815 – 120b)

30. nijjat dū [**po**]ṣṭu (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 76a); do **poṣṭu ramāzānnaġū** nijjat **to jaṣṭ** (араб.) (P256 – 54b); **bāb to jaṣṭ** nijat do **poṣṭu ramāzānā** (араб.) (11Н// 22(026) – 24a); **bāb 'abrāqānnā dá poṣṭu ramā[z]anā masacā** nijjat (араб.) (11Pк747 – 94a); nijat do **poṣṭu ramāzān** (араб.) (11Pк718 – 69a); **bāb dá poṣṭu ramāzanowaho** nijjat (араб.) (11Pк719 – 85a); nijjat

do **poštu** ramazāna (араб.) (КП 6196 – 23a); to jašt do **poštu** ramazānu nijjat (араб.) (КП 7752 – 43a); bāb do **poštu** ramazānnāho nijjat (араб.) (КП 9234 – 43b /с. 86/)

31. bāb do **ramazānu** nijjat (беларус.-пол., араб.) (P402 – 11a); bāb dā **rāmāzānu** nijjat (араб.) (P257 – 61a); to jašt do **ramazānu** nijjat (араб.) (11Pк720 – 51b)

32. nijjat dā **ṣabāḥu** namāzu (P256 – 29a); bāb nijjat do **ṣabāḥu** (беларус.-пол., араб.) (P402 – 5b); to jašt nijjat do **ṣabāḥu** namāzu (араб.) (P257 – 30a); bāb nijjat do **ṣabāḥu** sunnat 'abrāqājša (араб.) (11Pк720 – 35b); nijjat do **ṣabāḥu** fārzu (араб.) (11Pк720 – 38a); nijat do **ṣabāḥu** sunnatu to jašt (араб.) (11Pк718 – 45a); nijjat do **ṣabāḥū** to jašt (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 36b); bāb nijjat do **ṣabāḥu** sunnat (араб.) (КП 6196 – 16b)

33. do **safaru** 'aḥšāmu nijjat (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 42a)

34. do **safaru** 'akindaju nijjat (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 41b)

35. do **safaru** jacci nijjat (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 42a)

36. do **sunnatu** nijjat (араб.) (11Pк720 – 53a); nijat do **sunnatu** to jašt (араб.) (11Pк718 – 59b); bāb to jašt nijat do **sunnatu** (араб., беларус.-пол.) (11Н//22 (026) – 15b); nijjat do **sunnatu** (араб.) (11Pк719 – 70b, 74a); nijjat do **sunnatu** (араб.) (КП 6196 – 18b, 19b)

37. nijat do **sunnatu** jaccajū (араб.) (11Pк718 – 63b)

38. bāb nijjat do **tahlīl** (تھليل «Усхваленне») du'ā'i (цюрк.) (11Н//22(026) – 139a); bāb nijjat do **tahlīlū** (تھليل «Усхваленне») du'ā'i рас (цюрк.) (11Pк720 – 111b) (араб.)

39. bāb dā **tarāwiḥu** nijjat (цюрк.) (11Pк747 – 90a); nijjat do **tarāwiḥu** (беларус.-пол., араб.) (P402 – 10a); nijjat dā **tarāwiḥu** (араб.) (P257 – 61b); nijjat do **tarāwiḥu** (араб.) (КП 7752 – 41a); bāb to jašt nijjat do **tarāwiḥu** (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 51a)

40. bāb ṭri raka'ti **wiṭri** wāḡib nijjat (араб.) (11Pк747 – 86a); do **wiṭru** wāḡib nijat (араб.) (11Pк718 – 64b); to nijjat do **wiṭru** (араб.) (11Pк719 – 81b); nijjat do **wiṭru** (араб.) (КП 6196 – 20a)

41. to jašt nijjat [do]... **wuḏū'** (араб.) (11Pк720 – 33b)

42. to jašt do **zu-lḥaḡḡajnāho poštu** nijjat (араб.) (P256 – 55a); to jašt do **zu 'al-ḥaḡḡajnāho poštu** nijjat (араб.) (11Pк720 – 52a); to jašt do **zūlḥaḡḡajnāho poštu** nijjat (араб.) (КП 7752 – 43b).

в) Нійеты без указання іх прызначэння:

to jašt nijjat (цюрк.) (P256 – 27a); nijat to jašt (цюрк.) (11Pк718 – 67a); nijat to jašt (араб.) (11Pк718 – 70a); nijat to jašt (араб.) (11Pк718 – 70b); nijat to jašt (араб.) (11Pк718 – 71a); nijat to jašt (араб.) (11Pк718 – 71b); nijat to jašt (араб.) (11Pк718 – 71b); to jašt nijjat (араб.) (11Pк720 – 53a); bāb poṭim 'imām māja nijjat 'učinic (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 25a).

VI. Дуа

а) Дуа з асобнымі назвамі і шархі (тлумачэнні) да іх:

1. *bāb hazā du'ā'i 'abbāṣ* (беларус.-пол., араб.) (11Н// 58К(026) – 148b); *bāb sūraj 'abbāṣ* (عباص «Абас») *du'ā'i būdūr* (беларус.-пол., араб.) (11Н// 22(026) – 44a); *bāb hazā du'ā'i 'abbāṣ* (عباص «Абас») (араб.) (11Рк720 – 93b); *hazā du'ā'i 'abbāṣ mubārak* (عباص مبارک «Абас блаславёны») (араб.) (11Рк718 – 72a); *bāb hazā du'ā'i 'abbāṣ* (عباص «Абас») *būdūr* (цюрк.) (КП 9234 – 171a /c. 408/)

2. *bāb hazā du'ā'i 'abudad* (ابدد «Абудад?») *ṣpāsana pac* (араб.) (КП 9234 – 185a /c. 369/)

3. *bāb hazā du'ā'i 'aḡājib 'astagfir* (اجاييب استغفر «Цуды(?). Даруй!») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 218b /c. 436/)

4. *bāb hazā du'ā'i 'ahdināma* (عهدنامه «Дамова») *būdūr* (беларус.-пол., араб.) (P97 – 112a); *hazā du'ā'i 'ahdinām* (عهدنام «Дамова») (араб.) (P256 – 118b); *du'ā'i 'ahdinām* (عهدنام «Дамова») (араб.) (P257 – 74a); *hazā du'ā'i 'ahdinām* (عهدنام «Дамова») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 135b /c. 270/); *ṭo jaṣṭ du'ā'i 'ahdinām* (عهدنام «Дамова») *būdūr* (араб.) (БДУКМ – 35b)

5. *bāb hazā du'ā'i 'ajati fathi* (اية فتح «Знак перамогі») *būdūr* (араб.) (11Рк720 – 99b)

6. *tā du'ā'i... 'a'lamu bi'ṣṣawābi* (اعلم بالصواب «Той, хто найлепей ведае правільнасць») *du'ā'i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 221a /c. 441/)

7. *bāb ḥto bi haṭā du'ā'i pri ṣoba nāṣiw... hazā du'ā'i 'alif būdur* (араб.) (11Н//22 (026) – 46b)

8. *bāb hazā du'ā'i 'amin* (امين «Амін») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 198a /c. 395/)

9. *hazā du'ā'i ṣarīḥ 'an'ām* (انعام «Жывёлы») *pac* (араб.) (P257 – 104b); *hazā du'ā'i 'an'ām* (انعام «Жывёлы») (араб.) (11Рк720 – 103a); *bāb 'an'ām* (انعام «Жывёлы») *du'ā'i ṭilmācanna ṭo jaṣṭ* (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 72b) + *hazā du'ā'i 'an'ām* (انعام «Жывёлы») *būdūr ṭo jaṣṭ* (араб.) (ЧЗ 1815 – 75a); гл. *na'ām*

10. *du'ā'i 'arṣi* (عرش «Трон») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 185b /c. 370/)

11. *bāb hazā du'ā'i 'azīm* (عظيم «Вялікая») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 180b /c. 360/); *hazā du'ā'i būdūr 'azīm* (عظيم «Вялікая») (араб.) (КП 9234 – 196b /c. 392/)

12. *bāb ṭo jaṣṭ ṭa du'ā'i bārḡdo wālki sawāb* (سواب «Узнагарода») *pac...* (араб.) (11Рк720 – 121b)

13. *bāb hazā du'ā'i bzkr* (بذکر «У зікры (?»)» *būdūr* (беларус.-пол.) (11Н//58К (026) – 148a) + *bāb du'ā'i bzkr* (بذکر «У зікры (?»)» *būdūr* (араб.) (11Н//58К (026) – 148b); *hazā du'ā'i buzukri* (بذکر «У зікры (?»)» (араб.) (КП 9234 – 215a /c. 429/)

14. *bāb dawlad* (دولت «Дзяржава») *du'ā'i būdur...* (араб.) (11Н//22(026) – 141a); *bāb ṭo jaṣṭ hazā du'ā'i dawlat* (دولت «Дзяржава») *pac* (араб.) (11Рк720 – 117a); *bāb... dawlaṭ* (دولت «Дзяржава») *du'ā'i būdūr* (араб.) (ЧЗ 1815 – 61b); *hazā du'ā'i dawlat 'azīm* (دولت عظيم «Вялікая дзяржава») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 159b /c. 318/)

15. *ṭo jaṣṭ dzwandzasont dzawanc 'imon boṣkiḥ pac* (араб.) (P257 – 38a); *bāb ṭo jaṣṭ du'ā'i walillahi 'al-'asmā'u 'al-ḥusna* (وشه الاسماء الحسن «У Алага найпрыгажэйшыя імёны») *dzawanc dzasonṭ 'idzawanc 'imon boḥiḥ* (араб.) (11Н//

22(026) – 18a); *bāb ʔo jaṣṭ dzawandzasont' idzawanc' imon boziḥ* (беларус.-пол.) (11Рк720 – 91b) + *hazā du'ā'i wā lillahi 'al-'asmā'u 'al-ḥusnā* (الله الاسماء الحسن) «У Алага найпрыгажэйшыя імёны») *'amīn* (араб.) (11Рк720 – 91b); *bāb ʔo jaṣṭ dzawacdzaṣāṭ' idzawac' imon boziḥ* (араб.) (КП 3269 – 33a); гл. *lillahi 'al-'asmā'u 'al-ḥusna*

16. *bāb hazā du'ā'i ḥizba 'an-nūri šariḥ* (حزب النور «Хізб света») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 182b /c. 364/)

17. *hazā du'ā'i ḥizr 'al-'iljās* (خضر الالياس «Хызр-Ільяс») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 172a /c. 343/)

18. *bāb hazā du'ā'i ḥurf* (حرف «Літара») (араб.) (КП 9234 – 216b /c. 432/)

19. *hazā du'ā'i faẓājil* (فضائل «Дабрачыннасці») (араб.) (КП 9234 – 213a /c. 425/)

20. *hazā šarḥ du'ā'i būdur* (беларус.-пол.) (P402 – 61a) + *ḡamil* (جميل «Прыгожая») *du'ā'i būdūr* (араб.) (P402 – 61b); *hazā du'ā'i ḡamil* (جميل «Прыгожая») *būdūr* (араб.) (P257 – 108a); *bāb hazā du'ā'i ḡamil 'aẓīm* (عظيم جميل «Вялікая прыгожая») *būdūr* (араб.) (11Рк720 – 71a); *bāb hazā du'ā'i ḡamil* (جميل «Прыгожая») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 153b /c. 306/)

21. *hazā du'ā'i ḥawsajni 'al-'aẓīm* (حوسين العظيم «Вялікі...») (араб.) (P257 – 126a); *bāb hazā du'ā'i šarīf ḡawṭajni 'al-'aẓīm* (جوئين العظيم «Вялікі...») *ʔo jaṣṭ* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 54a); *hazā du'ā'i šarīf ḡawsajni 'al-'aẓīm* (حوسين العظيم «Вялікі...») (араб.) (11Рк720 – 82a); *bāb hazā du'ā'i ḡawṭajni 'al-'aẓīm* (جوئين العظيم «Вялікі...») (араб.) (КП 9234 – 155b /c. 310/)

22. *'imām du'ā'i* (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 93b); *bāb jadnaḡo dnā proroḡ muḥammad... 'aṣḥābajāmi razmawlāw* (11Н// 22(026) – 70b) (беларус.-пол.) + *hazā du'ā'i 'imān būdūr* (11Н//22(026) – 72a) (араб.); *'imān du'ā'i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 134a /c. 267/); *ʔo jaṣṭ 'imān du'ā'i* (араб.) (БДУКМ – 35b)

23. *bāb 'imonā muḥammad proroḡā* (араб.) (11Н//22(026) – 146b)¹⁸³

24. *hazā du'ā'i šariḥ... 'inšā' 'allah* (انشاء الله «Калі Алаг пажадае») (араб.) (КП 9234 – 225a /c. 447/)

25. *bāb ḥṭo ʔa du'ā'i raja ʔan ċlowaq...* (беларус.-пол.) (11Рк720 – 116a) + *hazā du'ā'i 'ismu 'aẓīm* (اسم عظيم «Вялікае імя») *būdūr* (араб.) (11Рк720 – 116a); *bāb ḥaṭā... du'ā'i 'ism 'aẓīm* (اسم عظيم «Вялікае імя») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 210b /c. 420/)

26. *bāb šaraḥ qadaḥ 'aẓīm* (قدخ عظيم «Вялікі келіх») (беларус.-пол., араб.) (11Н// 58К(026) – 156a); *hazā šarḥ du'ā'i qadaḥ 'al-'aẓīm* (قدح العظيم «Вялікі келіх») (араб.) (P256 – 122a); *bāb hazā šarḥ du'ā'i qadaḥ 'aẓīm* (قدخ عظيم «Вялікі келіх») (беларус.-пол.) (P402 – 52b) + *hazā šarḥ du'ā'i qadaḥ 'al-'aẓīm* (قدح العظيم «Вялікі келіх») (араб.) (P402 – 53a); *hazā du'ā'i qadaḥ 'aẓīm* (قدخ عظيم «Вялікі келіх») (араб.) (P257 – 111b); *bāb šarḥ du'ā'i qadaḥ 'aẓīm* (قدخ عظيم «Вялікі

¹⁸³ Вызначэнне жанравай прыналежнасці тэксту, які складаецца толькі з пераліку эпітэтаў Прарока, выклікала пэўныя складанасці, аднак размешчаны ён паміж дзвюма малітвамі-*dua* і таму, відавочна, успрымаўся татарамі як *dua*.

келіх») *būdūr* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 41a); *to jaṣṭ du'ā'i qadaḥ* (قدح «Келіх») (11Рк720 – 60b); *hazā du'ā'i qadaḥ 'aẓīm* (قدح عظیم «Вялікі келіх») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 136b /с. 272/)

27. *bāb hazā du'ā'i kadīda* (كديدا) *kitābu* (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 112a)

28. *hazā du'ā'i kafan* (كفن «Саван») (араб.) (КП 9234 – 214a /с. 427/)

29. *bāb wiqlād qaršijjān* (قرشيا «Каршыян») *du'ā'i* (беларус.-пол.) (11Н//58К(026) – 150b) + *hazā du'ā'i qaršijjān* (араб.) (11Н//58К(026) – 151b); *bāb hazā du'ā'i qaršijjān* (قرشيا «Каршыян») (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 65a); *bāb to jaṣṭ qaršijjan* (قرشيا «Каршыян») *du'ā'i* (беларус.-пол.) (11Рк720 – 105b) + *bāb hazā du'ā'i qaršijjan būdūr* (араб.) (11Рк720 – 106a); *bāb hazā qaršijjān* (قرشيا «Каршыян») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 169b /с. 338/)

30. *bāb hazā du'ā'i fataḥ[...]* (فتاح «Ключ») *tū jaṣṭ du'ā'i qlūč* (араб.) (P97 – 43b); *hazā du'ā'i qlūč rājškī* (араб.) (P256 – 119b); *to jaṣṭ qlūč rājškī* (араб.) (P257 – 97b); *hazā du'ā'i miftāḥ 'al-ğannat* (مفتاح الجنة «Ключ да раю») *qlūč rājškī* (араб.) (11Рк718 – 73b); *hazā du'ā'i muftāḥ 'al-ğannati* (مفتاح الجنة «Ключ да раю») *qlūč rājškī* (араб.) (11Рк720 – 88b); гл. *miftāḥ*

31. *do ṣabāḥu do 'aḥṣāmu 'ido witrū safaru to jaṣṭ qunūṭ du'ā'i* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 42b); *to jaṣṭ du'ā'i qunūṭ* (араб.) (КП 3269 – 49b)

32. *lillahi 'al-'asmā'u 'al-ḥusna* (الله الاسماء الحسنی «У Алага найпрыгажэйшыя імёны») *boğū nālažon najlarṣa 'imonā* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 45b); гл. *dzwandzasont dzawanc 'imon*

33. *bāb to jaṣṭ maqṣūd* (مقصود «Мэта») *du'ā'i* (цюрк.) (11Н//22(026) – 94a)

34. *hazā du'ā'i mawṭā 'azza wa-ğalla 'al-mubārak tahlil ṣarīf* (موط عز وجل «Той, хто робіць зямлю роўнай, Магутны і Вялікі, бласлаўёнае Святое ўсхваленне») *būdūr* (цюрк., араб.) (КП 9234 – 201a /с. 401/)

35. *hazā du'ā'i miftāḥ 'al-ğannat* (مفتاح الجنة «Ключ да раю») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 167b /с. 334/); гл. *qlūč*

36. *hazā du'ā'i mubārak* (مبارك «Бласлаўёная») (араб.) (P257 – 81b); *hazā du'ā'i mubārak* (مبارك «Бласлаўёная») *būdūr* (араб.) (P257 – 83b); *bāb hazā du'ā'i ṣarḥi mubārak* (مبارك «Бласлаўёная») (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 49b); *hazā du'ā'i 'al-mubārak 'aẓīm* (المبرك عظیم «Бласлаўёная. Вялікая») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 195b /с. 390/)

37. *bāb hazā ṣarḥi du'ā'i mubārak gaflat* (مبارك غفلت «Бласлаўёная...») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 186b /с. 372/)

38. *bāb munāğat* (مناجات «Размовы») *du'ā'i* (цюрк.) (11Н//22(026) – 95b); *bāb munāğat* (مناجات «Размовы») *du'ā'i* (цюрк.) (11Н//22(026) – 97b); *bāb to munağat* (مناجات «Размовы») *du'ā'i* (цюрк.) (БДУКМ – 55b)

39. *hazā du'ā'i muḥammad muṣṭafa būdūr* (араб.) (КП 9234 – 178a /с. 355/); *bāb hazā du'ā'i muṣṭafa* (مصطفى «Выбраны») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 211b /с. 422/)

40. *bāb hazā du'ā'i mustağāb* (مستجاب «Слушная») (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 68a); *hazā mustağāb* (مستجاب «Слушная») *du'ā'i būdūr* (араб.)

(11Pк720 – 108a); *bāb hazā du‘ā‘i ‘b‘ā mustağāb* (مستجاب «Слушная») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 165b /с. 330/)

41. *bāb hazā du‘ā‘i na‘ām* (نام «Жывёлы?») (беларус.-пол., араб.) (11Н//58К (026) – 147b); гл. **'an‘ām**

42. *hazā šarḥ du‘ā‘i nūr ‘al-‘aẓīm* (نور العظيم «Вялікае святло») (араб.) (P256 – 128b); *hazā šarḥ du‘ā‘i nūr ‘al-‘aẓīm* (نور العظيم «Вялікае святло») (беларус.-пол., араб.) (P402 – 57a); *ṭo jaṣṭ hazā du‘ā‘i nūr ‘aẓīm* (نور عظيم «Вялікае святло») *būdūr* (араб.) (11Pк720 – 66b); *bāb hazā du‘ā‘i mušariḥ nūr ‘aẓīm* (نور عظيم «Вялікае святло») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 150a /с. 299/)

43. *šarḥ du‘ā‘i ‘on ‘ikī ‘imān* (اون ايكي ايمان «Дванаццаць імамаў») *dwānāšca ‘imānaw* (араб.) (P256 – 117b); *šarḥ du‘ā‘i ‘on ‘ikī ‘imām* (اون ايكي امام «Дванаццаць імамаў») *ṭo jaṣṭ* (беларус.-пол.) (P402 – 51b); *du‘ā‘i ‘on ‘ikī ‘imān* (اون ايكي ايمان «Дванаццаць імамаў») (араб.) (P257 – 72b); *bāb šarḥ ‘on ‘ikī ‘imān* (اون ايكي امام «Дванаццаць імамаў») *du‘ā‘i būdūr* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 32a); *bāb hazā šariḥ du‘ā‘i ‘on ‘ikī ‘imān* (اون ايكي ايمان «Дванаццаць імамаў») (КП 9234 – 135a /с. 269/).

44. *hazā du‘ā‘i rasūl* (رسول «Прарок») (араб.) (КП 9234 – 214b /с. 428/)

45. *hazā du‘ā‘i riğāl ‘al-ğajb* (رجال الغيب «Людзі таямніцы») (араб.) (P402 – 69a); гл. VII з («Суфійскі тэкст»)

46. *hazā du‘ā‘i ṣalawat* (صلوات «Малітвы») *būdūr* (араб.) (P256 – 133b); *hazā du‘ā‘i ṣalawāt* (صلوات «Малітвы») *būdūr* (араб.) (P257 – 86b); *ṭo jaṣṭ hazā du‘ā‘i ṣalawat ‘aẓīm* (صلوات عظيم «Вялікая малітва») *būdūr* (араб.) (11Pк720 – 73b); *hazā du‘ā‘i ṣalawāt* (صلوات «Малітвы») (беларус.-пол., цюрк., араб.) (КП 9234 – 140b /с. 280/); *hazā du‘ā‘i ṣalawāt būdūr ‘aẓīm* (صلوات عظيم «Вялікая малітва») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 147a /с. 293/); *hazā du‘ā‘i ṣalawāt* (صلوات «Малітвы») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 184a /с. 367/)

47. *hazā du‘ā‘i sattār* (ستار «Той, хто даруе») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 190a /с. 379/)

48. *bāb hazā du‘ā‘i ‘almubāraka tahlil* (المبارك تهليل «Бласлаўеная. Усхваленне») *būdūr* (цюрк., араб.) (P257 – 76a); *bāb hazā du‘ā‘i ‘al-mubārak tahlil* (المبارك تهليل «Бласлаўеная. Усхваленне») *būdūr* (араб.) (11Н//22(026) – 139a); *bāb ṭo jaṣṭ tahlil* (تهليل «Усхваленне») *du‘ā‘i ṭilmāčanna* (цюрк., беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 78a) + *bāb hazā du‘ā‘i ‘al-mubārak tahlil šarīf būdūr* (араб.) (ЧЗ 1815 – 86a)

49. *bāb ḥṭo bi ṭa du‘ā‘i raw ‘ipri šoba nošil* (беларус.-пол.) (11Pк720 – 120a) + *hazā du‘ā‘i šarāb ṭahūr* (شراب طهور «Чыстае пітво») (араб.) (11Pк720 – 120a)

50. *bāb hazā du‘ā‘i šarīf* (شريف «Святая») *būdūr* (араб.) (КП 9234 – 194b /с. 388/)

51. *ṭū jaṣṭ tawba du‘āsī* (араб., беларус.-пол.) (P97 – 22b); *ṭo jaṣṭ tawba codzanna po jaccijū... ras du‘ā‘i tawbajnā būdūr* (араб., цюрк.) (P256 – 60a); *ṭo jaṣṭ du‘ā‘i tawbajnā ras* (араб.) (P256 – 64b); *ṭo jaṣṭ drūgā du‘ā‘i naṣūḥ* (نصوح «шчырае») *tawbajnā* (араб.) (P256 – 66b); *bāb ṭo jaṣṭ ‘od kufru muwanna + du‘ā‘i tāwbajna* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 85a); *ṭo jaṣṭ codzanna tawba ras* (араб.) (11Pк720 – 129a); *bāb ṭo jaṣṭ tawbajnā du‘ā‘i* (цюрк.) (ЧЗ 1814 – 18a); *bāb*

hazā du'ā'i **tawba** codzana (цюрк.) (КП 9234 – 130b /с. 260/); bāb **tawba** du'āsini (цюрк.) (БДУКМ – 38b); *гл. IX, 1 («Иманы»), 16 i XIII, в*

52. bāb **haza** du'ā'i šariḥ būdür ʔo jaṣṭ **ʔujūr jānqūš** (طيور يانقوش «Птушкі янкуш») ¹⁸⁴ (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 75b) + ʔā du'ājā ʔo jaṣṭ (араб.) (76a)

53. bāb **'ubagdāca masca** (беларус.-пол.) (11Н// 58К(026) – 154a) + hazā du'ā'i šalawāt būdür (араб.) (11Н// 58К(026) – 155a); bāb ʔo jaṣṭ **'ū bagdāca masca** (11Н// 22(026) – 59b) (беларус.-пол.) + ḥaṭīm du'ā'i (араб.) (61a); bāb **'ū bagdāt masca...** (беларус.-пол.) + hazā du'ā'i būjnat (بوينت) būdur (араб.) (11Н// 22(026) – 145a)

54. ʔo jaṣṭ du'ā'i **wirid** (араб.) (11Рк720 – 96a); bāb hazā du'ā'i **wirid 'aẓīm būdür** (араб.) (КП 9234 – 174b /с. 348/); *гл. таксама IX, 7 («Вірыды»).*

б) Дуа без назвы, але з абзначэннем іх прызначэння¹⁸⁵:

1. du'ā'i do **'aḥšāmu** (араб.) (P257 – 56b); bāb ʔo jaṣṭ **'aḥšām namāẓ** du'ā'i būdür (араб.) (11Н// 22(026) – 22b); **'aḥšām namāẓ** du'ā'i būdür (араб.) (11Рк720 – 46b); bāb **'aḥšām namāẓ** du'ā'i būdür (араб.) (11Рк747 – 84a); **'aḥšām namāẓ** du'ā'i (араб.) (11Рк719 – 79a); do **'aḥšāmu** du'ā'i (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 50a)

2. pośla **'ajatu dū'ā'i paj** (араб.) (P402 – 102b); **'ajat ṣpawši** du'ā'i paj (араб.) (11Рк718 – 54b); **'ajat prapawši ʔā** du'ā'i paj ʔo jaṣṭ du'ā'i būdür (араб.) (11Рк720 – 42b); po **'ajatu haṭuju** du'ā'i paс (араб.) (КП 7752 – 31b); po **'ajaca** du'ā'i (араб.) (ЧЗ 1816 – 6a)

3. ʔo jaṣṭ **'akinda namāẓ** du'ā'i (араб.) (11Рк718 – 60a); bāb ʔo jaṣṭ **'akinda namāẓ** du'ā'i būdür (араб., беларус.-пол.) (11Н// 22(026) – 21b); **'akinda namāẓ** du'ā'i būdur (араб.) (11Рк720 – 46a); bāb **'akinda** du'ā'i būdür (араб.) (11Рк747 – 81b); do **'akindaju** du'ā'i (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 49b)

4. bāb ḥʔo ʔā du'ā'i bandza pal... **'anhali zā** jaho taspiḥ būduc paс (беларус.-пол., араб.) (11Рк747 – 102a); bāb ḥʔo haṭujū du'ā'i būdza paс... **'anhali zā** jaho taspiḥ būduc paс (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 95a)

5. **'apošnaho wačarā** prāšcājučisa zramaẓānom 'itarāwiḥom ʔā du'ā'i paс (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 24a); bāb **'apošnāho wačarā...** ʔo jaṣṭ du'ā'i būdür (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (КП 9234 – 53a /с. 105/)

6. **'awla namāẓ** du'ā'i ʔo jaṣṭ (араб.) (11Рк718 – 58a); ʔo jaṣṭ **'awla namāẓ** du'ā'i būdür (беларус.-пол., араб.) (11Н// 22(026) – 21a); **'awla namāẓ** du'ā'i būdür (араб.) (11Рк720 – 45a); bāb **'awla** du'ā'i (араб.) (11Рк747 – 80a); bāb ʔo jaṣṭ **'awlajnā** du'ā'i (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 48b)

¹⁸⁴ Імя ўласнае або назва дакладнага віда?

¹⁸⁵ Дуа, якія маюць відавочнае знахарскае прызначэнне, змешчаныя ў адпаведным раздзеле.

7. **ḥto tā du'ā'i bandza pac 'ipri šoba nošic to 'upānā boḡā lāšqā bandza māl...** (беларус.-пол., араб.) (P256 – 103a)

8. **ḥto ḥoča bohāštwā haṭuju du'ā'i pac** (араб.) (11Pк720 – 145b); **bāb ḥto ḥoča boḡāštwā haṭā du'ā'i pac** (араб.) (КП 9234 – 182a /c. 363/)

9. **bāb to jašṭ tā du'ā'jā būdināq zāqlādājuči...** (араб.) (КП 7752 – 120a)

10. **bāb ḥto bi haṭā du'ā'i bandza pac... dawhi pān būḡ 'odpūsci** (араб.) (11H//22(026) – 101b)

11. **bāb ḥto ḥoča 'od štwāricalā 'imānnaj swaṭlosci... ta du'ā'i paj...** (беларус.-пол., араб.) (11Pк720 – 126b); **bāb ḥto ḥoča 'od štwāricalā 'imānnaj swaṭlosci... naḥāj haṭu du'ā'i raja** (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 96a)

12. **tā du'ā'i ḥḥnuwši pac** (беларус.-пол., араб.) (P256 – 76a); **bāb 'ihaṭā du'ā'i ḥḥnūwši zawša paj** (араб.) (11H//22(026) – 29a)

13. **bāb powašc jadan hrašcijānski ḡošpodār... du'ā'i** (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 147a)

14. **tā du'ā'i do jāsinu** (араб.) (11Pк719 – 34b)

15. **bāb to jašṭ do ḡum'a namāz du'ā'i** (араб.) (11Pк719 – 100a)

16. **bāb haṭā du'ā'i pri šoba nāšic do qonaj ščāšco būdzaš mac** (араб.) (ЧЗ 1815 – 139a); **bāb haṭujū du'ā'i pri šoba nāšic do qonaj ščanšco būdzaš mac** (араб.) (ЧЗ 1815 – 143b)

17. **bāb ta du'ā 'udūm nuwij 'uḥūdzači dlā mašqāna...** (беларус.-пол., араб.) (P97 – 20b); **to jašṭ wdom nowi wḥodzonc... tā du'ā'i pac** (араб.) (P256 – 80b)

18. **bāb do mačatā wḥodzači prāwaj nāhoj šṭūpājūči ta du'ā'i paj** (араб.) (11Pк720 – 34b)

19. **to do nikāḥu du'ā'i pac** (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 78b)

20. **bāb to jašṭ tā du'ā'i do pancu wāḥṭaw** (араб.) (11Pк720 – 40a); **to jašṭ du'ā'i do pancu wāḥṭaw** (араб.) (P257 – 42b)

21. **podjowši ranci ta du'ā'i paj** (цюрк.) (11Pк751 – 13a)

22. **bāb du'ā'i do šabāḥu namāzu** (араб.) (11H//22(026) – 18b)

23. **poṭim du'ā'i paj do tarāwiḥu du'ā'i būdūr** (араб.) (11Pк720 – 51a); **bāb du'ā'i do tarāwiḥu** (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (КП 9234 – 44b /c. 88/)

24. **du'ā'i do taspīḥu namāzu 'ido ḡum'a namāzu** (араб.) (P257 – 68a)

25. **to jašṭ du'ā'i do wsiḥ namāzow** (араб.) (P402 – 48b); **bāb to jašṭ du'ā'i dā wsiḥ namāzāw** (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 26b); **bāb du'ā'i do wsiḥ namāzaw** (араб.) (КП 6196 – 21a)

26. **bāb fiṭra sadaḡu pšijofši tā du'ā'i pac** (араб.) (БДУКМ – 1a)

27. **bāb ḥto bi haṭā du'ā'i paw... hraḥ... pān būḥ 'odpūsci...** (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 54a); **bāb ḥto ḥoča šṭobi hraḥi 'odpūšconi bilī... haṭā du'ā'i pac** (араб.) (КП 9234 – 189b /c. 378/); **bāb haṭā du'ā'i prāciw pāṭnici... hraḥi pānbūḥ 'odpūsci** (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 144a)

28. du'a'i paj do **jaccajū** (араб.) (P257 – 60a); bāb ʔo jaʃt **jatci** namāz du'a'i budūr (араб.) (11H//22(026) – 23a); bāb **jacci** namāz du'a'i būdūr (араб.) (11Pк747 – 88b); **jacci** namāz du'a'i būdūr (араб.) (11Pк720 – 49a); **jatci** namāz du'a'i (араб.) (11Pк719 – 83a); do **jacci** namāz du'a'i (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 50b); **jacci** namāz du'a'i būdur (араб.) (КП 3269 – 50b)

29. bāb haʔuju du'a'i pawʃi 'inā ʔri **qāmančiki** podūc... (араб.) (КП 9234 – 83b /c. 166/)

30. bāb du'a'i **qāznāho wačarā 'irānqū** pac (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 98b)

31. ʔā du'a'i wālka ʃpāsanna pac **qoʔdaġo dnā 'iwpāṭnicu pā ʃabāḥu** (араб.) (P257 – 103b)

32. bāb ʔto bi haʔā du'a'i baw... **qūlā...** napriʃtāna... (беларус.-пол., араб.) (11H// 22(026) – 48b); bāb ʔto bi haʔū du'a'i paw... **qūlā ʃtralā rahācinā noʔ do jaġo napʔiʃtāna ʔwoli boʔaj** (араб.) (араб.) (КП 9234 – 188b /c. 376/)

33. ʔa du'a nā **qurbān bājram** (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 76b); dā **qurbānnaḥo bajramu** du'a'i (араб., цюрк.) (P402 – 44b); bāb haʔā du'a'i nā **qurbāni bajram** (араб.) (11H// 22(026) – 97a)

34. bāb jiʔali ʔcaʃ ʔabī namāz ʃpāsūni mjāl **quʔdaġo ʃabāḥu** panc rāʔi paj haʔā du'a'i (араб.) (11H//22(026) – 29b)

35. bāb haʔū du'a'i ʔto budza pac 'ināsic 'od pānā bōġā **lāʃqā** mac bandza... (араб.) (КП 9234 – 188a /c. 375/)

36. jasli 'ū **lāwim 'ūḥū ʔāzwinič** ʔo ta du'a'i pac (араб.) (P256 – 83a)

37. haʔā du'a **māhilu priqlādājuči** sam rāʔ pac (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 54a); **majjitā priqlādājuči** jasin ʃarīf pac roʔim du'a'i (араб.) (P402 – 33a); bāb haʔuju du'a'i **māhilu priqlādājuči** pac... (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 107a); bāb **māhilu priqlādājuči** pac haʔū du'a'jqu (араб.) (ЧЗ 1815 – 55a); bāb **majjitā priqlādājuči** jasin ʃarīf pac roʔim sam rāʔi du'a'i pac (араб.) (КП 9234 – 86b /c. 172/)

38. **mimā zīrati 'idūči** paj haʔā du'a (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 54b)

39. bāb ʔto bi haʔā du'a'i paw 'od **munkir**... (беларус.-пол., араб.) (11H// 22(026) – 53b)

40. ʔo jaʃt ʔā du'a'i ʃam rāʔ pac 'inā **bārānā** dūc... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 85a)

41. bāb ʔaġza ʔtobi haʔā du'a'i paw **nād māhilāj**... (араб.) (P257 – 153a)

42. bāb **haza** du'a'i pac ġodziša **nād majjitom** (араб., цюрк.) (ЧЗ 1815 – 44b)

43. bāb jasli ʔto bi haʔā du'a'i nā **dzan** rāʔ paw (беларус.-пол., араб.) (11H// 22(026) – 50b); bāb haʔuju du'a'i nā **dzan** nā sam rāʔ pac (араб.) (ЧЗ 1815 – 98a)

44. nā **mizār prišawši** haʔuju du'a'i pac (араб.) (P257 – 154a); nā **mizār prišawši** haʔuju du'a'i paj (араб.) (ЧЗ 1815 – 164b)

45. ʔto bi nā **musulmānʃquju māhilu rūqū prilāziwši** 'iʔā du'a'i pal... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 72a); bāb ʔtobi maw haʔuju dū'a'i nā **musulmānʃkih**

māhilāḥ ruqu pālāziwši raw... (беларус.-пол., араб.) (P402 – 101b); **ḥto maw haṭuju du‘ā‘i nā musulmānshkih māhilāḥ rūqu pālāziwši raw...** (араб.) (P257 – 151b); **bāb ḥto bi nā musulmānšqūjū māhīlu prāwujū rūqu pālāziwši ‘iṭā du‘ā‘i pal** (беларус.-пол., араб., цюрк.) (P403 – 7b /c. 92/); **bāb ḥto bi nā musulmānšquju māhīlu rūqu pālāziw haṭu du‘ā‘i raw...** (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 105b); **bāb ḥto bi haṭujū du‘ā‘i nā musulmanskih māhilāḥ rūqu pālāziwši raw** (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 56b); **bāb haṭā du‘ā‘i nā māhīlu prāwuju rūqu pālāziwši paj** (араб.) (ЧЗ 1815 – 145b)

46. **bāb do poṭrabi ‘idūči prāciw naprijācalā spoṭiqājūčisa haṭā du‘ā‘i paj** (араб.) (11H// 22(026) – 29b); **bāb ḥto bi haṭā du‘ā‘i raw... naprijācala...** (беларус.-пол., араб.) (11H// 22(026) – 53a)

47. **bāb kadī ḥcaš nā šondni dzan z wamimi proroqāmi powštāc...** **naḥ ṭa du‘ā‘i paja** (араб.) (11Pk720 – 127a); **bāb ḥto ḥoča nā šudni dzan z wamimi zbožimi prāroqāmi powštāc naḥāj haṭu du‘ā‘i paja** (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 96b)

48. **bāb ṭā du‘ā‘i nā wala račaj poṭrabnā** (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 49a)

49. **bāb haṭā du‘ā‘i ‘od dzasancū prihod** (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 92b)

50. **bāb jasli ḥto ‘odzana zāmočil močaj načištaj...** **du‘ā‘i paj** (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 60b /c. 120/)

51. **‘od piṭālنيقāw... du‘ā‘i** (араб.) (P256 – 70b); **ḥto bi ṭā du‘ā‘i nā waqu rāz prapaw... ‘od piṭālنيقāw wolān bandza...** (беларус.-пол., араб.) (P256 – 98a); **bāb ḥto bi haṭujū du‘ā‘i pri šoba nošil ‘od piṭālنيقāw w[o]lan būdza** (араб.) (ЧЗ 1815 – 148b); **bāb ṭā du‘ā‘i walqājo špāsana pac ‘od piṭālنيقāw wolān bandza...** (араб.) (КП 9234 – 206b /c. 412/); **bāb ḥto ṭā du‘ā‘i paja ‘inosic ‘od piṭālنيقāw wolān bandza** (араб.) (КП 9234 – 209a /c. 417/)

52. **bāb ‘odposiccā ṭa du‘ā‘i paj** (араб.) (11Pk720 – 52b); **bāb jāq ‘odpošنيقājašsa nā paršim qoncū haṭā du‘ā‘i paj** (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 54b)

53. **ṭo jašt du‘ā‘i wāžnā pac ‘ipri šoba nosic** (араб.) (P257 – 105b)

54. **hazā du‘ā‘i walka špāsana po fārza pac** (араб.) (КП 9234 – 191a /c. 381/)

55. **haṭā du‘ā‘i pū fiṭraju nā bājram pac** (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол. (P97 – 64a); **bāb ṭo jašt du‘ā‘i po fiṭrajū ‘inā bājram...** **paj** (цюрк.) (11H//22(026) – 81a); **ṭā du‘ā‘i po fiṭraju pac ‘inā bājram** (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 66a)

56. **ṭo jašt po jazdānū ṭā du‘ā‘i pac** (араб.) (P256 – 22a); **po jazdānū ṭā du‘ā‘i paj** (араб.) (P256 – 86a); **ṭo jašt po jazdānū ṭo ṭa du‘ā‘i pac** (араб.) (КП 7752 – 18a); **po jazdānū du‘ā‘i pac** (араб.) (КП 3269 – 17b); гл. **pūzni jazdāna**

57. **bāb ṭo jašt ṭadu‘ā‘i po qaždim namāza po ‘araca pac** (араб.) (11H// 22(026) – 19b); **bāb du‘ā‘i posla qāžnoho namāzu pac** (беларус.-пол., араб.) (11Pk720 – 120b); **bāb haṭā du‘ā‘i po qāžnim namāza ṭrabā pac...** (араб.) (11Pk747 – 97a); **bāb... posla qāždaḡo namāzu du‘ā‘i paj** (араб.) (КП 9234 – 42b /c. 84/); **bāb haṭā du‘ā‘i posla qāždahō namāzu ṭrabā pac** (араб.) (КП 3269 – 16a)

58. **po namāzu** haṭu du‘ā‘i paj (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 97a)

59. **hazā** du‘ā‘i **po prāwa** ‘imānu pac (араб.) (P257 – 135b)

60. **po ṣabhāḥu** namāza du‘ā‘i (араб.) (P256 – 33b); **bāb po ṣabhāḥu swanṭim tā** du‘ā‘i... (араб.) (11H//22(026) – 31a); **bāb haṭā** du‘ā‘i **po ṣabhāḥu** pac (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (КП 9234 – 36b /c. 72/)

61. **pošla zikru** dū‘ā‘i paj (араб.) (P402 – 102a); **zikaṛ ṣpawši** du‘ā‘i paj (араб.) (11Pк718 – 53b); **po zikru** du‘ā‘i pac (араб.) (11Pк747 – 75a); **pošla zikaṛu** du‘ā‘i pac (араб.) (КП 7752 – 30b); **posla zikaṛu tā** du‘ā‘i paj (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 27b)

62. **ṭo jaṣṭ prad jadzannam tā** du‘ā‘i pac (араб.) (P256 – 21b); **prad jadzannam tā** du‘ā‘i pac (араб.) (P256 – 85b); **ṭo jaṣṭ prad jadzannām tā** du‘ā‘i pac (араб.) (КП 7752 – 17b); **prad jadzannam ruki pādnāwši ṭo** pac (араб.) (КП 3269 – 17a)

63. **bāb prašcālnājā** du‘ā‘i (цюрк. з перакладам на беларус.-пол.) (БДУКМ – 50b)

64. **bāb prašlim nawāṣṭām nād čolam** du‘ā‘i **prīšic** (араб., беларус.-пол.) (11H//22(026) – 96b)

65. **bāb ḥṭo bi haṭā** du‘ā‘i paw... ‘od qāžnaj **prihodī** pān būh ‘obroni (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 48b); **bāb ḥṭo maw** pac ‘ināsic tā du‘ā‘i ‘od ‘uškāḥ **prihod** wolan būdza (араб.) (11Pк720 – 117b); **bāb ḥṭo bi tā** du‘ā‘i **pacca ‘inosica...** pānbūg ‘obrūni ‘ūd **prigod** (араб.) (11Pк119 – 109a)

66. **bāb pūzni jadzana tā** du‘ā‘i pac (араб.) (БДУКМ – 19b); гл. **po jadzannū**

67. **ṭo jaṣṭ** du‘ā‘i **ramažānnaho bajrāmu** (цюрк.) (P402 – 40a); **bāb ramažān paṛšaḡo wačaṛā...** du‘ā‘i **ṭo jaṣṭ** (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (КП 9234 – 47b /c. 94/)

68. **ḥṭo haṭuju** du‘ā‘i paw ‘ināsiw pānboh **bažliḡbi rišqu** dāsc (араб.) (11Pк720 – 145a)

69. **bāb ṣabhāḥ** namāz du‘ā‘i paj (араб.) (P403 – 68b /c. 154/); du‘ā‘i paj **ṭo jaṣṭ dā ṣabhāḥu** (араб.) (P257 – 40b); **ṭo jaṣṭ** du‘ā‘i **ṣabhāḥ** namāz (араб.) (11Pк718 – 51a); **ṣabhāḥ** namāz du‘ā‘i (араб.) (11Pк747 – 70a); **do ṣabhāḥu** namāzu du‘ā‘i pac (араб.) (КП 7752 – 29a); **ṭo jaṣṭ do ṣabhāḥu** du‘ā‘i (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 47a); **bāb ṣabhāḥ** namāz du‘ā‘i būdur (араб.) (КП 3269 – 37a); **ṭo jaṣṭ ṣabhāḥ** namāz du‘ā‘i (араб.) (БДУКМ – 27a)

70. **ṭo jaṣṭ sadaqū primūjone tā** du‘ā‘i (араб., беларус.-пол.) (КП 3269 – 14a)

71. ‘ū haṭāj du‘ā‘i **samdzašāt ṭisačaj prozb** jaṣṭ (араб.) (КП 9234 – 186b /c. 372/)

72. **ṭo jaṣṭ šondnaḡo dnā...** du‘ā‘i (араб.) (P256 – 39b); **bāb šondnaḡo dnja...** du‘ā‘i būdur (беларус.-пол., араб.) (P402 – 64a); **bāb šondnaḡo dnā...** du‘ā‘i... (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 49a); **bāb šondnaḡo dnā...** du‘ā‘i (беларус.-пол., араб.) (11Pк747 – 103a); **bāb šondnaḡo dnā...** du‘ā‘i (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 97b)

73. **bāb ṭo jaṣṭ jasli ḥṭo haṭā** du‘ā‘i paw... pān būh... **ṣpāsanna** dāsc... (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 52a); **hazā** du‘ā‘i būdur wālka **ṣpāsanna** pac ‘ināsic **ṭo jaṣṭ** (араб.) (11Pк720 – 118b); **bāb haṭaju** du‘ā‘i waliqājū **ṣpāsanna** pac (араб.) (11Pк719 – 110a); du‘ā‘i būdur **ṣpāsana** pac ‘ināsic (араб.) (КП 9234 –

187a /c. 373/); du‘ā‘i būdür **špāsana** pac ‘inosic (араб.) (КП 9234 – 187b /c. 374/); bāb haṭā du‘ā‘i **špāsana** pac ‘ipri šoba nosic (араб.) (КП 9234 – 209b /c. 418/); bāb haṭā du‘ā‘i waliqājo **špāsanna**... (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 99a)

74. bāb **sunnat dājūči** haṭuju du‘ā‘i paj (араб.) (ЧЗ 1815– 157a)

75. bāb ḥṭobi qolwaq tā du‘ā‘i paw... **šahid** bandza... (араб., цюрк.) (11H//22 (026) – 147a); bāb ḥṭo bi qolwaq haṭu du‘ā‘i paw... **šahid** budza (араб.) (ЧЗ 1815 – 61b); bāb ḥṭo qolwaq haṭu du‘ā‘i paw... **šahid** būdza (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 89a); bāb ḥṭo bi maw haṭujū du‘ā‘i pac... **šahid** būdza (араб.) (КП 9234 – 195b /c. 390/)

76. bāb ḥṭo bi haṭuju du‘ā‘i māl pac ṭadī wšišṭka **šaṭāni praqlanta** pāpādājūccā... (араб.) (ЧЗ 1815 – 146b)

77. bāb **tarāwiḥ** namāz du‘ā‘i (араб.) (P257 – 63b); **tarāwiḥ** namāz du‘ā‘i (араб.) (11Pк718 – 68b)

78. ḥṭo bi w domū [p]owašil ta du‘ā‘i ‘albo pri šoba nošil ‘**uboštwā** na ‘obāči (беларус.-пол., араб.) (P256 – 100b); bāb ḥṭo bi haṭuju du‘ā‘i paw... niqoli ‘**ūbūštwā** namāja widzac (араб.) (11Pк720 – 145a); bāb ḥṭo bī haṭuju du‘ā‘i pri šāba nāsiw... niqoli ‘**ūboštwā** namāja widzac (араб.) (КП 9234 – 193b /c. 386/)

79. ‘**uwitru** ‘uṭrajcim raka‘tu du‘ā‘i pac (араб.) (11Pк747 – 86b)

80. ḥṭo bi māl **wpontāq** ta du‘ā‘i pac (араб.) (P265 – 41a); tā du‘ā‘i wālka špāsanna pac ‘**upontāq** (араб.) (P257 – 100b); bāb wālka špāsanna pac ‘**upontāq** du‘ā‘i (араб.) (P257 – 103a); bāb ḥṭo bi mjal **wpontāq** ‘osmidzasont rāz haṭā du‘ā‘i pac... (араб.) (11H// 22(026) – 30a); bāb ḥṭo bī ‘**upātnicū** haṭu du‘ā‘i paw... (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 93b); bāb ḥṭo bi maw ‘ū **pātnicū** haṭu du‘ā‘i pac (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 98a); bāb **wpontāq** midzi sunnatu ‘ifārzu pac walka špasana haṭā du‘ā‘i (араб.) (КП 9234 – 22a /c. 43/); bāb tā du‘ā‘i **wpontāq** ḡodziša (араб.) (КП 9234 – 194a /c. 387/)

81. bāb ‘**upātnicu** ‘uwačara po ‘aḥšam namāza pac... du‘ā‘i būdur (беларус.-пол., араб.) (P40 – 65a)

82. ḥṭo bi tā du‘ā‘i bandza pac ‘inošic ṭo pomadzi lūdzmi **wpowādza** bandza... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 99a)

83. bāb qṭo ṭa du‘ā‘i nā dzan rāz paw ṭākī člowaq... **wrāju**... bandza (беларус.-пол., араб.) (11Pк720 – 95a)

84. ṭo jašṭ čašū **zācmanna**... du‘ā‘i pac ranca podnāwši (араб.) (P256 – 57a)

85. bāb haṭā du‘ā‘i **zā hrāhi** (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 91b)

86. bāb **zā prāroqā** jaho milosci ‘upātnicu sām dzasāt rāz paj haṭu du‘ā‘i (араб.) (ЧЗ 1815 – 94a)

87. bāb ṭa du‘ā‘i nā ‘ābruc **zā zdruwja** čijū ‘ābraqājaša... (араб.) (P97 – 20a)

88. bāb kadī **złodzaj qona** ‘uqrādna ṭo tā du‘ā‘i napišāwši... (араб.) (КП 7752 – 87b)

89. bāb ṭo jašṭ ‘u‘alajā swanṭaḡo nā **zu lfaqārš** nāpišānā... du‘ā‘i... (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 118b); bāb haṭā du‘ā‘i ‘u‘alajā nā **zu-lfaqār** šābli nāpišānā (араб.) (КП 9234 – 180a /c. 359/); bāb tā du‘ā‘i ‘u‘alajā swanṭaḡo nā **zulfiqāru** (беларус.-пол., араб.) (БДУКМ – 135b).

в) Два без назвы і без абазначэння іх прызначэння¹⁸⁶:

1. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 176b /с. 352/)
2. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 178b /с. 356/)
3. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 178a /с. 357/)
4. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 183a /с. 365/)
5. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 184b /с. 368/)
6. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 187a /с. 373/)
7. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 188b /с. 376/)
8. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 189a /с. 377/)
9. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 190a /с. 379/)
10. *hazā du‘āi būdūr* (араб.) (КП 9234 – 190b /с. 380/)
11. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 192a /с. 383/)
12. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 192b /с. 384/)
13. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 193a /с. 385/)
14. *bāb hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 195a /с. 389/)
15. *bāb hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 196a /с. 391/)
16. *bāb hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 197a /с. 393/)
17. *bāb hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 197a /с. 393/)
18. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 200a /с. 399/)
19. *hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 200b /с. 400/)
20. *bāb hazā du‘ā’i būdūr* (араб.) (КП 9234 – 207b /с. 414/)
21. *bāb jasli ḥto haṭuju du‘ā’i būdza pac* (араб.) (КП 9234 – 182a /с. 363/)
22. *bāb hazā du‘ā’i pac ‘ināsic* (араб.) (11Рк720 – 59a)
23. *du‘ā’i būdūr pac ‘ipri šoba nosic* (араб.) (КП 9234 – 187b /с. 374/)
24. *bāb haṭā du‘ā’i špāsana pac* (араб.) (КП 9234 – 180b /с. 360/)
25. *bāb ṭo jaṣṭ du‘ā’i walmi špāsonnājā* (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 89b)
26. *bāb ṭo jaṣṭ ṭā du‘ā’i wālka špāsanna pac* (араб.) (11Рк720 – 103b)
27. *bāb ṭā du‘ā’i walmi špāsanna jāwižaj* (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 64a)
28. *ṭo jaṣṭ wiqlād taj du‘ā’i* (беларус.-пол., араб.) (P256 – 40a); *bāb wiqlād taj du‘ā’i... du‘ā’i būdur* (беларус.-пол., араб.) (P402 – 65b).

VII. Зікры і суфійскі тэкст

а) Зікры з асобнымі назвамі:

1. *zīkr ḥikmaṭ* (حكمة «Мудрасць») *būdūr* (цюрк. з перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 47b); *bāb hazā zīkr ḥikmaṭ* (حكمة «Мудрасць») *būdūr* (араб.) (P97 – 108b); *zīkar ḥikmat būdūr* (цюрк. з перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 126b); *bāb ṭo jaṣṭ zīkar ḥikmat* (حكمة «Мудрасць») *būdūr* (цюрк.) (БДУКМ – 132b); *bāb ṭo jaṣṭ zīkar ḥikmat* (حكمة «Мудрасць») *būdūr* (цюрк.) (БДУКМ – 136b)
2. *ṭo jaṣṭ zīkar wālki ‘arši ‘al-‘azīm* (عرش العظيم «Трон Магутнага») (араб.) (P257 – 123b).

¹⁸⁶ Тут прыводзяцца толькі тыя *дуа* без назвы і без абазначанага прызначэння, якія вылучаныя ў рукапісах у асобных раздзелы (*баб* і г. д.).

б) Зікры без назвы, але з абазначэннем іх прызначэння:

1. [bāb] ḥto ḥoča qāb pānboh hraḥi nā špāsanna grāwamuw naḥāj haṭi zīkar paja (араб.) (ЧЗ 1815 – 97a)
2. bāb ḥto ḥoča pānā bohā 'ulubic naḥāj haṭi zīkar paja... (араб.) (ЧЗ 1815 – 96b)
3. bāb haṭi zīkar jāq majjit zīdzaccā zśaho swaṭa... (беларус.-пол., араб.) (P402 – 49b); bāb haṭi zīkar jāq člowaq zīdza štaġo swātā (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 60b)
4. zīkar po ġum'a namāza paj (араб.) (ЧЗ 1816 – 4a)
5. bāb to jašṭ zīkar bo namāza pac (араб.) (11Н//22(026) – 19a)
6. ṭan zīkar pac po šabāḥu namāza to jašṭ (араб.) (11Н//22(026) – 150a)
7. bāb to jašṭ zīkar winoṣni (цюрк.) (КП 9234 – 78a /с. 155/).

в) Зікры без назвы і без абазначэння іх прызначэння:

1. to jašṭ zīkar (араб.) (P256 – 35a);
2. roṭim zīkar paj to jašṭ zīkar (араб.) (11Рк718 – 53a);
3. to jašṭ zīkar (араб.) (11Рк718 – 62b);
4. roṭim zīkar paj to jašṭ (араб.) (11Рк720 – 41a);
5. zīkar pac (араб.) (КП 7752 – 30b);
6. zīkar būdūr (цюрк., беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 140b);
7. bāb hazā zīkar būdūr (араб.) (КП 9234 – 200a /с. 399/);
8. to jašṭ zīkar būdūr (араб.) (КП 9234 – 197b /с. 394/);
9. to jašṭ zīkar būdūr (араб.) (КП 9234 – 197b /с. 394/).

г) Суфійскі тэкст

1. bāb 'ū riġāl 'al-ġajb (رجال الغيب «Людзі таямніцы») qṭura swanṭa jašṭ (беларус.-пол.) (P402 – 68a); *гл. VI, а («Дуа»).*

VIII. Тэксты (пераважна літургічнага характару),

якія падаюцца ад імя Бога, анёлаў, шайтана

або ад імя канкрэтных гістарычных асоб (Мухамада, Алі і інш.)

1. bāb 'alī raḍija 'allahu 'anhu (رضي الله عنه «Няхай будзе задаволены ім Алаг») muwil 'ūd proroqa jahū' miluśc (беларус.-пол., араб.) (P97 – 109b); to jašṭ 'alaj jaġo milośc i muwil jadnaġo dnā... (беларус.-пол.) (P256 – 36b); bāb 'alaj raḍija 'allahu 'anhu (رضي الله عنه «Няхай будзе задаволены ім Алаг») mūwil jadnaġo dnā... (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 50a); bāb 'alaj raḍija 'allahu 'anhu (رضي الله عنه «Няхай будзе задаволены ім Алаг») 'od proroqā jaho milosc qazāw (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 50a); bāb 'alaj swanṭi mūwil 'od proroqā jaġo milosci ḥto bi ṭa du'a'i... (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 101a); bāb karṭama 'allāhu 'alaj mūwil ḥto wirid... (беларус.-пол.) (11Рк720 – 95b); bāb 'alaj karṭamu 'allāhu mūwil qto čūw 'od proroqa... (беларус.-пол.) (11Рк720 – 99a); bāb 'alaj jaho milosc mūwil jadnaġū dnā... (беларус.-пол., араб.) (11Рк719 – 107a); bāb to jašṭ 'alaj swanṭi mūwil (беларус.-пол., цюрк.) (ЧЗ 1814 –

108b); bāb 'alaj kaṭīm 'allahu mūwil (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 51b); bāb 'alaj swanṭi 'od proroqā jaho milosci mūwil (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 56a); bāb 'alaj karima 'llahu mūwil (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 65a) + haza du'ā'i 'ajati 'al-faṭḥi (اية الفتح «Знак перамогі») būdūr (араб.) (ЧЗ 1815 – 65a); bāb 'alaj jaho milosci mūwil (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 90b); bāb 'alaj raḍija 'allahu 'anhi (رضي الله عنه «Няхай будзе задаволены ім Алаг») 'od proroqā jaḡo milosci mūwil (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 61a /с. 121/); гл. **ṣin 'abū ṭālibow**

2. bāb 'anas bi[n] mālīk raḍija 'allahu 'anhi riwājat qildi... (رضي الله عنه روايت «Няхай будзе задаволены ім Алаг, расказаў апавяданне») (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 134b)

3. ṭo jaṣṭ 'iḡ būḡ milośardnī roṣqāzal mūsī proroqu (беларус.-пол.) (P256 – 88b); 'iḡ būḡ milosciwi mūsī proroqu raḡqāzāl (беларус.-пол.) (P257 – 143b); 'iḡ būḡ milosciwij mūsa roḡqāzāl... (беларус.-пол.) (11Рк720 – 136a); pānbūḡ mūsa prāroqu rāṣqāzāw (беларус.-пол.) (КП 7752 – 57b)

4. bāb ḡazrat fāṭmā mūwilā... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 94a)

5. bāb ḡabrā'il jaḡo molosc mūwil (пол.) (11Н//23К(026) – 65a); bāb ḡabrā'il jaḡo milosc muwil (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1814 – 150a); bāb ḡabrā'il ṣlowa boḡajo prinoṣ (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 158b)

6. bāb ḡa'far ṣadiq mūwil (беларус.-пол., араб.) (11Н//58К(026) – 152a)

7. bāb 'ū kitāba sūratu liṣṣalawāta (سورت لصلوات «Законы (?) малітваў») piṣa pān būḡ raq do ṣajṭānā (пол.) (11Н// 23К(026) – 57b); bāb 'ū kitāba sūraṭu li-ṣṣalawāti (سورة لصلوات «Законы (?) малітваў») piṣa pān būḡ žaq do ṣajṭāna (пол.) (11Н//24К(026) – 45a)

8. bāb poṣal boḡi jaho milosc raq (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 46a)

9. proroq jahū milūśc mūwil 'iḡ prazṭraḡā... (беларус.-пол.) (P97 – 109a); bāb prāroq jaho milosc mowil qṭo bi ṭa du'ā'i raw... (беларус.-пол., араб.) (P402 – 63a); bāb dūḡownājā zāwaṣčāna... 'oṭ proroqā muḡammadā (пол., араб.) (11Н//23К(026) – 91a); bāb qāla nnabijju 'm (قل نبی ع م «Сказаў Прарок, мір яму») muḡammad proroq mūwil jāq člowaq smarci nazābahāja (пол., араб.) (11Н//24К(026) – 36a); bāb proroq jaho milosc muwil qṭo bi ṭa du'ā'i... (араб.) (11Н//22(026) – 30b); bāb hazā du'ā'i 'oḡnājmīw 'od proroqa jaho molosc (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 48a); bāb proroq jaho molosc mūwil qṭo bi ṭa du'ā'i raw... (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 49a); bāb proroq jaho milosc mūwil ḡṭo haṭa du'ā'i raw... (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 51b); bāb ṭo jaṣṭ proroq jaḡo milosc mūwil (беларус.-пол.) (11Рк720 – 119a) + hazā du'ā'i 'aḡūd (أجود «Найлепшы») būdūr (араб.) (11Рк720 – 119a); bāb proroq jaho milosc mūwil pānbūḡ 'oḡnājmīl... (беларус.-пол.) (11Рк720 – 123a) + hazā du'ā'i (араб.) (11Рк720 – 124a); bāb proroq jaḡo milosc mūwil jasli māl qṭūri musulmānin... (беларус.-пол., араб.) (11Рк720 – 127b); bāb ṭo jaṣṭ proroq jaho milosc mūwil 'ū qur'āna sadīm 'ajataw jaṣṭ (беларус.-пол., араб.) (11Рк720 – 142b); bāb prāroq jaho milosci muwil (беларус.-пол., араб.) (11Рк747 – 100a); proroq jaho milosc

mūwil (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 32b); bāb ʔo jaʃt muḥammad **proroq** jaḡo milosc muwil (араб., беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 146b); bāb **proroq** jaḡo milosc muwil (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1814 – 147a); bāb **proroq** jaḡo milosc muwil (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1814 – 151a); bāb **proroq** jaho milosci mūwil (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 62a); bāb **proroq** jaho milosci mūwil (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 63a); bāb ʔo jaʃt **proraq** jaḡo milosc mūwil ḡto bi haʃā du‘ā‘i raw (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 99a); bāb wiqlād ʔaḡo du‘ālarū’ **prāroq** jaho milośc... (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 144b); bāb **prāroq** jaho milośc mowil (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 148a); bāb proroq jaho milośc raq... (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 148b); bāb **proroq** jaḡo milosc mūwil ḡto bī namāz raw (беларус.-пол.) (КП 9234 – 59a /с. 117/); bāb **proroq** jaḡo milosc mūwil (араб.) (КП 9234 – 193b /с. 386/)

10. bāb ʔo jaʃt ḡazrat **rasūl** ‘allah... proroq jaho milosc mūwil [+ dua] (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 57b)

11. bāb **šin** ‘abū ʔalibow mūwil (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 54a); гл. ‘alī

12. **ʃajtān** ‘alajhi ‘alla‘na (عليه اللعن «пакляцце на яго») mowil ‘adnāho čāʃu **dāwidu**... (беларус.-пол., араб.) (P402 – 64b); bāb **ʃajtān** la‘nah (لعنه «паклён яму») mūwil **dāwidu** (беларус.-пол., араб.) (11Рк720 – 124a); bāb **ʃajtān** mūwil **dā dāwidā** prāroqā (беларус.-пол., араб.) (11Рк747 – 98b); bāb **ʃajtān** ‘alajhi [lla‘n] (عليه اللعن «пакляцце на яго») mūwil **dāwidu** (беларус.-пол., араб.) (11Рк719 – 105a).

IX. Іншыя малітвы (літургічныя тэксты):

«Пяці іманаў», тасбіхі, абраканні і г. д.

1) Іманы

Пяць іманаў:

ʔo jaʃt swanʔi ‘abdullah jadnaj noci widzal (беларус.-пол.) (P256 – 69a); bāb ‘abdullah swanʔi jadnaj noči widzal... (беларус.-пол., араб., цюрк.) (P402 – 50a); bāb ‘abdu ‘allah swanʔi jadnaj noci widzal... (беларус.-пол., араб., цюрк.) (11Н//22(026) – 31a); bāb swanʔi ‘abdullah jadnoj noči widzal... (беларус.-пол.) (11Рк720 – 54a); bāb ‘abdallah swanʔi jadnaj noci widzal (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 61a)¹⁸⁷

bāb ʔo jaʃt po ʃabāʃa panc ‘imānaw (араб., цюрк.) (P257 – 70a); bāb ʔo jaʃt panc ‘imānow (араб., цюрк.) (11Рк718 – 1a); [5 іманаў] (араб., цюрк.) (11Рк719 – 85b); bāb ʔo jaʃt panc ‘imānow (араб., цюрк.) (КП 9234 – 131b /с. 262/)¹⁸⁸

1. ʔo jaʃt parʃi ‘imān (араб.) (11Рк720 – 55a); ʔo jaʃt parʃi ‘imān (араб., з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 82a); bāb ʔo jaʃt ‘imān parʃi (араб.) (ЧЗ 1815 – 57b); ‘imān parʃi (араб.) (КП 6196 – 23b)

¹⁸⁷ У шэрагу рукапісаў гэты тэкст папярэднічае «Пяці іманам» у якасці ўводзінаў. Напрыклад, у Р402, хаця ў ЧЗ 1815 прыводзіцца толькі гэты тэкст, а «іманы» адсутнічаюць.

¹⁸⁸ «Пяць іманаў» могуць прыводзіцца як адзін раздзел (*баб*) або як пяць асобных раздзелаў.

2. *to jaṣṭ drūgī 'imān* (цюрк.) (11Рк720 – 55a); *bāb drūgī 'imān* (араб.) (11Рк747 – 105a); *drūgī 'imān to jaṣṭ* (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 57b); *drūgī 'imān* (цюрк) (КП 6196 – 24a)

3. *bāb to jaṣṭ ṭraci 'imān* (араб.) (11Рк720 – 55b); *ṭraci 'imān* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (Р97 – 107a); *bāb ṭrajci 'imān* (цюрк.) (11Рк747 – 105b); *ṭraci 'imān to jaṣṭ* (араб.) (ЧЗ 1815 – 58a); *ṭšaci 'imān* (араб.) (КП 6196 – 24a)

4. *bāb to jaṣṭ čwārṭi 'imān* (араб.) (11Рк720 – 56a); *čwārṭi 'imān to jaṣṭ* (араб.) (ЧЗ 1815 – 58a); *čwārṭi 'imān* (араб.) (КП 6196 – 24b)

5. *bāb to jaṣṭ ponṭi 'imān* (араб.) (11Рк720 – 56b); *pāṭi 'imān* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (Р97 – 107b); *ponṭi 'imān to jaṣṭ* (араб.) (ЧЗ 1815 – 58b); *pjonṭi 'imān* (араб.) (КП 6196 – 24b).

Іншыя іманы:

1. *bāb to jaṣṭ 'imān 'arābškī* (араб.) (КП 9234 – 132b /с. 264/)

2. *'imān* (араб.) (Р402 – 70b)

3. *bāb haṭi 'imān qāždamū musulmāninu 'imusulmānca 'ūmac 'ipac...* (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 59a)

4. *hazā tawba 'imān būdūr* (араб.) (Р257 – 133b)

5. *to jaṣṭ 'imān ṭurackij* (араб.) (11Рк720 – 57a)

6. *to jaṣṭ 'imān walkij pac* (араб.) (БДУКМ – 35b).

2) Тасбіхі:

1. *bāb 'apotiṃ dlā wdzančnoscī božaj... tasbiḥ paj* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (КП 9234 – 30a /с. 59/)

2. *haṭi taspiḥ waliqoja ṣpāsanna pac pri nāmāzāḥ 'inād majjitom* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 84a); *bāb haṭi tasbiḥ waliqojo ṣpāsanno pac* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (КП 9234 – 37b /с. 74/)

3. *bāb ḥto bi maw pac ṭan taspiḥ* (араб.) (11Рк720 – 122b)

4. *bāb ḥto bi 'umaw haṭi taspiḥ sām dzasāṭ rāz pac* (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 94b)

5. *bāb ḥto būdza qur'ān pac zā čijū dūšu... haṭi taspiḥ paj* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 70b)

6. *bāb to jaṣṭ ḥto bi ṭan tasbiḥ paw po qāždim namāza...* (араб.) (КП 9234 – 199a /с. 397/)

7. *bāb qāžnāho dnā haṭi taspiḥ pā ṣto rāz pac...* (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 95b)

8. *ṭan tasbiḥ paj rūki ṭrūnā widāc* (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (Р97 – 51b)

9. *bāb pāqlāniwšiša taspiḥ pac* (араб.) (11Рк747 – 67a)

10. *bāb to jaṣṭ posla ṣabāḥu namāzu sām dzisāṭ 'adzin rāz haṭi taspiḥ pac* (араб.) (11Н//22(026) – 20b)

11. *tasbiḥ* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (Р97 – 87a); *tasbiḥ būdur* (араб.) (Р97 – 108b); *bāb to jaṣṭ taspiḥ* (араб.) (11Н//22(026) – 17b); *bāb to jaṣṭ ṭan taspiḥ* (араб.) (КП 9234 – 198b /с. 396/).

3) Абраканиі:

1. *to jaṣṭ 'abraqānno* (араб., беларус.-пол.) (P426 – 1a); *'abraqānna to jaṣṭ* (араб.) (11Pк718 – 62a)
2. *to jaṣṭ 'abrāqānna do fārzu ṣabāḥu* (араб.) (КП 7752 – 28a)
3. *bāb dā ġum'a namāzu 'abrāqānna* (араб., беларус.-пол.) (P402 – 48a)
4. *'abraqānno dā qoṣnaġo jasinu nijjat to jaṣṭ* (цюрк.) (P256 – 9b)
5. *bāb mālim dzacam 'azān 'abraqānja* (цюрк., беларус.-пол., араб.) (P402 – 12a); *bāb mālim dzacam... to jaṣṭ 'abraqānno dā 'azānū* (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 161a); *bāb mālim dzacam do 'azānu 'abrāqānjo to jaṣṭ* (цюрк., беларус.-пол.) (КП 9234 – 95a /c. 189/)
6. *bāb roṭim 'abraqānnā...* (араб.) (11Pк747 – 61a).

4) Салаваты (гл. VIa «Дуа»):

1. *ṣalawāt rac* (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 62b); *to jaṣṭ ṣalawat* (араб.) (P256 – 27a); *to jaṣṭ ṣalawat* (араб., беларус.-пол.) (11Pк718 – 55b)
2. *ṣalawāt rac nā prāwā 'abarnuwšiṣa rac* (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 69b)
3. *nā lawā ṣalawāt* (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 71a)
4. *bāb to jaṣṭ salawāt swātoġ fātmī* (араб.) (КП 9234 – 208b /c. 416/)
5. *bāb to jaṣṭ 'iṣqāṭ ṣalawāt* (араб.) (ЧЗ 1815 – 30a).

5) «Пячаці»:

1. *bāb proġoq jaġo mилоści pačanc* (араб.) (P257 – 75a)
2. *bāb proġoq jaho mилоści pačanc* (араб.) (P257 – 75b)
3. *bāb to jaṣṭ pačanc muḥammad proġoqa* (араб.) (КП 9234 – 179b /c. 358/)
4. *bāb 'iṭo pačanc muḥammad proġoqā* (араб.) (КП 9234 – 179b /c. 358/).

6) Просьбы:

1. *bāb to jaṣṭ qadir noci prozbā* (цюрк.) (БДУКМ – 47a)
2. *qtū ḥca 'aḥraṭāccā... ṭa prūzbā rac* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 84a); *bāb jasli ḥto ḥoča 'aḥraṭācisa... prozbu činic...* (беларус.-пол., цюрк.) (P402 – 66a)
3. *bāb paṣḥo wačara ṣuṣtračājučiṣa zramāzānam masacam... haṭuju prozbu rac* (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 20b); *bāb to jaṣṭ prosbā parwāho tarāwiḥu* (цюрк. з перакладам на беларус.-пол.) (БДУКМ – 42a).

7) Вірыды (гл. VIa «Дуа»):

1. *rū namāza wirid raj* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 96a)
2. *roṭim wirid do tasbiḥu raj* (араб.) (P403 – 66a /c. 149/)
3. *wirid do ṣabāḥu namāzu to jaṣṭ* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 43a).

8) Арацыя:

bāb ʔo jaṣṭ 'orācijā prad šlubam (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 105a).

9) Атахійят:

ʔo jaṣṭ 'atahijjāt (араб.) (11Рк718 – 46a); bāb pāqlāniwšiša sadzači nā qālanāh 'atahijjaṭ рас (араб.) (11Рк747 – 62b).

10) Азан:

bāb mālim dzacam 'azān dāwāc (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 99b); bāb ʔo mālim dzacam 'azān рас (цюрк., беларус.-пол., араб.) (БДУКМ – 117a)

11) Буайда:

bāb paršā bu'ajda ʔo jaṣṭ (цюрк.) (11Рк747 – 90b)

12) Камат:

bāb roṭim qāmat raj (цюрк., араб.; некаторыя з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (КП 9234 – 22b /с. 44/)

13) Нафіле:

bāb ʔo jaṣṭ nāfila (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 35b); *гл. XI («Намазы»)*

14) Субхан:

ʔo jaṣṭ subḥān (араб.) (P256 – 32b)

15) Талкін:

bāb ʔalqin činic 'inā 'ima qliqāc ʔaho majjitā čij šin 'albo dāčqā (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 104b)

16) Таўба:

bāb do pamāzu šṭāwši haṭo tawba pāciḥu рас (араб.) (11Н// 22(026) – 15b); ʔo jaṣṭ tawba būdūr (цюрк.) (КП 9234 – 127a /с. 253/); *гл. VI («Дуа»)*

17) Безыменныя малітвы:

1. [Малітва] ... اللهم ارزقنا بسم- (араб.) (P402 – 67b); [малітвы] ... اللهم ارزقنا بسم- (араб.) (P403 – 29b /с. 76/); [малітва] ... اللهم ارزقنا بسم- (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 13b); [малітва] ... اللهم ارزقنا بسم- (араб.) (БДУКМ – 17a)

2. [Малітва] ... اللهم ارزقنا بسم- (араб.) (11Рк747 – 3b); [малітва] ... اللهم ارزقنا بسم- (араб.) (11Рк719 – 17b)

3. [Малітва] ... اللهم بلغ ثواب بسم- (араб., цюрк.) (КП 7752 – 16a); [малітва] ... اللهم بلغ ثواب بسم- (араб.) (БДУКМ – 17b)

4. [Малітва] ... اللهم ربنا بسم- (араб.) (P256 – 19b); [малітва] ... اللهم ربنا بسم- (араб.) (P257 – 17b); [малітва] ... اللهم ربنا بسم- (араб.) (11Рк718 – 30a); [малітва] ... اللهم ربنا بسم- (араб.) (11Рк720 – 24a); [малітва] ... اللهم ربنا بسم- (араб.) (11Рк747 – 56b); du 'ā' i¹⁸⁹ raj ... اللهم ربنا (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ

¹⁸⁹ Гэтая малітва названая *дуа* толькі тут.

1814 – 94b); [малітва] ...الم ذلك الكتاب الكريم اللهم ربنا. (араб.) (ЧЗ 1815 – 15b); [малітва] ...اللهم ربنا. (араб.) (КП 9234 – 15a /с. 29/); [малітва] ...اللهم ربنا. (араб.) (КП 6196 – 9b); [малітва] ...اللهم ربنا. (араб.) (КП 11532 – 13a)

5. [Малітва] ...ولا تدع مع الله. (араб.) (ЧЗ 1815 – 13a); [малітва]... ولا تدع مع الله (араб.) (КП 3269 – 8b)

6. [Малітва] ...يا الله يا الله يا الله واسع الرحمت. (араб. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 10a)

7. [Малітвы] (цюрк. з перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 23a) – пачатак і канец адсутнічаюць; [фрагмент таго самага тэксту, што на с. 23a–24b] (цюрк. з перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 44a) – пачатак адсутнічае.

X. Тэксты рытуальна-літургічнага характару без вызначэння жанравай прыналежнасці змешчаных у іх літургічных тэкстаў

1. *bāb 'abdast gusal 'uzāwši... paj* (беларус.-пол., араб.) (P402 – 4a); *bāb 'abdast 'igusal 'uzawši 'iṭo žnāj* (беларус.-пол., цюрк.) (P257 – 27b)

2. *ṭo jaṣṭ 'abliwājūčīsa ṭo paj* (араб.) (P403 – 43b /с. 104/)

3. *'apūšnāhu wač[a]rā p[ra]ščajučīsa ramazān 'itarawīḥ haṭā paj* (цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 74b)

4. *bāb 'aṭposniqājūčīsa paj* (араб.) (P257 – 61a); *ṭo jaṣṭ 'odposniqājuči haṭo paj* (араб.) (11Pк718 – 69b); *bāb ṭo jaṣṭ 'odposniqāwājūčīsa pac* (араб.) (11H//22(026) – 24a); *'adposniqāccā paj* (араб.) (11Pк720 – 52a); *'odposniqāwačīsa paj* (араб. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 54a)

5. *bāb qāli 'učujaš 'azān... ṭo paj* (беларус.-пол., араб.) (P402 – 4b)

6. *bāb ṭo jaṣṭ do 'abdastu bārdāq baruči pac* (араб.) (11Pк720 – 30a)

7. *bāb ḥoraho nāwažajuči paj* (цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 82a)

8. *bāb čḥnūwši ṭo paj* (араб.) (11H//22(026) – 29a); *bāb čḥnūwši pac* (араб.) (11Pк720 – 140b); *bāb čḥnuwši paj* (араб.) (КП 6196 – 25b); *bāb čīḥnūwši pac* (араб.) (КП11532, укладка – 1a)

9. *'ū čwārtaq po jaccijū pac* (араб.) (КП 9234 – 191b /с. 382/)

10. *dā domu prijahāwši ṭo paj* (араб.) (P256 – 79b)

11. *bāb pā nāmāza dlā 'obmili... paj* (цюрк., араб.) (ЧЗ 1815 – 145b)

12. *bāb do ḡāmiji prihodzači paj* (беларус.-пол., араб.) (P402 – 5a); *bāb ṭo jaṣṭ do ḡāmiji prišawši nā ḡānāq ṭo paj* (араб.) (ЧЗ 1815 – 164a); гл. *do mačaci*

13. *do lāzni wḥodzone l[awo] noḡā ṣṭupiwši ṭo pac* (араб.) (P256 – 117a); *bāb do lāzni 'idūči lawāj nāhoju 'ū lāznu ṣṭūpiwši ṭo paj* (араб.) (11H//22(026) – 29b)

14. *bāb do mačitā 'idūči paj* (араб.) (P403 – 54b /с. 126/)

15. *do mačaci prihodzunc paj* (араб.) (P256 – 27b); *do mačitā prišadši prāwāj nāhoj 'uwājšowši ṭo paj* (араб.) (P403 – 55a /с. 127/); *bāb do mačatū prihodzači paj* (араб.) (11Pк718 – 42a); *bāb ṭo jaṣṭ qmačatu prihodzači pac* (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 15a); *bāb do mačatā prihodzači paj* (араб., беларус.-пол.) (11Pк719 – 93b); *bāb 'iqmačici prihodzči paj* (араб. з падрадка-

вым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 33b); **bāb do mačatā prihodzači paj** (араб.) (КП 9234 – 43b /с. 86/); **bāb do mačatā prihodzonc pac** (араб.) (КП 6196 – 15b); гл. **do ġāmiji**

16. **dā mumbaru prihodzači paj** (араб.) (ЧЗ 1816 – 1a)

17. **nā drūhi štūpan štūpiwši paj** (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 56b); **nā drūhi štūpan štūpiwši paj** (араб.) (ЧЗ 1816 – 1a)

18. **bāb fiṭra ṣadaġu wzolši paj** (араб.) (БДУКМ – 55b)

19. **bāb jasli ḥcaš žabi ġrahi 'odpuščona bili... pac** (араб.) (P402 – 11b); **bāb jažali ḥcaš žabi ġrahi 'odpuščuna bili... paj** (араб.) (11H//22(026) – 30a); **bāb kadī ḥcaš žabi ġzaḥi 'odpuščoni bili... paj** (араб.) (11Pк720 – 125b)

20. **bāb ʔo jašt ġum'a šalāḥ pac** (араб.) (11Pк719 – 94b)

21. **bāb zā 'imanni pālac 'ūzawši sadam rāzi ʔo paj** (араб.) (ЧЗ 1815 – 161a)

22. **bāb haṭija 'imonā božija špāsana pac 'ināsic** (араб.) (КП 9234 – 185a /с. 369/)

23. **bāb 'iznādworqū ʔo prāwāj nāhoj štūpājuči pac** (араб.) (11Pк747 – 38a)

24. **jāq hrom hrimic ʔo ṭrabā pac** (араб.) (P256 – 78b); **bāb jāq hrom hrimic ʔo haṭo paj** (араб.) (11H// 22(026) – 29b); **bāb jāq hrom hrimic ʔo paj** (араб.) (11Pк720 – 138b); **bāb jāq hrom hrimic pac** (араб.) (КП 6196 – 25b)

25. **bāb jāq ṣonca 'uṣhodzi ʔo paj** (араб.) (11H//22(026) – 28b)

26. **bāb jāq ṣonca zāḥodzi ʔo paj** (араб.) (11H//22(026) – 28b)

27. **bāb jasin wipawši ʔo paj** (цюрк.) (P403 – 33a /с. 83/); **bāb 'ispawši jasin ʔo špāsanna pālacāc... (цюрк.)** (11Pк747 – 35b); **jāsin dopawši haṭo pac** (араб.) (11Pк719 – 38b); **bāb ʔo jašt jasin wipawši (цюрк.)** (КП 7752 – 17b); **bāb jasin wipawši ʔo pac** (араб.) (БДУКМ – 19a)

28. **bāb ʔū jašt qadir nūči poṣla tarāwiḥu hūža pac** (араб.) (P97 – 21a); **bāb qadir dwānaccāc raka'taw māliccā... (беларус.-пол., араб.)** (11Pк747 – 92b); **bāb nā qadir noc poṣla tarāwiḥu pac** (араб.) (ЧЗ 1814 – 26b)

29. **bāb qurbān poṭrāwī jazdorc pac** (цюрк.) (БДУКМ – 21a)

30. **bāb qurbān rznorc pac** (цюрк.) (БДУКМ – 22a)

31. **lawājū nāhū mijūči paj** (араб.) (P403 – 50b /с. 118/); **lawuju nāhū mijūči paj** (араб.) (11Pк718 – 39b); **lawuju nāhū mijūči paj** (араб.) (11Pк720 – 32a); **bāb lawā nāhu mijūči pac** (араб.) (11Pк747 – 45a); **nā lawuju nāhu barūči** (араб.) (11Pк719 – 45a)

32. **nā lawujū rūqu barūči paj** (араб.) (P403 – 49a /с. 115/); **lawujū ru[qu] mijūči paj** (араб.) (11Pк718 – 38b); **bāb nā lawāju rūqū 'uzliwājuči pac** (араб.) (11Pк747 – 43b); **nā lawāju ruqu baruči pac** (араб.) (11Pк719 – 44a)

33. **bāb majjitā dā mizāru 'ūpūščājuči haṭo pac** (араб.) (КП 9234 – 83a /с. 165/)

34. **bāb majjitā dā pāludna ṭwārām powarnūwši paj** (араб., беларус.-пол.) (P402 – 23a); **bāb majjitā do polūdna ṭwārām pāwarnuwši** (араб.) (КП 9234 – 83b /с. 166/)

35. **majjitā mijūči haṭa pac** (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 89a); **majjitā mijūči paj** (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 85a)

36. *bāb majjitā nā mizār prinošši* pac (беларус.-пол., араб., цюрк.) (P402 – 20b); *bāb majjitā nā mizār prinašši* haṭo pac (цюрк.) (КП 9234 – 80b /c. 160/)
37. *majjitā našūči* paj (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 89a); *bāb majjitā našūči* pac (араб.) (P402 – 20a); *bāb majjitā našūči* pac (араб.) (КП 9234 – 80b /c. 160/)
38. *bāb majjitā 'umāhilu 'apuščājuči* paj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 101a)
39. *majjitā zāšipājuči* ṭo paj (араб.) (P257 – 151b); *bāb ṭo jaṣṭ majjitā zāšipājuči* paj (араб.) (ЧЗ 1815 – 165a)
40. *malāduhā mašacā 'abāčiwši* paj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 4a); *bāb masacā mālādāho 'obačiwši* pac (араб.) (P402 – 94a); *bāb masoncā mlodaḡū 'ūbāčiwši* pac (араб.) (11Pк719 – 111a); *bāb mālādohā masacā 'abāčiwši* pac (араб.) (КП 6196 – 25b); *mālādohā masacā 'obačiwši* haṭo paj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 73a)
41. *mimā mizāru 'idūči* 'inā mizār prišadši ṭo pac (араб.) (P256 – 71b)
42. *bāb mimā ziraci 'idūči* 'albo jadūči ṭo paj (араб.) (P403 – 34b /c. 86/); *mimā zirāci 'idūči* (араб.) (11Pк718 – 8a); *bāb ṭo jaṣṭ mimā zaraci 'idūči* 'albo jadūči paj (араб.) (11H//22(026) – 1a); *mimā ziracu 'idūči* 'albo jadūči ṭo paj (араб.) (11Pк720 – 1a); *bāb mimā zirāci 'idūči* 'inā zirač prišawši haṭo pac (араб.) (ЧЗ 1815 – 55b)
43. *bāb ṭo jaṣṭ nā bājṛām ḡama'at zābrāwšiša* do mačaṭu... paj (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 25b)
44. *bāb nā bājṛām po jadžanu* pac (араб.) (БДУКМ – 20a)
45. *nā qurbān bājṛām nād qurbānam* pac (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 55a); гл. *nā 'ofjarā*
46. *nā hālāwu masaḡ barūči* paj (араб.) (11Pк718 – 38b); *nā hālowu barūči* paj (араб.) (11Pк720 – 31b); *bāb nā hālāwu baruči* pac (араб.) (11Pк747 – 43b); *nā ḡlowá baruči* pac (араб.) (11Pк719 – 44b)
47. *bāb nā majjitā mājaš 'uzložic* (беларус.-пол., араб., цюрк.) (P402 – 19a)
48. *bāb kadī ḡcaš žabi namāz špāsoni bil...* paj (араб.) (11Pк720 – 125a)
49. *bāb nā moḡilā prāwā ranqā pālāžiwši* paj (араб.) (P403 – 36b /c. 90/); *bāb nā māhila rūqu pālāžiwši* ṭo paj (араб.) (11Pк718 – 4b); *bāb ṭo jaṣṭ nā māhilu rūqū pālāžiwši* pac (11H//22(026) – 1b); *bāb ḡṭo bi nā musulamānš[quju] māhilu ruqū pālāžiwši* (араб.) (11H//22(026) – 1b); *bāb nā māhilu ruqū pālāžiwši* pac (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 2a); *nā māhilu ruqū pālāžiwši* ṭo paj (араб.) (11Pк720 – 1b); *nā māhilu prāwuju ruqu pālāžiwši* pac (араб.) (11Pк719 – 2a); *bāb nā māhilū rukū pālāžiwši* pac (араб.) (КП 6196 – 25b)
50. *nā masonc hladzači* ṭo pac (араб.) (P256 – 78a)
51. *bāb nā mizār prišawši* ṭo pac (араб.) (ЧЗ 1815 – 55b); гл. *nā zirac prišadši*
52. *nā munb[a]r 'užišowši* paj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 57a); *nā mumber 'užišowši* paj (араб.) (ЧЗ 1816 – 1b)

53. *bāb nā 'ofjarā rznonc pac* (цюрк.) (БДУКМ – 21b); гл. *nād qurbānam*

54. *bāb jasli ḥcaš 'abi nā šudni dzan boški štrāḥu nawidzac... pac* (араб.) (P402 – 12a); *bāb jažali ḥcaš žabi nā šudni būži dzan štrāḥū nawidzac... paj* (араб.) (11H//22(026) – 30a); *bāb kadī ḥcaš žabi nā šondni dzan boži štrāḥu na widzac... paj* (араб.) (11Pк720 – 126a)

55. *bāb nā wodu pūsciwšiša paj* (араб.) (11Pк720 – 138b); *bāb nā wodū pūščājūčiša paj* (араб.) (11H//22(026) – 29a)

56. *bāb nā zirac hladzūči paj* (араб.) (P403 – 36b /c. 90/); *nā zirac hladzači paj špasanna ṭim majjitom polacāc* (араб.) (11Pк718 – 43a); *bāb nā zirac hladzači paj* (араб.) (11Pк720 – 34b)

57. *bāb nā zirac prišadši paj* (араб., цюрк.) (P403 – 35b /c. 88/); *bāb nā zirac prišadši ʔo paj* (цюрк.) (11Pк718 – 4a); *na zirac prišawši pac* (араб.) (11Pк718 – 8b); *bāb ʔo jašṭ nā zarac prišowši pac* (араб., цюрк.) (11H//22(026) – 1a); *nā zirac prišawši paj* (араб.) (11Pк720 – 1a); *nā zirac prišowši ʔo pac* (араб.) (11Pк719 – 1a); *bāb nā zirac prišadši salām daj 'ihaʔo paj* (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 100a); гл. *nā mižār prišawši*

58. *ʔo jašṭ do nikāḥu* (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 76a)

59. *bāb nohci ražuči... paj* (араб., беларус.-пол.) (11Pк720 – 140b); гл. *poznoḡci*

60. *w noš baruči paj* (араб.) (11Pк718 – 38a); *bāb 'ū noš baruči* (араб.) (11Pк747 – 42a); *w noš baruči paj* (араб.) (11Pк720 – 31a); *'ū noš baruči pac* (араб.) (11Pк719 – 43b)

61. *ʔo jašṭ nowo 'adzanna parši rāš šqlādājonc pac* (араб.) (P256 – 82a); *bāb nūwuju šācinu nādzawājuči paj* (араб.) (11H//22(026) – 28b)

62. *bāb jasli ḥcaš 'od paqlā 'oddālonim bic... pac* (араб.) (P402 – 12a); *bāb jažali ḥcaš žabi 'od paqlā 'oddālonim bic... paj* (араб.) (11H//22(026) – 30a); *bāb kadī ḥcaš žabi 'od paqlā 'oddālonim bic... paj* (араб.) (11Pк720 – 126a)

63. *bāb jasli ḥcaš 'od prorockaj pričini na 'oddālonim bic... pac* (араб.) (P402 – 11b); *bāb jažali ḥcaš žabi 'od prārockaj pričini na 'oddālonim bīdz... paj* (араб.) (11H//22(026) – 30a); *bāb kadī ḥcaš 'od prorockaj pričini... paj* (араб.) (11Pк720 – 126a)

64. *bāb pācali wādoj pācorši [pac]* (араб.) (11Pк747 – 46a)

65. *bāb pād ḡāmju pādḥodzači pac* (араб.) (11Pк747 – 47b)

66. *nā parši šṭūpan šṭupājuči paj* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 56a); *nā parši šṭūpan šṭūpiwši paj* (араб.) (ЧЗ 1816 – 1a)

67. *bāb po jadzannu haṭa pac* (араб.) (P402 – 33b); *bāb po jadzannū pac* (араб.) (P457 – 21a); *bāb posla jadzanna paj* (араб.) (P403 – 34a /c. 85/); *po jadzannu rūki pādnāwši paj* (араб.) (11Pк720 – 27b)

68. *bāb nā pominqāḥ po jadzannu pac* (цюрк.) (БДУКМ – 20a)

69. *po šabāḥ namāza 'oju 'imācca špāsano pālacāc* (араб.) (P256 – 38a)

70. *bāb jasli ḥcaš žabi 'allah pošlūḡi prijol... pac* (араб.) (P402 – 11b); *bāb jažali ḥcaš 'abi pān būḡ pošlūḡu pšijol... paj* (араб.) (11H//22(026) – 30a); *bāb kadī ḥcaš žabi pošlūḡi pānbūḡ prijol... paj* (араб.) (11Pк720 – 125b)

71. **to jaṣṭ poẓnogci ražučī pac** (араб.) (P256 – 83b); гл. **nohci**
72. **prāwujū nāhū mijūči paj** (араб.) (P403 – 50a /c. 117/); **prāwuju nāhū mijūči paj** (араб.) (11Pк718 – 39b); **prāwuju nāhu mijūči paj** (араб.) (11Pк720 – 32a); **bāb prāwuju nāhū mijūči pac** (араб.) (11Pк747 – 45a); **nā prāwuju nāhu barūči** (араб.) (11Pк719 – 45a)
73. **nā prāwujū rūqu barūči paj** (араб.) (P403 – 49a /c. 115/); **nā prāwujū ruqū barūči paj** (араб.) (11Pк718 – 38b); **bāb nā prāwuju rūqū 'uzliwājuči pac** (араб.) (11Pк747 – 43a); **nā prāwujū rūqu barūči pac** (араб.) (11Pк719 – 44a)
74. **bāb prad jadzannam pac** (араб.) (P402 – 33b); **bāb prad jadzannam paj** (араб.) (P403 – 33b /c. 84/); **pšad jadzannam pac** (араб.) (P257 – 20b); **bāb to jaṣṭ prad jadzannam to paj** (араб.) (11Pк720 – 27b); **bāb pšad jadzannam to pac** (араб.) (БДУКМ – 19a)
75. **bāb jasli ḥcaš pri 'imānu bic... pac** (араб.) (P402 – 11b); **bāb jažali ḥcaš pri 'imān ẓawša bic... paj** (араб.) (11H// 22(026) – 30a); **bāb kadī ḥcaš pri 'imānu ẓāwša bic... paj** (араб.) (11Pк720 – 125b)
76. **bāb rāz[po]sniqājūčiśa pac** (араб.) (11Pк747 – 94b)
77. **bāb ṣadaḡu dājuči to pac** (араб.) (11Pк719 – 111b); **bāb ṣadaḡu parapawác** (араб.) (11Pк719 – 111b); **bāb ṣadaḡū dājuči haṭo paj** (араб.) (11H//22(026) – 29b); **bāb to jaṣṭ ṣadaqu 'albo fiṭra dājuči paj** (араб.) (КП 3269 – 13b); **bāb ṣadaḡū dājuči 'albo fiṭra haṭo paj** (араб.) (ЧЗ 1815 – 165b)
78. **bāb ṣawān ṣqlādājuči pac** (араб.) (P402 – 19a)
79. **bāb ṣawān šijuči haṭo pac** (араб.) (P402 – 18b)
80. **bāb ṣqānā 'iśsadājuči paj** (араб.) (11H//22(026) – 29a)
81. **ṣpāc lāžučiśa pac** (араб.) (P256 – 77a); **bāb ṣpāc lāhājuči to paj** (араб.) (11H//22(026) – 29a); **bāb ṣpāc lahājuči paj** (араб.) (11Pк720 – 139b)
82. **bāb qāli qāmu ṣṭāja nā qur'an... pac** (беларус.-пол.) (P402 – 20a); **bāb qomu ṣṭāja nā winoṣni qur'an waliqājo ṣpāsanna pac... (араб.)** (ЧЗ 1815 – 37a)
83. **bāb swaču ẓāpāliwši pac** (араб.) (P402 – 94a); **bāb swačā ẓapālāwuči pac** (араб.) (11Pк719 – 112a); **bāb swačū ẓāpālāwājuči paj** (араб.) (11H// 22(026) – 30b); **bāb swaču ẓāpālāwājuči haṭo pac** (араб.) (ЧЗ 1815 – 165b)
84. **nā šijū barūči to paj** (араб.) (P403 – 50a /c. 117/); **nā šijū barūči paj** (араб.) (11Pк718 – 39a); **bāb nā šiju baruči pac** (араб.) (11Pк747 – 44b); **nā šiju barūči pac** (араб.) (11Pк719 – 44b); **bāb posla 'abdasu po šiji wādoj pācorši** (араб.) (11Pк747 – 46a)
85. **ṭahrat barūči paj** (араб.) (11Pк718 – 37a); **bāb ṭahraṭ baruči... (араб.)** (11Pк747 – 37b); **ṭahrat baruči pac** (араб.) (11Pк719 – 42b)
86. **nā ṭraci ṣṭūpan ṣṭupiwši paj** (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 56b); **nā ṭšaci ṣṭūpan ṣṭūpiwši paj** (араб.) (ЧЗ 1816 – 1a)
87. **ṭwār mijūči to paj** (араб.) (P403 – 48b /c. 114/); **ṭwār mijūči paj** (араб.) (11Pк718 – 38a); **ṭwār mijūči paj** (араб.) (11Pк720 – 31a); **ṭwār mijūči pac** (араб.) (11Pк719 – 43b); **bāb ṭwār mijūči pac** (араб.) (11Pк747 – 42b)
88. **bāb 'ucirājučiśa ṭri rāzi... pac** (беларус.-пол., араб.) (P402 – 4a)

89. 'udrogā wijažgājone ʈo paj (араб.) (P256 – 79a); bāb 'ū dārohū wijažgājūči paj (араб.) (11H//22(026) – 29a)

90. 'ū mačat 'uħodzači prāwāj nāhojū' šṭūpājūči paj (араб.) (11Pк718 – 42b); 'ū mačat prāwāj nāhoj šṭūpiwši pac (араб.) (11Pк719 – 94a); bāb 'umačic prāwāj nāhoj šṭūpājūči pac (араб.) (11Pк747 – 48a)

91. bāb ʈo jaṣṭ 'umāhilu pašoq ṣipluči haṭo paj (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 103a)

92. bāb kadī ḥcaš 'upānā bogā čaġo prosić... paj (араб.) (11Pк720 – 126b)

93. bāb 'ū pātnicū po 'aḥšāma pac (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 97a)

94. bāb 'upātnicu pošla 'akindajū namāzu pac (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 45a)

95. bab 'uṣabāḥ paj (араб.) (ЧЗ 1815 – 144b)

96. 'uṣṭājūči pac (араб.) (P256 – 78a); bāb 'uṣṭājūči paj (араб.) (11Pк720 – 139a)

97. 'ū wuṣi barūči paj (араб.) (P403 – 49b /c. 116/); w 'ūṣi barūči paj (араб.) (11Pк718 – 39a); 'u wuṣi baruči paj (араб.) (11Pк720 – 31b); bāb 'u wuṣi baruči pac (араб.) (11Pк747 – 44a); 'ū wuṣi baruči pac (араб.) (11Pк719 – 44b)

98. bāb ʈo jaṣṭ jažali waḥṭ na nāṣṭūpi (беларус.-пол., араб.) (11Pк719 – 47b)

99. kadī wāṭr walki wajā ʈo pac (араб.) (P256 – 78b)

100. bāb ʈo jaṣṭ nālaži wipawši jasin ʈo ṣpāsanna polacāc (цюрк.) (КП 3269 – 13a, 43b)

101. wramazān 'odpoṣniqājūčiśa pac (араб.) (P256 – 54b)

102. wzu-lhaġġ 'odpoṣniqājūčiśa paj (араб.) (P256 – 55a)

103. bāb zāqončiwši jasin paj (цюрк.) (11Pк954 – 1a)

104. bāb zāṣipājūči pac (араб.) (КП 9234 – 84a /c. 167/)

105. bāb za ṣnū pračḥnūwšiśa ʈo paj (араб.) (11H//22(026) – 29a)

106. zdomu wiħodzači ʈo paj (араб.) (P256 – 79a); bāb zḏūmu wiħudzači paj (араб.) (11H//22(026) – 29b); bāb ṣdomu wiħodzači pac (араб.) (КП11532, укладка – 1a)

107. bāb zġāmiji lawāj nāhoj šṭūpiwši pac (беларус.-пол., араб.) (P402 – 5a); 'iz mačitā wiħodzači lawāj nāhoj ʈo paj (араб.) (P403 – 55b /c. 128/); zmačatā wiħodzači lawāj nāhoj šṭūpiwši paj (араб.) (11Pк718 – 42b); bāb 'iz ġāmi lawāj nāhoj wiħodzači pac (араб.) (11Pк747 – 48b); zmačatu wiħodzaci pac (араб.) (11Pк719 – 94b); bāb zġāmiji lawāj nāhoj šṭūpiwši... (араб.) (ЧЗ 1815 – 164a)

108. zlāzni wiħodzane prāwo noġo šṭūpiwši ʈo pac (араб.) (P256 – 117a); bāb zlāzni wiħodzači prāwāj nahoju šṭūpiwši ʈo paj (араб.) (11H//22(026) – 29b)

109. bāb zmizāru ṣhodzūči paj (араб.) (P403 – 41b /c. 100/); zmizāru ṣhodzači pac (араб.) (P257 – 154b); zmizāru ṣhodzači haṭo paj (араб.) (ЧЗ 1815 – 164b); гл. zziraci...

110. zmunbarā ṣḥudzači pac (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 63b); zmunbarā ṣḥudzači paj (араб., цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 72a)

111. *bāb 'uzwarcādlo hladzačiśa ʔo haʔo paj* (араб.) (11Н//22(026) – 29b)
 112. *'izziraci šhodzači ʔo paj* (араб.) (11Рк718 – 4a); *'i zziraci šhodziači ʔo pac* (араб.) (11Рк719 – 1b); *bāb zziraci šhodzonc ʔo pac* (араб.) (БДУКМ – 136a);
 гл. *zmizāru...*

XI. Намазы

1. *bāb 'ahšām namāz* (араб.) (P257 – 55a); *bāb ʔo jašt 'ahšām namāz pĵac raka'taw* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 22a); *bāb ʔo jašt 'ahšām namāz* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 22b); *bāb ʔo jašt 'ahšām namāz* (араб.) (11Рк720 – 46b); *bāb 'ahšām namāz* (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 40b / с. 80/); *bāb 'ahšām namāz* (беларус.-пол., араб.) (КП 3269 – 47a); *bāb 'ahšām namāz* (араб.) (КП 6196 – 19a); *bāb 'ahšām namāz* (араб.) (БДУКМ – 41a)
2. *ʔo jašt 'akinda namā[ʒ]* (беларус.-пол.) (11Рк718 – 59a); *bāb ʔo jašt 'akinda namāz 'osim raka'ataw* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 21b); *bāb ʔo jašt 'akinda namāz* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 21b); *bāb ʔo jašt 'akinda namāz* (араб.) (11Рк720 – 45b); *bāb 'akinda namāz* (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 40a / с. 79/); *bāb 'akinda namāz* (беларус.-пол., араб.) (КП 3269 – 46a); *bāb 'akinda namāz* (араб.) (БДУКМ – 40b)
3. *bāb 'ašura bājṛām namāz* (беларус.-пол., цюрк., араб.) (БДУКМ – 102b)
4. *bāb 'awla namāz* (беларус.-пол., араб.) (P402 – 7b); *bāb 'oznājīmūja jākim sṛoṣobām qlānaccā 'awla namāz* (беларус.-пол., араб., цюрк.) (P257 – 49b); *bāb ʔo jašt 'awla namāz dzasac raka'ataw* (араб., беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 20b); *bāb ʔo jašt 'awla namāz* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 21a); *bāb ʔo jašt posla ġumajū dzasac raka'taw 'awla namāz* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 26b); *bāb ʔo jašt 'awla namāz* (араб.) (11Рк720 – 44a); *bāb 'awla namāz* (беларус.-пол., араб.) (КП 3269 – 44b); *bāb 'awla namāz* (араб.) (КП 6196 – 18b); *bāb 'awla namāz* (араб.) (БДУКМ – 40a)
5. *bāb ʔo jašt kadī bājṛām namāz pridza...* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 25b)
6. *ʔo jašt bašwāqṭi* (بشوق «Пяцікратны») *namāz* (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 87b)
7. *bāb ʔū jašt bawla* (بولة «Урына») *namāz* (беларус.-пол., араб.) (P97 – 110a); *ʔo jašt bawla* (بولة «Урына») *namāz* (беларус.-пол., цюрк., араб.) (P256 – 55b); *bāb bawla* (بولة «Урына») *namāz* (беларус.-пол., араб., цюрк.) (ЧЗ 1814 – 146a); *bāb bawla* (بول «Урына») *namāz* (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 60a / с. 119/)
8. *bāb dwā raka'ti ḥāġat* (حاجت «Жаданне») *namāz...* (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 97a)
9. *ʔū jašt ġināza namāz* (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 99b); *bāb ʔo jašt ġanāza namāz...* (цюрк. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 97b); *bāb ġanāza namāz* (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 81a / с. 161/)

10. bāb **ḡum'a** namāz (беларус.-пол., араб.) (P257 – 66a); ʔo jaṣṭ **ḡum'a** namāz (араб.) (11Pк718 – 70a); bāb ʔo jaṣṭ **ḡum'a** namāz (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 26b); bāb **ḡum'a** namā[z] (беларус.-пол.) (11Pк720 – 52b); bāb ʔo jaṣṭ **ḡum'a** namāz (араб.) (11Pк720 – 53a); bāb **ḡum'a** namāz (араб.) (11Pк747 – 95a); bāb **ḡum'a** namāz (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 57a /с. 113/); bāb **ḡum'a** namāz (беларус.-пол., араб.) (БДУКМ – 73b)

11. bāb **jacci** namāz (беларус.-пол., араб.) (P402 – 8b); ʔo jaṣṭ **jacci** namāz (беларус.-пол.) (11Pк718 – 63a); bāb ʔo jaṣṭ **jatci** namāz ʔrinādcāc raka'ataw (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 23a); bāb ʔo jaṣṭ **jatci** namāz (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 23b); bāb ʔo jaṣṭ **jacci** namā[z] (араб.) (11Pк720 – 47b); bāb **jacci** namāz (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 41a /с. 82/); bāb **jacci** namāz (беларус.-пол., араб.) (КП 3269 – 48b); bāb **jacci** namāz (араб.) (КП 6196 – 19b); bāb **jacci** namāz ʕatiri raka'ti fārz (араб.) (11Pк747 – 85b); bāb **jacci** namāz (араб.) (БДУКМ – 41b)

12. bāb 'oʔnajmūja praʔ ʔan namāz prozbā ʕinic do pānā bogā jaʔzali dʒʒu namā (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1814 – 110b)

13. bāb **qādir** namāz (беларус.-пол., араб.) (P257 – 62b); bāb ʔo jaṣṭ 'oʔnajmūja jākim ʕoʕoʕbām ramazānā masoncā dwādzasca ʕūʕtaḡo dnja 'asūdmāj noci **qādir** namāz рас (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 25a); bāb **qādir** namāz... (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 25b); bāb **qadir** namāz (беларус.-пол., цюрк., араб.) (КП 9234 – 46a /с. 91/)

14. bāb dwā raka'ti **nāfila** namāz (араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 96b); *гл. IX («Нафіле»)*

15. bāb **ṣabāh** namāz (цюрк., беларус.-пол., араб.) (БДУКМ – 22b); bāb ʔadi dwā raka'ti **ṣabāh** namāz (араб.) (11Pк747 – 66b)

16. bāb **ṣalawat haqqu 'al-wālidajni** (حق الوالدين «Права бацькоў») namāz (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1814 – 148a)

17. bāb **ṣalawat 'imān ṣukur** namāz (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1814 – 143b)

18. bāb **ṣirāʔ** (صراط «Мост») moʕṣṭ namāz (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 149a); bāb 'aṣ-ṣalawātu **ṣirāʔ** (صراط «Мост») namāz (араб.) (КП 9234 – 64a /с. 127/)

19. bāb ʔāqʒa namāz **sirāḡu 'al-qabri** (سراج القبر «Свяцільна Магілы») (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 144a)

20. bāb jasli ʔto pā 'aḥṣāma namāza nic namūwonc 'aṣasc raka'tow namāz raw... (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1814 – 144a)

21. bāb **tarāwiḥ** namāz (араб.) (P257 – 61b); bāb ʔo jaṣṭ **tarāwiḥ** namāz (араб.) (11Pк720 – 50a); bāb **tarāwiḥ** namāz (араб.) (КП 9234 – 44a /с. 87/); bāb **tarāwiḥ** namāz (беларус.-пол., араб.) (БДУКМ – 54b)

22. ʔo jaṣṭ 'umur (امر «Справы(?)») namāz (цюрк., араб.) (P402 – 30b); bāb 'ūmūr (اومور «Справы(?)») namāz qlānaccā (цюрк., араб., беларус.-пол.) (P257 – 146a);

to jaṣṭ 'umūr (امر «Справы(?)») namāz (цюрк., араб., беларус.-пол.) (КП 9234 – 75b /с. 150/)¹⁹⁰; гл. rožondaq do gumur namāzu

23. bāb 'uzhija (اضحی «Ахвяра») namāz (беларус.-пол.) (КП 9234 – 63b /с. 126/).

XII. Парадки¹⁹¹

1. to jaṣṭ porondaq do 'abdašū (беларус.-пол., араб.) (P256 – 24a); do 'abdasu porondāq (беларус.-пол., араб.) (P257 – 24b); to jaṣṭ do 'abdastu porondaq (беларус.-пол., араб.) (11Рк718 – 36b); bāb to jaṣṭ porondaq do 'abdašu (беларус.-пол., араб.) (11Н/22(026) – 14a); bāb to jaṣṭ rožondaq do 'abdašu (беларус.-пол., араб.) (11Рк719 – 42a); porondaq do 'abdastu (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 20b); bāb to jaṣṭ rožondaq do 'abdasu (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 16b /с. 32/)

2. bāb to jaṣṭ porondāq hto hoča 'ahrāṭācisa (беларус.-пол., араб., цюрк.) (ЧЗ 1815 – 166a)

3. to jaṣṭ porondaq do 'aḥṣāmu namāzu (беларус.-пол., араб.) (P256 – 46a); bāb to jaṣṭ rožondaq do 'aḥṣāmu namāzu (беларус.-пол., араб.) (11Рк719 – 78a)

4. to jaṣṭ porondaq do 'akindajū namāzu (беларус.-пол., араб.) (P256 – 45a); bāb to jaṣṭ porondāq do 'akindajū (беларус.-пол., араб.) (P257 – 53a); bāb to jaṣṭ rožondaq do 'akinda namāzu (беларус.-пол., араб.) (11Рк719 – 73b)

5. bāb to jaṣṭ porondāq jāq pšidza 'arafakūn (عرفكون «Дзень Арафа») pšad bājrāmām (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 108a)

6. to jaṣṭ porondāq do 'awlajū namāzu (беларус.-пол., араб.) (P256 – 42b); to jaṣṭ do 'awlaju porondaq (беларус.-пол.) (11Рк718 – 56b); bāb to jaṣṭ rožondaq do 'awla namāzu (беларус.-пол., араб.) (11Рк719 – 70a); bāb do 'awlajū rožondāq (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 39b /с. 78/)

7. bāb porondāq do bājramū (беларус.-пол., араб.) (P402 – 34a); to jaṣṭ bājram namāz porondaq (беларус.-пол., араб. з падрадковым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 54b); bāb to jaṣṭ rožondaq do bājramu namāzu (беларус.-пол., араб.) (11Рк719 – 102b); to jaṣṭ porondāq do bājramu (беларус.-пол., араб., цюрк.) (КП 9234 – 97a /с. 193/)

¹⁹⁰ У некоторых рукописях назва гэтага намаза пішацца з пачатковай літарай ʿ, што ўскладняе яе інтэрпрэтацыю. Была выказаная гіпотэза, што гэтая пахавальная малітва атрымала такую назву з прычыны сугучнасці з дзеясловам *umeri*. Аб гэтым гл.: *Akiner Sh. Religious Language of a Belarusian Tatar Kitab. A Cultural Monument of Islam in Europe. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2009. P. 293. Параўн. o 'umur namazie – modlitwie za dusze zmarłego ŷ: Wronowicz A. Kitab tatarów litewskich i jego zawartość // Rocznik Tatarski / Związek Kulturalno-Oświatowy Tatarów Rzeczypospolitej Pol., Rada Centr. Zamość, 1935. T. 2. S. 383.*

¹⁹¹ Розніца паміж «парадкамі» і «намазамі» часта бывае ўмоўная. Гл. напрыклад, 11Рк718, дзе на с. 56b «да *аўлею* парадак», а на с. 59a, 61a, 63a «*акіндэ* намаз», «*ахшам* намаз», «*йецы* намаз».

8. *bāb porondāq do bājṛāmu zū 'al-ḥağajnāho* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 81a)

9. *bāb porondaq do dawuru* (беларус.-пол., цюрк., араб.) (P402 – 26a); *bāb ʔo jašʔ dā dawuru porondāq* (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 23b); *bāb porondāq do dawūru* (беларус.-пол., араб., цюрк.) (КП 9234 – 70b /с. 140/)

10. *bāb rožondāq do fitrajnāho bājṛāmu* (беларус.-пол., араб., цюрк.) (БДУКМ – 60a)

11. *ʔo jašʔ do ġusalū porondāq* (беларус.-пол.) (P256 – 22a); *ʔo jašʔ rožondāq do ġuslu...* (беларус.-пол., араб.) (P257 – 21b); *bāb ʔo jašʔ porondaq dā ġuslu* (беларус.-пол., араб.) (P403 – 42a /с. 101/); *ʔo jašʔ porondaq do ġuslu* (беларус.-пол.) (11Рк718 – 33b); *bāb ʔo jašʔ porondaq do ġuslu* (беларус.-пол., цюрк.) (11Н//22(026) – 13a); *bāb ʔo jašʔ do ġuslu porondāq* (беларус.-пол.) (11Рк720 – 28a); *bāb pāžondāq dā ġuslu* (беларус.-пол.) (11Рк747 – 37a); *bāb ʔo jašʔ rožondaq do ġuslu* (беларус.-пол., цюрк., араб.) (11Рк719 – 39a); *bāb ʔo jašʔ do ġuslu porondaq* (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 18b); *bāb do ġuslu porondaq* (беларус.-пол.; цюрк. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 32b); *bāb ʔo jašʔ rožondaq do ġuslu* (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 18b /с. 36/); *bāb do ġuslu porondaq* (беларус.-пол.) (КП 6196 – 11a); *ġusal brāc* (беларус.-пол., араб.) (КП 3269 – 18a)

12. *ʔo jašʔ rožondaq do ġumur¹⁹² namāzu* (цюрк., араб., беларус.-пол.) (11Рк719 – 113a); гл. *'umur namāz*

13. *bāb ʔo jašʔ do ġanāzāju porondaq* (беларус.-пол., цюрк., араб.) (ЧЗ 1815 – 37b)

14. *dū ġum'a namāzu pūrūndaq* (беларус.-пол.) (P97 – 67b); *bāb ʔo jašʔ rožondaq do ġum'a namāzu* (беларус.-пол., араб.) (11Рк719 – 97b)

15. *ʔo jašʔ porondāq 'insāf 'al 'insāf 'al* (انساف ال انساف ال «Будзь справядлівым») ¹⁹³ (беларус.-пол.) (P256 – 62a); *bāb ʔo jašʔ porondāq 'insāf kal 'insāf kal* (انساف كل انساف كل «Будзь справядлівым») (беларус.-пол., цюрк., араб.) (11Н//22(026) – 86a); *bāb ʔo jašʔ porondāq 'insāf kal 'insāf kal* (انساف كل انساف كل «Будзь справядлівым») *mūwi* (беларус.-пол.) (КП 9234 – 65a /с. 129/)

16. *ʔo jašʔ porondaq do jaccijū namāzu* (беларус.-пол., араб.) (P256 – 47b)

17. *bāb ʔo jašʔ porondāq qāždamu musulmāninu...* 'abi qužni wadāl *co ʔo jašʔ čišʔosc* (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 118b)

18. *bāb dū majjitā pūrūndaq* (беларус.-пол., араб. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.) (P97 – 88a); *bāb porondāq do majjitā* (беларус.-пол.) (P402 – 16b)

19. *bāb ʔo jašʔ porondāq do miccā majjitā* (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 86a); *bāb do miccā majjitā porondāq* (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 17b); *bāb rožondāq do miccā majjitā* (беларус.-пол., араб., цюрк.) (КП 9234 – 68a /с. 135/)

20. *bāb rožondāq do muḥammadi 'al-nabijju namāzu* (беларус.-пол., цюрк., араб.) (БДУКМ – 109b)

¹⁹² Відавочна, ġ (ğ) памылкова замест ġ (').

¹⁹³ Відавочна, al ('al) памылкова замест kal (kal).

21. bāb ʔo jašʔ poʒondaq do **šabāhu** (цюрк., беларус.-пол., араб.) (11Рк719 – 48b); bāb ʔo jašʔ poʒondaq do **šabāhu namāzu** (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 21a /с. 41/)

22. ʔo jašʔ do **tarawihu** porondaq (араб.) (P256 – 51a); bāb ʔo jašʔ poʒondaq do **tarāwihu** (беларус.-пол., араб.) (11Рк719 – 90a); ʔo jašʔ porondaq do **tarāwihu** (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 40a).

ХІІІ. «Навукі», «выклады», «інфармацыя» і іншыя рытуальныя тэксты

а) Навукі:

1. bāb do **'abdasu** nā'uqa (беларус.-пол., араб.) (P402 – 2a); bāb do **'abdasu** nā'ūqa (араб.) (КП 6196 – 12b); bāb ʔo jašʔ nā'ūqā 'obrānnu **'abdasu** (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 122a)

2. bāb nā'ūqā jāq māš **gusal** brāc (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 123a)

3. bāb do **ʔahratu** brānja nā'ūqā (беларус.-пол., араб. з падрадкавым перакладам на беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 28b).

б) Выклады:

1. bāb wiqlāt **gūslū** 'i'abdasū (пол.) (11Н//23К(026) – 87a)

2. bāb ʔo jašʔ wiqlād jāq ʔšabā **muḥarramnij bājram** qlānaccā (беларус.-пол.) (P426 – 1a).

в) Інфармацыя:

1. ʔo jašʔ 'informācija jāq mā člowaq **našūh tawba** (نصوح توب «Шчырае пакаянне») 'učinic (беларус.-пол.) (P256 – 62a); *гл. VI («Дуа»).*

г) Іншыя рытуальныя тэксты:

1. bāb **'abdas** jāq māš brāc (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 124a); bāb **'abdas** wzolši nā cūdza žoni na pāʔš (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 124b); bāb ʔto māl **'abdas** 'iḡusal wzolši... (беларус.-пол., араб., цюрк.) (ЧЗ 1814 – 124b)

2. bāb ʔto ḡca **'aḥratācsa** (беларус.-пол., цюрк., араб.) (БДУКМ – 127b)

3. bāb fi faḍli **'ašūra** (عشور فضل في «Пра карысць Ашуры») (беларус., араб.) (11Н// 58К(026) – 48a)

4. bāb poʒim ʔri rāzi qāždamū wala būdza sadzac dá **dawuru**... (беларус.-пол., цюрк.) (ЧЗ 1815 – 25b); bāb 'aʔoj što primāc būdza ʔo ʔāq qāži (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 25b); bāb 'imām prima būdza qāzāc (беларус.-пол., цюрк.) (ЧЗ 1815 – 26a); bāb pāʔul **dawur** čini (беларус.-пол., цюрк.) (ЧЗ 1815 – 26a); bāb 'iʔoj što primāja ʔāq qāži (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 26b); bāb ʔāq 'iʔoždamū ʔim sʔoşobam powādāc (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 26b); bāb ʔo ʔrabā ʔnāc jažali nā **dawur** wiḡodzic (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 27a); bāb 'ajažali ʔā dwā masaci būdza hrošaj... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 27a); bāb jažali ʔā čaʔiri masaci... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 27b); bāb jažali ʔā pāc masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 27b); bāb jažali ʔā

šasc masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 27b); bāb jažali zā sam masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 27b); bāb jažali zā 'osim masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 27b); bāb jažali zā dzawanc masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 28a); bāb jažali zā dzasnc masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 28a); bāb jažali zā jadināscā masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 28a); bāb jažali zā dwānāscā masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 28a); bāb nā dawur mnaj namožno polacāc... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 28a); bāb jažali hto w cālim srošobu namaw dāc nā dawur... (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 28b); bāb... 'udawuru hdza budza sťājāc zā wala masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 29a); bāb jažali zā 'adzin masac dāni hroši... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 29a); bāb jažali zā t̄ri masaci... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 29a); bāb jasli zā čaťiri masaci... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 29a); bāb jasli zā pāc masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 29a); bāb jasli zā šasc masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 29a); bāb jasli zā sadam masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 29b); bāb jasli zā 'osim masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 29b); bāb jasli zā dzawac masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 29b); bāb jasli zā dzasac masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 29b); bāb jasli zā jadināscā masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 29b); bāb jasli zā dwānāscā masacaw... (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 29b)¹⁹⁴

5. bāb to jašt jažali zāriťāja grad fārzam co jašt fārz (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 163a)

6. bāb 'adāwānū fītra zā pošt ramazān (беларус.) (11H//58K(026) – 42b)

7. bāb qadir 'ajlati haq ta'āla bajān 'idur (ادر بيان تعالى حق ايلت قدر «Пра ноч магутнасці Алага Высокага тлумачэнне») 'ā poči qadir pānboh 'aznājmūja (беларус., араб.) (11H//58K(026) – 42a)

8. bāb jāq qurbān činic (беларус.) (11H//58K(026) – 47a); bāb qurbān bājram t̄im srošobam qlānaccā (араб.) (КП 9234 – 104b /с. 208/)

9. to jašt qūždamū musulmāninū 'imusulmānca qonačna doštāmant t̄rabā 'učinic (беларус.-пол., араб.) (P256 – 68a)

10. bāb mačať roswancāc... (беларус.-пол., араб.) (БДУКМ – 100a)

11. bāb qāli būdziš mic majjitā (беларус.) (11H//58K(026) – 59b); bāb to jašt do miccā majjitā jāq mājaš mīc (беларус.-пол., араб.) (11H//22(026) – 88b); bāb nā majjitā co māš wala čaġo wzložic (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 86b); bāb 'ala što piša falān 'ibnu to tām t̄raba t̄aho majjita 'imā wirāžic... (беларус.-пол., цюрк.) (ЧЗ 1815 – 25a); bāb nā majjita mājaš 'uzlāžic dwā šawānī (беларус.-пол.) (КП 9234 – 70b /с. 140/)

12. bāb 'ā nācāh swatīh wadāj (беларус.) (11H//58K(026) – 45b); bāb 'onocāh swantīh piša (беларус.-пол.) (11H//23K(026) – 44b); bāb 'onocāh swantīh piša (пол.) (11H//24K(026) – 30a); bāb 'unocāh swāťih wadaj (беларус.-пол.) (КП 7752 – 46b)

¹⁹⁴ У гэты артыкул уключаныя і тэксты, якія не змяшчаюць ключавога слова dawur, але сувязь іх з гэтым рытуалам не выклікае сумнення.

13. *bāb 'oẓnāmūja štronī razánjā nohcaj* (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 38b); *bāb jamīnuhā ḥawābis jasīruhā 'awḥasib* (اوحسب يسيرها حوابس مينها) «На правай руцэ *hawābis*, а на левай – *aḥcasib*») (араб.) (11Н//22(026) – 39a); *bāb nā lawaj rusca* (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 39a); *bāb nā prāwaj rusca* (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 39a)¹⁹⁵

14. *bāb 'ašānāwānū pāṭnici 'usūraju ġum'ati pānboh muwi* (беларус.) (11Н//58К (026) – 48b)

15. *bāb 'apošniqu wadāj* (беларус.) (11Н//58К(026) – 41a)

16. *bāb 'o poštu wadājca...* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 50a)

17. *bāb poṭim dzicāci prāwāj ruqoj zā 'ūho 'ūzowši raj...* (беларус.-пол., араб., цюрк.) (ЧЗ 1815 – 161b)

18. *bāb raġab 'iša'bānā masacā musulmānam būduči trabā posnikāc* (беларус.) (11Н//58К(026) – 45a); *bāb 'oposca raġabā masoncā ʔo jašt zbožaġo rozqāzu* (пол.) (11Н//24К(026) – 35b); *bāb raġabā masacā... trabā posniqāc* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 45b)

19. *bāb 'ajažali zāpiṭājo co wlišṭah zāsilājā salāmi...* (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 163b)

20. *bāb wadzca musulmāna 'iz širāt mošt bārzo trūdni* (беларус.-пол., араб.) (БДУКМ – 102a)

21. *bāb sunnat mālcām dāwāc* (беларус.-пол., цюрк., араб.) (БДУКМ – 119a)

22. *bāb 'ašāhārqu piša* (беларус.) (11Н//58К(026) – 42a)

23. *bāb 'ošārṭah* (شرط «умова, патрабаванне») *namāzowiḥ piša* (пол.) (11Н//24К (026) – 39a)

24. *bāb wadāj ža co jašt tahrāt* (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 120a)

25. *bāb ʔo jašt 'oẓnājmūja jākim špošobām ramazānā masoncā tarāwiḥ namāz ras* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 24a)

26. *bāb 'ūčonomu quždamu wadzac ṭšabā* (беларус.-пол.) (ЧЗ 1814 – 87a)

27. *bāb ʔo jašt 'ū šubotu walāši ḥālic* (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 39b)

XIV. Фалы і іншыя варажбiтныя, астралагічныя і каляндарныя тэксты

а) Фалы:

1. *ʔo jašt 'abġad fāl* (беларус.-пол., араб.) (КП 775 – 59a); [Фал] *'abġad...* (араб.) (P402 – 70a)

2. *ʔo jašt fāl 'alifowij* (беларус.-пол., араб.) (P402 – 78b); *bāb ʔo jašt fāl 'alifowi* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026) – 108b); *ʔo jašt fāl 'alifowij* (беларус.-пол.) (11Рк954 – 1a); *ʔo jašt fāl 'alifowi sadmi plānaṭ* (літары араб. алфавіта) (КП 7752 – 98a) + *bāb ḥʔo ḥladzi fāl 'alifowi* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 98a); *ʔo jašt 'alifowij fāl* (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 100a)

3. *bāb drugi fāl ḥamalowi* (беларус.-пол., араб.) (11Н//22(026)– 112a)

¹⁹⁵ У гэты артыкул уключаныя і тэксты, якія не змяшчаюць ключавога слова *nohcaj*, але сувязь з гэтым рытуалам не выклікае сумнення.

4. *bāb tū jaṣṭ gūzǧūṅ* (غوضفوك «Крук») *fāl jāq qruq qričic* (беларус.-пол.) (P97 – 42a); *bāb ʔo jaṣṭ jāq qruq qričic* (беларус.-пол.) (11H//22(026) – 37b); *bāb wnadzalu madzi 'awlajū 'i'akindajū 'iw'aḥšām kadī qriči* (беларус.-пол.) (11H//22(026) – 38b)

5. *ʔo jaṣṭ fāl sulajman prāroqa jaho milosci* (беларус., араб.) (P402 – 82b); [Фал Сулеймана] (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 104a); *ʔo jaṣṭ fāl sulajmānā prāroqā* (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 103a).

6) Іншыя варажбiтныя, астралагiчныя i каляндарныя тэксты:

1. *bāb jasli člowaq ḥori ḥočic wadāc* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 102b)

2. *bāb ʔo čāši dobra 'i nadobra 'oṣnajmuja* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 95b)

3. *bāb ʔo jaṣṭ ʃṭurackāho kitābu nā polski jaṣiq wiložonā 'ābi lūdzi poṣpoliṭi rāzumali jāq jaṣṭ dni dobra jāq nadobra* (беларус.-пол.) (11H// 58K(026) – 123b)

4. *ʔo jaṣṭ dnī po ʔuracqū* (беларус.-пол., цюрк.) (P256 – 87a)

5. *bāb 'učalowaqa dušā 'i qrow jaṣṭ* (беларус.) (11H//58K(026) – 115b); *bāb ʔo jaṣṭ 'ū čalāwaqā dušā 'i qrow jaṣṭ* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 90a)

6. *bāb dzalam dāwnajšim qālifow* (беларус.-пол.) (БДУКМ – 130a)

7. *ʔo jaṣṭ godzinniq nā co 'idlā čaḡo qṭūra godzinā pānūja* (беларус.-пол.) (P256 – 90b); *bāb godzinniq nā co 'idlā čaḡo qṭūra godzina pānuja* (беларус.-пол.) (P402 – 75a); *bāb ʔo jaṣṭ godzinniq nā co 'idlā čaḡo qṭūrā godzinā pānūja* (беларус.-пол.) (11H//22(026) – 35a)

8. *bāb kadī godzinā 'aṭārat pridza* (беларус.-пол.) (11H//22(026) – 36a); *bāb qāli hādzinā 'aṭārat prijdza* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 57a)

9. *bāb kadī godzinā qamar pridza* (беларус.-пол.) (11H//22(026) – 36b); *bāb qāli hādzinā qamar prijdza* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 57a)

10. *bāb kadī godzinā mariḥ pridza* (беларус.-пол.) (11H//22(026) – 36a); *bāb qāli hādzinā prijdza mariḥ* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 56b)

11. *bāb kadī godzinā muṣṭarī pridza* (беларус.-пол.) (11H//22(026) – 36a); *bāb qāli hādzinā muṣṭarī prijdza* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 56a)

12. *bāb kadī godzinā šams pridza* (беларус.-пол.) (11H//22(026) – 36a); *bāb qāli hādzinā šams prijdza* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 56b)

13. *bāb kadī godzinā zaḥil pridza* (беларус.-пол.) (11H//22(026) – 36a); *bāb qāli hādzinā zaḥil prijdza* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 56a)

14. *bāb kadī godzinā zuhri pridza* (беларус.-пол.) (11H//22(026) – 36b); *qāli hādzinā zuhra prijdza* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 57b)

15. *ʔu jaṣṭ qāṭūrāhu dnā wqāṭūram čāša qṭūrā gūdzinā pānuja* (беларус.-пол.) (P97 – 1a); *bāb ʔo jaṣṭ qṭūraḡo dnā jāqā godzinā nāṣṭampuja* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 54a)

16. *bāb tū jaṣṭ kufraw śadmidzašūnṭ* (беларус.-пол.) (P97 – 22a); *ʔo jaṣṭ 'od kufrow wimowanna* (беларус.-пол.) (P256 – 59b)

17. *ʔo jaṣṭ ličbā mašuncuwā* (беларус.-пол.) (P97 – 72b); *bāb ʔo jaṣṭ liḡbā masoncowā* (беларус.-пол.) (P402 – 71b); *ʔo jaṣṭ liḡbā masoncowā 'ipotrābā wadzac nā qṭurīm ḥurfa roq ʃṭoji* (беларус.-пол.) (P257 – 139a); *bāb liḡbā masoncowā*

po**rabā** wadzac nā qfūrim ħurfa roq ūtoji (беларус.-пол.) (11Рк720 – 132a); to ja**ṣ**ṭ **liġbā masoncowā** (беларус.-пол.) (11Рк719 – 120a); to ja**ṣ**ṭ **liġbā** (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1814 – 17a)

18. to ja**ṣ**ṭ **liġbā masancowā tūraccqā** (беларус.-пол.) (P256 – 87b)

19. to ja**ṣ**ṭ **liġbā ročnā 'imasončnā** (араб.) (КП 7752 – 53b)

20. bāb to ja**ṣ**ṭ **liġbā tūraccqā** (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 32b)

21. bāb **muḥarāmā ṣafara rabi'ū 'l'āwwalā**... (беларус.-пол.) (КП 7752 – 119b)

22. to ja**ṣ**ṭ qūzdaġo masoncā **naḥsowiḥ** dnaj wi**ṣ**ṭraġācśa po**rabā** (беларус.-пол.) (P256 – 90a); bāb qo**z**daġo masoncā **naḥs** wadzac (беларус.-пол.) (P402 – 75a); bāb qazdaġo masacā **naḥs** wadac (беларус.-пол.) (P257 – 145a); bāb qu**z**daġo masoncā **naḥs** wadzanc (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 34b); bāb qo**z**daġo masoncā **naḥs** wadzac (беларус.-пол.) (11Рк720 – 137a)

23. to ja**ṣ**ṭ **nocna ġodzini** (беларус.-пол.) (P256 – 92b); bāb **nocna ġodzini** (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 35b); bāb jasli **nočnija hādzini prijdūc** (беларус.-пол.) (КП 7752 – 54b)

24. bāb qāli musulmānin **ṣon** widzic (беларус., араб.) (11Н//58К(026) – 119b)

25. bāb 'anadzalu **šātu qruġic** nahū**ža** (беларус.-пол.) (P97 – 42a); bāb 'ū nidzalu **šātu qrojac** naho**ža** (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 39b)

26. bāb qālib mi**ži** qolkī lūdza**j što zhinūlā** (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 103b)

27. bāb tū ja**ṣ**ṭ **šukur** (شكر «Удзячнасць») ġwā**z**dā (беларус.-пол.) (P97 – 3a); bāb to ja**ṣ**ṭ **šukūr** (شكور «Удзячнасць») ġwā**z**da (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 36b)

28. bāb tū ja**ṣ**ṭ jāq prāwuju 'u**ḥā zwinic** (беларус.-пол.) (P97 – 111b); to ja**ṣ**ṭ jasli 'uprāwim 'u**ḥū zāzwinic** (беларус.-пол.) (P256 – 82b); bāb to ja**ṣ**ṭ qāli prāwoja 'u**ḥā zwinic** (пол.) (11Н//23К(026) – 113a); bāb to ja**ṣ**ṭ jāq wprāwim 'u**ḥū zāzwinic** (беларус.-пол.) (11Н//22(026) – 101b).

XV. Талисманы

1. bāb kadī **balaglowā** na mo**ža** dzacá porodzie **ṭadi ṭan ṭalsim nāpišāwši**... (літары араб. алфавіта) (11Н// 22(026) – 133b)

2. bāb ha**ṭi** ṭalsim **dlā māliḥ dzacaj**... (літары араб. алфавіта) (11Н//22(026) – 128a)

3. bāb jasli**b do pānni swāṭaw**... ṭalsim nāpišāwši (літары араб. алфавіта.) (11Н//22(026) – 133b)

4. bāb ha**ṭi**j ṭalsim **qūric** (літары араб. алфавіта) (ЧЗ 1815 – 139a)

5. bāb qāli **ḥočaš lūdza**j rāzlučic****... ṭan ṭalsim nāpišāwši... (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 124b)

6. bāb jasli **ḥcaš 'o ḥorim wadzac**... ṭalsim nāpišāwši... (араб.) (11Н//22(026) – 131b)

7. 'od **ġlowī 'od 'očaj 'od šiji 'i'od žolontqā** pomoc ṭan **ṭlsm nošic** (араб.) (P256 – 95b)

8. bāb 'od **ṭrašci** pri **šo**ba nosic ṭan **ṭlsm** (араб.) (ЧЗ 1815 – 154a)

9. bāb ha**ṭi** ṭalsim nā**čic 'od 'usiḥ prihod** (араб.) (11Н//22(026) – 128b)

10. *bāb qāli pāšqūdniq nāpādna ʔo jašt ʔlsim...* (літары араб. алфавіта) (КП 7752 – 92b)

11. *bāb haṭi ʔalsim walka špāsanna pac* (араб.) (КП 9234 – 183b /с. 366/)

12. *bāb qāli ʔočaš ʔdālaqāho qṛāju qāho ʔaqāc ʔo haṭi ʔalsim nāpišāwši...* (беларус.-пол., літары араб. алфавіта) (КП 7752 – 124b).

XVI. Знахарства

а) Народная медыцына і інш.

Тут змешчаныя як тэксты без вызначэння іх жанравай прыналежнасці, так і *dua*

1. *jasli ʔto 'abmirāja* (беларус.-пол.) (P404 – 3b)

2. *jasli wqoḡo bahūnqā ʔo ta du'ā'i nāpišāwši...* (беларус.-пол., араб.) (P256 – 112a); *bāb jasli bahūnqa 'ū qoḡo ʔa du'ā'i nāpišāwši...* (араб.) (11Pк720 – 141a); *jasli 'ū qoḡo bahūnqā ʔo ʔa du'ā'i...* (араб.) (КП 7752 – 83a); *bāb jasli 'ū qāho bahūnqā* (араб.) (ЧЗ 1815 – 155b)

3. *bāb jasli wbalāḡlowi ʔaṭrimānna* (араб.) (КП 7752 – 83b); *bāb kadī balāḡlow[...]* (араб.) (КП 7752 – 84a); *bāb kadī wbalāḡlowi šplāw biwā...* (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 150b); *bāb kadī 'ū balāḡlowi brūḡ wāliki...* (араб.) (ЧЗ 1815 – 151a); *bāb kadī 'ū balāḡlowi ʔaṭrimannā* (араб.) (ЧЗ 1815 – 151a); *bāb jasli 'ū balāḡlowi 'iṣplāw biwāja...* (араб.) (КП 9234 – 226a)

4. *bāb baramannaj nawasca h[a]ʔo pac* (араб.) (P402 – 95b)

5. *bāb 'od bolannā boqu* (араб.) (P402 – 98a); *bāb 'od bolanna boqā...* (араб.) (11H//22(026) – 127b); *bāb qāli boki bālāc ʔo haṭuju du'ā'i nāpišāwši...* (араб.) (КП 7752 – 87a)

6. *bāb ʔa šlowā nāpišāwši calo mic* (араб.) (ЧЗ 1815 – 139a); *bāb haṭo nāpišāwši calo mic* (араб.) (ЧЗ 1815 – 139b)

7. *bāb 'od ḡātārā nāšic* (араб.) (ЧЗ 1815 – 131a)

8. *bāb nā ḡlap nāpišāwši ʔo paj...* (араб.) (ЧЗ 1815 – 153b)

9. *bāb 'od ḡorobi sadim rāzi paj* (араб.) (11H//22(026) – 30b)

10. *bāb ḡoramu nāpišāwši pic dāwāc* (араб.) (P402 – 94a); *bāb ḡorim nāpišāwši pic dāc* (араб.) (11H//22(026) – 130a); *nād ḡorim člowakam... ʔa du'ā'i pac...* (араб.) (11Pк720 – 12a); *bāb jažali ḡto ḡori* (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 77a); *bāb ḡorāmu pic dāwāc* (араб.) (ЧЗ 1815 – 149b)

11. *'od čārow pri šoba nāšic* (араб.) (P256 – 96a); *bāb 'od čārāw šam rāzi paj* (араб.) (11H//22(026) – 30b); *bāb 'od čārāw pri šoba nosic* (араб.) (11H//22(026) – 127a); *bāb 'od čārāw... du'ā'i būdur* (араб.) (11H//22(026) – 128a); *bāb 'od čārow pri šoba nāšic* (араб.) (ЧЗ 1815 – 131a)

12. *'od diḡowki* (беларус.-пол.) (P404 – 3a)

13. *bāb qāli duḡ ʔājmaccā haṭo nāpišāwši pic* (араб.) (P402 – 98a); *bāb qāli dūḡ ʔājmaccā du'ā'i...* (араб.) (КП 7752 – 101b); *bāb 'ū qāho doh¹⁹⁶ ʔājmaccā haṭa du'ā'i nāpišāwši...* (араб.) (ЧЗ 1815 – 141b)

¹⁹⁶ Памылкова замест d[u]ḡ.

14. jažali **dzaca naspi** ʈo nāpišāwši dzacancū powašic nā šijū (apaб.) (P256 – 108a); bāb jažali **dzaca naspic** nāpišāwši nāsic (apaб.) (11Pк720 – 140a); bāb haṭa du'ā'i jasli **dzicā na spic** (apaб.) (ЧЗ 1815 – 141a); bāb jasli bi **dzicā naspic** (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 149a)

15. bāb mālim **dzacam 'ad 'uroqāw** nāsic (apaб.) (P402 – 101a); bāb mālim **dzacam 'od 'uroqāw** nāsic (apaб.) (11H//22(026) – 127b)

16. bāb mālim **dzacam pri žiwāca** nāsic 'iṭrimāc (apaб.) (P402 – 101a)

17. bāb 'od **dzacinca** māliḥ dzacaj quriccā (apaб.) (P402 – 97a); bāb mālomū dzicancu 'od **dzacinu** quric (apaб.) (КП 7752 – 79a)

18. jašli bi **dzaci 'ūmirājo** ʈo ṭa du'ā'i nāpišāwši 'ipri šo[ba] nošic... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 100b)

19. bāb 'ajasli ḥorobā waliqā **farajsqā**... (беларус.-пол., араб.) (P402 – 94b); bāb 'od **farajā** nāpišāwši nā pāparu jasc dāwāc (apaб.) (P402 – 95a); bāb haṭa nāpišāwši 'od **zārazi farajsqoj** pic (apaб.) (P402 – 97b); bāb dāwāc jasci 'i pic 'od **farajā** (apaб.) (11H//22(026) – 134a); bāb 'iṭo dāwāc jasci 'od **farajā** (apaб.) (11H//22(026) – 134a); bāb ḥto bi 'od **farasḥiḥ** ḥorob... (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 76b); bāb 'od **farajow**... (араб.); bāb jasli qaho **faraj** zārāzi (беларус.-пол., літары араб. алфавіта) (ЧЗ 1815 – 143a) (ЧЗ 1815 – 149b); bāb haṭa du'ā'i 'od **farajow**... (араб.) (ЧЗ 1815 – 149b)

20. bāb ḥto 'ū **hālāwū zājzda**... (літары араб. алфавіта) (11H//22(026) – 127a); bāb ḥto 'uhālāwū zājzda ʈo quric (apaб.) (КП 7752 – 74b)

21. bāb 'ū worqū pri **hrošāḥ** nāsic... (apaб.) (11H//22(026) – 134a)

22. 'od **hrūdzej** bālanna pri šāba nāšic (apaб.) (P256 – 96a); kadī **hrūdzi** bolo ʈo nāpišāwši 'iwwodza nāmošic 'ipic (apaб.) (P256 – 112a); bāb 'od **hrūdzej** bālannā nāsic (apaб.) (P402 – 100b); bāb 'od **hrudzej** bālanna... (apaб.) (11H//22(026) – 126b); bāb qālī **hrudzi** bālāc... (apaб.) (11H//22(026) – 131b); bāb kadī **hrūdzi** boloc (apaб.) (КП 7752 – 82b)

23. 'od **gārlo** bālanna ʈo nāpišāwši māšic 'ipic (apaб.) (P256 – 111a); bāb 'od **horlā** bālanna... (apaб.) (11H//22(026) – 131a)

24. 'od **glowī** bālanna pri šoba nošic (apaб.) (P256 – 95a); bāb 'od **glowi** bālanna pri šoba nosic (apaб.) (P402 – 100a); bāb 'od **glowi** bālannā... (apaб.) (11H//22(026) – 126b); bāb ʈo jašt 'od **hālāwī** bolanna nosic du'ā'i būdur (apaб.) (11H//22(026) – 129b); bāb 'od **hālāwī** (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 74b); bāb 'od **glowi** bālanna (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 75a); bāb 'od **glowi** bālanna (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 75b); bāb 'od **hālāwī**... (араб.) (ЧЗ 1815 – 153a); bāb haṭa du'ā'i 'od **hālūwī** bālanna (apaб.) (ЧЗ 1815 – 141b)

25. bāb haṭa nāpišāwši dāc **jasc** (apaб.) (P402 – 97b)

26. 'ū qoḡo **qonī** nawadūcca ʈo ṭa du'ā'i... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 114b); bāb **qānu** 'ad 'ūroqow 'uhriwū 'uwazāc (apaб.) (P402 – 99b); bāb **qānū** 'ū hriwū 'ūwazāc... (apaб.) (11H//22(026) – 129a); bāb jasli 'ū qāho **qonī** na waduccā (apaб.) (КП 7752 – 81b); bāb qālī **qon** 'albo bidlo **zāḥwāraja** (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 125a); bāb 'ū qāho **qon** nawadzacca (apaб.) (ЧЗ 1815 – 131b)

27. *to jašt 'o[d] qādūčniḥ* ḥorob pri šoba nošic (беларус.-пол., цюрк., араб.) (P256 – 94a); *bāb 'od qoducniḥ* ḥorob nāsic... (беларус.-пол., цюрк., араб.) (P402 – 95a); *bāb to jašt 'od qādūčniḥ* ḥorob (беларус.-пол., цюрк., араб.) (КП 7752 – 78a, 78b)

28. *bāb 'od qāšlu* qriccā 'ū wodza pic (араб.) (11Рк751 – 14a); *bāb to ṭāka laqārštwo 'od qāšlū* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 83b)

29. 'od *qiriwāwki* (беларус.-пол.) (P404 – 1a)

30. *bāb 'od qolqi* pic (араб.) (11Н/22(026) – 131a)

31. *bāb 'ū qoḡo qraw* 'idza... (беларус.-пол.) (11Рк751 – 14b); *bāb jasli qrow bārzdō šlā*... (беларус.-пол.) (11Рк748 – 1a); *bāb jasli wqoho qrow bārzdō šlā* (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 156a)

32. *to jašt qrow zāmāwāc* (беларус.-пол., араб.) (P256 – 84a); *bāb qrow zāmāwa* pac (беларус.-пол.) (11Рк748 – 1a); *bāb to jašt qraw zāmāwac* (беларус.-пол.) (КП 7752 – 88b); *bāb qrow zāmuwac* (беларус.-пол.) (ЧЗ 1815 – 155b)

33. *jasli qrowā mliqā mālo dāja to ta du'a'i nāpišāwši*... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 114a); *bāb jasli qrowjā mlaqā mālā dāji* (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 76b); *bāb jasli qrowā mālo mliqā dāja* (араб.) (ЧЗ 1815 – 140a)

34. 'od *qūrāčaj ślapoṭi* pac 'idūc nā 'oči (араб.) (P256 – 113b)

35. *to jašt qū lačannu* došwačono 'od swantāḡo wālantāḡo... du'a'i (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 121a)

36. *bāb jasli ḥočaš'od lihiḥ mislaj* wolnim bic haṭu du'a'i paj (араб.) (P402 – 100a)

37. *bāb qāli ḥočiš qāho lubic* 'učini... du'a'i (араб.) (КП 7752 – 81a); *bāb jasli ḥto qoḡo šoba ḥca lūbic* (араб.) (ЧЗ 1815 – 157b)

38. *bāb 'od mārī 'odrawāc* (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 77b); *bāb 'otmārī to pic* (араб. літары) (КП 7752 – 78b); *bāb 'iṭo 'od mārī nāsic ṭrabā ṭā du'a'i* (літары араб. алфавіта) (ЧЗ 1815 – 151a); *bāb to 'od mārī nā du'a'i ṭā* (араб.) (ЧЗ 1815 – 151b)

39. *ta du'a'i dlā mилоści* dobriḥ lūdzej pac 'ipri šoba nošic (араб.) (P256 – 104a)

40. *kadī 'ū člowaqa moč zāṭrimā śa to ṭan 'ajat* pac 'idūc (араб.) (P256 – 111a); *kadī člowaqu 'albo bidlanci moč zāṭrimā śa*... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 111b); *kadī člowaqu moč zāṭrimā śa*... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 112a); *bāb qāli 'uqāho moč zājmassā haṭa nāpišāwši nād pūram powasic* (араб.) (P402 – 98b)

41. *bāb jasli ḥori namowī* 'unowim qāwšu pic dāwāc (літары араб. алфавіта) (P402 – 94b); *bāb qāli 'učalowaqā mowā zājmassā haṭuju du'a'i pic*... (араб.) (11Н/22(026) – 129a) *bāb jasli ḥoramū mowā*... (літары араб. алфавіта) (КП 7752 – 80a);

42. *ta du'a'i nāpišāwši 'ipri šoba nošic jasli monš žoni nalūbi*... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 104a); *kadī mūž žoni nalūbi*... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 116b); *bāb haṭā du'a'i nāpišāwši pri šoba nosic jasli muž žoni na lūbic*... (араб.) (11Н/22(026) – 129b); *bāb qāli mūž žanī na lūbic* (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 103b); *bāb jasli mūž žoni na lūbic*... (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 150a)

43. jažali **nā bidlo nazdrowo** ʔo ta du'ā'i nāpišawši... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 114a); bāb qāli **nā bidlā nazdrowā** nāpišawši nā šiji zāw[a]s (араб.) (P402 – 100a); bāb jažali **nā bidlo nazdrowo** ʔo du'ā'i nāpišawši... (араб.) (11H//22(026) – 133a); bāb jažali **nā bidlo nazdrowja** ʔa du'ā'i nāpišawši... (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 76b); bāb jasli **nā bidlo nazdārowo** haʔuju du'ā'i nā šiji pāwasic (араб.) (Ч3 1815 – 132a)

44. **nā lāzowim drawa** nāpišawši quric (араб.) (P256 – 106a); bāb **nā lāzowam drawa** nāpišawši ʔim drawām qūric (араб.) (11H//22(026) – 130a); bāb **nā lāzowām dzarawi** nāpišawši qūric (араб.) (Ч3 1815 – 153b)

45. jažali ʔto **naspi** ʔo ta du'ā'i nāpišawši 'ū wačor nā šiji powasic (араб.) (P256 – 77b); bāb jažali ʔto **naspi** du'ā'i... (араб.) (11Pκ720 – 139b); bāb ʔto 'ū noči **namoža špāc** (араб.) (КП 7752 – 80b); bāb jasli ʔto **naspi** ʔo ta du'ā'i... (араб.) (КП 7752 – 80b); bāb jažali ʔto **na spi** haʔa du'ā'i... (араб.) (Ч3 1815 – 155a); гл. **šnū namāš**

46. **nā šiji zāwasic** (араб.) (P256 – 106a); **nā šiji bidlanc powasic** jažali ʔora (араб.) (11Pκ751 – 14a); bāb **nā šiji zāwasic** (араб.) (КП 7752 – 86a); bāb dzicāci **nā šiju zāwasic** ʔa du'ā'i (араб.) (Ч3 1815 – 132a); bāb **nā šiji zāwasic** (араб.) (Ч3 1815 – 153a)

47. bāb qʔūrā **nawaštā** namālādzaja... (араб.) (Ч3 1815 – 151a)

48. 'od **naprijācol** 'i'od čārow pri šoba nošic (араб.) (P256 – 97a); bāb 'od **naprijācalaw**... (араб.) (11H//22(026) – 128a)

49. [**na**]prijacalu wwo[či] hladzača pac (араб.) (P256 – 116a); bāb **naprijācalū 'ū woči** hlādzaca 'iʔo pac (араб.) (КП 7752 – 96b)

50. kadi **noği bolo**' (беларус.-пол.) (P404 – 2b); kadi **noği** 'odbaža (беларус.-пол.) (P404 – 1a)

51. bāb jasli ʔto 'oḥorim **wadzac** ʔca... (беларус.-пол., араб.) (P402 – 99a); bāb jasli ʔto pāwana (?)'oḥoram **wadzac** ʔadi du'ā'i nāpišawši... (беларус.-пол.) (Ч3 1815 – 132b)

52. kadi 'oči **bolo** ʔo nāpišawši 'iwwodza nāmočic 'imic 'oči (араб.) (P256 – 113a); bāb qāli 'oči bālāc... (араб.) (11H//22(026) – 131a); bāb qāli 'oči bālāc... (беларус.-пол., араб.) (Ч3 1815 – 158a)

53. ʔa du'ā'i šadim rāš pac... **pāmanc** bandza (араб.) (P256 – 116a); bāb ʔa du'ā'i sam rāz pac... ʔo mājic **pāmanc** (араб.) (11H//22(026) – 133b); bāb ʔto na māja **pāmaci** haʔuju du'ā'i... (араб.) (КП 7752 – 52b)

54. bāb jažali bi **pānnā** šwāʔow namālā... (беларус.-пол., араб.) (Ч3 1815 – 157b)

55. bāb do **pānow** 'idūči ʔto rāz paj (араб.) (11Pκ720 – 140a)

56. bāb nā **pāparū** nāpišawši qūric (араб.) (Ч3 1815 – 154a)

57. jasli **paš šāloni** 'uqonši ʔo nāpišawši 'iwwodza pic... (араб.) (P256 – 107a); bāb jažali **paš šāloni** 'uqūsic nāpišawši pic (араб.) (11Pκ720 – 140b); bāb jasli **paš šāloni** 'uqonši... (араб.) (КП 7752 – 88b)

58. bāb haṭo 'od **pārūšannā dāwāc** (араб.) (КП 9234 – 227b)
59. bāb haṭa **pic dāc** (араб.) (P402 – 95a)
60. bāb 'od **plāču mālomu dzicāci...** (араб.) (11H//22(026) – 131b); bāb mālamu dzicinci 'od **plāču** (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 76a)
61. bāb haṭa du'ā'i 'od **rāzmāwiṭiḥ prihod...** (араб.) (КП 7752 – 84b); bāb 'od sadmidzasoṇṭ roḡniḥ **prihod** (араб.) (КП 7752 – 85a)
62. nā wodā pūščāc **probā činic** ḥoramū člaqu (араб.) (P256 – 106b)
63. kadī **pūḥlinā** (беларус.-пол.) (P404 – 3b)
64. bāb kadī **ranci 'inoḡi carpnajo** (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 76a)
65. qobica pri **rodzannū** dzacancā dāc ṭrimāc... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 109b); kadī qobiṭā namoḡa dzacancā **rodzic...** (беларус.-пол., араб.) (P256 – 109b); bāb haṭu du'ā'i nawasca pri **rodzannu** pac (араб.) (P402 – 95b); bāb nawasca pri **rodzannu** haṭu du'ā'i... (араб.) (КП 7752 – 84a); bāb nawāšṭām pri **porodzanu** dzicāci haṭa du'ā'i pac... (беларус.-пол., араб.) (ЧЗ 1815 – 152a)
66. ṭā du'ā'i nošic 'od **rūḡniḥ ḥorob** (араб.) (P256 – 96b); bāb haṭu du'ā'i nāpišāwši 'od **rūḡniḥ ḥorob** 'iprihod... (беларус.-пол., араб.) (P402 – 94b)
67. 'od **rūḡniḥ račaj** nošic ṭā du'ā'i (араб.) (P256 – 99b)
68. ḥṭo ṭā du'ā'i bandza pri šoba nošic ṭo pānboḡ ṭamū člowaqowī **rozumu** pričini... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 98b);
69. bāb **rūḡu zāmāwlāc** (беларус.-пол.) (КП 7752 – 127a); bāb [ṭo] jaṣṭ zāmwanna 'od **rūḡi** (беларус.-пол., араб.) (КП 9234 – 226a)
70. 'od **šamidzašoṇṭ farajškiḥ ḥorob** pri šoba nošic (араб.) (P256 – 95a); 'od **šamidzašoṇṭ ḥorob** pac 'ipri šāba nāšic (араб.) (P256 – 97b); bāb 'od **šamdzašāṭ ḥorob** 'iprihod pri šāba nāšic 'ipac (араб.) (P402 – 101a); bāb haṭa du'ā'i 'o[d] **šamdišāṭ ḥorob...** (араб.) (11H// 22(026) – 126b); bāb 'od **šamdzašāṭ ḥorob...** (араб.) (11H//22(026) – 127a)
71. kadī šṭrāšni **šan** 'obāčiš ṭo pac (араб.) (P256 – 77a); kadī šṭrāšanni **šan** widziš ṭo ṭri rāḡi pac pānbūḡ nā dobra 'obroci (араб.) (P256 – 77b); jasli ḥṭo praššan pāloḡājacca 'albo **šon** widziš šṭrāšni... (араб.) (P256 – 102b); kadī šṭrāšni **šon** bāčiš paj (араб.) (11Pк720 – 139a); гл. **šna**
72. bāb 'od bolannā **saradzini** nāšic pic (араб.) (P402 – 98a); bāb 'od bolanjā **saradzini** nāšic 'ipic (араб.) (11H//22(026) – 134a); гл. **šrotqū**
73. 'od **šarcā** bālanna pac 'ipri šoba nošic (араб.) (P256 – 96a); bāb 'od **šarcā** bālanna... (араб.) (11H//22(026) – 126b); bāb 'od **šarcā** bālannā... (араб.) (11H//22(026) – 131b); bāb 'od bicā **šarcā** 'ū wodza pic (цюрк.) (11Pк751 – 1a); bāb 'od **šarcā** bālanna (араб.) (КП 7752 – 82b); bāb 'od **šarcā** bālanna (араб.) (ЧЗ 1815 – 132a); bāb 'od **šarcā** nāpišāwši pac (цюрк.) (ЧЗ 1815 – 142b); bāb ṭo jaṣṭ du'ā'i 'od **šarcā** bolanā pic dāwāc (араб.) (КП 9234 – 228a)
74. kadī wčlowaqa **šarcā ṭrāsaccā** ṭo ṭan 'ajat nāpišāwši... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 110b); bāb kadī 'učlowaqā **šarcā ṭrāsaccā** ṭo ṭan 'ajat nāpišāwši... (араб.) (КП 7752 – 86b)

75. kadī **šlūgā 'ūcača**... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 115b)
76. bāb jasli **šnū namāš** haťa du'ā'i... (араб.) (11H//22(026) – 127b); гл. **naspi**
77. **ħto wā šna pāloħajaccā** ʔo ʔan 'ajat pri šoba nošic (араб.) (P256 – 102a); гл. **šan**
78. bāb qāli šālōnī **šobāqā** 'ūqūsic... (араб.) (11H//22(026) – 129a)
79. kadī **wašrotqū** bolī ʔan 'ajat nāpišāwši... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 110a); bāb 'od **sradzini** nāpišāwši... pic (араб.) (КП 7752 – 85a); гл. **saradzini**
80. bab 'od **šuhārbāt**... (араб.) (КП 7752 – 85b); bāb 'od **šuhārbātu**... (араб.) (ЧЗ 1815 – 155a); bāb ʔo jašʔ 'odpawānna **šuhārbātna** (араб., цюрк.) (ЧЗ 1815 – 135b)
81. 'od **šuhot** (беларус.-пол.) (P404 – 1a)
82. bāb haťa 'od **šajtānā** quric (араб.) (P402 – 96b); bāb 'ihaťim 'od **šajtānā** quric (араб.) (P402 – 97a); bāb ʔa du'ā'i 'od **šajtānā** (араб.) (КП 7752 – 80a); bāb haťa du'ā'i qāho **šajtān** mañcic (араб.) (КП 7752 – 82a); bāb 'od **šajtānskaj** zlošci... (літары араб. алфавіта) (ЧЗ 1815 – 146a)
83. jasli **šatān nā qonu** jazdzi ʔo ʔā du'ā'i... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 115a); bāb jasli **šajtān nā qānū** jazdzic... (літары араб. алфавіта) (11H//22(026) – 127a)
84. pāna boža bron 'iq qomu **šajtān priqāšnacca**... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 108b); kadī **šatān priqāšnaccā** ʔo nāpišāwši quric... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 112b); bāb jasli qāmū **šajtān priqāšnacca** nāpišāwši quric (араб.) (P402 – 96a); bāb jasli do qoho **šajtān priqāšnaccā**... (літары араб. алфавіта) (11H//22(026) – 128a); bāb jažalī do qoġo **šajtān priqāšnaccā**... (*толькі назва*) (11Pк748 – 1b); bāb qāmū **šajtān priqāšnaccā** (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 79b); bāb qāli dā qāho **šajtān priqāšnacca** (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 79b); bāb jasli **šajtān** 'iqqāmū **praššon lādā jāq prišniccā**... (беларус.-пол., цюрк.) (ЧЗ 1815 – 146a)
85. bāb pri šoba mac qo **ščansco**... (араб.) (11H//22(026) – 129b); bāb jasli **ħcaš ščansliwim** bic... (араб.) (11H//22(026) – 133b)
86. bāb jasli **šijā bālic**... (араб.) (11H//22(026) – 131a)
87. bāb 'od **ʔašqnosci** nāpišāwši pic (араб.) (P402 – 97a)
88. 'od **šadmidzašonť** **trāšcāw** ʔan 'ajat nāpišāwši nā šiji powašic... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 105b); bāb 'od **šadmidzasonť** **trāšcay** (араб.) (КП 7752 – 85b); bāb 'od **trāšcāw** šasdzašāt ʔan 'ajat... (араб.) (ЧЗ 1815 – 140a)
89. 'od **trāšci** pri šoba nošic (араб.) (P256 – 104b); 'od **trāšci** wwādza nāmāčiwši pic 'ipri šāba nāšic (араб.) (P256 – 105a); 'od **trāšci** quric (араб.) (P256 – 105b); nā ħlap nāpišāwši 'o**trāšci** jasc (араб.) (P256 – 106a); 'od **trāšci** nā pāparu nāpišāwši quric (араб.) (P256 – 106a); 'od **trāšci** nāpišāwši nā ʔri qārťački... (беларус.-пол., араб.) (P256 – 106b); bāb 'o**trāšci** pri šāba nāšic du'ā'i būdur (араб.) (11H//22(026) – 128b); bāb 'od **trāšci**... (араб.) (11H//22(026) – 130a); bāb 'od **trāšci**... (араб.) (11H//22(026) – 130a); bāb 'od **trāšci**... (араб.) (11H//22(026) – 130a); bāb 'od **trāšci**... (араб.) (11H//22(026) – 130a); bāb 'od **trāšci**... (цюрк.) (11H//22(026) – 130b); bāb 'od

trāsci... (літары араб. алфавіта) (11H//22(026) – 131a); **bāb 'od trāsci...** (араб.) (11H//22(026) – 132a); **bāb 'od trāsci pic** (араб.) (КП 7752 – 86a); **bāb 'od trāsci** (араб.) (ЧЗ 1815 – 153a); **bāb 'od trāsci** (араб.) (ЧЗ 1815 – 154b)

90. **bāb 'od twāru 'od 'očju...** (араб.) (11H//22(026) – 128b)

91. **bāb 'od 'ūhā bālanna** (літары араб. алфавіта) (КП 7752 – 87a)

92. **'od 'ūroqāw qānū whriwū wwazāc** (араб.) (P256 – 114b); **bāb 'od 'ūroqāw nāsic...** (араб.) (11H//22(026) – 128a); **bāb 'od 'ūroqāw 'uhriwū 'ūwazāc** (араб.) (11H//22(026) – 132b); **bāb 'od 'ūroqāw pri šoba nāsic...** (араб.) (ЧЗ 1815 – 152b)

93. **bāb qāli 'ūtrūbu qorčic haṭā du'ā'i...** (араб.) (КП 7752 – 81b)

94. **bāb du'ā jažali člowaq lub šqācinā wol 'albo qon wādi namoža puscic...** (беларус.-пол., араб.) (P402 – 98b); **bāb 'ū qāho wādā zājmacā haṭā du'ā'i nāpišawši...** (араб.) (ЧЗ 1815 – 141a)

95. **ḥto bi ṭa du'ā'i 'ū domu powāžāc... pānbūg dā waq dlūgi...** (араб.) (11H//25(026) – 1a); **bāb ḥto bi haṭā du'ā'i pri šoba nosic waq dlūgi māja mac** (араб.) (КП 7752 – 85a); **bāb ḥto bi haṭaju du'ā'i pri šaba nāsiw waq dlūgij māja pic** (араб.) (ЧЗ 1815 – 143a)

96. **ṭo jašt 'od wātru liḥoho pri šoba nošic** (араб.) (P256 – 101b)

97. **'od wišipki** (беларус.-пол.) (P404 – 1a)

98. **bāb haṭo 'od wošpi...** (літары араб. алфавіта) (11H//22(026) – 133b)

99. **wwodza dāwāc pic nāmāčiwši** (араб.) (P256 – 106a); **bāb ṭo jašt nāpišawši 'uwādza pic** (араб.) (11H//22(026) – 126b); **bāb 'ū wādza pic** (араб.) (ЧЗ 1815 – 153b)

100. **bāb haṭā du'ā'i qāho wuž 'ūqūsic...** (цюрк.?) (КП 7752 – 81b); **bāb haṭā du'ā'i qoho wuž 'ūqūsic** (араб.) (ЧЗ 1815 – 142a)

101. **ta du'ā'i dlā zāqohānna...** (беларус.-пол., араб.) (P256 – 116b)

102. **bāb jasli zlodzaj coqolwaq 'uqrādna** (араб.) (КП 7752 – 87b)

103. **bāb 'o[d] zūbow bālannā nāpišawši do zūbā priložic** (араб.) (P402 – 94b); **'od zambā bālanna nā jājqo nāpišawši dāc jaśc ṭo dā pānbūg pomoc** (араб.) (P256 – 107b); **'od zambāw bālanna ṭri [rā]zi pac...** (беларус.-пол., араб.) (P256 – 107b); **kadi zūbi bolo'** (беларус.-пол., цюрк.?) (P404 – 2a); **bāb 'od bālannā zūbow...** (араб.) (11H//22(026) – 127a); **'od zūbow bālanna nā jajcū nāpišawši jasc** (араб.) (11Pк720 – 141a); **bāb 'od zūbow bālanna ṭri rāzi raj...** (цюрк.?) (11Pк720 – 141b); **ṭāqža 'od zūbow bālan šam rāz pac...** (араб.) (11Pк720 – 141b); **bāb 'od zūbow bālanna nāpišawši do zūbā priložic** (араб.) (11Pк720 – 142a); **kadi člowaqu zanbi bolo'** (беларус.-пол., літары араб. алфавіта) (11Pк720 – 142a); **bāb ṭo jašt zonbi zāmāwac** (беларус.-пол.) (КП 7752 – 88a); **bāb 'ad zūbow bālanna du'ā'i nāpišawši...** (араб.) (КП 7752 – 88a); **bāb 'od zūbow dā 'ūšaqā pribic** (літары араб. алфавіта) (КП 7752 – 92b); **bāb 'od zūbow bālanna** (араб.) (ЧЗ 1815 – 131b); **bāb haṭā du'ā'i 'od zūbow** (араб.) (ЧЗ 1815 – 143b)

104. **jasli zūbi čornija** (беларус.-пол., араб.) (P404 – 1b)

105. bāb haṭá du'ā'i 'od **ẓiwoṭá**... (араб.) (11Н//22(026) – 133a); bāb... ʔo ras 'inā **ẓiwoṭ** dūc (араб.) (КП 7752 – 76a); bāb qālī ḥʔo nā **ẓiwoṭ** ḥwāraja (беларус.-пол., араб.) (КП 7752 – 124a)

106. bāb 'od **ẓoltāčki**... (араб.) (11Н//22(026) – 134a)

107. bāb haṭa quric 'od **ẓarāẓannā** šajṭānsqoho (араб.) (P402 – 96b); bāb **ẓāgāẓanaho** qūric (араб.) (ЧЗ 1815 – 140b).

б) Заклінанні:

1. hazā du'ā'i '**uḥruḡ** (خرج «Выйдзі») būdur (цюрк., араб.) (11Н//22(026) – 118b); [**qum 'uḥruḡ** (قم اخرج «Устань, выйдзі»)] (11Рк751 – 1a, 15a); **qum 'uḥruḡ** (قم اخرج «Устань, выйдзі») (цюрк., араб.) (КП 7752 – 64a); **qum 'uḥruḡ** (قم اخرج «Устань, выйдзі») (араб., цюрк.) (ЧЗ 1815 – 120b, 133a, 136a)¹⁹⁷.

---

¹⁹⁷ Такая назва дадзеная намі ўмоўна, таму што ўсе гэтыя заклінанні заканчваюцца фразай «Устань, выйдзі». Толькі ў рукапісе 11Н//22(026) слова «Выйдзі» выкарыстанае як назва.

**ПАКАЗАЛЬНІК ІМЁНАЎ ПЕРАКЛАДЧЫКАЎ,
ПЕРАПІСЧЫКАЎ, УЛАДАЛЬНІКАЎ РУКАПСАЎ І ІНШЫХ АСОБ,
ЯКІЯ ЗГАДВАЮЦА Ў ЗАПСАХ¹⁹⁸**

Перакладчык

1. Ур'яш ібн Ісмаіл // *'urjāš 'ibn 'ismā'il* (Тэфсір. Мінск, 1686 г.(?). **P214**)¹⁹⁹

Перапісчыкі

1. Александровіч Аляксандр // *'alaqšāndrowic 'alaqšāndr* (Каран. Навагрудак, 20.06.1856 г. **11Рк721**)
2. Александровіч Аляксандр // *'alaqšāndrowic 'alaqšāndar* (Хамаіл. Навагрудак, 30.01.1892 г. **11Рк720**)
3. Асановіч Аляксандр // *'ašānowiĉ 'alaqšāndar* (Хамаіл. Навагрудак, 03.1937 г. **11Рк719**)
4. Байрашэўскі Адам Хусэйнаў // *bājrašawski 'adām ħūsajjinow* (Хамаіл. Слонім, 01.1888 г. **11Н// 22(026)**)
5. Бранка²⁰⁰ // *Бранка* (Кітаб. Другая палова XIX ст.; **11Н//58К(026)**)
6. Ждановіч Алі ібн Мустафа (Ждановіч Мустафа) // 1. *ždanowic 'alī 'ibn muštafa* 2. *Ждановичъ Мустафа* (Каран. 18.02.1854 г. **P259**)²⁰¹
7. Міськевіч (Муськевіч) Абрагам / Ібрагім // 1. *miskawiĉ 'ibrahīm* 2. *muskawiĉ 'abrhiám* 3. *Миськевичъ Ибрагимъ* (Каран. 1817 г. **КП 333**)
8. Мэйшутовіч Хасень // 1. *Хасень Мейшутовичъ* 2. *ħāsan majšutowiĉ* (Кітаб. 1888 г. **11Н// 23К(026)**)
9. Хасяневіч Адам сын Ібрагіма (Хасяневіч Абрагам Якуб) // 1. *ħasanawic 'adām 'ibn 'ibrāhīm* 2. *chosieniewicz abraham jakub* (Каран. 22.03.1839 г. **КП 4738**)²⁰²

¹⁹⁸ Калі імя напісанае кірыліцкімі або лацінскімі літарамі, то яно падаецца як сучаснай беларускай графікай, так і ў арыгінальным напісанні курсівам. Калі імя перапісчыка напісанае арабскай графікай, то яно падаецца як у сучаснай беларускай графіцы, так і ў лацінскай транслітарцыі курсівам (напрыклад, *'alaqšāndrowic 'alaqšāndr*).

¹⁹⁹ У калафоне № 1 (арк. 514а) напісана: *tarġumā[n] 'urjāš 'ibn 'ismā'il* «перакладчык Ур'яш ібн Ісмаіл»; аднак у калафоне № 2 (арк. 514b) словы *'al-kātiba 'urjāš 'ibni 'ismā'il* можна інтэрпрэтаваць як «перапісчык (?) Ур'яш ібн Ісмаіл».

²⁰⁰ Гэтае імя згадваецца на аправе. Верагодна, аправа для рукапісу была ўзята з іншай кнігі. Асобы, згаданыя на ўнутраным баку вечкаў, маглі не мець дачынення да дадзенага рукапісу.

²⁰¹ Рукапіс напісаны адным почыркам. На арк. 302b арабскім пісьмом: *'alī 'ibn muštafa ždanowiĉ* «Алі ібн Мустафа Ждановіч...», а на арк. 307a грамадзянскім пісьмом: «Писаль сию книгу Мустафа Ждановичъ...».

²⁰² У выхадных звестках, напісаных арабскім пісьмом, указаны Адам ібн Ібрагім Хасяневіч, а ў звестках, напісаных па-польску, указаны Абрагам Хасяневіч Якуб. У першым калафоне дата напісання рукапісу – 21 сакавіка (*mārcā dwāccāc paršaho*), у другім – 22 сакавіка (Марса 22-go Dnia).

10. Хасяневiч Алі iбн Хасан // *ḥasanawič ali 'ibn ḥasan* (Каран. Апошня чвэрць XIX ст. **P211**)

11. Хасяневiч Абрагiм // *ḥasanawič 'abrāhim* (Кiтаб. Другая палова XIX ст.; **11Н//58К(026)**)

Былыя ўладальнiкi

1. Абрагiмовiч Бранiслаў // 1. *Абрагимовичь Браниславъ* 2. *Abragimowicz B.* 3. *Abrahamowicz B.* (Каран. Навагрудак, 20 чэрвеня 1856 г. **11Рк721**)

2. Александровiч Асман Сулейманавiч // *Асман Сюлейманович Александрович* (Каран. 1817 г. **КП 333**)

3. Александровiч Сулейман // *Aleksandrowycz Siuleiman* (Каран. Першая чвэрць XIX ст. **11Рк600**)

4. Байрашэўскi Аляксандар (Алей) // 1. *Байрашевс[кий] Александеръ* 2. *Baj[raszewski] Aleksander* 3. *bajrašiaški 'alaj* (Хамаiл. Канец XIX – пачатак XX ст. **11Рк751**).

5. Дзяндзевiч (Дзяноевiч) Аляксандр // 1. *Дзендевичъ Александръ* 2. *Дзеноевичъ Александръ* (Хамаiл. Другая палова XIX ст. **КП 6196**)

6. Канапацкi Адам // *Канапацкiй Адам* (Хамаiл. Першая палова XIX ст. **КП 7752**)

7. Канапацкi Сулейман // 1. *Конопацкiй С.*, 2. *Конопацкiй Сюлейманъ* (Каран. Апошня чвэрць XIX ст. **P211**)

8. Канапацкi Сулейман-аглы // *sulajmān qānāpātski 'ogli* (Каран. Апошня чвэрць XIX ст. **P211**)

9. Канапацкi Хасень // 1. *Канопацкiй Хасень* 2. *Конопацкiй Хасень* (Каран. Апошня чвэрць XIX ст. **P211**)

10. Крынiцкi Юсуф Алевiч // 1. *Криницкий Юсуф Алиевич* 2. *Krynicki Jusuf Aliewicz* 3. *krinicki jusuf 'aliawič* (Хамаiл. Канец XIX ст. **КП 9234**)

11. Мiськевiч Исуф сын Ибрагiма // *'isūf 'ibnu 'ibrahīm miskawič* (Каран. 1817 г. **КП 333**)

12. Сафарэвiч Сулейман // *Сафаревичъ Сулейманъ* (Кiтаб. Другая палова XIX ст.; **11Н//58К(026)**)

13. Сафарэвiч Халiль // *Сафаревичъ Халиль* (Кiтаб. Другая палова XIX ст.; **11Н//58К(026)**)²⁰³

14. Сiфарэвiч Сямён // *Сифаревичъ Сиома* (Тэфсiр. Мiнск, 1686 г. **P214**)

15. Шагiдэвiч Илля сын Ивана // *Шегидевичъ Илья сын Иван[а]* (Тэджвiд. Першая палова XIX ст. **P98**)

²⁰³ Верагодна, аправа для рукалiсу была ўзятая з iншай кнiгi. Асобы, згаданыя на ўнутраным баку вечкаў (Бранка, Сафарэвiч Мара, Сафарэвiч Сулейман, Сафарэвiч Халiль), маглi не мець дачынення да дадзенага рукалiсу.

16. Якубоўскі Ібрагім сын Якуба Якубоўскага // 'ibrāhim jāqowlaw jāqubowški sin jāquba jāqubowškaḡo (Хамаіл. Сярэдзіна XIX ст. **ЧЗ 1814**)

17. Якубоўскі Якаў Аляксандраў // *Яков Александров Якубовский* (Хамаіл. Першая палова XIX ст. **КП 7752**)

18. Якубоўскі Якаў Сцяпанавіч // *Якубовской Яковъ Степановичъ* (Хамаіл. Сярэдзіна XIX ст. **ЧЗ 1814**)

Іншыя асобы, якія згадваюцца ў запісах

1. Абрам // *Абрам* (Хамаіл. Сярэдзіна XIX ст. **ЧЗ 1814**)
2. Адам // 'adām (Тэфсір. Мінск, 1686 г.(?). **P214**)
3. Адам // *Адамъ* (Хамаіл. Першая палова XIX ст. **P256**)
4. Айша // *Айша* (Каран. 22.03.1839 г. **КП 4738**)
5. Алей // 'alaj (Тэфсір. Мінск, 1686 г.(?). **P214**)
6. Аляксандр // *Александръ* (Хамаіл. Першая палова XIX ст. **P256**)
7. Аляксандраў А. або Аляксандрава А. // *Александров А. або Александрова А.* (Каран. 22.03.1839 г. **КП 4738**)
8. Асан (?) // *Ассанъ (?)* (Хамаіл. Першая палова XIX ст. **P256**)
9. Асман // *Османъ* (Хамаіл. Першая палова XIX ст. **P256**)
10. Бекір // *Бекиръ* (Каран. Апошняя чвэрць XIX ст. **P211**)
11. Бекір // *Бекиръ* (Хамаіл. Першая палова XIX ст. **P256**)
12. Бекір // *бекиръ* (Кітаб. Другая палова XIX ст.; **11Н//58К(026)**)
13. Гальяшовіч Фаціма // *hāl jāšowīč fāṭimā* (Тэфсір. Мінск, 1686 г.(?). **P214**)
14. Гембіцкі Х. // *Гембицкі Х.* (Каран. 22.03.1839 г. **КП 4738**)
15. Давід // *Давидъ* (Хамаіл. Першая палова XIX ст. **P256**)
16. Джанка // *Джанка* (Тэфсір. Канец XIX – пачатак XX ст. **ЧЗ 1812**)
17. Ібрагім // *Ибрагимъ* (Каран. 18.02.1854. **P259**)
18. Ібрагім // *И[бра]гимъ* (Хамаіл. Першая палова XIX ст. **P256**)
19. Ісуп // *Исупъ* (Хамаіл. Першая палова XIX ст. **P256**)
20. Куба // *qubā* (Тэфсір. Мінск, 1686 г.(?). **P214**)
21. Магмет // *Магметъ* (Кітаб. 1888 г. **11Н//23К(026)**)
22. Майшутовіч Адам // *Майшутович Адам* (Кітаб. 1888 г. **11Н//23К(026)**)
23. Муха Захарый // *Мухо Захарий* (Каран. 18.02.1854 г. **P259**)
24. Палтаржыцкі Давід Мустафавіч // *Полторжницкий Довид Мустафович* (Каран. Апошняя чвэрць XIX ст. **P211**)
25. Сафарэвіч Мара // *Сафаревичъ Мара* (Кітаб. Другая палова XIX ст.; **11Н//58К(026)**)
26. Сомкава // *Сомкова* (Каран. 22.03.1839 г. **КП 4738**)
27. Хасан // *ħaṣan* (Тэфсір. Мінск, 1686 г.(?) **P214**)
28. Шашковы // *Шашковы* (Каран. 22.03.1839 г. **КП 4738**)
29. Эльяшэвіч Сафія Сцяпанаўна // *Эльяшевич София Степановна* (Тэфсір. Першая чвэрць XX ст. **ЧЗ 1812**)
30. Якуб // *Якубъ* (Хамаіл. Першая палова XIX ст. **P256**)

ПАКАЗАЛЬНИК ГЕАГРАФІЧНЫХ НАЗВАЎ

Назвы месцаў перапіскі

1. Докшыцы // *въ м. Докшиць* (Кітаб. 1888 г. 11Н//23К(026))
2. Мінск // *minsk, minśk* (Тэфсір. 1686 г. P214)
3. Навагрудак // *w nowogrůdqu* (Каран. 20 чэрвеня 1856 г. 11Рк721)
4. Навагрудак // *'ũ nowogrůdqũ* (Хамаіл. 30.01.1892 г. 11Рк720)
5. Навагрудак // *mařqānac... nowahrůdqā* (Хамаіл. 03.1937 г. 11Рк719)
6. Слонім // *řlonim* (Кітаб. 1888. 11Н//22(026))

Іншыя геаграфічныя назвы, якія згадваюцца ў запісах

1. Гродна // 1. *Гродно* 2. *Grodno* (Хамаіл. Канец XIX ст. КП 9234)
2. Ігуменскі павет // *Игуменскаго Уѣзда* (Каран. Апошняя чвэрць XIX ст. P211)
3. Коўна // *ковно* (Хамаіл. Другая палова XIX ст. КП 6196)
4. Слонім // *Слоним[а]* (Тэджвід. Першая палова XIX ст. P98)
5. Узда Мінскай губерні Ігуменскага павета // 1. *Узда Минской губ. Игуменскаго уѣзда*; 2. *'uzdā* (Хамаіл. Першая палова XIX ст. КП 7752)

СЛОЎНІК АРЬЕНТАЛІЗМАЎ

У гэтым гласарыі змешчаныя пераважна тыя словы арабскага і цюркскага паходжання, якія стала ўвайшлі ў беларускую і польскую мовы татараў былога Вялікага Княства Літоўскага. Большасць з іх належыць да так званай неперакладальнай лексікі – тэрмінаў, звязаных з ісламам і прынятымі у ім рытуаламі.

'abdas / 'abdast – рытуальнае абмыванне (< перс. اب دست)

'ahraṭaccā / 'ahraṭānna / 'ahraṭāna / 'ahraṭniḥ – стаць пабрацімамі, пабрацімы, пабрацімства (< араб. آخره «канец, іншае (жыццё), той свет»; параўн. цюрк. اخرت اوغلى «прыёмны сын» і г. д.)

'ahṣām – вячэрняя малітва (< цюрк. اخشام)²⁰⁴

'ajat – аят, верш Карана (< араб. آية)

'akinda – пасляпаўдзённая малітва (< цюрк. ايكندى)

'āṣūr'u / 'aṣūra – дзясцаты дзень месяца мухарам; дзень жалобы па шыіцкім імаме Хусейне (< араб. عاشوراء)

'aṭārat – гл. **'uṭārit**

'attahijāt – *Атахіят* – назва малітвы, якая вымаўляецца падчас штодзённых малітваў пасля другога ракята (< араб. التحية).

'awla – паўдзённая малітва (< цюрк. اوله)

'azān / 'azān – 1) заклік да малітвы, 2) наданне імя дзіцяці (< араб. اذان)

bāb – раздзел (< араб. باب)

bajrām – свята (< цюрк. بيرام)

bārdāq – збан (< цюрк. برداق)

bu'ajda – *Буайда*; назва малітвы, якая чытаецца ў месяцы рамадан (< цюрк. بو ايده «у гэтым месяцы»)

ḥikmat – мудрасць (< араб. حكمة)

ḥuṭba – пропаведзь (< араб. خطبة)

dawur – абрад выкупу грахоў пасля смерці; літар. *цыркуляцыя, ратацыя* (< араб. دور «круг»)²⁰⁵; гл. **'iṣqāṭ**

du'ā'i – малітва (< араб. دعاء)

faraj – злы дух (< перс. پری)

fāl – варажба (< араб. فال)

²⁰⁴ Напісанне слоў цюркскага паходжання даецца паводле слоўніка Будагова. Гл.: Сравнительный словарь турецко-татарских наречий / сост. Л. Будагов. СПб., 1869. Т. 1–2.

²⁰⁵ Гл.: Ислам на территории бывшей Российской империи : энцикл. словарь. Москва, 1999. Вып. 2. С. 28.

- farz / farz** – абавязковая малітва (< араб. فرض)
- fiṭra** – разгавенне; грошы, дадзеныя імаму пасля паста (< араб. فطر)
- gargara** – паласканне рота (< араб. غرغرة)
- gusal** – рытуальнае абмыванне (< араб. غسل)
- ġināza / ġanāza** – пахаванне (< араб. جناز)
- ġum‘a** – пятніца (< араб. جمع)
- ġumāza ‘al-‘awwal** – джумада аль-аўўаль (5-ы месяц мусульманскага календара (< араб. جمادى الاول)
- ġumāza ‘al-‘aḥir** – джумада аль-ахір (6-ы месяц мусульманскага календара (< араб. جمادى الآخر)
- ‘ibriq** – збан, пасудзіна для вады (< цюрк. ابريق)
- ‘imān** – вера (< араб. امان)
- ‘imām** – той, хто кіруе малітвай (< араб. امام)
- ‘iṣqāṭ / ‘iṣqāt** – абрад выкупа грахоў пасля смерці (< араб. اسقاط); тое самае, што **dawur**
- jacci** – малітва пасля заходу сонца (< цюрк. ياتسى)
- jasin** – назва 36-й суры Карана (< араб. يس)
- qadir / qādir** – прадвызначэнне, ноч 27-га рамадана (< араб. قدر)
- qamar** – Месяц (< араб. قمر)
- qamat / qāmat** – другі пасля *azana* (гл. ‘azān) заклік да малітвы (< араб. قامت літ. «прыйшла /малітва, час малітвы/»)
- kufr** – нявер’е (< араб. كفر)
- qunūṭ** – назва малітвы (< араб. قنوت «паслушэнства»)
- qurbān** – ахвяра (< араб. قربان)
- majjit** – нябожчык (< араб. ميت)
- marīḥ** – Марс (< араб. مريخ)
- masaḥ** – выціранне галавы падчас рытуальнага абмывання (< араб. مسح)
- mizār / miṣār** – могілкі (< араб. مزار)
- muḥarram** – 1-ы месяц мусульманскага календара (< араб. محرم)
- mumbar** – кафедра ў мячэці (< араб. منبر)
- muṣariḥ** – пракаментаваная (< араб. مشرح); гл. **ṣarḥ**
- muštari** – Юпіцер (< араб. مشتري)
- namāz** – малітва (< перс. نماز)
- nāfila** – дадатковая малітва (< араб. نافلة)
- naḥs** – нешчаслівы дзень (< араб. نحس)
- nijjat** – намер (< араб. نيت)
- nikāḥ** – шлюб (< араб. نكاح)
- rabī ‘al-‘aḥir** – 4-ы месяц мусульманскага календара (< араб. ربيع الاخر)
- rabī ‘al-‘awwal** – 3-і месяц мусульманскага календара (< араб. ربيع الاول)
- raġab** – раджаб, назва 7-га месяца мусульманскага календара (< араб. رجب)
- ramaṣān** – рамазан, назва 9-га месяца мусульманскага календара, паста (< араб. رمضان)
- ṣabāḥ** – раница, ранішня малітва (< араб. صباح)

- safar** – падарожжа (< араб. سفر)
- şafar** – сафар, назва 2-га месяца мусульманскага календара, паста (< араб. صفر)
- şalâh** – малітва перад пятнічным набажэнствам (< араб. صلاح)
- şalawat / 'as-şalawât / şalawât** – літар. *малітвы* (< араб. صلوات)
- subhân** – хвала (< араб. سبحان); гл. **tasbîh / taspîh**
- şufor** – 1/30 частка Карана (< араб. سفرة «кніга»²⁰⁶ або цюрк. < перс. سیپاره sipare) «1/30 частка Карана»²⁰⁷
- sunnat** – дадатковыя ракяты пасля штодзённых абавязковых малітваў (< араб. سنة)
- sūraj** – сура; адзін са 114 раздзелаў Карана (< араб. سورة)
- şa'bân** – шаабан, назва 8-га месяца мусульманскага календара (< араб. شعبان)
- şams** – Сонца (< араб. شمس)
- şarḥ / şariḥ** – каментарый (< араб. شرح); гл. **muşariḥ**
- şawwâl / şawwal** – шаўўаль, назва 10-га месяца мусульманскага календара (< араб. شوال)
- şâhârq** – час перад світанкам у месяцы рамазан (< араб. سحر?)
- ṭahrat** – рытуальная чысціня (< араб. طهارة)
- takbir** – узвялічванне (< араб. تكبير)
- ṭalqin** – малітва над магілай памерлага (< араб. تلقن «інструкцыя»)
- tasbîh / taspîh** – *тасбіх*; літар. *ухваленне*; вымаўленне формулы سبحان الله [subhânu-llah] «Хвала Алагу» (< араб. تسبيح); гл. **subhân**
- tarâwiḥ** – дадатковыя начныя малітвы падчас рамадана (< араб. تراويح)
- tawba** – пакаянне (< араб. توب)
- 'uṭârit / 'aṭârat** – Меркурый (< араб. عطارد)
- wâḥṭ** – час малітвы (< араб. وقت)
- wâğib** – абавязковы (< араб. واجب)
- wirid** – частка Карана, якая чытаецца ноччу, кароткая малітва (< араб. ورد)
- witr** – дадатковая начная малітва, якая, аднак, паводле ханафіцкага мазгаба, да якога належалі і мусульмане ВКЛ, лічыцца абавязковай (< араб. وتر)²⁰⁸
- zahîl** – гл. **zuḥal**
- zîrat / zirac / zirâc** – могілкі (< араб. زيارة)
- zîkr / zîkar** – зікр (< араб. ذكر)
- zî 'al-qa'da** – зу аль-каада, назва 11-га месяца мусульманскага календара (< араб. القعدة ذو)
- zuḥal / zahîl** – Сатурн (< араб. زحل)
- zu-lḥağğ / zî 'al-ḥağğ** – зу аль-хадж, назва 12-га месяца мусульманскага календара (< араб. ذوالحج)

²⁰⁶ Klucz do raju: Księga Tatarów litewsko-polskich z XVIII wieku / przekł. i oprac. Henryka Jankowskiego i Czesława Łapicza. Warszawa : Dialog, 2000. S. 175.

²⁰⁷ *Akiner Sh. Religious Language of a Belarusian Tatar Kitab. A Cultural Monument of Islam in Europe.* P. 180.

²⁰⁸ Ислам : энцикл. словарь. Москва, 1991. С. 235.

СПІС РУКАПСАЎ БЕЛАРУСКІХ ТАТАРАЎ У ЗАМЕЖНЫХ І НЕДЗЯРЖАЎНЫХ КАЛЕКЦЫЯХ

ЛІТВА

Нацыянальны музей Літвы

1. **Каран**²⁰⁹. Каля сярэдзіны XVIII ст.²¹⁰ Былы ўладальнік – Багдан Якубоўскі. **R-13.020, КМ-26 [1; 2]**²¹¹.
2. **Каран**. 80–90 гг. XVIII ст. Былы ўладальнік – Якуб Якубоўскі²¹². **R-13.007, КМ-4, MRP-32 [3; 4]**.
3. **Каран**. Канец XVIII ст. Перапісчык – Мількамановіч; былыя ўладальнікі – Марыя і Зофія Абрамовіч. **R-13.018, КМ-21, MRP-75 [5; 6]**.
4. **Каран**. Канец XVIII ст. Былы ўладальнік – Стэфан Халецкі. **R-13.017, MRP-9 [7; 8]**.
5. **Каран**. 1792–1793 гг. Былы ўладальнік – мусульманская парафія ў Мураўшчызне, Іўе. **R-13.015, КМ-17, MRP-28 [9; 10]**.
6. **Каран**. Канец XVIII ст. Былыя ўладальнікі – Міхаіл Хазбіевіч, Шынкевіч. **R-13.019, КМ-24, MRP [11; 12]**.
7. **Каран**. Канец XVIII ст. Былы ўладальнік – Эльяш Сабалеўскі. **R-13.022, КМ-31 [13; 14]**.
8. **Каран**. 1797 г. Перапісчык – Хусейн Мураўскі (Сорак Татар); былыя ўладальнікі – Сабалеўская, Мустафа Мухля, навагрудская парафія. **R-13.027, КМ-40, MRP-30 [15; 16]**.
9. **Каран**. Канец XVIII – пачатак XIX ст. Былыя ўладальнікі – Амурат і Марына Юзэфовічы. **R-13.014, MRP-23 [17; 18]**.

²⁰⁹ У каталогу Г. Мішкінене, С. Намавічутэ, Е. Пакроўскай «Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар» да назвы кнігі дадаюцца прозвішчы яе перапісчыка, уладальніка ці іншых асоб. Напрыклад, дадзены рукапіс пазначаны як «Каран Багдана Якубоўскага». Тут кнігі пазначаныя па ўніфікаванай назве без дадаткаў.

²¹⁰ У каталогах А. Дразда «Piśmiennictwo i muhyr Tatarów polsko-litewskich» і Г. Мішкінене, С. Намавічутэ, Е. Пакроўскай «Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар» маюцца адрозненні ў датаванні і апісанні рукапісаў. Дадзены Каран у каталогу А. Дразда мае датаванне «канец XVIII ст. », а ў каталогу Г. Мішкінене – «каля сярэдзіны XVIII ст. ».

²¹¹ У квадратных дужках даюцца нумары спасылкаў на крыніцы, у якіх дадзены рукапіс згадваецца. Гл. бібліяграфічныя спысылкі ў канцы дадатка.

²¹² У рукапісе зафіксаваны падзеі з жыцця сем'яў Вясноўскіх і Сабалеўскіх у Крушынях і Багоніках. Магчыма, яны таксама былі ўладальнікамі кнігі.

10. **Каран.** 1802 г. Былы ўладальнік – Ханіфа Міськевіч. **R-13.013, КМ-14, MRP-18 [19; 20].**
11. **Каран.** Пачатак XIX ст. Былы ўладальнік – Якуб Мухля. **R-13.016, КМ-19, MRP-14 [21; 22].**
12. **Каран.** 1807 г. **R-13.024, К-36, MRP-31 [23; 24].**
13. **Каран.** Пачатак XIX ст. Былы ўладальнік – Стэфан. **R-13.026, КМ-38, MRP-19 [25; 26].**
14. **Каран.** 1815 г. Былыя ўладальнікі – Міхаіл і Давід Якубоўскія. **АМ ГЕК 20399 [27].**
15. **Каран.** Першая палова XIX ст. Перапісчык – Алі сын Якуба Ждановіч; былы ўладальнік – Аляксандр Радкевіч, экслібріс – «Omar Amin Szwarc». **GRO-63058-10 [28].**
16. **Каран.** 1835 г. Перапісчык – Якуб Ждановіч (Алей ібн Якуб Ждановіч)²¹³; былы ўладальнік – Тункевіч Іосіф. **R-13.021, КМ-27, MRP-17 [29; 30].**
17. **Каран.** Сярэдзіна XIX ст. Перапісчык – Аляксандр Карыцкі; былы ўладальнік – Эляш Сабалеўскі. **R-13.011, КМ-9 [31; 32].**
18. **Каран.** 1868 г. **R-13.010, КМ-8, MRP-73 [33; 34].**
19. **Каран.** Другая палова XIX ст. **АМ.268 Р. ЕР567 [35].**
20. **Тэфсір.** Дунілавічы, 4 лістапада 1890 г. Перапісчык – А. В. Йозэфай; былы ўладальнік – Адам Мегметаў Мейшутовіч. **R-13.012, КМ-12, MRP-91 [36; 37].**
21. **Рукапіс** (тэджвід і інш.). XVIII ст. Перапісчык (?) – Мустафа сын Му-хамада (Шэгідэвіч). **R-13.038, КМ-34, MRP-42 [38; 39]²¹⁴.**
22. **Рукапіс** (зборнік: укл. тэджвід). 1789–1790 гг. (1204–1205 гг. гіджры). Былыя ўладальнікі – Мустафа Шэгідэвіч, Ілья Іванавіч (Шэгідэвіч). **R-13.041, КМ-32, MRP-36 [40; 41]²¹⁵.**
23. **Кітаб.** 1771–1775 гг. Перапісчык – Ян Лебедзь; былы ўладальнік – Алей Шэгідэвіч. **R-13.035, ВЭМ-35, MRP-54 [42; 43; 44].**
24. **Кітаб.** Мыш, 1814 г. Перапісчык – Айша Смольская. **R-13.032, КМ-10, MRP-10 [45; 46; 47].**

²¹³ У каталогу Г. Мішкінене, С. Намавічутэ, Е. Пакроўскай («Каталог арабскоалфавітных рукопісэй літоўскіх татар») пазначана, што рукапіс напісаны адным почыркам. У рукапісе два калафоны: згодна з першым калафонам перапісчык – Якуб Ждановіч, згодна з другім – Алей ібн Якуб Ждановіч.

²¹⁴ Рукапіс усходняга паходжання з прыплеценымі аркушамі з тэкстам на беларускапольскай мове. Сцвярдженне, што напісанае асобна ўнізе с. 43в прозвішча «Шагідэвіч» трэба трактаваць як прозвішча перапісчыка (а не, напрыклад, уладальніка), падаецца спрэчным. Гл.: *Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е.* Каталог арабскоалфавітных рукопісэй літоўскіх татар. С. 38. З другога боку, на с. 56б сказана, што тэджвід перапісаў Усман бін Валі (تم هذا التجويد على يد اضعف العباد عثمان بن ولی).

²¹⁵ Рукапіс усходняга паходжання з прыплеценымі аркушамі з тэкстам на беларускапольскай мове. Даты напісання прыведзеныя паводле каталога Г. Мішкінене, С. Намавічутэ, Е. Пакроўскай «Каталог арабскоалфавітных рукопісэй літоўскіх татар» (с. 44–45); у каталогу А. Дразда «Pismiennictwo i muhyry Tatarów polsko-litewskich» (с. 10) рукапіс датаваны 1711 г. (1124 г. гіджры).

25. **Кітаб.** 1817–1836 гг. Былыя ўладальнікі – Якуб Багдановіч (Ляхавічы), Іосіф Багдановіч. **R-13.033, КМ-28, MRP-72 [48; 49; 50].**

26. **Кітаб.** Слонім, 1837 г. Перапісчык – Мустафа Шэгідэвіч; былы ўладальнік – Багдан Шэгідэвіч. **R-13.042, КМ-39, MRP-106 [51; 52; 53].**

27. **Кітаб.** 1868 г. Перапісчык – Аляксандр Якубаў Хасяневіч; былыя ўладальнікі – Якаў Хасяневіч, Хасень Мацвей Радкевіч. **R-13.013 [54; 55]²¹⁶.**

28. **Кітаб.** Асмолава, 1881–1886 гг. Перапісчык – Аляксандр сын Якуба Александровіч; былыя ўладальнікі – Алей Абрамовіч (Клецк), Хося (Хасень) Абрамовіч. **R-13.034, КМ-30, MRP-107 [56; 57].**

29. **Хамаіл.** Немеж, 1765 г. Перапісчык – Ян Езуфовіч; былы ўладальнік – Эльяш Сабалеўскі. **R-13.029, КМ-11 [58; 59; 60].**

30. **Хамаіл.** Канец XVIII ст. **R-13.030, КМ-34, MRP-108 [61; 62].**

31. **Хамаіл.** Пачатак XIX ст. Былыя ўладальнікі – Амурат Сабалеўскі, Мустафа Сабалеўскі. **R-13.031, КМ-41, MRP-29 [63; 64].**

32. **Хамаіл.** Першая палова XIX ст. Былы ўладальнік – Адам Якубоўскі (?). **AM GEK 28253, K 959 [65].**

33. **Хамаіл.** 12 красавіка 1858 г. Былы ўладальнік – Сямён Сцяпанавіч Талькоўскі. **R-13.028, КМ-7, MRP-15 [66; 67]²¹⁷.**

34. **Хамаіл.** Канец XIX ст. Былы ўладальнік – Ілья Іванавіч Шагідэвіч (са Слоніма). **R-13.040, КМ-29, MRP-51 [68; 69].**

35. **Хамаіл.** Лоўчыцы, 1907 г. Перапісчык – Шагідэвіч. **R-13.036, КМ-16, MRP-50 [70; 71]²¹⁸.**

36. **Слоўнік-размоўнік.** 1836 г. Перапісчык – М. Шагідэвіч; былы ўладальнік – Шагідэвіч. **R-13.043, КМ-42, MRP-55 [72; 73; 74].**

37. **Асобныя аркушы з рукапісаў.** **R-13.044 – R-13.067 [75]²¹⁹.**

Бібліятэка Акадэміі навук Літвы імя Урублеўскіх

1. **Каран.** 30 жніўня 1791 г. Перапісчык – Мустафа Лебедзь; былы ўладальнік – Е. Талмантас. **F29–996 [76].**

2. **Кітаб.** Першая палова XVIII ст. **F21–814 [77; 78; 79].**

Бібліятэка Вільнюскага ўніверсітэта

1. **Тэфір.** 1788 г. Перапісчык – Алі Буцутка (Біцютка) сын Багдана. **F3–392 рукапіс № 2299 [80; 81; 82].**

2. **Кітаб.** Сярэдзіна XIX ст. Перапісчык – Ібн Абрагам Карыцкі; былы ўладальнік – Рызвановіч. **F3–391 [83; 84; 85].**

²¹⁶ Кітаб страчаны. Гл.: *Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е.* Каталог арабско-алфавитных рукописей литовских татар. С. 62.

²¹⁷ Хамаіл напісаны грамадзянскім пісьмом. Самы ранні прыклад рукапісу, транскрыбіраванага кірыліцкімі ці лацінскімі літарамі.

²¹⁸ Хамаіл напісаны грамадзянскім пісьмом.

²¹⁹ У каталогу Г. Мішкінене, С. Намавичутэ, Е. Пакроўскай «Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар» уключаны кароткія апісанні асобных аркушаў з рукапісаў (24 фрагменты). На жаль, яны не датаваныя, не ідэнтыфікаваныя (не вызначаныя катэгорыі рукапісаў, часткай якіх яны былі).

РАСІЙСКАЯ ФЕДЭРАЦЫЯ

Бібліятэка Усходняга факультэта

Санкт-Пецярбургскага дзяржаўнага ўніверсітэта

1. **Тэфсір.** Першая палова XVIII ст. Былы ўладальнік – А. Мухлінскі. **868 [86; 87, 88]**²²⁰.
2. **Тэфсір.** 1811–1825 гг. Перапісчык – Багдан Буцютка, Мустафа Ждановіч; былыя ўладальнікі – Магмед Мацвей Буцютка (Біцютка), А. Мухлінскі. **867 [89; 90; 91]**.
3. **Паўкітаб.** Сярэдзіна XVII ст. Былы ўладальнік – А. Мухлінскі. **893 [92; 93; 94, 95]**.
4. **Хамаіл.** Першая палова XIX ст. Былы ўладальнік – А. Мухлінскі. **869 [96; 97; 98; 99]**²²¹.

Бібліятэка Інстытута ўсходазнаўства РАН (Санкт-Пецярбург)

1. **Тэфсір.** Апошняя чвэрць XVIII ст. **D 723 [100; 101]**.

Расійская нацыянальная бібліятэка (Санкт-Пецярбург)

1. **Хамаіл.** Без даты. **Фонд № 671, рукапіс № 145 [102]**²²².

Пскоўскі дзяржаўны аб'яднаны

гісторыка-архітэктурны і мастацкі музей-запаведнік

1. **Каран.** 1682 г. Перапісчык – Ібн Абдула Ісмаіл-аглы Мустафа; былыя ўладальнікі – Абрагам Ніч з Гданьска, пскоўскі епіскап Сімон Тадорскі. **КП 34054 [103; 104]**.

Бібліятэка Казанскага ўніверсітэта

1. **Кітаб.** 1645 г. Перапісчыкі – Хадына (?), Габдулвахаб Муса ібн Мустафа; былыя ўладальнікі – Сафараў, Міргазіз Укмаасы. **1546 ар. [105; 106; 107; 108, 109]**²²³.
2. **Хамаіл.** 1775 г. Перапісчык – Ібрагім ібн Алей Смольскі. **3180 ар. [110; 111; 112]**.
3. **Хамаіл.** Сярэдзіна XIX ст. (1844 г.?). **3246 ар. [113]**.

Нацыянальная бібліятэка Рэспублікі Татарстан

1. **Хамаіл.** Другая палова XIX ст. **1787 г. [114]**.

²²⁰ Перапісчык той самы, што і кітаба Івана Луцкевіча F21-814.

²²¹ Перапісчык той самы, што і паўкітаба П16-18/Нр2 (P97) з калекцыі ЦНБ НАН Беларусі.

²²² Параўн. таксама рукапіс № 142 таго самага фонду («Перапісаны А. Н. Самайловічам у рускай транскрыпцыі тэкст рукапісу на літоўска-татарскай мове... »).

²²³ Рукапіс раней быў вядомы пад сінатурай КУ-1446 (рукапіс № 1446), паводле апошніх дадзеных сінатура рукапісу – рукапіс № 1546. Гл.: *Мишкинене Г.* По следам казанскаго кітаба КУ-1446 // *Senoji Lietuvos Literatura*. Vilnius, 2007. Kn. 24. С. 263–284.

УКРАЇНА

Львоўская нацыянальная навуковая бібліятэка Украіны імя В. Стэфаніка

1. Хамаіл. Кашолі, 2 кастрычніка 1808. Перапісчык – «J. D./Я. Д.(?)». Былыя ўладальнікі – Беяк, Вацлаў Жэвускі, Віктар Баворскі. Фонд 4, вопіс 1, рукапіс № 327 [115; 116].

ПОЛЬШЧА

Гістарычны музей у Беластоку (адзел музея ў Падляшшы)

1. Каран. 1824 г. Перапісчык – Мустафа Паўтарыцкі з Малюшыцаў. МВН 1121 [117].
2. Каран. Другая палова XIX ст. МВН 1126 [118].
3. Каран. XIX–XX стст. МВН 1128 [119].
4. Хамаіл. XIX ст. Перапісчык – Сулейман Радэцкі; былы ўладальнік – Алі Асановіч з Ясінаўкі. МВН 1256 [120].
5. Хамаіл. 1870 г. Перапісчык – Юзэф Сафарэвіч з Навагрудка. МВН 1122 [121].
6. Хамаіл. Каля 1894 г. Былы ўладальнік – Зянон Крычынскі. МВН 1120 [122]²²⁴.

Бібліятэка кафедры цюркалогіі і іраністыкі Інстытута ўсходазнаўства Варшаўскага ўніверсітэта

1. Хамаіл. 1804 г. Без сінатур [123, s. 9].

Бібліятэка кафедры арабістыкі і ісламістыкі

Інстытута ўсходазнаўства Варшаўскага ўніверсітэта

1. Хамаіл. Канец XIX ст. Перапісчык – Аляксандр Александровіч з Асмолава; былыя ўладальнікі – сям'я Александровічаў з Асмолава і Ждановічаў з Клецка, Станіслаў Шахна-Рамановіч). Без сінатур [124; 125].
2. Хамаіл. 30-я гг. XX ст. Перапісчык – Халіма Канапацкая з Сакулкі. Без сінатур [126].

Бібліятэка Польскай акадэміі навук у Гданьску

1. Хамаіл. 1802 г. (1217 г. гіджры). Перапісчык – Мустафа Карыцкі; былыя ўладальнікі – Муфтыят у Вільні, Раткевіч Мустафа сын Давідаў, Ібрагім Смайкевіч. акс 692 [127].

ВЯЛІКАБРЫТАНІЯ

Брытанская бібліятэка ў Лондане

1. Кітаб. 1831 г. OR-13,020 [128; 129].
2. Хамаіл. 1828 г. Перапісчык – Мустафа Багдановіч са Слоніма; OR-13,054 [130].

²²⁴ Напісаны кірыліцай.

Беларуская бібліятэка імя Ф. Скарыны ў Лондане

1. Тэфсір. 1725 г. Перапісчык – Багдан Асановіч сын Шабана з Лоўчыцаў; былыя ўладальнікі – сям’я Смайкевічаў з Мінска. Без сінтатур [131; 132].

ГЕРМАНИЯ

Бібліятэка Лейпцыгскага ўніверсітэта

1. Хамаіл. Першая палова XVII ст. Былы ўладальнік – Андрэас Акалютус. В. OR. 179 [133; 134; 135; 136, 137].

ЛАТВІЯ

Латвійская Нацыянальная Бібліятэка

1. Хамаіл. 1885 г. Перапісчык – Сулейман Багданаў Абрагам/Ібрагім (?). 28, A 222S (no 28 Austrumtautu/Oriental) [138].

НЕДЗЯРЖАЎНЫЯ КАЛЕКЦЫІ

1. Каран. 1789–1811 гг. Перапісчык ці былы ўладальнік – Аляксандр Яцысліскі; уладальнік – Халіль Якубоўскі (Швенчонеляй) [139].

2. Каран. 1797 г. [Мінск]. Перапісчык – Алі Біцютка; уладальнік – Якуб Мейшутовіч [140, 141]²²⁵.

3. Каран. Перад 1809 г. Уладальнік – мячэць (Рэйжы) [142].

4. Каран. 1-я трэць XIX ст. [Навагрудак]. Былыя ўладальнікі – Сулейман Мацвеевіч Міскевіч, Ліля Мацвееўна Міскевіч, Алена Сулейманаўна Дэйчман, М. Александровіч [143; 144]²²⁶.

5. Каран. 1841 г. Перапісчык – Давід Лебедзь (з Бутрыманцаў, рэйжаўская парафія) [145].

6. Каран. 1857 г. [Узда]. Перапісчык – Ібрагім Александровіч [146; 147].

7. Тэфсір. Канец XVI ст. Уладальнікі – сям’я Базарэўскіх [148].

8. Тэфсір. 1723 г. Перапісчыкі – Ісмаэль Яблонскі сын Мустафы, Ібрагім Янушэўскі (Вінкшнупе); уладальнікі – сям’я Уланаў [149].

9. Тэфсір. Канец XVIII ст. Былы ўладальнік – парафія ў Некрашунцах [150].

10. Тэфсір. Канец XVIII ст. [Смілавічы]. Уладальнікі – Якуб Мейшутовіч, Ісмаіл Канапацкі [151; 152].

11. Тэфсір. 1820 г. Перапісчык – Давід Лебедзь (з Бутрыманцаў); уладальнікі сям’я Рызвановічаў (Каўнас); у 1997 г. набыты пасольствам Ірана [153].

²²⁵ У каталогу «Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татар» рукапіс Карана памылкова пазначаны як «Аль-Кітаб». У ім таксама адзначана, што кнігі, якія прадстаўлены ў выданні, належаць да прыватных кнігазбораў (с. 3). У каталогу А. Дразда «Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich» адзначана, што кнігі, прадстаўленыя ў каталогу «Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татар», з’яўляюцца ўласнасцю аб’яднання татар-мусульман Беларусі «Аль-Кітаб» (с. 8).

²²⁶ У каталогу А. Дразда «Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich» памылкова пазначана, што рукапіс быў перапісаны ў 1-й чвэрці XIX ст.

12. Тэфсір. 1843 г. Перапісчык – Ян Паўтужыцкі [154].
13. Тэфсір. 1846 г. Перапісчык – Ях'я Паўтажыцкі (Навагрудак); уладальнік – слоні́мская парафія²²⁷ [155].
14. Тэфсір. 1858 г. Перапісчык – Алі Якуб Ждановіч²²⁸ [156].
15. Тэфсір. Канец XIX ст. Уладальнік – І. Канапацкі [157].
16. Тэфсір. 1900 г. Перапісчык – Юзэф Карыцкі; уладальнікі – Аляксандр Байрашэўскі, мячэць у Крушынянах [158; 159]²²⁹.
17. Тэфсір. Пачатак XX ст. [Даўгінава]. Перапісчык – Адам Рафалаў Асановіч; уладальнік – Іван Ельяшэвіч [160; 161].
18. Кітаб. 1631 г. Уладальнік – Адам Александровіч з Сухаволі, мусульманская абшчына ў Варшаве [162, 163]²³⁰.
19. Кітаб. 1792 г. Перапісчык – Юзэф Ельяшэвіч з Сандыкаўшчызны; былы ўладальнік – парафія ў Крушынянах [164]²³¹.
20. Кітаб. 1832 г. [Смілавічы]. Перапісчык – Абрагім Хасяневіч са Смілавічаў [165; 166; 167].
21. Кітаб. 18.09.1840 г. Перапісчык – Якуб Хасяневіч; уладальнік – сям'я А. С. Паўтаржыцкага (Смілавічы) [168, 169]²³².
22. Кітаб. 1850 г. Перапісчык – Абрагам Багдановіч з Ясёнуўкі; уладальнік – сям'я Александровічаў (Сухаволя) [170, 171].
23. Кітаб. 1852 г. Перапісчык – Мустафа Шагідзэвіч са Слоніма [172]²³³.
24. Кітаб. 1852 г. Уладальнік – Аляксандр Александровіч [175]²³⁴.
25. Кітаб. 1866 г. Уладальнік – Самуэль Якаўлевіч Хасяневіч [176].
26. Кітаб. 1882 г. Перапісчыкі – Адам Ёзэфовіч, Хасень Мейшутовіч, Н. Радкевіч, «NN»; уладальнікі – Магамет Мейшутовіч, Айша Мураўская (Пруднікі, мядзельская парафія) [177].
27. Кітаб. 1888 г. Перапісчык – Езуфовіч; уладальнікі – Магамет Мейшутовіч, Айша Мураўская (Пруднікі; Крынкі, Сакольскі павет) [178].
28. Кітаб. 1891 г. Уладальнік (?) – Адам Асановіч [179; 180].

²²⁷ Тэфсір страчаны (?).

²²⁸ Тамсама.

²²⁹ А. Антановіч пісаў пра Каран 1900 г., спасылаючыся на артыкул М. Канапацкага, аднак у М. Канапацкага гаворка ідзе пра рукапіс перакладу Карана, магчыма, маецца на ўвазе тэфсір. Гл.: *Konopacki M. Piśmiennictwo Tatarów polsko-litewskich w nauce polskiej i obcej // Przegląd orientalistyczny*. 1966. № 3. S. 202. Rukap. № 3.

²³⁰ Кітаб страчаны.

²³¹ Кітаб страчаны.

²³² Мікрафільм гэтага рукапісу захоўваецца ў НББ. Гл. Дадатак да апісання калекцыі НББ.

²³³ Пра кітаб 1852 г. пісаў А. Варановіч [173], ён апісаў тры кітабы, паведаміў пра іх аб'ём, змест, але ўказаў дату напісання толькі аднаго з іх – «1852». Гэты кітаб згадваў І. Канапацкі [174].

²³⁴ А. Антановіч пісаў пра «кітаб Аляксандра Александровіча» 1852 г., а І. Канапацкі згадваў «кітаб Шагідзэвіча» 1852 г. Калі мець на ўвазе, што І. Канапацкі называў прозвішча перапісчыка, а А. Антановіч – уладальніка, можна дапусціць, што даследчыкі згадвалі адну і тую самую кнігу. Але калі ўлічыць, што вядомы таксама і перапісчык Аляксандр Александровіч (ён напісаў хамаіл у канцы XIX ст.), то можна прыйсці да высновы, што былі два розныя кітабы, напісаныя ў 1852 г. Больш падрабязныя даследаванні дазваляць вырашыць гэтае пытанне. Пакуль мы ўлічваем два кітабы.

29. Кітаб. 1980–1982 гг., Беласток. Перапісчык (?) – Юзаф Байрашэўскі [181; 182]²³⁵.
30. Паўкітаб. 1782–1783 г. Уладальнікі – сям’я Мількамановічаў [183; 184]²³⁶.
31. Паўкітаб. 1829–1830 гг. Перапісчык – Назір Пултарыцкі (Пултажыцкі), (Гадуцішкі); уладальнікі – Хасень Якубоўскі (Мількуны), Халіль Якубоўскі (Швенчонеляй) [185].
32. Хамаіл. Канец XVIII – пачатак XIX ст. [Гродна] [186; 187].
33. Хамаіл. Канец XVIII – пачатак XIX ст. [Гродна] [188; 189].
34. Хамаіл. Пачатак XIX ст. Перапісчык – Солтан (Арда); уладальнік – Аляксандр Байрашэўскі (Крушыняны) [190]²³⁷.
35. Хамаіл. [1823 г.?] [191; 192].
36. Хамаіл. 1835 г. Перапісчык – Б. Халецкі з Рэйжаў; уладальнікі – сям’я Янушэўскіх (Вільня), сям’я Абрамовічаў [193]²³⁸.
37. Хамаіл. 1840 г. Ляхавічы. Перапісчык – Аляксандр Мускевіч; уладальнік – Я. С. Шынкевіч [194].
38. Хамаіл. Першая палова XIX ст. Уладальнік – Асановіч Е. М. (Маладзечна) [195].
39. Хамаіл. 1865 г. Перапісчык – Аляксандр Александровіч (Васілішкі); уладальнікі – Мустафа Шабановіч (Іўе), Хадзіджа Радзецкая, Феліцыя Александровіч, Сабіра Міськевіч (Сухаволя) [196].
40. Хамаіл 1866 г. [197].
41. Хамаіл. Другая палова XIX ст. [198].
42. Хамаіл. Другая палова XIX ст. Уладальнікі – сям’я Багдановічаў з Крушынянаў [199].
43. Хамаіл. 1868 г. Уладальнік – С. Александровіч [200]²³⁹.
44. Хамаіл. 1868–1880 гг. Ваколіца Навагрудка. Уладальнікі – сям’я Байрашэўскіх, Ясінскі [201].
45. Хамаіл. 1877 г. Перапісчык – Абрагам Александровіч; уладальнікі – Зофія Байрашэўская, Стэфан Ясінскі (Беласток) [202].
46. Хамаіл. 1877 г. Перапісчык – Абрагам Александровіч з Малпошыцаў [203].
47. Хамаіл. 20. 05. 1892 г. [204].
48. Хамаіл. XIX ст. Уладальнік – С. Александровіч [205].
49. Хамаіл. 1899 г. Перапісчык – Ібрагім Адамаў Байрашэўскі (Гарадзішча); уладальнікі – Захарыяш Мустафавіч Гамбіцкі, Зофія Карыцкая, С. Ясінскі (Беласток) [206].
50. Хамаіл. Канец XIX ст. (1874 г.?). Уладальнікі – Мацей Ясінскі, Фаціма Ясінская, Мустафа Стэфан Ясінскі (Беласток) [207].

²³⁵ Адзіны кітаб, напісаны лацінскімі літарамі.

²³⁶ Г. Янкоўскі і Ч. Лапіч выдалі пераклад гэтай кнігі на польскую мову з заўвагамі і тлумачэннямі.

²³⁷ З 23 рукапісаў, што прадстаўленыя І. Радзішэўскай у публікацыі «Rękopisy tatarskie na Podlasiu», у «Спіс рукапісаў...» уключаныя толькі датаваныя (паводле непасрэдных ці ўсаконных дадзеных) кнігі з назвамі, характэрнымі для пісьменства татараў былога ВКЛ (13 адзінак).

²³⁸ Хамаіл змяшчае выпіскі лацінскімі літарамі з «Карана Бучацкага».

²³⁹ Хамаіл вялікага аб’ёму (500 с.).

51. Хамаіл. Канец XIX ст. [Мінск]. Уладальнікі – Абрагім Якубоўскі (Ігуменскі павет, Мінская губерня), Якубоўская [208; 209].
52. Хамаіл. Канец XIX ст. Перапісчык – Александровіч (Навагрудак); уладальнік – Эмілія Юзафовіч (Беласток) [210].
53. Хамаіл. Канец XIX – пачатак XX ст. [Мядзел]. Перапісчык – М. Якубоўскі [211; 212].
54. Хамаіл. Канец XIX – пачатак XX ст. Уладальнік – Зофія Радкевіч (Мелангенай, Ігналінскі раён) [213; 214].
55. Хамаіл. Канец XIX – пачатак XX ст. Уладальнікі – сям’я Ясінскіх са Слоніма [215].
56. Хамаіл. Канец XIX – пачатак XX ст. Уладальнік – Ева Сабалеўская [216].
57. Хамаіл. Канец XIX – пачатак XX ст. Уладальнік – Джанета Байрашэўская-Сарока [217].
58. Хамаіл. XIX–XX стст. Уладальнікі – сям’я Карыцкіх, сям’я Байрашэўскіх з Арды [218].
59. Хамаіл. Пачатак XX ст. Уладальнік – Я. Якубоўскі (Мількунай, Швянчонскі раён) [219; 220].
60. Хамаіл. Пачатак XX ст. Перапісчык – Алі Байрашэўскі з Арды; уладальнікі – сям’я Карыцкіх з Арды [221].
61. Хамаіл. 1903 г. Іўе. Уладальнік – Сулейман Сафарэвіч (Сухаволя) [222].
62. Хамаіл. 1905–1914 гг. Арда. Перапісчыкі – Алей сын Давіда Байрашэўскі, Юзаф Казакевіч; уладальнікі – Самуэль Казакевіч, Юзаф Казакевіч, Рамуальд Сабалеўскі (Познань) [223].
63. Хамаіл. 1910 г. Бярэзна. Перапісчык – Тамерлан Крыніцкі; уладальнік – Алена Якубоўская (Сакулка) [224].
64. Хамаіл. 1937 г. Вальбжых. Уладальнік – С. Ясінскі (Беласток) [225].
65. Хамаіл. XX ст. Уладальнік – С. Ясінскі [226].
66. Хамаіл. 1940 г. Перапісчык – Асановіч (Некрашунцы); уладальнік – Сулейман Сафарэвіч (Сухаволя) [227].
67. Хамаіл. 1947 г. Перапісчык – Лют Мухля (Беласток); уладальнік – Стэфан Ясінскі (Сухаволя) [228].
68. Хамаіл. 1971 г. Перапісчык – Алі Смайкевіч [229]²⁴⁰.
69. Хамаіл. 1986 г. Беласток. Перапісчык – Стэфан Мустафа Ясінскі (Крушыняны) [230]²⁴¹.
70. Хамаіл. 1986 г. Беласток. Перапісчык – Стэфан Мустафа Ясінскі (Крушыняны) [231]²⁴².

²⁴⁰ Хамаіл молінскі. Арабскі і цюркскі тэксты напісаныя ад рукі арабскім алфавітам, тлумачэнні і заўвагі выкананыя на польскай мове машынапісам.

²⁴¹ Тытул «Kitab-us-Salat» [араб. «кніга малітвы», малітоўнік]. Акрамя традыцыйных малітваў, кніга змяшчае тэксты па дагматыцы ісламу. Хамаіл транскрыбіраваны лацінскімі літарамі (машынапіс), памножаны ў ксеракопіях.

²⁴² Хамаіл напісаны ад рукі арабскім пісьмом, а спіс зместу і інфармацыя аб часе малітваў напісаныя па-польску машынапісам (памножаны ў ксеракопіях).

1. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. Warszawa: Res Publica Multiethnica, 2000. S. 9.
2. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. Вильнюс: Изд-во Вильнюс. ун-та, 2005. С. 10. Рукап. № 2.
3. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich... S. 9, 49–50. Rukar. № 8.
4. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 13–14. Рукап. № 6.
5. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9.
6. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 16. Рукап. № 9.
7. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9.
8. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 17. Рукап. № 10.
9. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9, 50. Rukar. № 10.
10. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 18. Рукап. № 11.
11. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9.
12. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 18–19. Рукап. № 12.
13. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9.
14. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 19–20. Рукап. № 13.
15. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9.
16. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 20–21. Рукап. № 14.
17. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10.
18. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 21. Рукап. № 15.
19. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9, 49. Rukar. № 5.
20. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 22. Рукап. № 16.
21. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9.
22. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 23–24. Рукап. № 18.
23. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9.
24. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 24–25. Рукап. № 19.
25. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9.
26. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 25. Рукап. № 20.
27. Тамсама. С. 26. Рукап. № 21.
28. Тамсама. С. 26–27. Рукап. № 22.
29. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9, 50. Rukar. № 11.
30. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 27–28. Рукап. № 23.
31. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10, 50. Rukar. № 13.
32. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 29–30. Рукап. № 25.
33. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10.

34. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 30. Рукап. № 26.
35. Тамсама. С. 31–32. Рукап. № 28.
36. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9, 49. Rukar. № 4.
37. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 32–33. Рукап. № 29.
38. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10.
39. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 37–39. Рукап. № 33.
40. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10.
41. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 44–45. Рукап. № 35.
42. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система / М-во высш. и сред. спец. образования Лит. ССР, Вильнюс. гос. ун-т им. В. Капсукаса, Каф. рус. яз. Вильнюс: [б. и.], 1968. С. 64–69. Рукап. № 4.
43. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10.
44. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 41–43. Рукап. № 35.
45. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 69–73. Рукап. № 5.
46. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10.
47. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 46–49. Рукап. № 38.
48. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 73–81. Рукап. № 6.
49. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10, 53–54. Rukar. № 23.
50. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 49–52. Рукап. № 39.
51. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 81–84. Рукап. № 7.
52. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10, 54. Rukar. № 24.
53. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 55–58. Рукап. № 41.
54. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 84–90. Рукап. № 8.
55. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 62–64. Рукап. № 44.
56. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10.
57. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 64–75. Рукап. № 45.
58. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 84–90. Рукап. № 10.
59. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10, 54–55. Rukar. № 26.
60. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 72–77. Рукап. № 47.
61. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10, 56. Rukar. № 31.
62. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 80–83. Рукап. № 50.
63. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10.
64. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 83–85. Рукап. № 51.
65. Тамсама. С. 88–90. Рукап. № 53.

66. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10, 59. Rukap. № 43.
67. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 91–92. Рукап. № 55.
68. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10, 55. RuKap. № 28.
69. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 93–97. Рукап. № 56.
70. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10.
71. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 99–100. Рукап. № 58.
72. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом. С. 90–93. Рукап. № 9.
73. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10, 60. Rukap. № 47.
74. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 28–29. Рукап. № 24.
75. Тамсама. С. 104–108. Рукап. № 60–83.
76. Тамсама. С. 12–13. Рукап. № 5.
77. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 50–57. Рукап. № 1.
78. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10, 51–52. Rukap. № 17.
79. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 39–41. Рукап. № 34.
80. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 62–64. Рукап. № 3.
81. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10.
82. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 11–12. Рукап. № 4.
83. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 57–62. Рукап. № 2.
84. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 10. Rukap. № 2.
85. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 58–61. Рукап. № 42.
86. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 100–103. Рукап. № 12.
87. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 11.
88. Тарэлка М. У. Тафсір А. Мухлінскага // Здабыткі: дак. помнікі на Беларусі: зборнік / Нац. б-ка Беларусі; склад.: Л. Г. Кірухіна, Т. І. Рошчына. Мінск, 2007. Вып. 9. С. 160–171.
89. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 97–100. Рукап. № 11.
90. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 11.
91. Suter P. Alfurkan Tatarski: der litauisch-tatarische Koran-Tefsir. Koln; Weimar; Wien: Bohlau Verl., 2004. S. 484–515.
92. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 109–120. Рукап. № 14.
93. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 11, 51. Rukap. № 16.
94. Мишкинене Г. Древнейшие рукописи литовских татар (графика, транслитерация, перевод, структура и содержание текстов): учеб.-метод. пособие / Вильнюс. ун-т. Вильнюс: Изд-во Вильнюс. ун-та, 2001. С. 41–46, 108–169.
95. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 36–37. Рукап. № 32.

96. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 103–109. Рукап. № 13.
97. Drozd A. Arabskie teksty liturgiczne: w przedkladzie na język polski, XVII wieku: zagadnienia gramatyczne na materiale chutb świątecznych. Warszawa: DIALOG, 1999. 199 s.
98. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 11.
99. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 85–87. Рукап. № 52.
100. Арабские рукописи Института востоковедения: крат. кат. Ч. 1 / Акад. наук СССР, Ин-т востоковедения; под ред. А. Б. Халидова. М.: Наука, 1986. С. 45.
101. Suter P. Alfurkan Tatarski: der litauisch-tatarische Koran-Tefsir. S. 448–483.
102. Дмитриева Л. В. Материалы к описанию рукописного наследия А. Н. Самойловича // Тюркологический сборник, 1974 / Рос. акад. наук, Ин-т вост. рукоп. М., 1978. С. 299.
103. Крачковский И. Ю. Рукопись Корана в Пскове // Доклады Российской Академии наук. [Серия] В. 1924. С. 165–168.
104. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 11.
105. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 120–131. Рукап. № 15.
106. Мишкинене Г. Древнейшие рукописи литовских татар ... С. 47– 50, 170–213.
107. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 11, 51. Рукап. № 15.
108. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 34–35. Рукап. № 31.
109. Мишкинене Г. По следам казанского китаба КУ–1446 // Senoji Lietuvos Literatura / Lietuvių literatūros ir tautosakos inst. Vilnius, 2007. Кн. 24. Р. 263–284.
110. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 131–136. Рукап. № 16.
111. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 11.
112. Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е. Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 77–79. Рукап. № 48.
113. Мишкинене Г. По следам казанского китаба КУ–1446. С. 263–284.
114. Тимовец Е. И. Рукописная книга татар Беларуси как элемент книжной культуры (новая рукопись в Национальной библиотеке Республики Татарстан) // Славянское книгопечатание и культура книги: материалы Междунар. научн. конф. (Минск, 16–18 сент. 2009 г.). М.: Наука, 2009. С. 88–90.
115. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 11.
116. Дзендзелек Л., Тимошенко Э. Хамаил литовских татар из фондов Львовской национальной научной библиотеки Украины // Orientas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai: straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų tarptautinėje mokslo konferencijoje «610-osios totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje metinės» ... / Vilniaus Univer., Ist. Fak., Kultūrinių Bendrijų Stud. Centr. Vilnius, 2008. P. 131–136.
117. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9.
118. Ibid. S. 9.
119. Ibid. S. 9.
120. Ibid. S. 9, 57. Рукап. № 34.
121. Ibid. S. 9.
122. Ibid. S. 9.
123. Ibid. S. 9.
124. Ibid. S. 9, 57–58. Рукап. № 35.
125. Dziekan M. M. Czas święty i czas świecki w chamaite Aleksandrowicza: godziny i dni Niechsiowe // Orientas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai: straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų tarptautinėje mokslo konferencijoje «610-osios totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje metinės» ... / Vilniaus Univer., Ist. Fak., Kultūrinių Bendrijų Stud. Centr. Vilnius, 2008. P. 81–89.
126. Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 9.

127. Ibid. S. 9, 56. Rukap. № 30.
128. Ibid. S. 11.
129. *Akiner Sh.* Religious Language of a Belarusian Tatar Kitab. A Cultural Monument of Islam in Europe. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2009. 457 p.
130. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 11, 55–56. Rukap. № 29.
131. Ibid. S. 11, 48–49. Rukap. № 3.
132. *Suter P.* Alfurkan Tatarski: der litauisch-tatarische Koran-Tefsir. 555 s.
133. *Fleischer H. O., Delitzsch F.* Catalogus librorum manuscriptorum qui in Bibliotheca Senatoria Civitatis Lipsiensis asservantur. Codices orientalium linguarum. Grimaе, 1838. P. 450–451.
134. *Антонович А. К.* Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 146–174. Рукап. № 23.
135. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 11, 54. Rukap. № 25.
136. *Мишкинене Г.* Древнейшие рукописи литовских татар ... С. 50–54, 214–262.
137. *Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е.* Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 71–72. Рукап. № 46.
138. *Norris H.* Islam in the Baltic. Europe's Early Muslim Community. London; New York: Tauris Academic Studies, an imprint of I. B. Tauris Publishers, 2009. P. 140–146. (International Library of Historical Studies ; 53).
139. *Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е.* Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 71–72. С. 15–16. Рукап. № 8.
140. Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў: кат. выст.: (да 600-годдзя татар. асадніцтва на Беларусі) / Беларус. ун-т культ., Б-ка адз. рэд. кн.; уклад.: Л. Доўнар [і інш.]. Мінск, 1997. С. 7–8. Рукап. № 3.
141. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 8.
142. Ibid. 50. Rukap. № 9.
143. Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў. С. 6–7. Рукап. № 1.
144. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich... S. 8.
145. Ibid. S. 49. Rukap. № 6.
146. Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў. С. 7. Рукап. № 2.
147. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 8.
148. Ibid. S. 48. Rukap. № 1.
149. Ibid. S. 48. Rukap. № 2.
150. *Drozd A.* Koran staropolski. Rozważania w związku z odkryciem tefsiru mińskiego z 1686 roku // Rocznik Biblioteki Narodowej. Warszawa, 2004. T. 36. S. 239. Рукап. № 8.
151. Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў. С. 9. Рукап. № 5.
152. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 8.
153. *Drozd A.* Koran staropolski... S. 239. Rukap. № 10.
154. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 42–43.
155. *Drozd A.* Koran staropolski... S. 240. Rukap. № 17.
156. Ibid. S. 240. Rukap. № 18.
157. *Suter P.* Alfurkan Tatarski: der litauisch-tatarische Koran-Tefsir. S. 516–520.
158. *Konopacki M.* Piśmiennictwo Tatarów polsko-litewskich w nauce polskiej i obcej // Przegląd orientalistyczny. 1966. № 3. S. 202.
159. *Антонович А. К.* Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 45.
160. Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў. С. 10. Рукап. № 6.
161. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 8.
162. *Konopacki M.* Piśmiennictwo Tatarów polsko-litewskich... S. 202.
163. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 50–51. Rukap. № 14.
164. Ibid. S. 53. Rukap. № 21.
165. Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў. С. 8–9. Рукап. № 4.

166. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 8, 53. Rukap. № 20.
167. *Несцяровіч В. І.* Старажытныя рукапісы беларускіх татар: (графіка, транслітарацыя, агул. характарыстыка мовы, фразеалогія): манаграфія / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Установа адукацыі «Віцеб. дзярж. ун-т імя П. М. Машэрава». Віцебск: ВДУ імя П. М. Машэрава, 2003. 104 с.
168. *Дуфала К.* Об одной белорусско-польской рукописи, написанной арабским письмом // *Studia Russica / Будапешт. ун-т им. Л. Этвеша, Фак. гуманитар. наук, Каф. восточнославян. филологии.* Будапешт, 1997. Т. 16. С. 215–223.
169. *Мишкинене Г.* Турецко-польский словарь из китаба Якуба Хасеневича (1840) // *Orientalis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai: straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų tarptautinėje mokslo konferencijoje «610-osios totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje metinės» ... / Vilniaus Univer., Ist. Fak., Kultūrinių Bendrijų Stud. Centr.* Vilnius, 2008. P. 106–121.
170. *Kopraccki M.* Piśmiennictwo Tatarów polsko-litewskich... S. 202.
171. *Антонович А. К.* Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 43.
172. *Мишкинене Г.* Древнейшие рукописи литовских татар... С. 20, 31.
173. *Woronowicz A.* Kitab Tatarów Litewskich i jego zawartość // *Rocznik Tatarski / Związek Kulturalno-Oświatowy Tatarów Rzeczypospolitej Pol., Rada Centr.* Zamość, 1935. Т. 2. S. 376–394.
174. *Канапацкі І. Б., Смолік А. І.* Гісторыя і культура беларускіх татар: [вучэб. дапам.] / Беларусь. ун-т культуры. Мінск, 2000. С. 214–215.
175. *Антонович А. К.* Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 43.
176. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 52. Rukap. № 18.
177. *Ibid.* S. 52. Rukap. № 19.
178. *Łapicz Cz.* Kitab Tatarów litewsko-polskich (Paleografia. Grafia. Język) / red. J. Gosieniecka. Toruń: Uniw. M. Kopernika, 1986. S. 67–68.
179. *Kopraccki M.* Piśmiennictwo Tatarów polsko-litewskich... S. 197.
180. *Антонович А. К.* Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 43.
181. *Ключ до рају: Кsięga Tatarów litewsko-polskich z XVIII wieku / przekł. i oprac. H. Jankowskiego i Cz. Łapicza.* Warszawa: Dialog, 2000. S. 7.
182. *Tyszkiewicz J.* Treści kitabów tatarskich // *Rocznik Tatarów Polskich / Związek Tatarów Polskich Rzeczypospolitej Pol., Rada Centr.* Gdańsk, 1993. Т. 1. S. 122.
183. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 53. Rukap. № 22.
184. *Ключ до рају... 257 с.*
185. *Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е.* Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 53–54. Рукap. № 40.
186. *Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў.* С. 11–12. Рукap. № 8.
187. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 8.
188. *Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў.* С. 12. Рукap. № 9.
189. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 8, 59. Rukap. № 42.
190. *Radziszewska I.* Rękopisy tatarskie na Podlasiu // *Orientalis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai: straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų tarptautinėje mokslo konferencijoje «610-osios totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje metinės» ... / Vilniaus Univer., Ist. Fak., Kultūrinių Bendrijų Stud. Centr.* Vilnius, 2008. P. 142.
191. *Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў.* С. 10–11. Рукap. № 7.
192. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 8.
193. *Ibid.* S. 58. Rukap. № 40.
194. *Самойлович А. Н.* Литовские татары и арабский алфавит // *Известия общества обследования и изучения Азербайджана.* 1924. № 3. С. 5.
195. *Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е.* Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 90–91. Рукap. № 54.

196. *Radziszewska I.* Rękopisy tatarskie na Podlasiu. S. 141.
197. *Мишкинене Г.* Древнейшие рукописи литовских татар ... С. 57.
198. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 58. Rukap. № 36.
199. *Ibid.* S. 58. Rukap. № 39.
200. *Антонович А. К.* Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 145–146. Рукап. № 22.
201. *Radziszewska I.* Rękopisy tatarskie na Podlasiu. S. 140–141.
202. *Ibid.* S. 140.
203. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 58. Rukap. № 38.
204. *Самойлович А. Н.* Литовские татары... С. 6.
205. *Антонович А. К.* Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 144–145. Рукап. № 21.
206. *Radziszewska I.* Rękopisy tatarskie na Podlasiu. S. 141.
207. *Ibid.* S. 140.
208. Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў. С. 13–14. Рукап. № 11.
209. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 8.
210. *Radziszewska I.* Rękopisy tatarskie na Podlasiu. S. 142.
211. Рукапісныя і друкаваныя кнігі беларускіх татараў. С. 12–13. Рукап. № 10.
212. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 8.
213. *Антонович А. К.* Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 140. Рукап. № 20.
214. *Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е.* Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 97–99. Рукап. № 57.
215. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 58–59. Rukap. № 41.
216. *Drozd A.* Chamań Sobolewskiego // Rocznik Tatarów Polskich / Związek Tatarów Polskich Rzeczypospolitej Pol., Rada Centr. Gdańsk, 1993. T. 1. S. 51.
217. *Ibid.* S. 51.
218. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 57. Rukap. № 33.
219. *Антонович А. К.* Белорусские тексты, писанные арабским письмом ... С. 140–141. Рукап. № 19.
220. *Мишкинене Г., Намавичюте С., Покровская Е.* Каталог арабскоалфавитных рукописей литовских татар. С. 101–103. Рукап. № 59.
221. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 58. Rukap. № 37.
222. *Radziszewska I.* Rękopisy tatarskie na Podlasiu. S. 142.
223. *Drozd A.* Chamań Sobolewskiego. S. 48–62.
224. *Radziszewska I.* Rękopisy tatarskie na Podlasiu. S. 140.
225. *Ibid.* S. 141.
226. *Ibid.* S. 141.
227. *Ibid.* S. 142.
228. *Ibid.* S. 142.
229. *Drozd A., Dziekan M. M., Majda T.* Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. S. 59. Rukap. № 44.
230. *Ibid.* S. 59. Rukap. № 45.
231. *Ibid.* S. 59–60. Rukap. № 46.

СПІС СКАРАЧЭННЯЎ І ўМОЎНЫХ АБАЗНАЧЭННЯЎ

араб. – арабская мова

арк. – аркуш

беларус.-пол. – беларуска-польская мова

БДУКМ – Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў

ВКЛ – Вялікае Княства Літоўскае

ГДМГР – Гродзенскі дзяржаўны музей гісторыі рэлігіі

літар. – літаральна

МГК – Музей гісторыі Клеччыны

НББ – Нацыянальная бібліятэка Беларусі

перс. – персідская мова

с. – старонка

ЦНБ НАН Беларусі – Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Якуба Коласа

Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

цюрк. – цюркская мова

[ ] – 1) пры апісанні рукапісаў у квадратных дужках змешчаная тая інфармацыя, якая не ўказаная непасрэдна ў рукапісе, а вызначаная на падставе ўскосных дадзеных, напрыклад, назва або час перапіскі; 2) у квадратных дужках прыведзеныя адсылкі да затэкставых бібліяграфічных спасылак.

Падкрэсліванне нумара старонкі ў змесце рукапісаў, напрыклад, 1a –... азначае ўключэнне гэтага тэксту ў «Паказальнік тэкстаў, змешчаных у зборніках (кітабах і хамаілах)». Няўключанымі засталіся пераважна тэксты са страчаным пачаткам, або, наадварот, тыя тэксты, ад якіх захавалася толькі назва.

Даведачнае выданне

**РУКАПІСЫ ТАТАРАЎ БЕЛАРУСІ
КАНЦА XVII – ПАЧАТКУ XX СТАГОДДЗЯ
З ДЗЯРЖАЎНЫХ КНІГАЗБОРАЎ КРАІНЫ:**

Каталог

Складальнікі:

**Тарэлка Міхаіл Уладзіміравіч
Цігавец Алена Іосіфаўна**

Рэдактары: *М. М. Ліс; Т. В. Лаўрык*
Мастацкі рэдактар *Т. Д. Царова*
Тэхнічны рэдактар *М. В. Савіцкая*
Камп'ютарная вёрстка *Ю. А. Агейчык*

Падпісана ў друк 24.10.2011. Фармат 70 100 ¹/₁₆. Папера афсетная. Друк лічбавы.
Ум. друк. арк 18,04+0,65 укл. Ул.-выд. арк. 14,2. Тыраж 200 экз. Заказ 252.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецкі дом «Беларуская навука»
«ЛІ № 023330/0494405 ад 27.03.2009. Вул. Ф. Скарыны, 40, 220141, г. Мінск.

ISBN 978-985-08-1331-2

9 789850 813312